

अजिंठा

मु. जे. महाविद्यालय
जळगाव

नियतकालिक २००२-२००३

अंक ५८ वा

ई-गव्हर्नन्स वरील राष्ट्रीय परिषदेचे उद्घाटन करतांना उत्तर महाराष्ट्र विद्यापिठाचे कुलगुरु प्रा.डॉ. आर.एस.माली

ई-गव्हर्नन्स वरील राष्ट्रीय परिषदेत मार्गदर्शन करतांना डॉ. शिवशंकर मिश्रा, औरंगाबाद

घरगुती जलशुद्धीकरण संयंत्र कार्यशाळा प्रसंगी मा. खासदार श्री. वाय.जी.महाजन यांचा सत्कार करतांना श्री. काशीनाथभाऊ पलोड

मु. जे. महाविद्यालय, जळगाव.

अजिंठा

नियतकालिक २००२-०३

संपादक मंडळ

प्राचार्य	अनिल राव
उपप्राचार्य	डॉ. एस. एस. राणे
उपप्राचार्य	प्रा. एम. डी. बोंडे
उपप्राचार्य	प्रा. पी. एल. कोल्हे
प्रा. डॉ. गौरी राणे (प्रमुख संपादिका)	प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी
प्रा. डॉ. मालती जावळे	प्रा. डॉ. के. एम. पाटील
प्रा. सौ. शोभा चौधरी	प्रा. ए. पी. चौधरी
प्रा. सौ. प्रज्ञा राणे	प्रा. एस. एन. तायडे
प्रा. सौ. सुजाता देशपांडे	प्रा. वाय. ए. सैदाणे
प्रा. श्रीमती रेखा मुजुमदार	प्रा. एच. बी. गाजरे
प्रा. पी. बी. चौधरी	प्रा. एन. डी. चौधरी

अंतरंग.....

- अभिनंदन
- संपादकीय
- प्राचार्यांचे मनोगत
- मराठी विभाग
- हिंदी विभाग
- इंग्रजी विभाग
- संस्कृत विभाग
- महाविद्यालयीन वार्ता

अजिठा नियतकालिक २००१-२००२ ला अनेक पुरस्कार

भावपूर्ण निरोप

विनम्र श्रद्धांजली

हार्दिक अभिनंदन

प्राध्यापकांचे विशेष कार्य

मान्यवरांच्या भेटी,

नवागतांचे स्वागत

Students from North East India

National Conference on e-governance

हिंदी परिसंवाद

एज्युकेशनल फेअर

घरगुती पाणी शुद्धीकरण स्वस्त सयंत्र निर्मिती

कर्मचारी सेवा प्रतीष्ठान

मानसशास्त्र विभाग

संज्ञापन व वृत्तपत्र विद्या विभाग

नाट्यशास्त्र विभाग

Department of Physics & Electronics

फाउंडेशन फॉर एक्सलेंस

रोटरी मु.जे. पुस्तकपेढी

संस्कृत सप्ताह

वरिष्ठ महाविद्यालय अहवाल

कनिष्ठ महाविद्यालय अहवाल

- उज्वल यशाची परंपरा

विविध परीक्षांचे निकाल

सन २००२-०३ या वर्षासाठी शिष्यवृत्ती / पारितोषिके मिळवणारे विद्यार्थी

सदर नियतकालिकातील मते व विचार प्रत्येक लेखकाचे व्यक्तिगत असून
प्रकाशक, संपादक, महाविद्यालय अथवा संस्था त्यांचेशी सहमत असतीलच असे नाही.

अभिनंदन

खान्देश कॉलेज एज्युकेशन सोसायटी, जळगाव

व्यवस्थापन मंडळ

डॉ. ए. टी. जावळे	-	अध्यक्ष
श्री. एम. के. पलोड	-	उपाध्यक्ष
श्री. एन. जी. बेंडाळे	-	कोषाध्यक्ष
अॅड. व्ही. व्ही. सरोदे	-	सचिव
अॅड. जी. एस. फालक	-	सहसचिव
श्री. डी. एस. नेमाडे	-	सदस्य
श्री. किरण आय. बेंडाळे	-	सदस्य
डॉ. प्रदीप के. जोशी	-	सदस्य
श्री. मंगेश एस. सरोदे	-	सदस्य
अॅड. नरेंद्र वाय. सरोदे	-	सदस्य
श्री. सुरेश आर. चिरमाडे	-	सदस्य
श्री. विद्याधर पानट	-	सदस्य
श्री. श्रीकांत एस. मणियार	-	सदस्य
प्राचार्य ए. जी. राव	-	सदस्य

नुकत्याच पार पडलेल्या संस्थेच्या निवडणुकीत

निवडून आलेल्या व्यवस्थापन मंडळाचे

हार्दिक अभिनंदन...

संपादकीय.....

प्रा. डॉ. सौ. गौरी राणे

विद्यार्थी मित्र मैत्रीणींनो,

आपले मु.जे. महाविद्यालय हे खान्देशातील एक अग्रगण्य महाविद्यालय म्हणून ओळखले जाते ते येथील कुशल प्रशासक, प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी तसेच उत्कृष्ट विद्यार्थ्यांमुळेच. या सर्वांनी मिळूनच मु.जे. महाविद्यालय परिवार बनला आहे व यातील प्रत्येकाचे आपल्या परिवारावर नितांत प्रेम आहे. सहाजिकच या महाविद्यालयात घेतल्या जाणाऱ्या उपक्रमांना एक दर्जा असतो व त्याची दखल ही समाजाच्या विविध स्तरांमधून घेतली जाते. याच उपक्रमांपैकी एक, "अजिंठा" म्हणजेच आपले नियतकालिक होय.

हा "अजिंठा" म्हणजे विद्यार्थ्यांमधील सुप्त कलागुणांना वाव देणारे माध्यमच असते. अनेक प्रतिथयश व्यक्ती या अजिंठामुळेच आपल्याला माहीत झाल्या की त्या मु.जे. महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थी होत्या. मराठीतील सुप्रसिद्ध कवी पद्मश्री ना.धो. महानोर यांची पहिली कवीता याच अजिंठामध्ये प्रथम प्रसिद्ध झाली होती. त्यानंतरची त्यांची या क्षेत्रातील वाटचाल सर्वश्रुत आहेच. "अजिंठा" नियतकालिकाचे अंक हे मु.जे. महाविद्यालयाचा सोनेरी इतिहास सांगणारे उत्कृष्ट माध्यम आहे. या मधूनच मग पंतप्रधान श्री. अटलबिहारी वाजपेयी, माजी पंतप्रधान स्व. इंदिरा गांधी, माजी राष्ट्रपती सर्वपल्ली डॉ. राधाकृष्णन, माजी परराष्ट्रमंत्री स्व. यशवंतरावजी चव्हाण, खगोलशास्त्रज्ञ

डॉ. जयंत नारळीकर इ. मान्यवरांचे भेटीचे फोटोसह वृत्त आपल्याला या अजिंठ्याचा अंकामधे पहायला मिळते व महाविद्यालयाच्या परंपरेला आजचा विद्यार्थी ज्ञात होतो.

गेल्या ५७ वर्षातील प्रत्येक अजिंठ्याचा अंक हा उत्कृष्ट सादरीकरणाचा नमुनाच होता. यातील अनेक अंकांना विद्यापीठ स्तरावर वेगवेगळी बक्षीसे देखील मिळाली आहेत. परंतु या सर्वांवर कडी करणार आपला गत वर्षाचा "स्त्री विशेषांक" ठरला. या अंकावर पुरस्कारांचा वर्षाव झाला. हा अंक मुंबईच्या यशवंतराव चव्हाण प्रतीष्ठान तर्फे दिल्या जाणाऱ्या राज्यस्तरीय, सर्वोत्कृष्ट नियतकालिकाचा प्रथम पुरस्कार रु. १०,०००/- चा मानकरी ठरला. राज्यस्तरीय पुरस्कार प्राप्त करण्याची अजिंठाची ही पहिलीच वेळ होती. विद्यापीठ स्तरावर देखील या अंकाने विविध पुरस्कार पटकावले. यामध्ये उत्कृष्ट मुखपृष्ठ, उत्कृष्ट मांडणी-प्रथम पुरस्कार, उत्कृष्ट मराठी कवीता-प्रथम पुरस्कार, उत्कृष्ट मराठी कथा-द्वितीय पुरस्कार, उत्कृष्ट हिंदी व इंग्रजी कविता-द्वितीय पुरस्कार अशा सहा पुरस्कारांचा समावेश होता. प्राचार्य श्री. अनिल राव व तीनही विद्याशाखांचे उपप्राचार्य यांच्या कुशल मार्गदर्शनाखाली संपादक मंडळाने सादर केलेल्या या अंकाचे अनेक मान्यवरांकडून कौतुक झाले. हे सर्व पुरस्कार आपल्या "अजिंठा" ला मिळाले हा आपला बहुमानच आहे व तुम्हा सर्व विद्यार्थी मित्र मैत्रीणींचा देखील या पुरस्कारात मोलाचा वाटा आहे.

विषयाचे बंधन असुनदेखील विद्यार्थ्यांनी भरपुर साहित्य या अंकासाठी दिले ही विशेष कौतुकाची बाब आहे. या अंकाला मिळालेल्या पुरस्काराच्या रकमेतून, पुढील प्रत्येक अजिंक्यासाठी उत्कृष्ट लेखन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयातर्फे बक्षीसे दिली जातील.

“अजिंठा” नियतकालिक म्हणजे महाविद्यालयामध्ये घडणाऱ्या विविध घटनांचे उपक्रमांचे, प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांच्या वर्षभरातील कार्याचे, त्यांच्या विविध क्षेत्रातील यशाचे समग्र दर्शन असते. यंदाही याच माध्यमातून गेल्या शैक्षणिक वर्षभरातील घडामोडींचा आलेख आपल्या समोर मांडला आहे.

यंदाच्या अजिंक्यामध्ये विशेष उल्लेख करावसा वाटला, तो म्हणजे पूर्वाचल राज्यांमधील विद्यार्थ्यांचे महाविद्यालयात झालेले आगमन. पूर्वाचल राज्यांमध्ये जाऊन आपल्या संस्थेने केलेल्या आवाहनानुसार सुमारे पन्नास विद्यार्थ्यांनी आपल्या के.सी.ई. संस्थेद्वारे चालवल्या जाणाऱ्या विविध महाविद्यालयांमध्ये प्रवेश घेतला. एकट्या एम. जे. कॉलेजमध्ये त्यांची संख्या १५ आहे. हे विद्यार्थी इथल्या वातावरणात आता चांगलेच रूळले आहेत व आमच्या इतर विद्यार्थ्यांप्रमाणे हे विद्यार्थी देखील महाविद्यालयाच्या परिसरात सराईतपणे वावरताना आपण सर्वजण पहात आहोत. दरवर्षी त्यांची संख्या निश्चितपणे वाढणार आहे. व “अनेकता में एकता” याचा प्रत्यय देखील आपण सर्व जण घेणार आहोत. ही एकात्मता दर्शविणारे यंदाचे आपले मुखपृष्ठ आहे.

या अंकात देखील आपण मराठी, संस्कृत, हिंदी व इंग्रजी भाषांमधील दर्जेदार साहित्य वाचणार आहोत तसेच गतवर्षी महाविद्यालयामध्ये घडलेल्या अनेक उपक्रमांचा घटनांचा परामर्श देखील या

अंकाद्वारे आपण घेणार आहोत. तर चला मग सज्ज व्हा अजिंकाला समोरे जाण्यासाठी, आणि हो महत्त्वाचे म्हणजे या अंकाबद्दलच्या आपल्या अभिप्रायाचे स्वागत आहे. या अंकाच्या परिपूर्णतेसाठी माझे संपादक मंडळातील सहकारी व इतर अनेकांचे सहाय्य लाभले त्या सर्वांची मी शतशः आभारी आहे.

धन्यवाद.

प्राचार्यांचे मनोगत

आनिल राव

विद्यार्थी मित्रांनो!

नियतकालिकाच्या निमित्ताने आपल्याशी संवाद साधतांना मला विशेष आनंद होत आहे. मित्रांनो! आपल्या महाविद्यालयाने उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रात अनेक नव्या परंपरा निर्माण केल्या आहेत आणि प्रतिवर्षी आपले विद्यार्थी या परंपरा उंचावित आहेत. महाविद्यालयाची किर्तिध्वजा अधिकाधिक उंच नेत आहेत आणि याचे प्रत्यंतर म्हणजे उच्च माध्यमिक परीक्षेतील आपल्या विद्यार्थ्यांनी यंदा प्राप्त केलेले यश.

कु. चैताली चौधरी, पियुष चौधरी व दीपक यावलकर या विद्यार्थ्यांनी १२ वी च्या परीक्षेत नाशिक विभागात अनुक्रमे विज्ञान व वाणिज्य विद्याशाखांमध्ये प्रथम क्रमांक पटकावला. या विद्यार्थ्यांबरोबरच इतर अनेक विद्यार्थी गुणवत्ता यादीत झळकले. यशाची ही परंपरा, विद्यापीठ स्तरावरील विविध परीक्षांत आपल्या २६ विद्यार्थ्यांनी गुणवत्ता यादीत स्थान मिळवून चालू ठेवली. विशेष म्हणजे प्रथमच सुरु झालेल्या विद्यापीठ स्तरावरील सुवर्ण पदक योजनेत श्री. संजय चिंचोले, कु. प्रतिभा दाणेज, कु. शितल चोथाणी हे आपले विद्यार्थी विषय निहाय तीन सुवर्णपदाकाचे मानकरी ठरले. या सर्वच बाबी आपल्या दृष्टीने अभिमानाच्या आहेत व आपल्या सर्वांचा उत्साह वाढविणाऱ्या आहेत. आपणही सर्वांनी आपले कौशल्य पणाला लावून महाविद्यालयाच्या सर्वांगीण प्रगतीसाठी आपआपले

योगदान देण्याची मनापासून तयारी करावी असे आवाहन या निमित्ताने मला करावेसे वाटते. केवळ अभ्यासाच्या बाबतीतच नव्हे तर कला, क्रीडा, सांस्कृतिक व सामाजिक क्षेत्रातही आपल्या विद्यार्थ्यांनी प्रगतीचे नवे उचांक निर्माण केले आहेत. आणि महाविद्यालयाची जनमानसातील प्रतिमा उंचावली आहे. आपल्या आवडीच्या क्षेत्रात काम करण्याची, यशस्वी होण्याची संधी आपण न घालवता तिचं सोनं करून घेण्याचे प्रयत्न केले तर आपणही स्वतःची आणि महाविद्यालयाची प्रगती साधू शकाल असा मला विश्वास वाटतो. विविध क्षेत्रात यश प्राप्त करून घेणाऱ्या सर्वच गुणवंतांचे मी या निमित्ताने हार्दिक अभिनंदन करतो.

मित्रांनो! आपण आज माहिती व तंत्रज्ञानाच्या युगात वावरत आहोत. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात जे बदल सातत्याने होत आहेत त्याचे परिणाम मानवी जीवनाशी संबधित असणाऱ्या सर्वच क्षेत्रांतर घडून येत आहेत. शिक्षण क्षेत्रही याला अपवाद कसे ठरणार? जागतिकीकरण आणि उदारीकरणाच्या स्वीकारचे प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष परिणाम विद्यापीठ आणि उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रातही दिसून येत आहेत. शंभर टक्के अनुदानित महाविद्यालये ही संकल्पना आज कालबाह्य ठरली आहे. विना अनुदानित अभ्यासक्रमांना शासन अधिक प्रोत्साहन देत आहेत.

शासनाचा उच्च शिक्षणक्षेत्रातील आर्थिक सहयोग कमी होत आहे. गेल्या तीन वर्षांपासून

वेतनेतर अनुदान थांबले आहे आणि शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी पदभरती जवळ जवळ बंद आहे. अभ्यासक्रम शुल्कांची मर्यादा, शासनाचा अपुरा सहयोग या व अशा अन्य अडचणी वाढत असूनही विद्यार्थ्यांच्या मागणीनुसार नवे कालसापेक्ष अभ्यासक्रम सुरु करणे, त्यासाठी प्रयोगशाळा, ग्रंथसंपदा, अध्यापक वर्ग यांची सुविधा उपलब्ध करून देणे याबाबत महाविद्यालय कुठेही मागे नाही. यासाठी महाविद्यालयाने नवे आर्थिक स्रोत विकसित केले आहेत. अशा कठीण वेळी सर्व शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी सर्वतोपरी सहकार्य करीत आहेत याचा आवर्जून उल्लेख करावासा वाटतो.

उद्योग, व्यापार, वित्तीय संस्था, शासकीय व निमसरकारी विभाग यामधून निर्माण होणारा रोजगार अनेक अडचणींमुळे मर्यादित आहे. स्वयंरोजगारासाठी संधी मर्यादित आहेत. अशा स्थितीत महाविद्यालयीन युवकांना रोजगार क्षेत्रातील कठीण होत जाणाऱ्या स्पर्धला पूर्ण क्षमतेने सामोरे जावे लागणार आहे. अर्थात यासाठी निव्वळ परिक्षेकरिता आवश्यक असलेले पुस्तकी ज्ञान पुरेसे नाही. संभाषण क्षमता, सादरीकरण कौशल्य, सामान्य ज्ञान, तार्किक व विश्लेषणात्मक विचार करण्याची क्षमता, आत्मविश्वास, उत्तुंग ध्येय व अविचल मार्गक्रमाणाचा दृढ निश्चय आवश्यक आहे. निव्वळ प्रश्नांचा पाढा मोजण्याऐवजी प्रयत्नांची पराकाष्ठा करून नवनविन क्षेत्र शोधण्याची गरज आज निर्माण झाली आहे. वरील सर्व बाबी लक्षात घेऊन आपल्या महाविद्यालयात स्पर्धापरीक्षा मार्गदर्शन केंद्र, रेमिडीयल कोचिंग, इंग्लिश प्रोफिशिएन्सी कोर्स, सेवायोजन कक्ष, समुपदेशन केंद्र, मानसरंग इ. उपक्रम आपण सुरु केले आहेत. अनेक विद्यार्थी त्यांचा लाभ घेत

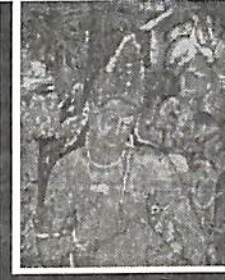
आहेत.

वैज्ञानिक दृष्टी असलेले आपले राष्ट्रपती डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या 'प्रज्ज्वलित मने' या पुस्तकाने सध्या पुस्तकाने सध्या अखिल विश्वाचे लक्ष वेधले आहे. या पुस्तकात ते म्हणतात--

"आपल्याकडे कौशल्याची कमी नाही, सर्व प्रकारचे साधन स्रोत व बुध्दी आपल्याकडे उपलब्ध आहे आणि कोणतेही कार्य सर्वोत्तम रितीने पार पाडण्याची क्षमता आपल्याकडे आहे. जगात 'दि बेस्ट' म्हणून जे काही असेल ते साध्य करण्याची क्षमता आहे. भारतीय माणसांच्या ठायी श्रध्दा आणि ज्ञान या दोन्हीच विलक्षण असं मिश्रण आहे ज्यामुळे इतर कोणत्याही देशातल्या लोकांच्या तुलनेत त्यांच वेगळेपण सिध्द होत ही क्षमता अजून खूपशी वापरातच आली नाही आणि यासाठी मोठी स्वप्न पाहणे, त्यांचे रूपांतर विचारांमध्ये करणे, आणि विचार कृतीमध्ये बदलणे आवश्यक आहे."

याचा मतितार्थ आपण समजून घेतला तर सकारात्मक विचाराची महती आपल्या सहज लक्षात येईल व त्यातूनच एक नवा आत्मविश्वास आणि दुर्दम्य इच्छाशक्ती आपल्यात निर्माण होऊ शकेल. याची जाण ठेवून बलशाली भारताच्या उभारणीसाठी आपण सारे सिध्द होऊ या!

भावी काळातील आपणा सर्वांच्या प्रगतीसाठी माझ्या अनंत शुभकामना !

अजिठा

२००२-०३

मराठी विभाग

आघात

प्रणिता किसन पाटील
तृतीय वर्ष विज्ञान (वनस्पतीशास्त्र)

दूरवरच्या मशिदीतून येणारे नमाजाचे स्वर कानावर पडले, तशी अम्मी भानावर आली. दुपारी अमानचे अब्बा बाहेर पडले, तेव्हापासून ती अशीच बसून होती. अलीकडे तासन्तास ती विचारात गडून जाई. काही केल्या अमानची याद मनातून जात नसे. अमनचे अब्बा समजावून थकले, पण लाडक्या लेकाच्या चिंतेनं, त्या मातेचं हृदय पोखरून निघत होत.

संध्याकाळच्या पसरत चाललेल्या अंधाराची जाणीव झाली. तशी ती उठली, घरात दिवाबत्ती केली. तिच पुटपुटणं चाललंच होतं,

“अभी तक घर नहीं लौटे, देर तरी कितनी करावी ? आपली कुणी फिकिर करत असेल, ह्याचं तरी भान ठेवावं.” अम्मीला चिंता सतावीत होती.

काश्मिर ! आधीच वातावरण तापलेलं, त्यात आज निवडणूका, तणाव जास्तच वाढला होता. सर्वत्र दहशतीनं भारलेलं वातावरण, चोख पोलीस बंदोबस्तात मतदान होणार होतं. एक सच्चे देशभक्त असलेले अब्बा त्या दहशतीची पर्वा न करता, मतदानाला गेले. पण आता संध्याकाळ होत आली, तशी अम्मीला खूप काळजी वाटू लागली.

ती खिडकीशी येवून बसली, तिची नजर सहजच समोरच्या रस्त्याकडे वळली, क्षणभर भूतकाळातला काश्मिर नजरेसमोरून तरळून गेला. मात्र आज... सगळं चित्रच पालटलं होतं. माणसांच्या चेहऱ्यावरच हास्यच हरवलं होतं. जीवन असुरक्षित झालं होत. अलीकडे परिस्थिती जास्तच बिकट बनली होती. तरुणाईची होरपळ तर बघवत नव्हती.

सळसळत्या तारुण्याच्या मनात काश्मिर-मुक्तीचं वारं शिरलं, देशाचा खरा आधारस्तंभ असणारी ही तरुण पिढी देशद्रोही बनली, कुणी पोटासाठी, कुणी पैशासाठी, तर कुणी धर्माधतेच्या आहारी जावून जीवावर उदार झाले होते. आपलं वर्तमान आणि भविष्य ह्या वेडावलेल्या तारुण्याने शत्रू आणि आत्मघातकी संघटनांच्या हाती दिलं, आणि वाट चुकलेल्या वासरासारखं त्यांचं जीवन भरकटत होतं.

अम्मीचा अमान तीनवर्षांपूर्वी बेपत्ता झाला, तेव्हापासूनच त्याच्याबद्दलच्या अफवांना ऊत आला. कधी त्याचं अपहरण झालयं, तर कधी तो बॉम्बस्फोटात गेला, अशी खबर येई. अलीकडे तो अतिरेकी संघटनेत सामील झाल्याचं बोललं जात होत. हे सगळं ऐकून अम्मीचं मन विषण्ण होई.

माझा अमान कुणाचा जीव घेवूच शकत नाही. कितनी निरागस आणि हळवा आहे तो !

अम्मी ठामपणे सांगायची कारण. तिला भरवसा होता, तिच्या संस्कारांवर, देशप्रेमी अब्बांच्या विचारांवर आणि यांचंच शिक्षण मिळालेल्या अमानवर, म्हणूनच असल्याअफवांनी तिचा जीव कासावीस व्हायचा. ती अल्लाकडे दुवा मागायची,

माझ्या अमानला जल्दी घर पाठवं, मग सगळ्या जमान्याला मी ओरडून सांगीन, देखो, मेरा अमान बेकसूर है, तो अतिरेकी नाही.

अमानच्या आठवणीनं अम्मीचे डोळे पाणावले. दार वाजलं तशी ती भानावर आली: अब्बा आले

असतील म्हणून तिनं दार उघडलं, तर... एक शस्त्रधारी चेहरा झाकलेली अनोळखी व्यक्ती तिला जवळजवळ आत ढकलत घरात शिरली. बाहेर संशयी कटाक्ष टाकून घाबरलेल्या त्या व्यक्तीने दार लावून घेतलं. अचानक घडलेल्या या प्रसंगाने अम्मी भांबावून गेली. सर्व धीर एकवटून तिने विचारलं,

“कौन ?... कौन हो तुम ?”

“अम्मी... मुझे पहचाना नहीं, मैं....”

“अमान... बेटा तुम !”

अम्मीनं तो आवाज ओळखला, तो तिचा अमानच होता, ज्याची ती डोळ्यात प्राणी आणून वाट पाहत होती.

“बेटा, तू एवढा घाबरलास का ? आणि ही काय हालत केलीस स्वतःची ?”

“अम्मी पोलीस माझ्या मागावर आहेत”

“काय ? आणि तुझ्या हातात शस्त्र”

“अम्मी, तुझा अमान देशाच्या आज्ञादीसाठी लढतोय...”

त्याचं बोलणं तोडत अम्मी उद्गारली,

“कुठला देश ? आपला देश ५० वर्षापूर्वीच आज्ञाद झालाय.”

नही अम्मी, जब तक हमारा काश्मिर आजाद नहीं होता हमें सुकून नहीं मिलेगा आणि त्यासाठी कितीही मुडदे पाडावे लागले, जान द्यावी लागली तरी पर्वा नाही !

हा माझा अमान असूच शकत नाही, माझा अमान असा कधीच नव्हता.

अम्मीसाठी हा खूप मोठा आघात होता. अमानवरचा तिचा विश्वास फोल ठरला. एक आई म्हणून आपण हरलोय, ह्याची तिला जाणीव झाली. पण ती एक कर्तव्यनिष्ठ माताच नव्हे तर एक

जागरूक देशभक्त नागरिक होती. अमानने निवडलेला मार्ग एकतर्फी आहे आणि त्यात तो पुरता होरपळून जाईल याची तिला जाणीव होती तिनं अमानला समजावला, त्याच्या अब्बांचा, त्यांच्या संस्कारांचा वास्ता दिला. ती म्हणाली,

“अरे, बेकसूर लोगोंकी जान लेकर तुम्हें क्या मिलेगा, और तुम्हारी बंदूकसे निकली गोली जात, धर्म, माँ, बाप, भाई, बहन नहीं देखती, ये रास्ता गलत है अमान.”

“मुझे किसी की पर्वा नहीं, कोणाच्या जीवाशी माझा काय संबंध ? मेरी मंजिल पाने के लिये मैं कुछ भी कर सकता हूँ !” पढवलेल्या यंत्रासारखा अमान बोलत होता.

आता मात्र अम्मीची सहनशक्ती संपली. ती संतापाने थरथरू लागली अमान मात्र बोलतच होता. अम्मीने साटकन त्याच्या थोबाडीत लगावून दिली.

“बस, बहोत हो गया, आता मी तुझं काहीही ऐकून घेणार नाही. त्या दहशतवादाच्या नरकात मी तुला परत नाही जावू देणार आणि तुझ्या हातून आणखी निष्पाप लोकांचा बळीही घेवू देणार नाही.”

“अम्मी... मतलब तुम...”

“हो, मी तुला पोलिसांच्या स्वाधीन करेन.”

“अम्मी... तुम ऐसा..”

तेवढ्यात दार वाजलं, तसा अमान दचकला,

“अमान याद रखो, अगर तुमने भागने की कोशिश की, तो पहिले मेरी लाश गिरानी होगी.” अम्मी ठामपणे म्हणाली.

तिच्या धारदार शब्दांनी अमान जागीच थबकला. संपूर्ण धीर एकवटून अम्मीनं दार उघडलं. दारात पोलीस होते.

“अहमद पठान यहीं रहते हैं ?” त्यांनी विचारलं.

“हां, लेकिन इस वक्त वह बाहर गये हुये है.” अम्मी म्हणाली.

“हमें बहोत अफसोस है, दुपारी मतदान केंद्रावर झालेल्या अतिरेकी हल्ल्यात त्यांचा... त्यांचा बळी गेलाय.”

हे ऐकून अम्मीला गरगरायला लागलं. सगळं आभाळ फुटून डोक्यावरच कोसळल्यासारखं वाटलं. ह्या आघातानं जणू तिची संवेदनाच नष्ट झाली आणि अमान.. माझा कुणाच्या जीवाशी काय संबंध असं म्हणणाऱ्या अमानला धक्काच बसला. त्यान आजवर कामगिरी म्हणून मारलेले अनेक जीव, त्यांची ठिकऱ्या उडालेली प्रेतं, आणि अमानला आज खऱ्या अर्थानं जाणवलेल्या रक्ताचा भडकपणा, त्या मृतकांचे आक्रोश करणारे कुटुंबीय, सगळं, सगळं त्याच्या नजरेसमोर आले, त्याला हिणवू लागले. अमान एखाद्या लहान मुलासारखा रडत होता.

“इन्ही हाथोंसे मैंने सुरंग लगाई.... इन्ही हाथोंसे.... अम्मी, मैंने... अब्बा की जान ली !”

अम्मी गोठलेल्या अवस्थेत उभी होती. तिच्या डोळ्यातून मातृप्रेमाच्या नव्हे, तर देशप्रेमाच्या सहस्त्र धारा वाहत होत्या. एकाएकी तिच्या अंगात शक्ती संचारली. सारी शक्ती एकवटून तिनं अमानच्या गालफडावर फटाफटा चपराक लगावल्या.

“तू मेरा बेटा नहीं है... नहीं है तू मेरा कौम, देशद्रोही है तू... गद्दार है तू, माफ नहीं कर सकती मैं तुझे.... अपनी माँ का दुश्मन है तू.... देश के सिपाहियों, ले जाव इसे... ले जाव....”

अमानला घेवून रक्षकदलाचे जवान निघून गेले. अम्मी निश्चलपणाने त्या दूरवर जाणाऱ्या धूसर आकृत्यांकडे पाहात होती. तिच्या संवेदनाच हरवून गेल्या होत्या... हा आघात तिच्या जीवनावर खोल खोल जखम करून गेला, कधी न भरणारी !

मृगजळ

मनिष नारखेडे

११वी विज्ञान

जग असे होते केव्हा ?
जणू काही दृश्य स्वप्न
त्यांमध्ये प्रकटणारे
वचन नावाचे रत्न

स्वप्नात येई वचन
तव्यात येईल कळी
अशा तऱ्हेचे कमल
पाहिले एकाच काळी

इच्छापूर्तीचे साधन
असे ते जलकमल
आता काळ बदलून
अवशेष दाखवील

नका पाहू मृगजळ
हृदयास धक्का बसेल
मनाच्या ही नकळत
नशीबी येतील हाल

नशीब कोणती वस्तु ?
न कुणाला तिचा ठाव
विश्वास ठेवाव तर...
भाग्य करील उठाव

सारे म्हणतात योग्य
वास्तवाचे युग आले
कलियुगी कोंबड्याने
सत्ययुग हे मोडले

नदीचे किनारे

कु. वैशाली बारी

११वी वाणिज्य

तुझे नि माझे प्रेम जमले
असे अनेकांनी लावले नारे
पण त्यांना काय माहित होते
आपण आहोत दोन नदीचे किनारे
आयुष्यात कधीही एकत्र न येणारे

मुहाजिर

मुबीना अ. वासीत पटेल
बी.सी.जे.

एका महानगरातलं एक इस्पितळ. तेच गजबजलेलं वातावरण. पेशंटच्या त्याच किंकाळ्या. त्यातील आर्तता अंतर्बाह्य हादरवून सोडणारी. ते शहर होतं इस्लामाबाद आणि इस्पितळाचं नाव होतं कॅ. सादिक अली अस्पताल.

त्या इस्पितळातील ॲक्सिडेंट वार्ड. जखमींनी खचून भरलेला आणि त्यातील ती एक जखमी तरुणी.

डोळे किलकिले करून तिनं उठण्याचा प्रयत्न केला. पण वेदनेची एक लहर तिच्या शरीरात उठली आणि डोळे बंद करून ती शांतपणे तशीच पडून राहिली.

“अब कैसा फिल कर रही है आप ?” तपासणीला आलेल्या डॉक्टरांनी तिचे रिपोर्ट वाचतच तिला प्रश्न केला. डॉक्टरांच्या या प्रश्नावर डोळे उघडून तिनं डॉक्टरांकडे पाहिलं. समोर डॉक्टर उभे होते आणि त्यांच्या बाजूला दोन मुलं. आपण कुठे आहोत हे न कळून तिनं डोळे गच्च मिटून घेतले आणि डॉक्टरांना प्रश्न केला “मैं यहाँ कैसे ?”

“पुलीस आपको यहाँ लायी थी। लेकिन आपका नाम क्या है ?” तिच्या प्रश्नाचं उत्तर देतच डॉक्टरांनी प्रतिप्रश्न केला.

‘झीनत चौधरी’ नाव सांगताच तिनं डॉक्टरांच्या बाजूला उभ्या असलेल्या व्यक्तीकडे कटाक्ष टाकला आणि तिला वाटलं की त्याला

कुठेतरी पाहिलयं, तेच डोळे, चेहऱ्याची तिच ठेवण.

समीर, नकळतच त्याचं नाव तिच्या ओठावर आलं आणि तो जणू तिच्या हाकेचीच वाट पाहत होता, पटकन तिच्याकडे धावला.

“झीनत, तुला पाहिल्याबरोबरच वाटलं होतं की तू तीच झीनत आहेस पण विश्वास बसत नव्हता तुला पाकिस्तानात बघून. तू इथं कशी ?” त्यानं सरळ सरळ प्रश्नच केला.

समीर, आधी मला इथून बाहेर काढ रे ! माझा श्वास गुदमरतोय इथं. समीरच्या प्रश्नांना फाटा देत झीनत त्याला म्हणाली. डॉक्टरांकडे वळून समीरनं झीनत त्याची क्लासमेंट असल्याचं सांगितलं आणि तिच्यासाठी खायला काहीतरी आणण्यासाठी तो पटकन बाहेर पडला.

त्यानंतर समीर झीनतला घेऊन तो थांबलेल्या हॉटेलवर आला. झीनत तिच्याच तंद्रीत होती. ती काही बोलण्याच्या मनःस्थितीत नाही हे बघून समीरनंही तिला काहीच विचारलं नाही.

थोडंस खाल्ल्यावर झीनतला हुशारी आली.

समीर, मला अशा अवस्थेत बघून आश्चर्य वाटलं असेल ना तुला ? पण मी कधी स्वप्नातही विचार केला नव्हता की मला अशा परिस्थितीला तोंड द्यावं लागेल. कुणासाठी आणि कशासाठी जगायचं ? तेच कळत नाहीये मला. माझं जीवन म्हणजे फक्त एक शोकांतिका होऊन बसलयं. मला जगायचं नाहीये

समीर I want to die, I want to die, रडतच झीनतनं समीरपुढे मरणाची याचना केली.

झीनत, झीनत प्लीज, तुझ्यासोबत काय घडलं ते सांगितल्याशिवाय का कळणार आहे ? असं काय झालं झीनत की नेहमी आशावादी असणारी तू अशी निराशावादी झालीस ? झीनतचं सांतवन करत समीरनं विचारलं.

तुला ऐकायची माझी शोकांतिका ? समीर तुला आठवत असेल, ग्रॅज्युएशननंतर मी एम.बी.ए. करायला लंडनला गेले होते, ते डोळ्यांत अनेक स्वप्नं घेऊन. पण तेव्हा कुठ माहित होतं की माझ्या जीवनाची पखड तिथूनच सुरु होणार आहे ?

तिथच मला वसीम भेटला आणि त्याला बघून वाटलं की मला सच्चा मित्र मिळाला. माझ्या विचारांशी जुळणारे त्याचे विचार आणि समोरच्याला समजून घेण्याची त्याची मनोवृत्ती. त्याच्या याच स्वभावामुळे त्याच्याशी माझी खूप गड्डी जमली. आणि या मैत्रीचं रूपांतर प्रेमात कधी झालं ते मलाही कळलं नाही.

पूर्ण विचारांती आम्ही लग्नाचा निर्णय घेतला. पण आमच्या लग्नातला सर्वात मोठा अडसर होता तो वसीमचा देश, तो पाकिस्तानी होता. मी पाकिस्तानात जायला तयार नव्हते तर वसीमचे आई-वडील त्याला भारतात रहायची परवानगी देत नव्हते. शेवटी आम्ही दोघांनीच लंडनला स्थायिक व्हायचं ठरवलं आणि आमचं लग्न पार पडलं.

लग्नानंतरचे ते सोनेरी क्षण, किती आनंदात होते मी ! जगात माझ्याइतकं सुखी कुणीच नसेल असं वाटायचं मला. पण नियतीला मात्र माझं सुख बघवलं नाही. अचानक वसीमचे अबू आजारी असल्याची बातमी कळली आणि इच्छा नसतानाही आम्ही पाकिस्तानात आलो.

इथं आल्यानंतर मला अजिबात करमेना. आजुबाजूच्या लोकांशी बोलण्याचाही मी प्रयत्न केला. पण ते लोक मला टाळत होते. मला कळना ते असं का वागतात ? शेवटी मी अम्मीना याबद्दल विचारलं तर त्या म्हणाल्या, बेटी हम मुहाजिर है, इसलिए वो लोग हमारे करीब नहीं आते।

मुहाजिर ? मुहाजिर या शब्दाचा अर्थ न कळून समीरनं झीनतला प्रश्न केला.

हो, मुहाजिर. मुहाजिर म्हणजे भारत-पाकिस्तान फाळणीच्या वेळी भारतातून पाकिस्तानात गेलेले मुस्लीम. त्यांना पाकिस्तानात मुहाजिर म्हणतात. आणि हे पाकिस्तानी लोक मुस्लीम असूनही त्यांना इतकी दुय्यम वागणूक देतात की त्यांची स्थिती बघून मला इथं रहायचाच वीट आला. आणि मी भारतीय आहे हे कळल्यावर तर या आगीत तेलच ओतल्यासारखं झालं. तेव्हापासून इथल्या लोकांनी आमचा छळवादच मांडला. हे सर्व मी फक्त वसीमसाठी सहन करीत होते. स्वतःच मनाची समजूत काढत होते की फक्त थोड्याच दिवसांची तर गोष्ट आहे, मग आम्ही लंडनला निघून जाऊ.

पण नियतीला ते मान्य नव्हतं. एक दिवस तीन जण बंदूका घेऊन आमच्या घरात शिरले आणि त्यातला एक वसीमला म्हणाला, सुना है तुम्हारी बीवी हिंदुस्थानी है। देखो, अगर तुम्हे यहाँपर चैन से जीना है तो उसे हमारे हवाले कर दो। हम तुम्हे दो दिन की महोलत देते है। तुमने अगर लडकी को हमारे हवाले नहीं किया तो तुम्हें भी जान से हाथ धोना पड़ेगा।

सुदैवाने म्हण की दुर्दैवाने मी त्यावेळी घरी नव्हती. धमकी देऊन ते लोक तर निघून गेले पण आम्ही मात्र त्या दहशतीने अर्धमेले झालो. दहशतवाद म्हणजे काय असतो हे तेव्हा कळलं.

पोलिसांना कळविण्यात काही अर्थ नव्हता. शेवटी लवकरात लवकर पाकिस्तान सोडण्याचा आम्ही निर्णय घेतला. केवळ माझ्यामुळे पुनश्च एकदा वसीमच्या अम्मी-अब्बूवर घरदार सोडण्याची वेळ आली. त्याच दिवशी व्हिसाच्या कामासाठी मी बाहेर पडले आणि त्या अतिरेक्यांनी घात केला. आम्ही लंडनला जातोय हे त्यांना कसं कुणास ठाऊक पण कळलं होतं आणि त्यांनी घरात येऊन बेछूट गोळीबार केला. आणि... आणि माझ्या डोळ्यांसमोर त्यांनी वसीमला आणि अम्मी-अब्बूंना ठार केलं आणि मी काहीच करू शकले नाही, काहीच करू शकले नाही. दगड झालेल्या डोळ्यांनी मी फक्त बघत राहिले आणि जिन्यावरून कोसळले. नंतर शुद्धीवर आले ते इस्पितळातच. माझ्यासाठी हे सर्व महाभारत घडलं, पण मी मात्र जिवंत राहिले. त्यांना मला मारायला हवं होतं पण या वेदना देण्यासाठीच जिवंत ठेवलं.

समीर, भारतीय आणि पाकिस्तानी हा द्वेष अजून किती निरपराधांचं आयुष्य उद्ध्वस्त करणार आहे कोण जाणे? आपण फक्त माणूस म्हणून जगूच शकत नाही का रे? तूच सांग, अशा या दुःखात मी कसं जगायचं आणि कुणासाठी जगायचं? झीनतनं समीरला प्रश्न केला.

नाही झीनत, तुला जगावं लागेल. स्वतःसाठी नाही तर दुसऱ्यांसाठी. इतरांची तुझ्यासारखी फरफट होऊ नये म्हणून तुला जगावं लागेल. तुझ्या सारख्याच दुसऱ्या एखाद्या झीनतला आपला वसीम गमवावा लागू नये म्हणून तुला जगावं लागेल.

तुला माहित आहे झीनत, मी पाकिस्तानात का आलो? भारतीयांचं पाकिस्तानातील स्थान याविषयी पाहणी करण्यासाठी आम्ही आलो आहोत. यासंदर्भात काम करतांना तुझ्यासारखे असंख्य उद्ध्वस्त परिवार बघितले मी. म्हणूनच म्हणतोय झीनत तुला अशा सर्व लोकांसाठी जगलं पाहिजे.

झीनतच्या जीवनाला एक वेगळी दिशा मिळावी म्हणून समीर तिची समजूत घालत होता.

नाही समीर. मला इथं आता थोडा वेळही थांबणं शक्य नाही. ज्या लोकांनी माझं सर्वस्व संपवलं, ज्यांनी या मरणयातना भोगण्यासाठी मला सोडून दिलं त्यांच्यासोबत राहणं मला शक्यच नाही. माझा श्वास गुदमरतो इथं. मला माझ्या घरी परतायचंय. मला भारतात जायचंय. समीर, मला घेऊन चलशील भारतात? मी इथं नाही जगू शकणार रे! मला भारतातच घेऊन चल समीर, प्लीज. समीरची विनवणी करतच झीनत म्हणाली.

होय झीनत. मी तुला भारतातच घेऊन जाणार आहे, एका नवीन आयुष्याची सुरुवात करण्यासाठी. एक मुहाजिर म्हणून नव्हे तर भारतीय म्हणून ताठ मानेनं जगण्यासाठी. झीनतला वचन देऊन समीर उठला, परतीच्या प्रवासासाठी.

दुसऱ्याच दिवशी झीनत मुंबईच्या विमानतळावर होती. पिंजऱ्यातून सुटका झालेल्या पक्षिणीप्रमाणे आकाशात मुक्त विहार करण्यासाठी सज्ज झालेली, डोळ्यांत असणाऱ्या अमूर्त स्वप्नांना मूर्त रूप देण्यासाठी पुढे झालेली. इथं ती मुहाजिर नव्हती तर ती भारतीय होती, फक्त भारतीय.

भेट

कु. बवली सोनवणे
११वी वाणिज्य

तुझी मिळालेली भेट इतकी अनमोल आहे की त्यापुढे मला इंद्राचे सिंहासन सुद्धा फिके वाटेल ती भेट इतकी जपणार आहे की त्यामध्ये माझ्या भावनांचा केलेला आदर मी विसरू शकणार नाही तुझ्या भेटीबद्दल तुझ्या इच्छित स्वप्नांसाठी मी माझे सर्वस्वपणाला लावीन.

कौन बनेगा गणपती ?

स्वप्निल सुभाष पाटील

प्रथम वर्ष कला

भारतातील मानवांची संख्या ४० कोटीवरून आज १०० कोटीवर गेली आहे, तर ३३ कोटी देव आज २०० कोटी सहज झाले असतील कारण देवांना मरण नाही ना! पण मानवांची नवीन पिढी जशी नव्या विचारांची, नव्या आचारांची, बिनधास्त आहे. तशी देवांची नवी पिढीही नव्या क्रांतीकारक विचारांची व जुन्या देवांना न मानणारी निघाली तर त्यात नवल ते काय?

या कोट्यावधी देवांचे प्रतिनिधी असलेल्या देवसभेत त्यादिवशी या गोष्टीवरूनच हंगामा निर्माण झाला होता की दरवर्षी फक्त गणेश उत्सवच इतक्या धामधुमीत का साजरा केला जातो? गणपतीचे इतके स्तोम का माजविले गेले आहे? आम्हीही देवच आहोत. हम भी गणपतीसे कुछ कम नहीं. वो सुखकर्ता, विघ्नहर्ता आणि आम्ही सुखहर्ते आणि दुःखकर्ते आहोत काय? हा आमच्यावर अन्याय आहे? आमच्या सर्वांच्या कर्तृत्वास, बुद्धीमत्तेस आणि व्यक्तीमत्त्वास कमी लेखण्याचे हे एक षडयंत्र आहे. शतकानुशतके चाललेली ही दडपशाही, एकाधिकारशाही, ही व्यक्तीपूजा आम्ही यापुढे सहन करणार नाही. प्राणांची पर्वा न करता आम्ही या गोष्टीला विरोध करू अगदी हमरीतुमरीने नवे देव व जुने देव यांच्यात वादावादी सुरू होती. शेवटी संतप्त झालेल्या नवदेवांच्या प्रतिनिधींनी उच्चस्वरात देवसभेच्या सभापतींना सांगितले की याबाबत त्वरित काहीतरी उपाययोजना केली जावी व गणपतीची ही झबूशाही तत्काळ संपुष्टात आणावी. अन्यथा हा प्रश्न आम्हाला रस्त्यावर येवून सोडवावा लागेल.

जुन्या देवांनी याला विरोध करताच प्रभुब्ध झालेले नवदेव सभापतींसमोरील हौद्यात जमले व जुन्या देवांच्या प्रतिनिधींच्या व गजाननाच्या विरोधात घोषणा देवू लागले. ते एकून अँग्री यंग गॉड आपल्या हातातील शस्त्रे जुन्या देवांच्या दिशेने फेकू लागले. अवघा हल्लकल्लोळ उडाला. तेव्हा वारंवार 'सावधान दक्ष! सावधान दक्ष!' म्हणत होते. पण कुणी ऐकण्याच्या मनस्थितीत नव्हते. अखेर सभापतींनी याबाबत उद्या निवेदन केले जाईल असे सांगून कामकाज तहकूब केले. पुन्हा दोन गटांत घोषणांचे युद्ध सुरू झाले व सर्व देव एकामागे एक आपापली वाहने घेऊन घरी गेले. भारतातील लोकसभा आणि स्वर्गातील देवसभा काही वेगळी नाही याचेच प्रत्यंतर आले.

त्या रात्रीच जुने जाणते अनुभवी देव एकत्र बसले व नवदेवांचे समाधान करण्यासाठी काय करावे याचा विचार करू लागले.

बऱ्याच खलबतानंतर असे ठरले की ब्रह्मदेव, इंद्रदेव, सूर्यदेव, वरुणदेव व यमदेव यांची एक पंचदेव समिती गठित केली जावी व त्यांनी याबाबत विचार करून काही तरी तोडगा सहा दिवसात शोधून काढावा.

दुसऱ्या दिवशी हा निर्णय सभापतींनी देवसभेत जाहीर केला तेव्हा पुन्हा थोडा गदारोळ झाला. या सभापतींनी हा निर्णय पक्का असल्याचे सांगून सहा दिवस देवसभा तहकूब केली. पाचही देव लगेच कामाला लागले. त्यांची चर्चासत्रे सुरू झाली अनेक उपाय, अनेक कल्पना सुचविल्या गेल्या. पण

हे योग्य नाही, ते योग्य नाही, याने काय होणार ? त्याने काय होणार ? असे सांगून ऑब्जेक्शन घेण्यात आले. काय करावे ते कळेना. अखेर पाचव्या दिवशीच ब्रह्मदेवांनी एक अनोखी कल्पना इतर चार देवासमोर मांडली त्या कल्पनेचा मूळ हेतू असा होता की ज्या विशेष गुणांच्या वा विशेष शक्तीच्या जोरावर श्री गजानन आज इतकी वर्षे भक्तांच्या व सर्वसामान्यांच्या मनावर अधिराज्य गाजवीत आहे ते गुण, ती शक्ती कोणी देव आपल्या अंगी आहे हे सिद्ध करील त्याला श्री गणपतींचा दर्जा व महत्व दिले जाईल. त्यासाठी सर्व इच्छुकांना दहा कसोट्यांना तोंड द्यावे लागेल. ब्रह्मदेवाने त्या दहा कसोट्या त्यांना सांगितल्या त्या चारही देवांना एकदम पसंत पडल्या.

१) आपल्या नावावर आपल्याच उत्सवासाठी अगणित पैसा जमा झालेला पाहूनही एका पैशाचीही अपेक्षा न ठेवणे व त्या पैशाचा कसाही विनियोग घेत असला तरी "मैं कुछ नहीं बोलूंगा" हे धोरण ठेवावे.

२) ज्यांना आपली चार नावेही माहित नाही किंवा आरत्या म्हणता येत नाही, जे नशापाणी करून मांडवात आपल्यापुढे लोळण घेतात वा जुगार खेळतात अशा कार्यकर्त्यांना उदार मनाने क्षमा करणे, दहा दिवस जे-जे होईल ते ते पहाण्यास तयार राहाणे.

३) दहा दिवस उघड्या अंगावर पूर्ण दागिने घालून व भरजरी वस्त्रे नेसून एका जागी एकाच पद्धतीत बसणे, उभे राहाणे वा हाताने, पायाने व डोक्याने त्याच-त्या हालचाही मुकाटपणे करीत राहणे. नवे नवे दागिने घातले जातील त्यांच्यात मन न गुंतविता स्विकार करणे. हे सारे मिरवणूक संपेपर्यंत एक चकार शब्द न बोलता सहन करणे.

४) अत्यंत कर्णकटू अशा सांगितांच्या संगतीत दिवसाचे पंधरा, सोळा तास घालविणे किंवा तीच ती गाणी, भजने, स्तोत्रे व तथाकथित विनोदी कार्यक्रम

ऐकून वा पाहून पळून न जाणे.

५) दहा दिवस गुलाल-बुकका, हळद-कुंकु, नाका-तोंडात गेले तरी किंवा उदबत्ती वा धुक्याच्या धुराने गुदमरल्यासारखे झाले तरी ते हसून सहन करणे व चेहऱ्यावरील शांत सोजवळ भाव कायम ठेवणे.

६) कितीही फुले, दुर्वा, पंत्री अंगभर पुन्हा-पुन्हा चढविली आणि उतरविली गेली वा पायांच्या आसपास कितीही नारळाचे ढीग रचले गेले तरी चुळबुळ न करता सहन करणे.

७) पंख्याचे वारे नसले, प्रकाशाचा किरण येत नसला तरी हाशहश करायचे नाही. उलट जे भडक वा प्रखर दिवे आसपास लावले जातील त्यांच्या उष्णतेने घाम फुटला तरी पुसायचा नाही मनातल्या मनात चिडायचेही नाही.

८) पुढ्यात कितीही नैवेद्याचे प्रकार, फळे, मिठाई वगैरे आणून ठेवली तरी ते खाणे सोडाच, पण त्याकडे डोळे उघडूनही पाहायचे नाही. उपोषणाला बसलो आहोत असे समजणे.

९) दर्शनाला येणाऱ्या अनेक भाविकांना आशीर्वाद देवून-देवून हात दुखू लागले वा झोप येवू लागली तरी की घेतले व्रत न हे आम्ही अंधतेने या निष्ठेने हे पवित्र काम करीत राहणे.

१०) हे सारे वर्षानुवर्षे करीत राहिल, हयगय करणार नाही असे शपथपत्र ५०० रूपयांच्या करारपत्रावर लिहून देण्यास तयार होणे.

सातव्या दिवशी पुन्हा देवसभा भरताच सारेच जुने व नवदेव आज काय ऐकायला मिळणार याविषयी उत्सुक होते. सभेची वेळ होताच सभापतींनी इंद्रदेवांना पंचदेव समितीने काय तोडगा सुचविला आहे हे जाहीर करण्यास सांगिले.

इंद्रदेवांनी गंभीरपणे पंचदेव समितीत कोण-कोण होते ? काय चर्चा झाली ? इत्यादी विस्ताराने

सांगून शेवटी श्री गणपतींच्या ऐवजी योग्य तो देव निवडण्यासाठी कोणत्या कसोट्यांना तोंड द्यावे लागेल हे स्पष्ट केले व कमलपत्रावर लिहिलेल्या त्या कसोट्यांच्या झेरॉक्स प्रती सर्वांना देण्याची व्यवस्था केली. त्या दहा कसोट्यांचे वर्णन ऐकून वा वाचून गणपतीला मानणारे खूष झाले. कारण त्यांना कळून चुकले की या कसोट्या पार करणे कोणत्याही नवदेवाला शक्य नाही. उलट सर्व नवदेव एक-एक कसोटी वाचता-वाचता घामाघुम होवू लागले. सरतेशेवटी सर्व कसोट्या वाचूनही त्यांना तोंड देण्यास तयार असलेले फक्त ११ जिद्दी नवदेव उरले. त्यांची परीक्षा घेण्याचे ठरले. अग्निदेव व वायुदेव यांना परीक्षक म्हणून नेमले गेले.

स्वर्गाच्या वेगवेगळ्या ११ भागात वेगवेगळी सजावर रोषणाई करून कल्पकतेने आकर्षक दृश्ये तयार करण्यात आली. गर्दी व गलका निर्माण केला गेला. उदबत्त्यांचा व धूपकांडीचा घमघमाट सर्वत्र पसरला गुलाल धुक्यांची उधळण सुरू झाली. रेकॉर्डवर, रेकॉर्ड वाजू लागले. नवदेव त्यांची बायकामुले त्या तालावर नाचू लागली. हार, फुले, दुर्वा, पंत्रीचे ढीग तयार केले गेले. नैवेद्य म्हणून अगदी उत्तम पदार्थ सोन्या चांदीच्या ताटात ठेवण्यात आले. आरत्यांचा दणका उडाला. भजने भक्तिगीत, लावण्या, पोवाडे ऐकू येवू लागली. विद्युत रोषणाई घेऊनही नंदादिप, समयाही पेटविल्या गेल्या आणि अगदी पुण्या-मुंबईच्या गणेश उत्सवासारखे वातावरण सेम-टू-सेम तयार करण्यात आले व अकरा स्पर्धक नवदेवांना त्यांत एकेका पोझिशन मध्ये बसविण्यात आले. आता अवस्था पुतळ्यासारखी झाली होती.

दोन दिवस नेट लावून ते अकराही नवदेव त्या कोलाहलात बसून राहिले किंवा उभे राहिले. पण तिसऱ्या दिवशी त्यातील चौघांना विघ्नहर्ता गजाननच आठवले. त्यांनी आपली हौस फिटल्याचे जाहीर केले. राहिलेले सात निग्रही नवदेव Come what

may ! म्हणत आणखी दोन दिवस चूपचाप सहन करीत राहिले. पण पाचव्या दिवशी आणखी पाच नवदेव हे आपले काम नाही हे जाणून मैदान सोडून पळाले. उपासमारीने ते हैराण झालेले होते व वेगवेगळे वास घेवून त्या गडबड गोंधळाने ते वेडे होण्याचे बाकी राहिले होते. आता केवळ दोनच नवदेव विरोध करणाऱ्या विरोधी पक्षनेत्याप्रमाणे आपले मनोधैर्य टिकविण्याचा आटोकाट प्रयत्न करीत होते. परंतु गंमत म्हणले आपले मनोधैर्य टिकविण्यासाठी ते गणेशाचे स्मरण करीत होते ! उत्सवाचे वातावरण अगदी शिगेला पोहोचले होते. गर्दी वाढतच होती, सर्व प्रकारचे आवाज वाढतच होते धूर आणि धुराने सर्वत्र ठसका उठला होता. फुले, दुर्वा, पंत्रीचा वास व नारळाचे ढीग दररोज वाढतच होते. त्या नवदेवांना जरा इकडे-तिकडे होणे शक्य होत नव्हते. प्रखर प्रकाशाने डोळे दिपत होते, अंगाला घाम फुटत होता. अंग तापून निघत होते. पण समोर असूनही जेवण नाही, पाणी नाही तरीही समोर हात जोडून उभ्या असलेल्या भक्तांची मनोकामना पूर्ण करण्याची गॅरंटी घ्यायची ही गोष्ट साधी नाही हे त्या दोन नवदेवांनाही पटले त्यांनी आपला गणपतीविरोध विनाअट मागे घेतला व ते दोघेही अर्धमेल्या अवस्थेत हतबल होवून श्री गजाननांच्याच पायावर पडले.

सर्व जुन्या व नव्या देवांनी गणेशांची खांद्यावर घेवून मिरवणूक काढली. त्यांचा प्रचंड जयजयकार केला व लगेच आरत्या व भजने केली त्यांना काहीच बोलू दिले नाही. श्री गणेशाने संकट ओळखून आपल्या दोन्ही कानात एकेक मोदक घालून आवाज प्रदूषण टाळले व दोन्ही नाकपुड्यात फुलवाती कोंबून धूर व धूळीपासून आपली श्वसनयंत्रणा सुरक्षित केली. समोर चाललेला हैदोस व हल्लकल्लोळ बघणे कठीण झाले म्हणून त्यांनी आपले डोळेही बंद केलेत. बर तोच विघ्नहर्ता असल्याने ही विघ्ने हरण करण्यासाठी कोणाला बोलवावे हे त्याला कळेना !

त्याने अखेर दोन्ही हात उंचावून व सोंड हलवून तो गलका बंद करण्यास सांगितले व त्या पंचदेवापुढे साष्टांग नमस्कार घालीत करुण मुद्रेने व व्याकूळ नजरेने सद्गदीत होवून म्हटले, मला स्वेच्छानिवृत्ती द्या, मी या दरवर्षीच्या जाचाने कंटाळलो आहे. मला कृपया मुक्त करा !

पुन्हा त्या पंचदेवापुढे प्रश्न उभा राहिला, 'कौन बनेगा गणपती ?'

जीवन अपुले फुलवू या

विनोद बारी

११वी कला

मोहाच्या या निद्रेमधुनी जन-जन अवघे उठवू या
योगाच्या नित अभ्यासातूनी जीवन अपुले फुलवे या

चंचलमन हे स्वैर उधळूनी

हवे नको ते द्वंद्व

सुखशांतीचे स्वप्न भंगूनी

आत्मशक्तिची जाणीव सरते

हृदयामधल्या परमेशाचे मंदीर सुंदर घडवू या
स्तुती सुमनांच्या वर्षावाने, जीवन अपुले फुलवू या

मी पण अवघे फुलूनी येते

अभ्यासाच्या आनंदाने

दुःख आपुल्या नशिबी येते

परमेश्वराच्या इच्छेने

पतंजलीच्या कृपाप्रसादे, विवेक बुद्धी मिळवू या
जन्मजन्मीच्या संकल्पांनी, जीवन अपुले फुलवू या

चित्तेचा घट भरुनि जातो

सुख दुःखाच्या आघातांनी

देहकुंभ हा विरुनि जातो

परमेशाराच्या आदेशाने

कण नू कण देहामधला आनंदाने जमवू या

त्यागासाठी भोगासाठी, जीवन अपुले फुलवू या

आपलं फक्त तिकडं लक्ष नसतं

वंदना दत्तात्रय टेमकर

द्वितीय वर्ष विज्ञान

संकटाला कधी घाबरायचं नसतं

सतत त्याला सामोरं जायचं असतं

नावं ठेवली तरी थांबायचं नसतं

सत्कर्म सतत करायचं असतं ॥ १ ॥

अपयश आलं तर खचायचं नसतं

जिद्दीने पुन्हा उभ राहायचं असतं

आत्मविश्वासानेच आपलं बळ वाढवायचं असतं

निराश कधीही व्हायचं नसतं ॥ १ ॥

कोणी पाय ओढले तरी थांबायचं नसतं

सदा अहिंसेच्याच मार्गावर जगायचं असतं

लोकांच्या निंदेला कधी घाबरायचं नसतं

धैर्याने आलेलं संकट निस्तरायचं असतं ॥ २ ॥

सत्यमार्गाने सतत चालायचं असतं

अनाथांचं सांत्वन हे करायचं असतं

अपयश आल तरी कुढायचं नसतं

उमेदीने उभे राहून लढायचं असतं ॥ ३ ॥

तसे तर

जीवनात करण्यासारखं खूप असतं

आपलं फक्त तिकडे लक्ष नसतं

रक्ताचं नातं तोडायचं नसतं

तसच, मैत्रीचं नातंही जपायचं असतं

उदासीन मनाला हसवायचं असतं

प्रेमाचं नातंही कधी फुलवायचं असतं ॥ ४ ॥

बऱ्याचदा वाटत मला

जसं दिसतं तस नसतं,

म्हणूनच जग फसतं पण,

सत्याची खूण पटवून ते परखायचं असतं ॥ ५ ॥

धडपडतांना प्रत्येकाला सावरायचं असतं, कारण

आयुष्य हे तोलामोलाचं असतं.

अशा या आयुष्यात करण्यासाठी खूप असतं

पण आपलं तिकडं लक्ष नसतं ॥ ६ ॥

आजी पाहिजे का ?

योगेश सुभाषचंद्र बोरसे

एम.ए. अर्थशास्त्र

नमस्कार, मी प्रशांत दिवेकर. आजच्या ठळक बातम्या. काश्मिर मध्ये बॉम्बस्फोटात ३ ठार १२ जखमी अमुक, अमुक.

मी ठळक बातम्या ऐकल्यात आणि दूरदर्शनची बोलती बंद केली. सारख्या त्याच हिंसक घटना ऐकून जीव वैतागला. आता मी नवीन बातमीच्या शोधात होतो. कारण वणवण भटकून बातम्या आणण्याचं काम मला आलं होतं. मी पत्रकाराचा व्यवसाय स्विकारला होता. स्वतःच्या विचारात पडल्यावर घटक्याचा विसावा घेतला. तेवढ्यातच नाडकर्णी काकूंच्या घराकडून मोठ्याने रडण्याचा आवाज आला. मी गॅलरीतून पाहिलं, खाली चाळीतली सर्व मंडळी त्यांच्याकडे जमा झाली होती. तेथे गेल्यावर घोळक्यातल्या लोकांना विचारलं तेव्हा कळलं की, नाडकर्णीची मुलगी म्हणजे सुमन ही वैधव्य घेऊन माहेरी परतलीय. तिचा पति सद्दत्यात बुडाला होता म्हणून रेल्वे खाली आला आणि मुक्ती मिळवली.

मी काही वेळ सुन्न होऊन गेलो. मरण किती स्वस्त झालयं ! एकही दमडी लागत नाही. ह्या घटना मला नवीन नाहीत. कारण दिवसातून चार-तीन बातम्या हवालदार आणूनच द्यायचा. थोडा वेळ नाडकर्णीकडे सांत्वनासाठी थांबलो. पुन्हा वर येऊन थोडावेळ पडलो. दिवसाच्या थकव्याने कधी घेराव घातला आणि झोप कधी लागली ते कळलेच नाही.

सकाळी कार्यालयात गेल्यावर संपादक

महोदयांनी बोलवण पाठवलं. तेव्हा कळलं की मुंबई शहरातील पूर्व भागाच्या वखारीकडे दंगल चालू झालीय ! रक्तपात खूप झाला असल्याने तेथे कफर्यू लावला आहे असे वरिष्ठाकडून कळाले होते. हा सारा तपशील सविस्तर आणण्यासाठी माझ्यावर कामगिरी सोपविण्यात आली. आमचा संघ तत्काळ निघाला. संपादक निश्चित झाले.

मी पत्रकार जरी असलो तरी मला त्या निष्पाप मनांच्या व्याकूळ नजरा मनाला टोचत असत. काय दोष होता आमचा ? म्हणून खुणावत असलेल्या ह्या मूठभर गुंडाचा मला तिरस्कार वाटायचा. स्वतःच्या स्वार्थासाठी, पैशासाठी, सत्तेसाठी जनतेत कशा प्रकारे दहशत निर्माण करतात ? जातीय दंगली घडवतात ह्यांना आता मानवाच्या जीवन मूल्यांची थोडीही जाणीव उरलेली नाही. त्यांची हृदय कठोर झालीत. त्यांच्यावर कितीही तीक्ष्ण शब्दांचा मारा केला तरी त्यांच्या पुढे ती बोथट आहेत.

अशा या उपहासात्मक जीवनात जगणं देखील नकोस वाटतं या स्पर्धात्मक युगात प्रत्येक व्यक्ती आपला स्वार्थ साधून बाजूला होते. माणुसकी, आपलेपण ह्या गोष्टी फक्त बोलण्यापुरताच शोभतात. हे सत्य नाकारता येत नाही.

मी रोजनिशी लिहितांना अशा आत्मानुभवांना विचारात बांधून टाकतो कदाचित उद्याच्या पिढीला तरी जीवनाचे तत्व समजेल.

त्या दिवशी कार्यालयात कामकाजात गर्क असल्याने आनंद माझ्यापासून दूरावलेला होता. नाही तरी रोज कोणता आराम मिळतो म्हणून दोन दिवसांच्या सुटीचा अर्ज साहेबांना दिला रजा मिळते की नाही हे संध्याकाळी कळवतो. म्हणाले तेवढ्यात एकसष्टी पार केलेले एक गृहस्थ माझ्या समोर येऊन म्हणाले,

“मला आपल्या वृत्तपत्रात जाहिरात द्यायची आहे.” मी सांगितलं, “खुशाल द्या. हा घ्या कागद द्या तपशील. कशाबद्दल द्यायची आहे जाहिरात ?”

ते गृहस्थ नम्रतेने सांगू लागले मी आणि सौ दोघेही पाळणाघर चालवायचा विचार ठरवलाय. म्हणून आजी पाहिजे का ? अशी जाहिरात द्यायची आहे. मला त्या गृहस्थांच्या डोळ्यात करुणभाव जाणवला. मात्र स्टाफच्या लोकांनी या गोष्टीस हसण्यावर काढल मी याकडे दुर्लक्ष केलं आणि त्या गृहस्थांना हळूच नाव विचारलं आपल नाव ! देशमुख ! आपल्याला ह्या वयात पाळणाघर चालवण्याची इच्छा झाली नातवंड नाहीत की मुलांपासून त्रास होतोय का ? तेवढ्यात त्यांच्या पाणावलेल्या डोळ्यांनी मला अस्वस्थ करून टाकल मी पुढे प्रश्न करू शकलो नाही. त्यांनीच त्यांची हकीकत सांगायला सुरुवात केली.

त्या गृहस्थाला फक्त एक मुलगा होता. लाडात वाढलेला हा मुलगा एम.बी.ए. करून नुकताच नोकरीला लागला होता. त्याच्या मनाप्रमाणे सर्व काही चालत असे. त्याने प्रेमविवाह केला. जन्मदात्यांना न सांगता एवढंच नव्हे तर पुढे त्याने सर्व प्रॉपर्टी विकून आई-बापास वृद्धाश्रमात ठिकाण लावून दिलं आणि विदेशात व्यापार करण्यास निघाला. मात्र काळाने त्याला त्याच विमान दुर्घटनेत ओढलं. त्याच दुर्घटनेत देशमुखाचं सारी स्वप्ने, आशा-आकांक्षा तेथेच संपल्यात नातवंड देखील पाहू शकले नाहीत. पाणावलेले डोळे पुसत त्यांना

जाहिरात माझ्या हातात देऊन निघून गेले.

या हृदयस्पर्शी घटनेने मी अस्वस्थ होऊन गेलो. माणूस एवढ्या खालच्या स्तराला जातोय. जन्मदात्यांना अप्रत्यक्षपणे कानफड्यात मारून त्यांनाच प्रश्न विचारतात, कशाला जन्मास घातलं ? समाजात अशा अनेक घटना घटत असल्याने समाजाचे अधःपतन होताना जाणवतंय. संस्कार केंद्र स्थापण्याऐवजी वृद्धाश्रम स्थापण्यात आजचा मानव गर्क आहे.

कालपर्यंत ऐकल होत की लाज विकली जाते म्हणून परंतु आज आजी देखील विकायला निघाली आहे. अशा माणसांचा काय भरवसा ते तर मातृभूमी सारख्या आईस देखील विकून परकियांचं भलं करतील आणि १०५ हुतात्मांच बलिदान व्यर्थ घालवतील. कारण हे युग बौद्धिक महासत्तेच असणार आहे. शेकडो डॉलर्स करता माणूस विकला जातो. ही वास्तविकता आहे. हे विचार मनाला देखील सहन होत नाही.

कार्यालयातून घरी आल्यावर पाहिलं तर गावाकडून आई-बाबा मला भेटायला आहे होते. मी त्यांना ह्या घटनेबद्दल सांगितलं. त्यांच्याही डोळ्यात अश्रू उभे राहिले कारण ते ही एक जन्मदातेच होते.

मात्र ही जाहिरात मी वृत्तपत्रात देईल कारण पुढची पिढी तरी ह्या आजीच्या हातून तयार होईल. त्यांना पूर्णपणे संस्कारक्षम बनविल त्यामुळे पुन्हा शक्तिशाली भारत देश तयार होईल. निदान ती पिढी तरी देशमुखांसोबत घडलेली पुनरावृत्ती करणार नाही.

परवाच्या बातम्यानंतर मी नवीन बातमीच्या शोधात होता. कदाचित हीच बातमी सृजन मानवास धक्का देणारी ठरू शकते. म्हणूनच आजी पाहिजे का ?

याच मूल्याधिष्ठित शिक्षण प्रणालीत संस्कृती संवर्धनाची गरज भासते. हे आपणा सर्वांनाच पटेल.

मुक्ता

कु. निवेदा दीपक फडणीस
१२वी कला

आज ती एकटीच होती. घरात शुक्रशुक्राट होता. मुक्ता मागील दारी आली. स्वतःच्याच सावलीत उभी होती. बाकी सान्या आसपास वावरणाऱ्या सावल्या कधीच्याच दूरवर पांगलेल्या. बाहेर सायंकाळचं वातावरण पसरलेलं होतं. मागे वळून पाहिलं तर घर भकास वाटत होतं. देवापुढली समई तेवढी तेवत होती. पण तो मंद, स्निग्ध उजेड तिला क्षीण, क्षुद्र भासला. छे ! सारा कृत्रिम आखलेला उजेड ! जीव गुदमरून टाकणारा. ही सायंकाळची वेळच मोठी चमत्कारीक ! दिवसभरची धमाल व रात्रीचा किरकिराट या मधील नुसती निःशब्दता ! सारं मूक झालेलं, अंतर्मुख बनलेलं ! मन हलवून सोडणाऱ्या वृक्षाच्या भव्य सावल्या, हृदयातळचा ठाव घेणारं दूरचं धूसर क्षितिज ! दडवलेल्या आठवणी... उजळणाऱ्या कातरवेळच्या संध्याछाया ! शून्यपणे आजूबाजूला पाहताच मन पोकळ पोकळ करून टाकणाऱ्या.

अचानक तिची नजर माडाच्या झाडाच्या उघड्या पडलेल्या मूक मूळांवर गेली. जीर्णशीर्ण रंग झालेली. एवढ्या, ताठ, उंच झाडाची ती खुरटी उपरी मुळे पाहिल्यावर तिचं मन विषण्ण झालं. त्याचे माथे आकाशाला भिडलेले आहे, हे मात्र तिच्या लक्षातच आलं नाही. त्या झाडाच्या पायाला कुठलाच रंग आणि आकार नव्हता. पाण्याची जवळीक हाच त्यांचा आधार ! वाळूच त्याचे पोषण ! वाळूच्या वांझ सान्निध्यातच त्याचे जीवन जायचे, हेच ती मुळे तिला सांगत होती जणू...

अचानक आठवली ती पुसून टाकलेली, बुजवून टाकलेली आठवण. त्या विलक्षण वातावरणात सारी स्मृती स्पष्ट झाली...

डोक्यावर अक्षता पडल्या, गळ्यात मंगळसूत्र, हातात हात धरून अग्नी भोवती सात फेरेही घेतले. हीच सात पावलं आयुष्याच्या अनेक पायवाटांवरून चालवायची होती हे त्या क्षणी कुठे ठाऊक होते ? पाध्यांची चित्रा आता साकळकरांची मुक्ता झाली होती. दोन्ही तिचीच रूपं. एकमेकांत मिसळून गेलेली ! सौ. मुक्ता अनंत साकळकर नाव बदललं, नावाबरोबरच सारं आयुष्यही !

माप ओलांडून घरात पहिलं पाउल टाकलं. माझं घर, माझा संसार, माझा पती, सगळं माझं... सगळं माझं आणि हेच सत्य वारंवार स्वतःच्या मनाला, सान्या जगाला पटवून देण्यासाठी केलेली ओढाताण, झालेली फरफट, त्यातून सजवलेला, फुलवलेला, बहरलेला असा तो सुंदर संसार ! कुणाची तरी सून, कोणाची मामी, आत्या, मावशी, काकू, भावजय, जाऊ असली असंख्य नाती जुळली. नवरा या एकाच नात्यावर आधारलेली !

याच एक मुख्य नात्यावर आधारित बाकीची ही सारी अर्थहीन नाती ! पण जर मुख्य आधारच ढासळला तर ? पण त्या नात्यांच्या पाशांत घट्ट आवळलेल्या तिला त्यावेळी असल्या प्रश्नांची, विचारांची जाणीवही नव्हती. हळूहळू आई म्हणून हाक मारत फिरणारी, इवलाली छोटीशी नाजूक

पावलं घरभर दुडूदुडू धावू लागली. आणखी एक नव नातं निर्माण झालं ! मग इतर सारी नाती फिकी, निरर्थक वाटू लागली.

अचानक एका संध्याकाळी फोन खणाणला. मुक्ताने उचलला, हॅलो, साकळकरांचा घर ? अनंत साकळकर यांच्या गाडीला अपघात झाला आहे. कोईसन हॉस्पिटलमध्ये त्यांना अॅडमिट केलय, कृपया आपण लवकर येऊन भेटावे तिच्या डोळ्यांपुढे अंधारी आली. पायाखालची वाळू सरकल्यागत झाले. पुढे काय करावे सुचेनासे झाले. पटकन तिने अविळा कड्यावर घेतले अन् धावत सुटली हॉस्पिटलकडे. पण तोपर्यंत अनंतचे डोळे मिटले होते !

वर्षामागून वर्ष उलटत गेली. संकटातून कशीबशी वाट काढत ती साऱ्या फाटलेल्या संसाराला ठिगळं जोडण्याचा प्रयत्न करत होती. आणि हेच तिचे भविष्य अन् आयुष्य ! त्याच्यासाठी सारे काही... हळूहळू अविनाशही मोठा झाला अन् परकाही ! आता त्यालाही त्याचे असे काही विचार होते, आकांक्षा होत्या ध्येय होते, स्वप्न होते पण या साऱ्या स्वप्नांमध्ये आई या नात्याला कुठेही स्थान नव्हते. तिच्याच रक्तामासांचा गोळा एक स्वतंत्र जीव म्हणून वाढत होता !

कालांतराने याची जाणीव तिला झाली. वर्षानुवर्ष अनेक नात्यात गुरफुटलेलं अस्तित्व थोडस बाहेर झेपावत होतं, पण मार्ग सुचत नव्हता. एके दिवशी अविनाश आईजवळ आला, म्हणाला, मम्मा, मी फ्रान्समध्ये स्थायिक व्हायचा निर्णय घेतलाय. कदाचित तो तुला आवडणारही नाही. पण तुझ्या मनाची पर्वा करत बसलो तर आलेल्या संधीला मुकावं लागेल. नंतर तुझी इच्छाच असेल तर मी घेऊन जाईन ना तुला तिकडे !

मुक्ता शांत होती. झेपावणाऱ्या अस्तित्वाला मार्ग सापडला होता. नको तू जा, एकटाच. आजवर

तुला तुझ्या पायावर उभं राहता यावं म्हणून प्राणापलीकडे झटले. कर्तव्य अन् प्रेमाची सांगड घालून तुझं तुला जगता यावं म्हणून खूप कष्ट केले. आजवर तुझ्यासाठी जगले. उजाडणारा उद्याचा दिवस माझा आहे. आता मला माझ्यासाठी जगायचयं ! तू जा कुणाचीही पर्वा न करता !

अविनाश निघून गेला. काही दिवस ठरवून देखील तिचं तिला जगताच येत नव्हतं. पण हळूहळू सवय झाली. तिला ते गवसलं, जे कधीचच तिच्यापासून दुरावलं होतं, हरवलं होतं. साऱ्या अस्मिता जाग्या झाल्या होत्या. जितकी नाती दूर पांगली होती तितकीच ती स्वतःच्या अधिकाधिक जवळ येत होती. ती खऱ्या अर्थाने मुक्त झाली होती.

कधीतरी एखाद्या संध्याकाळी या साऱ्या पुस्त झालेल्या आठवणी स्पष्ट होत जायच्या. पण कधीतरीच.... !

पहाट झाली. ती प्रसन्न होती. अंतर्बाह्य प्रकाशाचे किरण तिला न्याहाळत होते. मनाचा कोपरा न कोपरा अपूर्व तेजानं झळाळत होता. चैतन्याचा झोत तिच्यात भिनून गेला होता. ती सुंदर बनली होती. सुगंधी झाली होती. तिची ती तिला आवडत होती. तिची तीच तिच्यावर प्रेम करत होती. पावित्र्य, मांगल्य, माधुर्य, शांतता, समाधान या शब्दांनी तिच्याभोवती बैठक घातली होती. दारासमोर उभं राहून तिनं निसर्गाचा कानोसा घेतला. अंधाराच साम्राज्य संपवून सूर्याचा तप्त गोळा क्षितिजावर विराजमान झाला होता. संपूर्ण आसमंत तेजाळ सोनेरी झालं होतं...

आज ती मुक्त झाली होती ! आज ती मुक्त झाली होती....

मराठी भाषेची महती

अपर्णा सुभाष कुळकर्णी
एम.ए. प्रथम वर्ष मराठी

एकेकाळी नियमभंग करण्याचा हक्क समस्त कविकुळाला बहाल केलेला होता.

इरेस पडलो जर बच्चमजी
तर भाषेची ऐशीतेशी
उलटीसुलटी करीन मीही
भव्य भयानक विराट कपवशी

असे कविवर्य बा. सी. मर्ढेकरांनी गंमतीने लिहून ठेवले होते.

आता भाषेची ऐशीतेशी करण्याचे अधिकार आणि सामर्थ्य फक्त कविकुलापुरते मर्यादित राहिले नसून त्यात आम जनताच सहभागी होत आहे ! याचाच अर्थ असा की सध्या आपल्या मातृभाषेची अवस्था फारच वाईट आहे.

मराठी माणूस म्हणजे कोण ? याची व्याख्या सांगतांना सुरेश भट म्हणतात -

ज्याला मराठी भाषा नीट समजते, जो महाराष्ट्रातच, मराठी भाषेतच आपले व्यवहार उरकण्याचा प्रयत्न करतो, ज्याला महाराष्ट्राचा महान इतिहास व संस्कृतीविषयी खरा आदर आहे आणि जो महाराष्ट्रातच कायम राहण्यासाठी आलेला असून जो महाराष्ट्राची माती व मराठी माणसे यांच्यावर प्रेम करतो, तोच खरा मराठी माणूस !

मग त्या माणसाची मातृभाषा, जात, धर्म, जन्म स्थान कोणतेही असो.

मराठी संस्कृतीचा एक अविभाज्य भाग

म्हणजे संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम, संत नामदेव, जनाबाई, आणि चोखामेळा पण ही फार जुनी पिढी झाली आधुनिक काव्याचे जन्मदाते केशवसुत हे सिडेनहॅम कॉलेजमध्ये प्रोफेसर नव्हते, तर ते एक गरीब शाळामास्तर होते.

केशवसुत म्हणतात, भाषा आहे म्हणून भाषेसाठी माणसे नाहीत. तर माणसे आहेत म्हणूनच भाषा आहे. माणसावाचून भाषेला अस्तित्त्वच नसते.

मराठी भाषा जिवंत राहिली तरच मराठी माणूस आणि महाराष्ट्र जिवंत राहिल. केवळ वरचेवर महाराष्ट्राची अस्मिता, महाराष्ट्राची शान, महाराष्ट्राचा अभिमान असे शब्दप्रयोग करून आपली पोळी भाजून महाराष्ट्राचे तुकडे करण्यास पाठिंबा देणाऱ्यांमुळे मराठी भाषा आणि मराठी माणूस जिवंत राहणे अशक्यप्राय आहे.

सुरेश भट म्हणतात, आमची मायमराठी आपल्याच हक्काच्या घरात महाराष्ट्रातच रोजची उपेक्षा आणि अपमानांनी व्याकूळ झालेली आहे. आमची ही मायमराठी महाराष्ट्रातच इतरांची धुणीभांडी करणारी मोलकरीण बनलेली आहे. आम्हांला आमच्या महाराष्ट्रातच हिंदी में बोलोजी, हम को मराठी नही आती ! असे उन्मत्त उद्गार ऐकायला मिळतात. आम्हीच आमच्या घरात चोर ठरलो की काय ? तेव्हा माझा खडा सवाल असा आहे की, येथेच राहून आधी मराठी भाषा व संस्कृतीला महाराष्ट्रातच सन्मानपूर्ण हक्काचे स्थान मिळवून

देण्यासाठी येथेच संघर्ष करण्याऐवजी उठल्यासुटल्या फॉरेन ला जाऊन तेथे मराठी भाषेचे अमेरिकन पॉप म्युझिक ऐकवण्यात काय अर्थ आहे ?

आमचे मंत्री, खासदार, जनप्रतिनिधी, डॉक्टर, वकील अशा मराठीचा जागतिक जप करणाऱ्यांपैकी किती जणांची मुलेमुली मराठी माध्यमातून शिकतात ?

पण मराठी भाषेच्या भवितव्याचे प्रकाण्ड पंडित, मोठमोठे साहित्यिक, महान समीक्षक आणि मराठी पत्रपंडितांनी काळजी करण्याचे कारण नाही कारण :-

कोणत्याही काळात महाराष्ट्रातील बहुजन, दलित, वंचित व उपेक्षित लोकांनीच एक अनमोल ठेव म्हणून मराठी भाषा तिच्या चैतन्यपूर्ण मराठी पणासह सुरक्षित ठेवलेली आहे.

**मातृभाषेची उपेक्षा म्हणजे आईचे
यातनामय मरण उघड्या डोळ्यांनी पाहणे**

आज बहुतांश समाज भाषा-व्यवहारासंबंधी उदासीन आहे असे औदासीन्य सांस्कृतिक अपकर्ष अनुभवणाऱ्या समाजाकडूनच दाखवले जाऊ शकते. एखाद्या अमराठी भाषिकाच्या दृष्टीला हॉटेलमधील फलकावर, 'येथे दुध आणी दहि वीकत मीळत नाहि' असे अशुद्ध मराठी दिसले तरी त्याच्या नजरेला त्रास होत नसेल तर सांस्कृतिक अपकर्षाला तोही भागधारक असल्याचे मानावे लागेल.

१ मे १९६० रोजी आपल्या महाराष्ट्र राज्य अस्तित्वात आले. दरम्यानच्या या अनेक वर्षांत अनेक सरकारे आलीत आणि गेलीत. पण अजूनही मराठीचा महाकोश निर्माण झालेला नाही. तो तयार करण्यासाठी आजच्या युवकांनीच पुढाकार घ्यावा. कारण तेच आपले खरे आधारस्तंभ आहेत.

भाषा ही अमर आहे ती कधीही मरत नसते.

भाषा ही विचार-वाहक आहे. विजेच्या तारेसारखी. अमृतातेही पैजा जिंके असे वैभय प्राप्त झालेल्या मराठीला आज जी दूरवस्था प्राप्त होत आहे त्याला कारण माणूस कमी पडत आहे.

मातृमुखेन शिक्षणम् व मातृमुखेन भोजनम् असे श्रीकृष्णाने म्हटले आहे.

म्हणूनच मराठी भाषेला वर आणण्यासाठी मराठी माणसानेच प्रयत्न करण्याची गरज आहे.

मराठी भाषेची थोरवी गाताना एक कवी म्हणतो,

देवत्व द्यावे तुवा पत्थराला
तुझी थोरवी ही वदे पंढरी।
पंढरी देखील जिची थोरवी गाते, तिला
मायबोलीला त्रिवार अभिवादन !

आपले महाविद्यालय

नितीन भास्कर पाटील
एम.ए. प्रथम वर्ष मराठी

मुळा जवळ नित्य ह्याच्या ज्ञानाच्याच खाणी लक्ष्य असे ज्याचे विद्यार्थी व्हावा गुणी जी वन विद्यार्थ्यांचे येथे विकासाने फुले जे जगात मंगल, त्याचे आराधन चाले ठा यी प्राध्यापकांच्या ज्ञानरूपी झरा म हान मनाचे प्राचार्य, अध्यापकवर्ग सारा हा क देखुनि हृदयाला करिति कार्य महान वि द्येचेच चाले येथे सदा अक्षयदान द्या वे आणि घ्यावे अनुभव प्रत्येकाने येथे ल हान मोठा भेद न करणे शिकतो आम्ही जेथे य दा कदाचित मला वाटले येथे फिरुनी यावे ज ळगावातील शिक्षण जीवन पुन्हा पुन्हा आठवावे ल हरत येतील आठवणी त्या विविध स्वरूपातुनि गाऊ गुण ह्या संस्थेचे आम्ही कोठेही असुनि वर्षत राहो शुभ-कामना होवो सारे मंगल कवितेमधुनि अशी प्रार्थना करू विद्यार्थी सकल

मराठी दिन साजरा करा हो SSS

कु. वर्षा हिरालाल बारी
एम.ए. प्रथम वर्ष मराठी

नमस्कार मैत्रिणींनो,

जय जय महाराष्ट्र माझा,
गर्जा महाराष्ट्र माझाSS

माय मराठी, मराठेशाहीचा विजय असो, बस्स एवढे वाक्य म्हणूनच आपला घसा मोकळा झालेला असेल आणि आता तुमच्या शरिरात चैतन्याचे वारे नुसते सैरावैरा सुटलेले असतील. अंगात एक प्रांजळ जाज्वल्य मराठीपण बाणवले असेल. ह्या वरून सगळा महाराष्ट्र जणू आपला झाल्याची एक लहानशी झलक तुमच्या मनात निर्माण झाली नसेल तर नवलंच ! पण हे एवढं अंगात भिनून घेण्याच कारण जर मला विचारलं तर सांगते, आपली मराठी धोक्यात, संकटात एवढेच नव्हे तर अस्तित्वशून्य होत आहे. (तुतारी वाजली असं समजा)

मराठी ही आपली मातृभाषा. अगदी लुटलुट धावणारी पावलंही ऐकून आई, बाबा म्हणायला शिकतात. परंतु आपली मन्हाटमोळी माणसं मात्र मुलांना बळजबरीने मम्मी, पप्पा, डॅडी असे म्हणण्याची सवय लावतात. तसेच ते आपल्या मुलांना इंग्रजी माध्यमात टाकून (नव्हे ढकलून) जणू काही वाधिणीचे दुध प्राशन केल्याचा आनंद ते उपभोगतात. प्रत्येक ठिकाणी आता आपणास इंग्रजी आणि हिंदीचाच बोलबाला दिसून येतो. कुणी मराठी गाणं गुणगुणताना दिसतील ते ही क्वचितच. आता वास्तविक आपल्या मराठीत काय कमी सुंदर गाणी आहेत !

मनाच्या धुंदीत लहरीत ये ना..... विसरु नको श्रीरामा मला.... माळ्याच्या मळ्यामधी..... का रे अबोला... एक धागा सुखाचा.... तुझी चाल तुरुतुरु ! अशी मधुर व मनाला मोह घालणारी ही नानाविध गाण्यांनी समजलेली मराठी मात्र हिंदीसमोर गरीब वाटते. तसेच लहान-लहान मुलंही 'आती क्या खंडाला' पासून 'कहो ना प्यार है', 'आप मुझे अच्छे लगने लगे', अशी गाणी अगदी सहजतेने न चुकता गल्ल्यातून फिरतात. त्याचप्रमाणे व्यवहारात मराठी+इंग्रजीची क्रेझ (सॉरी लाट) आली आहे. एखाद्या व्यक्ती (तरुण-तरुणी) कॉलेजला असताना बसने घरी येताना

हं ! ये मेरेकू Time च नहीं 'This is too much' मिला ! अशी सोज्ज्वळ वाक्ये कानावर पडली की, मराठीच्या या दुरावस्थेने कसे होते बरे ?

बहुतांश इंग्रजीशब्द हे मराठीत जसेच्या तसे वापरतो, पण त्यांना मराठीत नक्की काय म्हणतात हे सर्वसामान्यांना एक कोडेच आहे नाही ? समजा, आईस्क्रीमला जर दुग्धशर्करा खवायुक्त घन गोलगट म्हणतात. तर बिचाऱ्या गल्लीबोळाने आईस्क्रीम म्हणून ओरडत असणाऱ्यांनी खिशात घशाच्या (बरं होण्याच्या) गोळ्या जरूर ठेवाव्यात उद्या जर च्युईंग गम ला जर मी चघळ गोळी म्हटले तर ? सराना गुरुजी आणि डॉक्टरांना वैद्य म्हटले तर इंग्रजप्रेमींना रुग्णालयामध्ये दाखल करावे लागेल.

यापुढे फोन ऐवजी दूरध्वनी, मोबाईल ऐवजी

भ्रमणध्वनी. हॅलो ऐवजी शुभ नमस्ते, म्हणायचं कॅंपल्शन नव्हे तर सक्ती करावी लागेल. तसेच तरुणांनी आपल्या नोकरीसाठी जाताना इंटरव्यू ऐवजी मुलाखत म्हणाले. तसेच आई दिवस, बाबा दिवसांप्रमाणे मराठी दिवसही साजरा केला जावा. त्या दिवशी मराठीची सक्ती हवी.

शालेय विद्यार्थ्यांनी सरांना गुरुजी म्हणून बाकावर बसावे. लेखणी व अन्य साहित्य जपून वापरावे. तसेच तरुणांनी बारदानी पायजमा (जीन्स) व चहा अंगरखा (टी शर्ट शब्दशः) घालून महाविद्यालयात यावे. प्राध्यापकांच्या सर्व तासांना आवर्जून उपस्थित (अटेंड) रहावे. तुझं तू माझंही तू (तू तू मै तू) करत सामोशाचा आस्वाद घ्यावा. खेळणाऱ्यांनी खेळात एकाग्रता (कॉन्सन्ट्रेशन) ठेवावी. वैद्यांनी परिचारिकाद्वारे रुग्णांवर जरूरी वैद्यकीय उपचार करावेत. शस्त्रक्रीया करताना संयम (पेशंस) ठेवावा.

मित्रांनो, तुम्हा-आम्हाला हे सारेच जडच वाटेल, मराठी दिवस साजरा करताना ! पण थोडासा जरी प्रयत्न करून आपण आपआपल्या परीने मराठी वाचवा.

आपली माय-मराठी

मॅडम एक्स

राजेंद्र र. बडगुजर
प्रथम वर्ष कला

भेट तिची होणार होती
काही तरी देवून जाणार होती
मनात थोडी भीती होती
पण खूपच आतुरता लागली होती

भेट ठरली आमच्याच वर्गात
सगळी रात्र काढली जागत
सारखा प्रश्न होता मनात
मिळेल केव्हा मला एकांत ?

आला भेटीचा दिवस
जीव झाला कासावीस
त्यात आणले मित्रांनी जेरीस
काय सांगेल ती ज्युलिएट ?

गेलो कसातरी मी वर्गात
समोर बसले होते शिक्षक
जाऊन बसलो मुकाट
सगळे पाहत होते टकमक

आली हळूच मजजवळ
करू लागली बडबड
सवाल तिचे परखड
झाली उत्तरात गडबड

देऊ नकोस अशी शिक्षा
देवा ! कर आता तूच रक्षा
ऐवढी घाल पदरात भिक्षा
ती तर होती माझी वार्षिक परिक्षा.

उच्च शिक्षणाबद्दल माझ्या अपेक्षा

कु. रेवती जयंत ठाकूर
द्वितीय वर्ष विज्ञान

१०वी - १२वी नंतर प्रत्येक विद्यार्थ्यांची पुढच्या शिक्षणाची दिशा निश्चित होते आणि त्यानुसार प्रत्येकजण कसोशीने प्रयत्न करत असतो. तोपर्यंत आपल्याला आपली आवड आणि क्षमता दोन्हीही समजते. पदवीपर्यंतचे तरी किमान शिक्षण आज गरजेचे आहे, पण त्यानंतरचं पदव्युत्तर आणि उच्चशिक्षण तितकच महत्त्वाचं आहे.

उच्च शिक्षणाबाबत प्रत्येकाची मते वेगळी असतील पण मुख्य म्हणजे उच्च शिक्षण घेताना, आपल्याला स्वतःला त्याची आवड हवी आणि आपली बौद्धिक, शारीरिक आणि आर्थिक क्षमताही चांगली हवी. उच्च शिक्षण असं पाहिजे, की ज्यामुळे शिक्षण पूर्ण झाल्याबरोबर विद्यार्थ्यांना रोजगाराची संधी मिळायला हवी. त्याला नोकरीच मिळाली पाहिजे, असं नाही, पण कमीत कमी स्वतःचा लहानसा व्यवसाय सुरू करून तो स्वतःच्या पायावर उभा राहिला पाहिजे. उच्च शिक्षणाने आपल्याला आपल्या ध्येयाबद्दल निश्चित दिशा दिली पाहिजे. आपल्याला आपल्या करिअरबद्दल जागरूक बनवणारं शिक्षण हवं. तसेच, वेगवेगळ्या शिष्यवृत्त्या जाहीर करून विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी प्रोत्साहित करणारी उच्च शिक्षणपद्धत हवी. आपण घेतलेल्या शिक्षणाचा आपल्या व्यवसायात पुरेपूर वापर झाला पाहिजे. आपण मिळवलेल्या माहितीचा प्रत्यक्ष वापर आपल्याला दैनंदिन व्यवहारात करता आला पाहिजे.

मुख्य म्हणजे कोणत्याही व्यवसायातील आणि कोणत्याही विषयातील शिक्षण हे अद्ययावत असले

पाहिजे. विषय कितीही जुना असो, पण त्याच्या इतिहासाबरोबरच त्याचा मॉडर्न स्कोप सुद्धा समजला पाहिजे. आजच्या संगणकयुगाला, नव्या तंत्रज्ञानाला अनुसरून असले पाहिजे.

थिऑरिटिकल ज्ञानापेक्षा प्रॅक्टिकल ज्ञान जास्तीत जास्त देण्यावर भर असला पाहिजे. उच्चशिक्षण देणारी पद्धत फारशी किचकट किंवा कठीण नसावी. सरासरी बुद्धिमत्तेच्या विद्यार्थ्यांलासुद्धा ते आत्मसात करता आलं पाहिजे. आणि त्याचा वापरही करता आला पाहिजे.

आजकाल, परदेशात जाऊन विद्यार्थी उच्च शिक्षण घेतात आणि तिथेच नोकरी मिळवून स्थायिक होतात. परदेशात जाऊन शिक्षण घेण्यात गैर काहीच नाही, पण तिथे नोकरी करण्यापेक्षा, त्या ज्ञानाचा वापर करून आपल्या देशाला त्याचा उपयोग करून द्यायला पाहिजे. उच्च शिक्षित विद्यार्थ्यांना परदेशांमध्ये जितका मोबदला मिळतो, त्यापेक्षा बराच कमी मोबदला आणि कमी सवलती आपल्या देशात मिळतात. तसंच कामाचा दर्जा कनिष्ठ असतो. म्हणूनच ब्रेन-ड्रेनचं प्रमाण आज वाढत आहे. ही परिस्थिती सुधारण्याचं सामर्थ्य उच्च शिक्षणात असलं पाहिजे.

शिक्षण जास्त खर्चिक नसावं. उच्च शिक्षितांना कमीत कमी खर्चात व्यवसाय सुरू करून त्याचा विस्तार वाढवता आला पाहिजे. थोडक्यात आहात तिथूनच पुढे चला असं उच्चशिक्षणाचं उद्दिष्ट हवं.

उच्च शिक्षणापद्धतीत पारदर्शकता हवी म्हणजे

अभ्यासक्रमात शिकवल्या गेलेल्या पद्धती आणि प्रात्यक्षिकांच्या पद्धती या जुन्या-पुराण्या नसाव्यात. आपण निवडलेल्या विषयाची A to Z सर्व माहिती आपल्याजवळ असावी. लेखी ज्ञान आणि प्रात्यक्षिक ज्ञान यामध्ये तफावत नसावी.

उच्चशिक्षण आणि सुपर स्पेशलायझेशन या आजच्या काळाच्या गरजा आहेत. नव्या-जुन्या माहितीचा ताळमेळ राखून दिलेले उच्च शिक्षण रोजगाराचा प्रश्न सोडवण्यास नक्कीच सक्षम ठरेल.

माझे गाव

नितीन पाटील
११ वी विज्ञान

माझ्या गावाचा आहे वेगळाच थाट,
गावासाठी आहे सुंदर वाट
माझ्या गावातील लोक आहेत खूप छान,
गावाला मिळवून दिला देशात मान
देशाच्या प्रगतीकरिता लावला त्यांनी ध्यास
लहान तोंडी घेतला त्यांनी मोठा घास
लोकांची एकता ही खरी मोठी शक्ती,
मोठ्या संकटात मिळते आम्हाला मुक्ती
माझ्या गावात आहे एकच शाळा,
पण लावी मुलांना भरपूर लळा
आदर्श व्यक्ती तशा आदर्श कृती,
देई शाळा आम्हा त्यांच्या स्मृती
नदीच्या काठावर वसले हे गाव,
जशी मोठ्या समुद्रात तरंगते एक नाव
निळ्या आकाशात जसा सूर्य तळपतो,
हिरव्या रानात तसा गाव झळकतो
स्वच्छतेसाठी गावाचा आहे पहिला मान
त्यासाठी वापरले गाडगेबाबा स्वच्छता अभियान
दुसऱ्या गावाला गेलो तरी करमतच नाही,
माझ्या गावाशिवाय दुसरे गाव मला आवडतच नाही

मृगजळ

मनिष नारखेडे
११वी विज्ञान

जग असे होते केव्हा ?
जणू काही दृश्य स्वप्न
त्यांमध्ये प्रकटणारे
वचन नावाचे रत्न

स्वप्नात येई वचन
तळ्यात येईल कळी
अशा तऱ्हेचे कमल
पाहिले एकाच काळी

इच्छापूर्तीचे साधन
असे ते जलकमल
आता काळ बदलून
अवशेष दाखवील

नका पाहू मृगजळ
हृदयास धक्का बसेल
मनाच्या ही नकळत
नशीबी येतील हाल

नशीब कोणती वस्तु ?
न कुणाला तिचा ठाव
विश्वास ठेवाल तर...
भाग्य करील उठाव

सारे म्हणतात योग्य
वास्तवाचे युग आले
कलियुगी कोंबड्याने
सत्ययुग हे मोडले

भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास : एक आढावा (१९५० ते २००३)

कु. स्वाती शिरुडे
एम.ए. द्वितीय वर्ष अर्थशास्त्र

आपल्या अर्थव्यवस्थेची १९५० पासूनची कामगिरी पाहिल्यास एक गोष्ट स्पष्टपणे दिसून येते ती म्हणजे एक राष्ट्र म्हणून जपानबरोबरच आपल्या आर्थिक विकासाची वाटचाल आपण सुरु केली होती आणि आपली आर्थिक यंत्रणा जपानपेक्षा अधिक विकसित होती आणि म्हणूनच आपली प्रगती जपानहून अधिक व्हायला पाहिजे होती. परंतु आपण समाजवादी विचारणीची कास धरून त्या विचारसरणीला अनुसरून आर्थिक रचना आणि तंत्रज्ञानाची पद्धती राजकीय, आर्थिक विकासाची नियोजन पद्धती स्विकारली. तसेच समाजवादी मार्गाने जाणारी परंतु पाश्चात्य पद्धतीप्रमाणे चालणारी आर्थिक विकासाची नीती स्विकारली. ज्या वेगाने देशाचा विकास होईल अशी अपेक्षा होती, त्या वेगाने विकास झाला नाही. ही जरी वास्तव परिस्थिती असली तरी १९५१ पासून सुरु झालेल्या आर्थिक नियोजन प्रक्रियेचे अध्ययन केल्यास आर्थिक विकास १९८० पर्यंत अगदीच निकृष्ट नव्हता हे देखील सत्य आहे. याच काळात १९६२, १९६५, १९७१ ही तीन युद्धे आपल्या देशावर लादली गेली. याचकाळात कोरड्या दुष्काळांनाही सामोरे जावे लागले. अन्नधान्याची आयात करावी लागली. तरीही स्वातंत्र्यप्राप्तीपासून १९८० पर्यंत आपल्या देशाची परिस्थिती अगदीच निराशाजनक स्वरूपाची नव्हती. स्वातंत्र्यापासून १९६६ च्या रूपयाच्या अवमूल्यनाचा प्रसंग वगळता १९८० पर्यंत असहायतेची अवस्था देशात कधीही आलेली नव्हती.

मात्र, देशाची आर्थिक प्रगती १९८० साली खुंटली आणि १९८५ सालापासून घसरणुंडीला सुरुवात झाली. तोपर्यंत अर्थव्यवस्था आत्मनिर्भर होती. १९८० ते १९९२ या काळात भारत सरकारच्या जमाखर्चाचा ताळमेळ अर्थव्यवस्थेला लागलेली घसरणुंडी प्रकर्षाने दर्शवू लागला. सरकारी जमाखर्चातील १९८० ची १००० कोटींची शिल्लक तर संपलीच परंतु जमेपेक्षा खर्च वाढून महसूलाची तूट वाढत वाढत १९९३ च्या मार्चमध्ये १,२०,००० कोटी रु. इतकी तूट प्रचंड वाढली. याचकाळात सरकारच्या परकीय कर्जात भरमसाठ वाढ झाली. १९९०-९१ या दरम्यान भारताची परदेशी गंगाजळी फक्त काही म्हणजे ७ दिवसांच्या आयाती पुरतीच उरली. दैनंदिन गरजेच्या आयातीसाठी सुद्धा परदेशी चलनाची शिल्लक उरली नाही. केंद्रसरकार समोर इतकी गंभीर आर्थिक परिस्थिती निर्माण झाला की, आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी आणि जागतिक बँकेचे सहाय्य घेण्यावाचून गत्यंतर उरले नाही. परिणामी, प्राप्त परिस्थितीमुळे जागतिक बँक व नाणेनिधीने घातलेल्या अटी मान्य करणेही क्रमप्राप्त झाले. यातून मार्ग काढण्यासाठी तत्कालीन अर्थमंत्री मनमोहनसिंग यांनी २४ जुलै १९९१ रोजी जाहीर केलेले नवे औद्योगिक धोरण हे त्या अटींना अनुसरूनच आखले गेले होते. या धोरणानुसार देशाच्या अर्थव्यवस्थेत उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरण यांचे महत्त्व वाढविण्यावर भर देण्यात आला. त्यासाठी

सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांची संख्या १७ वरून ८ पर्यंत खाली आणणे, परकीय भांडवल आणि तंत्रज्ञान यांना उद्योगक्षेत्रात मुक्त प्रवेश देणे आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांची वित्त संस्था, खाजगी भांडवलदार यांना निर्गुतवणूक (Dis-Investment) अशा नावाखाली विक्री करणे अशा उपाययोजना करण्यात आल्या आणि तेव्हापासून भारत या अमेरिका व विकसित राष्ट्रांकडून निर्मित जागतिक संस्थांच्या आर्थिक चक्रव्यूहात सापडला आहे.

रंगराजन समितीच्या शिफारशीनुसार भारतातील निर्गुतवणूक प्रक्रिया चालू आहे. सार्वजनिक क्षेत्रातील १४ उद्योगांची निर्गुतवणूक प्रक्रिया पूर्ण झाली आहे. ज्यात प्रामुख्याने मॉडर्न फूडस्, बाल्को, सी.एम.सी., एच.टी.एम., लगान ज्यूट मशिनरी, हॉटेल कॉर्पोरेशन, व्ही.एस.एन.एल., मारुती उद्योग इत्यादींचा समावेश आहे. २००२-२००३ मध्ये वेल व नैसर्गिक वायू मंडळ, राष्ट्रीय औष्णिक ऊर्जा मंडळ, भारत संचार निगम, भारतीय तेल महामंडळ आणि गॅस अॅथॉरिटी ऑफ इंडिया या पाच महत्त्वाच्या कंपन्यांचे भाग भांडवल विकून २६,५०० कोटी रुपये मिळवण्याची घोषणी नुकतीच करण्यात आली आहे.

मात्र सरकारी मालकीच्या कारखान्यांचे खाजगीकरण करणे हे तत्त्व म्हणून मान्य करावे ही व्यवहार म्हणून करावे? या सरकारी कंपन्या जर नीट चालत असतील, सरकारला नफा मिळवून देत असतील तर या कंपन्यांचे खाजगीकरण कशासाठी करावे? पेट्रोलियम उद्योग देशाच्या संरक्षणाच्या दृष्टीने महत्त्वाचा असून तो परकीयांच्या ताब्यात जाऊ नये. तो सरकारच्या नियंत्रणाखाली असणे आवश्यक आहे. असे मुद्दे समोर ठेवून संरक्षणमंत्री जॉर्ज फर्नांडीस, मनुष्यबळ मंत्री डॉ. मुरली मनोहर जोशी

आणि पेट्रोलियम मंत्री राम नाईक यांनी या पाच महत्त्वाच्या कंपन्यांच्या निर्गुतवणूक प्रक्रियेला विरोध दर्शवला. भारत किंवा हिंदुस्थान पेट्रोलियम या दोन कंपन्या खाजगी कंपन्यांना दिल्या तर त्यांची या क्षेत्रात मक्तेदारी निर्माण होईल आणि या मक्तेदारीचा देशाच्या आणि ग्राहकांच्या दृष्टीने दुरुपयोगच होईल. शिवाय १९६५ आणि १९७१ मध्ये झालेल्या युद्धांच्या वेळाचा अनुभव जमस असताना, खाजगी उद्योगांची मक्तेदारी तेल उद्योगात वाढू द्यावयाची का? भारत आणि हिंदुस्थान पेट्रोलियम या दोन्हीही कंपन्या चांगल्याप्रकारे नफा मिळवत असताना त्यांचे खाजगीकरण करणे आवश्यक आहे काय? हे प्रश्न सध्या विचाराधीन आहेत.

काही अनुभव पाहिल्यास, सरकारी मालकीच्या कारखान्यांचा तोटा भरून काढण्यासाठी प्रचंड पैसा सरकारी अंदाजपत्रकातून द्यावा लागतो म्हणून या कंपन्यांचे खाजगीकरण करावे असे सर्वसाधारणपणे महटले जाते. मात्र १९८०-८५ पासून घसरणुडीला लागलेल्या आपल्या देशाच्या अर्थव्यवस्थेचे सध्याचे दुर्दैव असे की, ज्या सरकारी कंपन्या फायद्यात चालू आहेत त्या विकल्या जात आहेत. पण ज्या कंपन्या तोट्यात आहेत त्यांना मात्र कोणीही ग्राहक होण्यास तयार नाही. त्यामुळे फायद्यातील सरकारी कंपन्यांची मालकी खाजगी क्षेत्राकडे जाईल आणि अतितोट्यात असणाऱ्या कंपन्यांना ग्राहक नसल्यामुळे त्यांचा तोटा केंद्रीय अंदाजपत्रकातून भरून काढावा लागेल. त्यामुळे केंद्रीय अंदाजपत्रकाचे संतुलन अधिकच बिघडण्याची शक्यता आहे.

खाजगी क्षेत्रातील अनेक उद्योग नफ्यात आहेत त्याचप्रमाणे सार्वजनिक क्षेत्रातील अनेक उद्योग नफ्यात चालले आहेत व त्याचबरोबर

त्यांच्यावरचे सामाजिक दायित्वही ते पूर्ण करत आहेत. उद्योगांच्या कार्यक्षम आणि गतिमान अर्थव्यवस्थेसाठी स्पर्धात्मक बाजाराची आवश्यकता आहे. या स्पर्धेत उतरण्याची व टिकून राहण्याची क्षमता ही सक्षम व्यवस्थापनावर अवलंबून आहे. उद्योगाची मालकी कोणाकडे आहे ही बाब गौण स्वरूपाची आहे. १९८०-८५ सालांच्या दरम्यान २१व्या शतकाचे सोनेरी स्वप्न पाहून आपली अर्थव्यवस्था जागतिक अर्थव्यवस्थेशी जोडली गेली. आणि तेव्हापासून अनेक समस्यांना आपल्या अर्थव्यवस्थेला सामोरे जावे लागत आहे.

थोडक्यात १९८०-८५ पूर्वी आत्मनिर्भर असलेली आपली अर्थव्यवस्था व पुढे १९८०-८५ नंतर डगमगलेली व एकप्रकारे ज्याला दिशाहीन म्हणता येईल अशा आपल्या अर्थव्यवस्थेला आता पुन्हा एकदा आत्मनिर्भर होण्यासाठी व घाईने घेतल्या गेलेल्या चुकीच्या निर्णयांचे परिणाम भोगावे लागू नये यासाठी जागतिकीकरण व उदारीकरणासारख्या महत्त्वाच्या प्रक्रियांमध्ये जाणीवपूर्वक पुढील काही बाबींचा विचार करणे आवश्यक आहे. त्यामध्ये नफ्यात असलेले सार्वजनिक उद्योग न विकणे, मुलभूत स्वरूपाच्या सरकारी उद्योगांची प्रामुख्याने पेट्रोलियम कंपन्या, इंडियन ऑईल, बँका, ऊर्जा उत्पादन इ. ची अजिबात विक्री न करणे आणि श्री. रंगराजन समितीने केलेल्या शिफारशीनुसार निर्गुतवणूक करताना समभागाची विक्री सामान्य जनतेला आणि कंपनीच्या कामगारांना करून संपत्तीचे वाटप समप्रमाणात व विस्तृत स्वरूपात करणे ह्या घटकांचा समावेश होतो. तात्पर्याने, आपली अर्थव्यवस्था पुन्हा एकदा सुयोग्य विकासाच्या मार्गावर जाऊ शकेल. अशी आशा ठेवल्यास अवास्तव ठरणार नाही.

अनाथ

कु. मिताली अडकमोल
११वी कला

जन्म आमुचा एक शाप
म्हणती आम्हास अनाथ
हातात आमुच्या वाटी
कोण देईल आम्हास पाटी
आम्ही पोहतो अशा पाण्यात
ज्याला नाही किनारा
वाट चालतो आहे
पण दिशा ठरली नाही
आमचे जगणे हेच मरणे
आता अशक्य आहे तरणे
भिक हेच कर्म
आमच्यासाठी नाही जगात मर्म
आई नाही बाप नाही
वात्सल्य, प्रेम, काम ते माहित नाही

जीवन

कु. मनिषा सोन्याबापू त्रिभूवन
११वी कला

जीवन आहे जगण्यासाठी
मरण्यासाठी नव्हे
जीवन आहे हसण्यासाठी
रडण्यासाठी नव्हे
जीवन आहे यशस्वी होण्यासाठी
निराश होण्यासाठी नव्हे
जीवन आहे लढण्यासाठी
हरण्यासाठी नव्हे
जीवन आहे भारतमातेसाठी
दहशतवादासाठी नव्हे
जीवन आहे स्वातंत्र्यासाठी
पारतंत्र्यासाठी नव्हे.

जीव सृष्टीचा विध्वंस परवडेल काय ?

रेणुका राजेंद्र गाडगीळ
प्रथम वर्ष कला

अन्न, वस्त्र, निवारा ह्या सारख्या मूलभूत गरजा विचारात घेतल्यास, आजचा मानव जास्त सुखी आहे. आज अनेक प्रकारच्या वस्तूंचे उत्पादन करता येते. आरोग्य सेवा, दळणवळण या सारख्या अनेक सुविधा आज उपलब्ध आहेत. विकसित तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे हे शक्य झाले आहे.

या सगळ्यांमुळे त्याचे जीवन सुलभ व आरामदायी झाले खरे... पण त्यामुळे सभोवतालच्या पर्यावरणात बदल झाले. अनेक बाबतीत त्याच्या अ-दुरदर्शीपणामुळे आणि बेफिकीरी वृत्तीमुळे पर्यावरणास हानी पोहोचली. मानवाने नद्यांवर धरणे बांधली, जंगल तोड करून, जमिनी नांगरून शेती योग्य केल्या. शहरे, कालवे, आणि मोठमोठ्या रस्त्यांची निर्मिती केली.

मानवामुळे झालेल्या हानीचे अनेक दाखले देता येतील. हवा, जल आणि भूमीचे धोक्याच्या पातळीपर्यंत झालेले प्रदूषण पृथ्वीच्या जीवावरणात असंतुलन निर्माण होवून नैसर्गिक साधनसंपदांची झालेली हानी, अशी अनेक उदाहरणे देता येतील. मानवासहीत सर्व सजीवांना विनाशकारी ठरू शकेल इतक्या प्रमाणात निरनिराळ्या प्रकारच्या प्रदूषणांमुळे परिस्थितीत संतुलन ढळत आहे. यातून बाहेर पडायचे असेल, आपल्या अस्तित्वास धोका पोहचू नये असे वाटत असेल, तर प्रदूषणास आळा घालून पर्यावरणाचे संतुलन राखण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

पृथ्वीवरील जीवसृष्टी व पर्यावरण यातील नाजूक समतोल ढासळत असून जीवसृष्टीवर गंभीर परिणाम होत आहे. सजीवांना तुलनात्मकदृष्ट्या लागणारी कार्बन, ऑक्सिजन, नायट्रोजन आणि हायड्रोजन ही चार पोषक द्रव्ये आहेत. त्याशिवाय फॉस्फोरस, सल्फर यांचीही जरूरी असते. ही मूलद्रव्ये आजच्या पर्यावरण स्थितीकडे बघितल्यास ती निर्धारित प्रमाणात असल्याचे दिसून येत नाही. जीवसृष्टीचे अस्तित्व टिकवून राहण्यासाठी ही मूलद्रव्ये सजीवांकडून निर्जीवांकडे आणि पुन्हा उलट निर्जीवांकडून सजीवांकडे योग्य पद्धतीने पोहोचली पाहिजेत. पण आज कृत्रिम रासायनिक खतांचा अतिवापर, वृक्षतोड, वाहने व कारखान्यातील धुरामुळे वातावरणात वाढत असलेले नायट्रोजन ऑक्साइड, नायट्रीक अॅसिड पाण्यात मिसळून पाणी क्षारयुक्त होत आहे. याचे मानवाला, वनस्पतींना आणि जलचरांना, दुष्परिणाम भोगावे लागत आहेत.

कार्बन डायऑक्साईड वायूचे हवेतील आणि पाण्यातील प्रमाण तीव्र गतीने वाढत असल्यामुळे कार्बन चक्रात असमतोल निर्माण झालेला आहे. त्यामुळे सजीव सृष्टीला श्वासोच्छ्वास घेणे कठीण होत आहे. तर दुसऱ्या बाजूला वनस्पतींना प्रकाश-संश्लेषण क्रिये करता येणे अशक्य होवून ऑक्सिजन निर्मिती कमी-कमी होत आहे.

जंगलवापराचा अतिरेक केल्यामुळे जंगलांचा झपाट्याने ऱ्हास सुरु आहे. त्यामुळे जमिनीची प्रचंड धूप होऊन नद्या, नाले, तळी गाळांनी भरत आहे. त्यामुळे पुराचे प्रमाण वाढत आहे. पुरांमुळे वनस्पती व प्राण्यांच्या असंख्य जाती, त्यावर अवलंबून असणारे जीवही समाप्त होत आहेत. जंगले उद्ध्वस्त होत असल्यामुळे वन्य प्राण्यांचा निवारा नष्ट होत असल्यामुळे व दुसऱ्याबाजूला वन्य प्राण्यांची शिकार मोठ्या प्रमाणावर केली जात असल्यामुळे जवळजवळ १०० वन्य प्राण्यांच्या जाती नष्ट झाल्या आहेत. तर जंगलतोड केल्यामुळे १३५ वन्य वनस्पती संपुष्टात येण्याचा धोका वर्तविला जात आहे. आज जगभरातून जवळजवळ २०० प्राण्यांच्या जाती लुप्त झालेल्या आहेत. ह्याच गतीने जंगलांचा विनाश होत असल्याने जगभरातून ८०० प्राण्यांच्या जाती लुप्त होण्याची भीती निर्माण झाली आहे. यात गेंडा, अस्वल, बिबट्या, देवमासा, गोरिला, चिंपाझी यांचा समावेश होतो.

जंतुनाशके, प्लास्टीक आणि टाकाऊ पदार्थ इ. जैव विखंडनीय प्रदूषकांमुळे मानवासह सर्व सजीवांना धोका उत्पन्न झाला आहे. कारखान्यातील सल्फरडायऑक्साइड श्वासोच्छ्वासाद्वारे फुफ्फुसात जात असल्यामुळे फुफ्फुसाचे विविध आजार मोठ्या प्रमाणावर होतांना आढळतात. वनस्पतींवर त्याचा परिणाम होवून त्यांची वाढ खुंटते. आम्ल पर्जन्यामुळे वनस्पतीचे नुकसान होवून, जंगले सुकून उजाड होण्याची भीती निर्माण झाली आहे. तसेच पाण्यावर अनिष्ट परिणाम झाल्यामुळे पाण्यातील जीवसृष्टीला ऱ्हास होऊ शकतो. कारखाना व वाहनांमधून निघणाऱ्या धुरामुळे झाडांची पाने पांढरी पडून त्यांची

वाढ खुंटण्याचे अनिष्ट परिणाम दिसून येत आहेत.

जपानच्या विनिमायच्या उपसागराजवळ राहणाऱ्या लोकांनी मिथाईल मर्क्युरी या विषारी द्रव्यामुळे दूषित झालेल सागरी अन्न खाल्यामुळे त्यांचे काही अवयव बधीर झाले. बहिरेपणा आला व दृष्टी अंधू झाली. तेल शुद्धीकरणाचे कारखाने, शीपयार्ड आणि तेलविहीरी ह्यांच्यापासून होणाऱ्या प्रदुषणामुळे पाणी निरुपयोगी बनत आहे. बऱ्याच समुद्र-पक्षांची पिसे तेलात भिजल्यामुळे त्यांची तरण-क्षमता कमी होवून ते पाण्यात बुडून मरत आहेत. दुसऱ्या बाजूला पाण्याच्या तापमानात टिकाव न धरू शकणारे प्राणी व पक्षी मरतांना आढळत आहेत.

अणूशक्तीकेंद्रांच्या किरणोत्सारी टाकाऊ द्रव्यांमुळे आण्विक प्रदूषण वाढत आहे. ही किरणोत्सारी द्रव्ये वनस्पतीत मुरुन तसेच ह्या वनस्पतींद्वारे मनुष्य व प्राणी यांच्यात शिरू पाहत आहेत. त्यामुळे शरीरातील उतींचा नाश होवून ते कर्करोगास बळी पडत आहेत. अणूबॉम्ब मुळे ही पृथ्वीचे अस्तित्वच धोक्यात आले असून त्याची प्रचिती आपणास हिरोशिमा व नागासाकीमुळे आली आहे. भोपाळ दुर्घटना आणि चर्नोबिल दुर्घटनांचे दुष्परिणाम आपणास माहित आहेत.

ही परिस्थिती भयावह आहे, असे आपणास वाटत नाही का ? पर्यावरण टिकविण्यासाठी ठोस व खंबीर उपाय योजना तातडीने केल्या तरच, जीवसृष्टीचा ऱ्हास होणे थांबविता येईल !!!

आकाश गंगेच्या हो पोटी,
जगताचाचा हा ठेवा,
पृथ्वीचे हे एकच घरटे,
घास वाटूनी घ्यावा.

तो अविस्मरणीय क्षण

सुहास कोथळकर
द्वितीय वर्ष विज्ञान

ज्याप्रमाणे आपली पृथ्वी, आकाशातील अगणित ग्रह, तारे, राशी, नक्षत्रसमूह ज्या एका महाशून्यात सामावलेले आहे, त्या महाशून्याप्रमाणेच म्हणजेच ब्रह्मांडाप्रमाणेच उत्तुंग, अतिविशाल, निरनिराळ्या रूपांनी ल्यायलेले सौंदर्य आणि या अतिविशाल अशा देशाचे हजारो वर्षे रक्षण करणारा, विविधतांना आपल्या कवेत घेणारा त्यांचा सांभाळ करून संस्कृती फुलविणारा हा मनाने आणि कर्तृत्वाने सार्थ असलेला राजा - हिमालय.

दिनांक - १५ डिसेंबर २००२
वेळ - ५ वाजून २० मिनिटे
स्थळ - कसौनी, उत्तरांचल

वनस्पतीशास्त्रीय सहली (Botanical Tour) दरम्यान या ठिकाणचे आणि त्यातही या राजाच्या म्हणजेच हिमालयाच्या हिमशिखरांचे खरे सौंदर्य हृदयास साठवून घेता आले याचे श्रेय प्राध्यापक वाणी सरांनाच दिले पाहिजे.

संध्याकाळची वेळ असल्याने त्यावेळचे हिमालयाचे सौंदर्य एखाद्या सिंहकटी गजगामिनीलादेखील मागे पाडेल असेच दिसत होते.

मावळतीला गेलेला सूर्य आणि त्याचे ते सुवर्ण किरण अंगावर घेणारा हा सौंदर्यसंपन्न राजा आपल्या श्रीमंतीचा बडेजाव सुवर्णालंकारांनी न दाखवेल तरच विरळा. काही क्षणातच, कासाविस झालेल्या आईने

आपल्या सापडलेल्या मुलावर आनंदाश्रूंनी आणि चुंबनानी गुलाबी रंगाचा वर्षाव करावा त्याप्रमाणे हा राजाही आपल्यातील मातेला वाट काढून देत प्रजेवर गुलाबी रंगाची उधळण करतो. दुसऱ्याच क्षणी पित्याने आपल्या वाट चुकलेल्या मुलावर रागाने लालबुंद व्हावे तसा लालबुंदही होतो.

तिसऱ्याच क्षणी आणी मावळतीस लागलेल्या सूर्यामुळे आणि कमी झालेल्या संधिप्रकाशाने हा राजा आपल्या व्यक्तिमत्त्वातील इतरही कंगोरे हिरवट जांभळट, गहिन्या निळ्या आणि सरतेशेवटी काळपट रंगाने अधोरेखित करतो.

याचवेळी आपल्या जीवनातील काळाचा महिमा अतिशय गहिरपणाने ध्यानात येतो कारण काळ हाच प्रत्येक गोष्टीचे, जखमेचे, उंचीचे, खोलीचे संपन्नतेचे आणि दारिद्र्याचेदेखील औषध आहे. ज्यावेळी हा उत्तुंग राजासुद्धा सूर्यकिरणांचा अभिलाषी आहे कारण त्यांच्याव्यतिरिक्त त्याला स्वतःचे अस्तित्त्व संपन्नता, सौंदर्य स्पष्ट करता येत नाही.

त्याच वेळी होणाऱ्या दिवेलागणीमुळे एक लहानसा दिपकसुद्धा या उत्तुंग राजाच्या डोळ्यात डोळे टाकून स्वतःचे अस्तित्त्व सिद्ध करतो आणि जणू तो या सृष्टीधीपतिला उद्वेशून म्हणत असावा, "हे राजन्, जरी माझे जन्मणे हे विशिष्ट कालमर्यादित आणि इतरांवर अवलंबून असले तरीही या कालमर्यादित तुझे अस्तित्त्व, सौंदर्य आणि संपन्नता

नष्ट झालेली नसली तरी काळाच्या पडद्याआड नक्कीच गेलेली आहे. त्यामुळे उगीचच गर्व करण्याऐवजी काळाची महत्ता जाणून स्वतःच्या अस्तित्वाचा सार्थ अभिमान ठेवावा.

आता ६ वाजून १० मिनिटे झालेली आहेत. संपूर्ण कसौनी आणि हिमराजाचा जिरेटोप म्हणजेच सर्व हिमशिखरेसुद्धा अंधाराच्या पोटात गडप झालेली आहे. मीसुद्धा आता भानावर आलेलो आहे कारण इतका वेळ मी एकटाच या हिमालयाचे ते रूप डोळ्यातून हृदयात साठवण्याचा प्रयत्न करत होतो.

असे वाटत होते की राजा आपल्या मानवपुत्राला आपल्याजवळ येण्यास सांगत आहे त्याचसाठी त्याने त्याचे विशाल हिमबाहू पसरलेले आहेत आणि अतिशय मायेने, प्रेमाने आर्जव करून आरखत आहे. ये माझ्या मुला, ये. माझ्या कडेवर ये. खांद्यावर खेळ आणि संपूर्ण जीवन आनंदाने आणि सुखाने घालव.

याच वेळी मला आपण मानव असल्याची, आपल्यामुळे होणाऱ्या प्रदूषणाची, वैश्विक तापमानवाढीची आणि त्यामुळे होणाऱ्या पर्यावरण न्हासाची आठवण झाली, आणि मनात सहज विचार आलेत

ए हिमाला तू हमे अपनी गोद में ले ले,
चाहे फूल समझकर सजा दे
या इन्सान समझकर सजा दे।

खाली जात असताना मनात राहून राहून एकच विचार येत होता, मनाची श्रीमंती ही हृदयाच्या घरातून करांच्या मागाने कर्म करून, कर्तृत्व, गाजवून आणि इतरांचे जीवन सुखी व आनंदी करण्यातच आहे.

अस्तित्त्व

कु. शुभांगी रामदास बडगुजर
एम.ए.१ इंग्रजी

झोप माझी असली तरी,
स्वप्न मात्र तुझेच आहे

हृदय माझे असले तरी
भावना मात्र तुझ्याच आहेत

मन माझे असले तरी,
आठवण सारखी तुझीच आहे

गीत माझे असले तरी,
भाव मात्र तुझेच आहेत

संगीत माझे असले तरी,
सूर मात्र तुझेच आहेत

डोळे माझे असले तरी,
प्रतिबिंब त्यात तुझेच आहे

ओठ माझे असले तरी
नाव त्यावर तुझेच आहे

प्रित माझी असली तरी,
रंग त्यातील तुझेच आहेत

कविता माझी असली तरी,
शब्द सारे तुझेच आहेत

अस्तित्त्व माझे असले तरी
स्वामीत्व मात्र तुझेच आहे.

भारताचा हवामान उपग्रह अंतराळात

तुषार रविंद्र भारंभे
११वी विज्ञान

ध्रुवीय उपग्रह प्रक्षेपण यान पीएसएलव्ही सी-चार द्वारे विशिष्ट उपग्रह मेटसॅट ला भूस्थिर कक्षेत यशस्वीरित्या स्थापित करून भारताने पुन्हा एकदा जगाला आपल्या अवकाश संशोधन क्षमतेचे दर्शन घडविले आहे.

पीएसएलव्ही श्रेणीतील सातवे यान पीएसएलव्ही सी-चार ने येथील सतीश धवन अवकाश केंद्र शार वरून प्रथमच भू-समस्थानिक स्थानांतरण कक्षेसाठी (जाटीओ) उड्डाण करून भारतीय अवकाश संशोधन संस्था इस्त्रो द्वारा निर्मित हवामानाची माहिती पुरविणारा १०६० किलो वजनाचा मेटसॅट हा उपग्रह त्याच्या भू-स्थिर कक्षेत स्थापित केला.

मेटसॅट ला त्याच्या भू-स्थिर कक्षेत स्थापित करण्यासाठी पीएसएलव्ही सी-४ च्या उड्डाण मार्गात या आधीच्या पीएसएलव्ही प्रक्षेपणाच्या थोडा बदल करण्यात आला होता. मेटसॅट ची कक्षा पृथ्वीपासून २५० कि.मी. अंतरावर स्थित आहे. तर सर्वात दूरचा बिंदू ३६ हजार कि.मी. अंतरावर आहे. चार चरणातील हे प्रक्षेपण यान ४४.४ मीटर उंच आहे. पीएसएलव्ही सी-४ ने दिनांक १२ सप्टेंबर २००२ दुपारी ३.५७ वाजता मेटसॅट सह आकाशाच्या दिशेने झेप घेतली. यानंतर २१ मिनीटातच पीएसएलव्ही सी-४ ने मेटसॅट ला भूस्थिर कक्षेत स्थापित केले. या प्रक्षेपण यानाने अवकाशाच्या दिशेने झेप घेतली. त्यावेळी ही कामगिरी सफल होण्यासाठी अथक परिश्रम घेणाऱ्या शास्त्रज्ञांनी हस्तांदोलन करून

परस्परांचे अभिनंदन केले. यावेळी इस्त्रोचे शेकडो कर्मचारी, शास्त्रज्ञ व पत्रकार पीएसएलव्ही सी-४ च्या यशस्वी उड्डाणाचे प्रत्यक्ष साक्षीदार बनले. भारताने हवामानाशी संबंधित माहिती गोळा करण्यासाठी आपल्या प्रक्षेपण यानाद्वारे विशेष हवामान उपग्रह अवकाशात स्थापित करण्याची ही पहिलीच वेळ आहे. या आधी हवामानाशी संबंधित माहिती इन्सॅट श्रेणीच्या उपग्रहाकडूनच प्राप्त केली जात होती.

चार चरणातील पीएसएलव्ही सी-४ यानाने प्रचंड मोठा गडगडाट करित व नारिंगी रंगाच्या अग्निज्वाला व धुराचे लोट सोडत अवकाशात झेप घेतली. तेव्हा उपस्थित कर्मचारी व शास्त्रज्ञांच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. अख्खे वातावरण टाळ्यांनी दणाणून गेले. यानंतर मिशन कंट्रोल केंद्राकडून संगणकावर मेटसॅट अवकाशात स्थापित झाल्याचे संकेत मिळाले तेव्हा त्यांचा आनंद द्विगुणित झाला. पीएसएलव्ही श्रेणीतील यानाने यापूर्वी तीन उपग्रहांना अवकाशात स्थापित केलेले आहे. यापूर्वी भारत अशा प्रकारचे उपग्रह परदेशाच्या साहाय्याने अवकाशात पाठवत असे. आता उपग्रह अवकाशात प्रक्षेपित करण्यात आलेल्या यशामुळे भारताचे मोठ्या प्रमाणावर पैसे वाचणार आहेत. आता हवामान या केवळ एका घटकासाठी स्वतंत्र उपग्रह सोडण्यात यश आल्यामुळे आता दूरसंचार, प्रसारण, दळणवळण अशा प्रत्येक घटकासाठी वेगळा उपग्रह प्रक्षेपित करण्यासाठी विचार केला जाईल. या उपग्रहाच्या

प्रक्षेपणाला आणखी एक बाजू आहे. भारताने संपूर्ण देशी बनावटीच्या साहाय्याने उपग्रहाचे प्रक्षेपण केले. या आधी दुसऱ्यांदा एप्रिल २००१ मध्ये जीसॅट उपग्रह प्रक्षेपित करण्यात भारत यशस्वी झाला होता. मेटसॅट प्रक्षेपित करण्यासाठी वापरण्यात आलेले पोलर सॅटेलाइट लॉच व्हेईकलही (पीएसएलव्ही) पूर्ण स्वदेशी बनावटीचे होते. अशा संपूर्ण स्वदेशी बनावटीच्या वापरामुळे भारताचे कित्येक कोटी रुपयांचे मानधन वाचले आहे. इस्त्रोने २००६ पर्यंत हवामान, भूगर्भ, सागरा संशोधन यासाठी विविध उपग्रह योजना आखल्या आहेत. मेटसॅटचा उपयोग भारतीय कृषी क्षेत्राला मोठा लाभदायक ठरणार आहे. शेतीवर अवलंबून असणाऱ्या भारतीय अर्थव्यवस्थेसाठी हा उपग्रह लवकरच वरदान ठरणार आहे. कारण या उपग्रहामुळे मान्सून, वादळे, दुष्काळ, वातावरणातील बदल यांचा अंदाज व्यक्त करण्यासाठी माहिती संकलित करणे सोपे जाणार आहे. या उपग्रहाची क्षमता जास्त आहे. हवामानविषयक निरीक्षणासाठी मेटसॅटवर अतिशय उच्च क्षमतेचे (व्हेरी हाय रिझोल्युशन) रेडिओमीटर आहे. यामुळे पृथ्वी, थर्मल इन्फ्रारेड आणि वॉटर व्हेपर बॅंड्सचे अंदाज व्यक्त करता येतील. देशात ठिकठिकाणी उभारण्यात आलेल्या हवामान विषयक माहिती गोळा करणाऱ्या फ्लॅटफॉर्मवरील माहिती एकत्रित करण्यासाठी उपग्रहांवर डाटा रिले ट्रान्सपांडर बसविण्यात आले आहे. मेटसॅटची उभारणी करताना कार्बन फायबर रेनफोर्सड प्लास्टिकचा वापर करण्यात आला आहे. उपग्रहाला ऊर्जेसाठी सौरपंखे जोडण्यात आले असून हे पंखे ५५० वॉट ऊर्जा निर्मिती करू शकतात. या यशामुळे आता पीएसएलव्ही ची अष्टपैलूता आणि लवचिकता सिद्ध झाली असून यामुळे उपग्रह प्रक्षेपणाच्या जागतिक बाजारपेठेत पीएसएलव्ही चे महत्त्व वाढले.

पीएसएलव्ही ९०० किलोपर्यंतचे उपग्रह

अवकाशात प्रक्षेपित करू शकतो. आता यात आणखी सुधारणा १२५० किलो वजनापर्यंतचे उपग्रह अवकाशात प्रक्षेपित करता येतील. असा विश्वास इस्त्रोला आहे. भारताला हा उपग्रह परदेशातून प्रक्षेपित करण्यासाठी किमान सहा कोटी डॉलर खर्च आला असता, पण या खर्चाला आळा घालावा यासाठी इस्त्रो ने प्रत्येक क्षेत्रासाठी वेगळा उपग्रह प्रक्षेपित करण्याची योजना राबविण्याचे ठरवले. यामुळे प्रत्येक उपग्रह प्रक्षेपणात सुमारे चाळीस टक्क्यांनी कपात होणार आहे.

मेटसॅटच्या यशाने इस्त्रोचे प्रमुख डॉ. के. कस्तुरीरंगन अतिशय आनंदात आहेत. त्यांच्या मते हे यश मोठा आत्मविश्वास मिळवून देणारे आहे.

संघर्ष हेच जीवन

कु. कल्पना नारायण वाणी
प्रथम वर्ष विज्ञान

नशिवाने साथ सोडली
मरायचे नसते
स्वतःच्या हिंमतीने
जगायचे असते ॥ १ ॥

मागील आठवणीने
रडायचे नसते
भविष्याचा विचार करून
जगायचे असते ॥ २ ॥

एक ठेच लागली म्हणून
थांबायचे नसते
धैर्याने त्याच मार्गाने
चालायचे असते ॥ ३ ॥

क्षुल्लक संकटांना
घाबरायचे नसते
कर्तृत्वाने माणूस घडतो
हे महत्त्वाचे असते ॥ ४ ॥

आजचा युवक उद्याचा नागरीक

रुपाली बाबूराव चौधरी
११वी कला

आजच्या तरुणपिढीबाबत आधीच्या पिढीतील लोक असमाधानी असल्याचे आढळते. त्यांच्या असमाधानी प्रवृत्तीमागची अनेक कारणे ते सांगतात. आजची तरुणपिढी किंवा आजचा विद्यार्थी बेशिस्त, उद्धट, असंस्कृत, नीरस, ध्येयप्राप्तीच्या मार्गाला मुकलेला आहे असे एक ना अनेक आरोप आमच्यावर केले जातात. आणि समाजाची सहानुभूतीदेखील मिळते ती या बुजूर्ग मंडळींनाच. त्यांच्याच बाजूचा नेहमी विचार केला जातो. जर मोठ्यातल्या मोठ्या गुन्हेगारालादेखील आपली बाजू मांडण्याची संधी मिळत असेल तर कोणताच गुन्हा न करतानाही आपली बाजू मांडण्याची संधी उपलब्ध न होणाऱ्या या तरुणपिढीवर अन्याय होत आहे असे म्हटले तर ते वावगे ठरणार नाही. त्यांची ही बाजू मांडण्याचा प्रयत्न मी माझ्या या लेखाद्वारे करित आहे.

आमची ही तरुणपिढी किंवा आजचा युवक आधीच्या पिढ्यांपेक्षा अधिक जागरूक, अधिक प्रॅक्टिकल बनला आहे. देवळातील देव-दैवतांपुढे आमचे मस्तक नमत नसले तरी ज्यांनी स्वकर्तृत्वाने मोठेपणा प्राप्त केला आहे, स्वतःच्या महानतीने समाजात उच्च दर्जा मिळविला आहे अशा व्यक्तीपुढे आमचे मस्तक सदैव झुकलेले दिसेल म्हणजेच आम्हाला जसे चांगल्याचे कौतुक वाटते तसाच वाईटाचा तिरस्कार. आधीच्या पिढ्यांचा आदर्श घ्यावा, त्यांच्या पावलावर पाऊल ठेवावे असे फार थोडे कार्य त्यांनी केले असून आजच्या तरुणपिढीच्या वर्तणुकीची बीजे रोवण्याचे काम मात्र

अत्यंत प्रभावीपणे केलेले आहे. परंतु असे असले तरी माझ्या मते, या पिढीचा आदर्श घेता येईल असे बरेच कार्य या पिढीने केलेले असल्याचे आढळेल जसे, १० वर्षांचा शंकराचार्य आईशी खोट बोलून जगत्पिता बनला, ११ वर्षांचा नरेंद्र खऱ्या देवाच्या शोधात बाहेर पडतो, १३ वर्षांची सरोजिनी नायडू १०० पानांची कविता करते, १४ वर्षांच्या अकबर मोगल बादशहा बनतो तसेच १६ वर्षांचा शिवाजी तोरणागड जिंकतो एवढेच नव्हे तर आजच्याच आपल्या काळातील उदाहरणे कमी नाहीत जसे जयंत नारळीकर, सचिन तेंडुलकर, बाबा आमटे, पहिली महिला टॅक्सी ड्रायव्हर जसबिंदर कौर कल्पना चावला अशी अनेक उदाहरणे आजच्या पिढीसमोर आहे आणि त्यांचे अनुकरण करण्याचा प्रयत्नदेखील बरेच युवक करत आहेत.

आज भारत २१व्या शतकाच्या उंबरठ्यावर उभा असून आजच्या स्पर्धेच्या जगात नवनवीन कल्पना घेऊन यशाच्या वाटेवर वाटचाल करू पाहणाऱ्या युवकपिढीला अनेक अडचणी पुढे जाण्यापासून परावृत्त करित आहेत, महागाई, भ्रष्टाचार यासारखे बलाढ्य राक्षस त्यांच्या वाटेत अडथळे आणत आहेत. या मानसिक तणावातून जातांना ज्यांनी (आई, वडील किंवा आधीची पिढी) आधार घ्यायला हवा ते मात्र असमंजसपणे वागून त्यांना अविचाराने वागण्यास प्रवृत्त करित असतात असे असले तरी युवक मित्रांनो! तुम्ही खचून न जाता हे लक्षात ठेवा की,

युवा वो शक्ती है जो हाथ जोड़े तो मुहब्बत
और हाथ उठाये तो कयामत हो जाती है।

युवक त्याला म्हणतात जो सदैव पुढे जायला तयार असतो खरा युवक तोच आहे जो उत्साह आणि आनंदाने आपल्या रस्त्यातील काटे दूर करून ध्येय गाठतो. परंतु आजचे युवक मात्र मादक पदार्थांच्या वादळात सुकलेल्या पानाप्रमाणे दिशाहीन झालेले आहेत, म्हणून हे युवका तूच राष्ट्राच भाग्य आणि विश्वास आहेस. तुझ्यावरच देशाची प्रगती अवलंबून आहे, तूच देशाचा आधारस्तंभ आहे. याची जाण ठेव.
Youth is he who carries young head on his young shoulder.

आजचा युवक आई-वडिलांमध्ये मित्र/मैत्रिण शोधण्याचा प्रयत्न करित असतो. परंतु ७५% युवकांना तो मित्र/मैत्रिण गवसलेली नाही आणि त्यामुळे आपल्या समस्या आपल्या पालकांना चांगल्याप्रकारे समजावून सांगण्यास आपली युवकमंडळी असमर्थ ठरतात आणि त्याचाच परिणाम म्हणजे त्यांची Negative Thinking त्यासाठी पालकांनी विश्वासाने मुलांचे मन जाणून घेऊन, मोठेपणाला बाजूला ठेवून सामंजस्याने हाताळल्यास युवकांचे नैराश्य कमी होण्यास व त्यांचा उत्साह वाढण्यास हातभार लागेल. जीवन ही एक पतपेढी आहे एका भागात सर्व काही शिल्लक साठविणे अन् दुसऱ्या भागात त्या शिल्लकांवर आयुष्य जगणे हा शिल्लक साठविण्याचा काळ म्हणजेच - विद्यार्थीदशा. म्हणून जबाबदार नागरिक बनविण्यासाठी आजचा युवक किंवा आजचा विद्यार्थी चारित्र्यसंपन्न, शिस्तप्रिय, कुशल, ध्येयप्रेरित बनणे आवश्यक आहे. जीवनातील मुल्ये अवलोकित झाली, विचारांना तत्त्वाची, नैतिकतेची बैठक मिळाली तरच आजचा युवक गर्जेल -

अनंत आमुची ध्येयासक्ती अनंत अन् आशा,
किनारा, तुला पामराला.

सामाजिक जाणिवेने केलेल्या या प्रयत्नांचे फलित म्हणून उद्याचा युवक पहावयास मिळेल - हुशार, चतुर, शिस्तप्रिय, ध्येयप्रिय, कृतीशील, भारताचा नागरिक, चारित्र्यसंपन्न, मानवतेची मूल्ये जपणारा माणूस!

जीवन

अपर्णा केशवराव पवार
तृतीय वर्ष वाणिज्य

जीवन नुसतं जगायचं नसतं
फुलवायचही असतं
नुसतं हसायचं नसतं
थोड रडायचही असतं
सतत जिंकायचं नसतं
तर कधी हरायचही असतं
नुसतं सुख भोगायचं नसतं
दुःखाशीही नातं जोडायचं असतं
प्रेम घ्यायचं नसतं
तर द्यायचही असतं
अखेर शेवटी काही आठवायाचं नसतं
तर काही विसरायचं असतं
स्वप्नातून सत्य शोधायचं असतं
स्वतःला विसरून दुसऱ्यासाठी
जगायचं असतं

कवित्रयीतील एक तारा - वसंत बापट

वाविस्कर बाळू शालीग्राम
एम.ए. द्वितीय वर्ष मराठी

वसंत बापट यांचे मूळ नाव विश्वनाथ वामन बापट. त्यांचा जन्म १५ जुलै १९२२ ला कऱ्हाड येथे झाला. पुण्यातील नुतन मराठी विद्यालयात शिक्षण झाले. पुढे त्यांनी धारवाडचे महाविद्यालय, मुंबईचे नॅशनल कॉलेज, दादरचे रुईया कॉलेज येथे संस्कृत व मराठीचे अध्यापनाचे काम केल्यानंतर १९७४ पासून मुंबई विद्यापीठात गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर अध्यासनात तौलनिक साहित्याचे प्राध्यापक म्हणून ते रुजू झाले.

प्रत्येक कवीची कविता बहरते ती त्यांच्या अनुभूतीतून आणि चिंतनातून बापटांची कविता - सुरुवातीला बहरली, ती त्यांच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील सहभागातून १९४२ च्या चळवळीपासून वसंत बापट यांच्या काव्यप्रतिभेची जगाला ओळख होऊ लागली होती. ती प्रामुख्याने साने गुरुजींच्या क्रांतिकारी आणि बोला घुमवा हा पडसाद इन्कलाब जिंदाबाद या सारख्या काव्यापासून ते शिंग फुंकिले रणी या गीता पर्यंत अनेक रचना त्यांनी केल्या ते स्वातंत्र्य लढ्यातही सहभागी झाले होते आणि १९४३ ते १९४५ या काळात त्यांनी कारावास भोगला होता.

पुढे राष्ट्रसेवा दलाची स्थापना झाल्यापासून बापट यांनी त्यात सक्रिय सहभाग घेतला आणि सेवादलाच्या पथकामुळे तर त्यांच्या काव्यप्रतिभेला आणखी बहर येत गेला.

सदैव सैनिका पुढेच जायचे,

न मागुती तुवा कधी फिरायचे

ते गीत सेवादलाच्या सैनिकांना स्फुर्ती देत राहिले. तसेच बापटांचे पोवाडे ही जनमानसात लोकप्रिय झालेत.

वसंत बापट यांचा पहिला कविता संग्रह १९५२ मध्ये प्रसिद्ध झाला. त्याचे नाव होते बिजली ह्या कविता संग्रहातून त्यांनी देशभक्तीची भावना चेतवण्याचे स्वातंत्र्य चळवळ दृढ करण्याचे काम केले. त्यानंतर त्यांचा १९५७ मध्ये सेतू तसेच १९६२ मध्ये अकरावी दिशा १९८४ मध्ये शिंग फुंकिले राणी, व १९८८ मध्ये शूर मर्दाचा पोवाडा अशा अनेक काव्यसंग्रहाची त्यांनी रचना केली. गोवामुक्ती लढ्याच्या वेळी बापट लिहितात -

सांग सागरा सांग जगाला
सांग सांग गर्जून
महाराष्ट्र गोमंतक मीलन
ही वज्राची खूण

बापटांनी फक्त कविता आणि पोवाडेच लिहिले नाही तर त्यांनी लावणी आणि बालकविताही केलेल्या दिसून येतात. त्यांचा संबंध राजकीय चळवळीशी असल्याने राष्ट्रभक्ती, देशप्रेम हे विषय त्यांच्या कवितेत ओतप्रोत भरलेले आहेत. बापट आपल्या सेतू या काव्यसंग्रहात म्हणतात.

सौंदर्याचे, भावनांचे जे जे रसोल्लास माझ्या

मनात आनंद निर्माण करतात. त्यांची मी कविता करतो. त्यांच्या या मनोभूमिकेतून १९७७ मध्ये जशी मानसी, १९८८ मेघहृदय आणि १९९१ तेजसी व १९९१ राजसी १९९३ रसिया या त्यांच्या काव्यसंग्रहाची निर्मिती झाली.

तुझ्या कामामधून, तुझ्या घामामधून
उद्या पिकल सोन्याचं रान,
चल उचल हत्यार
गड्या होऊन हुशार
तुला नव्या जगाची आण

ह्या कवितातून बापट तरुणांना असा संदेश देतांना दिसतात. कवी व शाहीर यांच्यामधील दुवा असलेले बापट हे शब्दप्रभू होते. सामाजिक व देशप्रेमाच्या स्फूर्तिदायी कविता रचणारे बापट बिजली या काव्य संग्रहातून माझी कविता या कवितेतून -

माझी जीवनशांती भंगुनि सखी आलो मनोमंदिरी
तेव्हा कल्पलतेवरील तिजला मी अर्पिली मंजिरी
बोले हासुनि ती मला न सखया मी मंजिरीला भुले
माझी हौसच वेगळी, मज हवी विद्युलतेची फुले

अशी वेगळी अनुभूती स्पष्ट करताना दिसतात त्याच प्रमाणे चंगामंगा, अबडक-तकडक, फिरकी, फुलराणीच्या कविता, परीच्या राज्यात या बालगोपाळांसाठी बालकवितांची ही निर्मिती बापटांनी केली आहे. कवितेवरच्या प्रेमाखातर आणि कवितेतून मिळणाऱ्या आनंदासाठी मी कविता लिहित आलो. माझ्या सान्या जाणवा कवितेने घडवल्या आहेत. कवीला कवितेसारखा दुसरा गुरु नसतो. असे सांगणारे वसंत बापट यांना १९९९ मध्ये मुंबईत भरलेल्या ७२ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होण्याचा मान मिळाला.

केवळ एक चौफेर मैफल गाजवणारा यशस्वी

कवी, एवढेच बापट यांचे कर्तृत्व नाही तर त्यांनी गद्यलेखनही तेवढ्याच समर्थपणे केले. बारा गावचे पाणी, जिंकुनी मरणाला, यासारखी पुस्तके व बालगोविंद सारखे बालनाट्य त्याची साक्ष देतात. तसेच

भव्य हिमालय तुमचा अमुचा
केवळ माझा सहयकडा
गौरीशंकर उभ्या जगाचा
मनात पूजिन रायगडा
तुमच्या अमच्या गंगा-यमुना
केवळ माझी भिवरथडी...

अशा शब्दातून त्यांनी महाराष्ट्राचा गौरव ही केलेला दिसतो. अखेर पर्यंत बापट लिहित राहिले शतकातील सुवर्णमुद्रा हे त्यांचे पुस्तक त्यांच्या ऐंशीव्या वाढदिवसानिमित्त नुकतेच प्रकाशित झाले.

वसंत बापट हे अतिशय भावुकही होते. जीवनाची आशा कोणालाच सुटत नाही परंतु जीवन कशासाठी जगायचे याचे उत्तर जर उदात्त असेल तर अशा माणसाच्या आयुष्याला अर्थ असतो. जो पर्यंत माझ्या मनात कविता निर्माण होत राहिल तोपर्यंत मी जगणारच अशी दृढ निष्ठा बाळगून वसंत बापट हा कवी कवितेवर प्रेम करित होता.

आमी जाणारच की
कवातरी पटदिशी....

आमी छंदीफंदी नादी नाना गुणी
दो हाती लुटली आणि लुटवली खुशी
ही मैफल अपुली अखंड चालो अशी.

ही त्याची लावणी अखेरच्या विनवणीची मधील एक ओळ रसिकांच्या मनात गुंजतच राहिली. असे एक साहित्यातील थोर भावकवी, साहित्यातील कवित्रयीतील एक तारा आपल्यापासून निखळला.

युगप्रवर्तक कवी : सुधीर फडके

जगदिश शिवरतन जोशी
एम.ए. प्रथम वर्ष मराठी

पुत्र संगीताचा : सुधीर फडके

पुत्र स्वरगंगेचा : सुधीर फडके

स्वर शब्दांचे पसायदान : सुधीर फडके

मराठी चित्रपटसृष्टीच्या सुवर्णयुगाच्या संगीताचे दालन समृद्ध करणारा ज्येष्ठ संगीतकार व मराठी रसिकांचे लाडके गायक बाबूजी निस्सीम देशभक्त गीत -रामायणाच्या अजरामर कृतीचे संगीतकार म्हणून सुधीर फडके यांचे नाव महाराष्ट्राच्या लोकप्रिय व्यक्तिमत्त्वात अग्रभागी घ्यावे लागते.

सुधीर फडके यांचा जन्म २५ जुलै १९१९ ला कोल्हापुरातील विनायक वामन फडके यांच्या घरात झाला. त्यांचे मूळ नाव रामचंद्र फडके होते. सुधीर फडके यांना घरातील वातावरणामुळे सुयोग्य संस्कार लाभले. लहानपणी रेकॉर्ड्स ऐकून त्या हूबेहूब म्हणणे हा त्यांचा छंद होता. कुणा गोसाव्याच्या अगर भिकाऱ्याच्या गाण्याची नक्कल ते नेहमी करून दाखवत असत. यावर त्यांचे मामा डॉ. भालचंद्र पटवर्धन यांना भाच्याचे फार कौतुक वाटे. सुधीर फडके यांच्या मनात गायक होण्याची महत्त्वाकांक्षा ही लहानपणा पासून जागृत झाली होती.

खरंच, काही माणसे नशीब घेऊनच जन्माला येतात. बालगंधर्व गान रूपांचे वरदान घेऊनच जन्माला आले, म्हणून हा नारायण आयुष्यभर मोहिनीरूपात वावरला. सुधीर फडके स्वरशब्दांचे पसायदान घेऊन जन्मले म्हणून हा मूळचा राम रामरूपात गीतरामायणात चिरंजीव झाला. पण इथेही

कष्टाचे डोंगर पोखरावे लागतात, पाषाण फोडावे लागतात तेव्हाच मूर्ती घडते.

मातीच्या कुशीतला, कलेच्या अंगणात लहानाचे मोठे झाले. वाढले ते संघ स्थानावर ध्वजाला प्रणाम करीत. भारतीय संस्कृतीची आचमने घेत. बलसागर भारत होवो, पाहा वरती आकाशात विमाने कुणाची, ही समरगीते गात स्वयंसेवकांना स्फूर्ती देत आणि स्वतः घेत.

१९२८ च्या दिवाळीत त्यांची आई क्षयाने गेली. फडके मनाने खचून गेले. रियास हळूहळू कमी होऊ लागला आणि घराला उतरती कळा लागली. व घराचा नूर पालटला. वणवण वाटणीला आली. पण प्रदीर्घ इच्छाशक्ती असल्यामुळे लहानपणापासून संघाची शिकवण आणि जे जे प्रतिकूल तेच आपल्या वाटणीला येणार हे जीवनाचे तत्त्वज्ञान आणि त्यावर मात करण्याची दुर्दम्य जिद्द असलेले स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे त्यांचे दैवत. त्यातूनच आल्या संकटांना, अडचणींना सामोरे गेले. दुःखीकष्टी झाले पण डगमगले नाहीत.

सुधीर फडके म्हणजे स्वच्छ शब्दोच्चार. त्यांचे शब्द त्या शब्दांचा भावगंध घेऊन प्रेक्षकांपर्यंत पोहचले आणि श्रोत्यांच्या हृदयाला कायमचे भिडले. माडगूळकरांची गीते चित्रदर्शी तर खरीचं, पण त्या चित्रांचे दर्शन सुधीर फडक्यांच्या देवदत्त सुरात घडत असे. इथे त्यांचे आदर्श होते बालगंधर्व ! ते नेहमी म्हणत, बालगंधर्वांचे शब्द कसे अभिनयात भिजून

येतात, तसंच शब्दसुरांनी अभिनयदर्शन घडवावं ते बाबूजीनीच. त्यांचा हा हट्ट व ध्यास त्यांच्याकडे पार्श्वगायन करणाऱ्या कलावंतांच्या बाबतीतही काळजाला भिडे. वसंत पवार, प्रभाकर जोग ही त्याची काही बोलकी उदाहरणे आहेत.

सुधीर फडके यांच्या जीवनाला स्वास्थ्य आले ते प्रभात मध्ये ११ फेब्रुवारी १९४६ ला स्वतंत्र संगीत दिग्दर्शक म्हणून रुजू झाल्यावर त्यानंतर जीवाचा सखा (१९४८) सीता स्वयंवर (१९४८) वंदे मातरम् (१९४९) वंशाचा दिवा (१९५०) आणि पुढचे पाऊल (१९५०) या चित्रपटाला संगीत दिले. सुधीर फडके हे एक सफल संगीतकार म्हणून उदयास आले.

मंद सुगंधी असा फुलोरा यावा लागतो तसाच फडक्याच्या आयुष्यात आला.

पुढचं पाऊल या चित्रपटात राजा परांजपे या प्रतिभाशाली नटाची - दिग्दर्शकाची ओळख झाली आणि नंतर पुढे आशा भोसले, ग. दि. माडगूळकर ह्यासारखे श्रेष्ठ दर्जाचे संगीतकार भेटले आणि मराठी चित्रपटांची एक दीपमाळ उभी राहिली. लाखाची गोष्ट, ऊन-पाऊस, जगाच्या पाठीवर, सुवासिनी, हा माझा मार्ग एकला, असे अनेक बोलपट बाबूजींच्या संगीताने गाजू लागले व जनसमुदायात लोकप्रिय झाले.

एक काळ असा होता की, मा. विनायक खांडेकर, अत्रे, यांच्या चित्रपटांनी गाजविला तसेच ग. दि. माडगूळकर, राजाभाऊ परांजपे व सुधीर फडके यांनी सुवर्णयुग निर्माण केले. खेड्यामधले घर कौलारू, त्या तिथे पलीकडे, विकत घेतला श्याम, जग हे बन्दिशाळा, येणार नाथ आता, थकले रे नंदलाला, एक धागा सुखाचा, संथ वाहते कृष्णामाई, आकाशी झेप घे रे पाखरा, अशी किती तरी गाणी ओठावर येतात.

गीतरामायण हे तर माडगूळकर-फडके यांच्या

जीवनातील सोनेरी पान होते. पुणे आकाशवाणी केंद्रातून मालिका गीताच्या रूपाने १९५६ मध्ये गीतरामायण प्रसिद्ध झाले. मराठी माणसाची मम सुखाची ठेव म्हणून माडगूळकरांची रामकथा, अमर काव्याच्या रूपात बाबूजींच्या सुरात घराघरात पोहोचला व बहुतेक भारतीय भाषेत गायिले गेले.

बाबूजींचा जीवनपट म्हणजे एक इंद्रधनु आहे सगळ्याच रंगाना स्पर्श नाही करता येणार तरीहि त्यांची प्रखर राष्ट्रभक्ती म्हणून त्यांचा दादरा नगर हवेली मुक्तिसंग्रामातला सशस्त्र सहभाग आणि त्यांच्या वीर सावरकर या अखेरच्या सोनेरी स्वप्नाची सांगता ही गेल्याच वर्षी पूर्ण केली.

सावरकर हा त्यांचा श्वास होता. ते त्याचं वेड होत. त्यांनी ह्या चित्रपटाबद्दल ध्यास घेतला होता. संकल्प आणि सिद्धी या दोहोत ईश्वरी इच्छा उभी असते हे सुधीर फडके यांनी दाखवून दिले.

सावरकरांच्या स्मृतीशी त्याची जोड झाली आहे. सावरकर हे नाव निघताच बाबूजींची सुधीर फडक्यांचीही आठवण येते.

सागरा प्राण तळमळला, प्रिया आज माझी, धुंद येथ मी, आकाशी झेप घे रे, एकवार पंखावरुनी, शेवटचा करी विचार फिरून एकदा, पराधीन आहे जगती पुत्र मानवाचा, ह्या अशा गाण्यांचा ठेवा जनमानसाला आठवणीच्या स्वरूपात बहाल केला.

आशयसंपन्न गीताला आकर्षक चाल लावणारे, संगीतकार, मराठी चित्रपट संगीताचे शिल्पकार, मधुर आवाजाचे गायक, सावरकरप्रेमी देशभक्त आणि गीतरामायण म्हणून प्रख्यात असा मायेचा माणूस आपल्यातून २९ जुलै २००२ रोजी निघून गेले.

सुधीर फडके यांच्या कार्याचे गुणगान मराठी रसिक श्रोते अभिमानाने करतीलच यात शंका नाही.

एक आदर्श व्यक्तिमत्त्व : शिवाजी सावंत

सतिश सूर्यवंशी
एम.ए. द्वितीय वर्ष मराठी

'मृत्युंजय' या महान अन् आदर्श कादंबरीने प्रत्येक पिढीला मोहित करणारे आणि जनसामान्यांच्या माणसांच्या मनावर मृत्युंजय चा ठसा उमटविणारे ज्येष्ठ साहित्यिक आणि आदर्श व्यक्तिमत्त्व म्हणजे शिवाजी गोविंद सावंत होय.

शिवाजी सावंत हे नाव मृत्युंजयकार म्हणून लोकांसमोर आणि नंतरच्या आयुष्यात त्यांनी 'छावा', 'युगंधर', 'लढत', 'संघर्ष', या सारख्या ऐतिहासिक, पौराणिक आणि चरित्रात्मक कादंबरी लेखन करून ही शेवटपर्यंत ते असंख्य वाचकांसमोर 'मृत्युंजय' कार म्हणूनच राहिले. या पहिल्याच महा कादंबरीने एवढी अमाप लोकप्रियता लाभल्याचे भाग्य फार थोड्या लेखकांच्या नशिबी असते. त्यापैकी शिवाजी सावंत हे एक आहेत.

मृत्युंजय, छावा, युगंधर या तीन कादंबऱ्या बरोबर 'लढत', 'क्रांतिसिंहाची गावरान बोली', 'संघर्ष', 'शेलकाराज', 'अशी मने असे नमुने', 'कांचनकण' आणि 'मोरावळा' अशा दर्जेदार विविध अंगाना स्पर्श करणाऱ्या साहित्यकृतींनी तमाम साहित्यिकांच्या हृदयावर राज्य करणारा असामान्य साहित्यिक म्हणून शिवाजी सावंत हे महाराष्ट्राला सुपरिचित आहेत.

मृत्युंजय कार शिवाजी सावंत यांचा जन्म दि. ३१ ऑगस्ट १९४० रोजी कोल्हापूर जिल्ह्यातील आजरा या गावी झाला. शालेय आणि महाविद्यालय शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर त्यांनी कोल्हापूर येथील

राजाराम माध्यमिक विद्यालयामध्ये शिक्षक म्हणून ते नोकरीला होते. त्याच काळात त्यांनी साहित्य निर्मिती करण्यास प्रारंभ केला. राज्य शासनाच्या 'लोक शिक्षण' मासिकांच्या संपादकाची जबाबदारी त्यांनी सहा वर्षे सांभाळली.

महाभारत युद्ध जेथे घडले त्या कुरुक्षेत्री तसेच इतर सर्व महत्त्वाच्या ठिकाणी प्रत्यक्ष जाऊन त्यांनी सगळी माहिती करून घेतली. आणि मग मृत्युंजय चा जन्म झाला. परंतु कर्णाला शब्दरूप देताना त्यांनी अपार कष्ट घेतले. मृत्युंजय ही महाभारतातील एका पराक्रमी पण नियतीची शिकार ठरलेल्या दुर्दैवी जीवाची कर्णाची कथा. जन्माने राजपुत्र, पण नशिवाने सूतपुत्र ठरलेल्या कर्णाला आपल्या कादंबरीचा नायक करून सावंतानी ज्या पद्धतीने त्यांची व्यक्तिरेखा साकारली. शब्दांकित केली त्यामुळे हा कर्ण प्रत्येकांच्या हृदयाचा ठाव घ्यायला लागला. एरव्ही महाभारतातला कर्ण हा एक खलपुरुष. तसा तो सहावा पांडव, पण कुंती भोज राजाची कन्या. कुंतीला तो कौमार्यावस्थेत झाला आणि अनिच्छेनेच कुंतीला त्याचा त्याग करावा लागला. पुढे कौरवाचा सारथी चित्ररथाने त्याचा सांभाळ केला. जन्माने राजपुत्र असून ही तो सूतपुत्र ठरला. त्याचा पराक्रम पाहून दुर्योधनाने त्याच्याशी मैत्री केली. त्या मैत्रीला जागून कर्णाने महाभारत युद्धात पांडवाचा न्यायाचा पक्ष असून ही दुर्योधनाची साथ केली. आणि त्याचा त्या युद्धात दारुण अंत झाला. पापी लोकांचा साथीदार ही पापीच. दुर्योधन

जर खलपुरुष तर कर्ण ही खलपुरुषच. त्यामुळे महाभारताने कर्णाला फारसे महत्त्व दिले नाही. मात्र काही दोष नसताना कर्णाला दुर्दैवाचे जे दशावतार भोगावे लागले व शेवटी त्याच्या वाटचाला जे केविलवाणे मरण आले त्यामुळेच या कर्णाने शिवाजी सावंताच्या मनात घर केले आणि मृत्युंजय नावाची अभूतपूर्व किमया त्यांच्या लेखणीतून साकारली. उपेक्षित कर्णावरील मृत्युंजय कादंबरीने शिवाजी सावंताच्या पदरात त्यांना ही कल्पना नसलेले अनपेक्षित यश टाकले आणि त्यांना कीर्तिशिखरावर नेऊन बसविले. मृत्युंजय या महाकादंबरी सारखे लिखाण वारंवार होत नाही. अगदी त्याच लेखकाने मी अशीच दुसरी वाङ्मयकृती निर्माण करीन म्हटले तरी ते शक्य होत नाही. मृत्युंजय चे मोठेपणे ते हेच. मृत्युंजय म्हणजे मृत्युंजयच. तसेच इतर अनेक कादंबऱ्या यापुढे प्रसिद्ध होतील ही परंतु मृत्युंजय म्हणजे मृत्युंजयच !

मृत्युंजय या पहिल्या कादंबरीचे १९६७ मध्ये गणेश चतुर्थीच्या मुहूर्तावर कविवर्य ग. दि. माडगूळकर यांच्या हस्ते शानदार प्रकाशन करण्यात आले. मृत्युंजयने तेव्हापासून रसिकांच्या मनाची जी पकड घेतली ती आज कायम आहे. मृत्युंजयच्या मोहिनीला आलेली भरती कमी व्हायला तयारच नाही. उलट दिवसेंदिवस वाढत राहिल. एवढी तिची अद्याप लोकप्रियता आहे. महारथी कर्णाच्या महाभारतीय कथेचा नवा अन्वयार्थ स्पष्ट करणाऱ्या या साहित्यकृतीचे श्रेष्ठत्व मृत्युंजय या महाकादंबरीने सिद्ध केले.

मृत्युंजय या कादंबरीचे इतके महत्त्व वाढले की चंद्रलेखा या नाट्य संस्थेने कादंबरीचे नाटकांत रूपांतर केले. या नाटकाचे सलग १२ वर्षे मराठी रंगभूमीवर एक हजारपेक्षा अधिक प्रयोग झाले. मराठी पाठोपाठ हिंदी रंगभूमीवर ही हे नाटक आले. १९९० मध्ये दिल्लीत भारतीय भाषांत अग्रक्रमाने

हिंदी मृत्युंजय कादंबरीचे सर्व प्रथम राष्ट्रीय प्रसारण केले गेले. त्यापूर्वी आकाशवाणीवर महाराष्ट्रात मुंबई, पुणे, रांची, जळगाव, सांगली, रत्नागिरी येथून वेळोवेळी प्रादेशिक प्रसारणे केली गेली.

मृत्युंजय या कादंबरीने महाराष्ट्राला नव्हे तर संपूर्ण राज्याला आकर्षित केले. म्हणून मृत्युंजय या कादंबरीचे हिंदी, इंग्लिश, गुजराथी, मल्याळम, बंगाली, राजस्थानी, तेलगू इत्यादी भाषेमध्ये रूपांतर केले गेले. मृत्युंजय या महान अन् लोकप्रिय कादंबरीने वाङ्मय क्षेत्रात अति उंच शिखरावर आपले स्थान निश्चित करून ठेवले आहे. मृत्युंजय ही कादंबरी म्हणजे वाङ्मय क्षेत्रात नवरत्नांचा अनमोल हारच जणू हा हार अर्पण करून शिवाजी सावंत यांनी साहित्य शारदे बाबतची आपली कृतज्ञता व्यक्त केली. मृत्युंजय या महान कादंबरीला अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले आहे.

'छावा' ही शिवाजी सावंत यांची दुसरी कादंबरी. छावा या कादंबरीचे लेखन ही असेच लोकमान्यतेची पावती घेणारे आहे. छत्रपती संभाजी महाराजांच्या जीवन संघर्षावरील महाकादंबरी होय. या कादंबरीचे प्रकाशन १९७९ मध्ये यशवंतराव चव्हाण यांच्या हस्ते करण्यात आले. या कादंबरीला महाराष्ट्र राज्य शासन तर्फे उत्कृष्ट वाङ्मय पुरस्कार मिळाला आहे. छावा या कादंबरीचे 'छावा' या नावाने नाटक पुस्तक प्रकाशित झाले. तसेच या कादंबरीचे 'संघर्ष' या नावाने हिन्दी नाटक प्रकाशित झाले.

'युगंधर' ही त्यांची तिसरी लोकप्रिय कादंबरी. श्रीकृष्ण चरित्रावरील प्रदीर्घ महाकादंबरी होय. भगवान श्रीकृष्णाच्या रहस्यमय जीवनाचा वेध घेणारी त्यांची युगंधर ही कादंबरी तर साहित्य शारदेचा मुकुटच ठरवा. युगंधर ही कादंबरीची हिंदी भाषेत दुसरी आवृत्ती निघाली आहे.

१८८६ मध्ये लढत ही डॉ. पद्मश्री विठ्ठलराव विखे पाटील यांची द्विखंडात्मक चरित्रकहाणी त्यांनी लिहिली. 'अशी मने असे नमुने' हे व्यक्तिचित्रे लिहिले १९९२ मध्ये क्रांतीसिंहाची गावरान बोली हा भाषणांचा संपादीत संग्रह आहे. अशी मने असे नमुने या व्यक्तिचित्र्याचे १९९८ मध्ये शिवाजी विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला शाखेच्या अभ्यासक्रमात नियुक्त करण्यात आले. त्याचे हिंदी भाषेत संघर्ष ही गोदी कामगार नेते भाई मनोहर कोतवाल यांची चरित्र कहाणी त्यांनी लिहिली. १९९८ मध्ये 'शेलकराज' तर 'कांचनकण' हा त्याचा दुसरा ललित लेख त्यांनी लिहिला. युगंधर श्रीकृष्ण एक चिंतन, वैचारिक साहित्य तर 'मोरावळा' ही शेवटची साहित्यकृती होय. मोरावळा मध्ये अनेक व्यक्तिचित्रे शिवाजी सावंत यांनी रेखाटली आहेत.

शिवाजी सावंत यांनी मृत्युंजय सारख्या दर्जेदार आणि लोकप्रिय साहित्यकृती निर्माण केल्याबद्दल त्यांना आणि साहित्यकृतींना अनेक पुरस्कार मिळाले आहेत. तसेच १९८३ मध्ये मराठी साहित्य संमेलन बडोदा येथे विनविरोध अध्यक्ष होते. नगरला दि. २ ऑगस्ट २००० मध्ये मराठा सेवा संघाने भरविलेल्या मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषविले होते.

शिवाजी सावंत हे कराड येथील आगामी ७६व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदाचे ते उमेदवार होते. अध्यक्षपद निवडणुकीच्या प्रचाराकरिता ते गोवा येथे गेले होते. दि. १० ऑगस्ट, २००२ रोजी सकाळी साडे नऊ वाजता त्यांना अस्वस्थ वाटू लागल्याने तातडीने रुग्णालयात दाखल करण्यात आले. डॉ. एस. व्ही. घोडे यांनी उपचार सुरू केले. पण उपचारांना अपेक्षित प्रतिसाद मिळाला नाही आणि साडे अकराच्या सुमारास त्यांना हृदयविकाराचा झटका

'अजिंठा'

(४४)

मराठी विभाग

आनंदी गोपाळ

सुवर्णा रमेश वाणी

११वी वाणिज्य

ज्या काळात स्त्रीला घराचा उंबरठा ओलांडण्याचा अधिकार नव्हता, चूल आणि मूल हाच तिचा संसार होता, घराच्या आतील चार भिंती हेच तिचे जग होते. स्वतःच्या इच्छा, आकांक्षा इतरांपर्यंत पोहचविण्याचा हक्कही तिला नव्हता आणि स्त्रीने शिकणे हा गुन्हा मानला जात होता, अशा काळात डॉ. आनंदीबाई जोशी यांनी शिक्षणासाठी देशबांधवांचा विरोध सहन करून अमेरिकेला जाण्याचे धैर्य दाखविले आणि भारतातील पहिली महिला डॉक्टर होण्याचा बहुमान मिळविला. त्यांच्या या असामान्य धैर्याचे लोकमान्य टिळकांनी ही कौतुक केले. समाजातील लोकांची पर्वा न करता स्त्रियांवर घातलेल्या अन्यायकारक बंधनातून त्यांना मुक्त करणाऱ्या डॉ. आनंदीबाई जोशी आणि त्यांचे पती गोपाळराव जोशी यांच्या जीवनाची कथा सर्वांपर्यंत पोहचणे आवश्यक आहे. डॉ. आनंदीबाई गोपाळराव जोशी यांचा जन्म महाराष्ट्र राज्यातील कल्याण या गावी झाला. आनंदीबाईने मिळविलेल्या यशात त्यांचे पती गोपाळराव जोशी यांचा मोलाचा वाटा होता.

आनंदी म्हणजेच यमू. हिचे लग्न वयाच्या नवव्याच वर्षी गोपाळराव जोशी या पंचवीस वर्षाच्या गृहस्थाबरोबर झाले होते. गोपाळराव हे ठाणे जिल्ह्यातील एका ऑफिसात कारकून होते. स्त्रीने शिकावे, अशी त्यांची सुरुवातीपासूनची इच्छा होती. आपली ही इच्छा त्यांनी यमुमध्ये पाहिली आणि तिला शिकवून मोठे करायचे, या समाजात स्त्रियांना

दिला जाणारा दुय्यम दर्जा मोडून टाकायचा आणि तिने मिळविलेली विद्या देशबांधवांच्या कल्याणासाठी उपयोगात आणायची, असे त्यांनी ठरविले होते. वयाच्या अकराव्या वर्षापर्यंत गोपाळरावांनी तिला मराठी, संस्कृत, हिंदी, शास्त्र, इंग्रजी या भाषांतील शब्दांची ओळख पटवून दिली. अनेक पुस्तकांचे वाचन तिच्याकडून करवून घेतले. या सर्व गोष्टी करताना त्यांना अनेक अडचणी आल्या. आसपासचे ब्राह्मण आनंदीच्या शिक्षणावर आक्षेप घेत, त्यांचा काही प्रमाणात छळही करत असत. त्यामुळे अलिबागहून कोल्हापूर, कोल्हापूरहून कलकत्ता अशा अनेक ठिकाणी बदली करून त्यांना वातावरणात बदल करण्याचा प्रयत्न केला, पण प्रत्येक ठिकाणी स्त्रीला शिकवणे हा गुन्हा मानला जात असल्याने त्यांना जगणे अशक्यच होऊन बसले होते. पण लोकांच्या बोलण्यावरून यमूला शिकवण्याची गोपाळराव यांची इच्छा अजूनच बळकट होत होती.

त्या काळात धर्मातराचे वारे वाहत होते. अनेक हिंदुनी बाप्तिस्मा करून ख्रिश्चन धर्म स्विकारला होता. आनंदीला शिकवण्यात येणाऱ्या अडचणी दूर करण्यासाठी ख्रिश्चन होणे हा एकच मार्ग होता, कारण अमेरिकेला जायचे असल्यास ख्रिश्चन होऊनच जाणे शक्य होते. पण कुठल्याही परिस्थितीत आनंदी मात्र आपला धर्म सोडायला तयार नव्हती. तिला आपल्या हिंदू धर्माचा अभिमान होता. महाराष्ट्रातील लोकांना गोपाळरावाचे बायकोला शिकविण्याचे वेड विचित्रच वाटत होते, त्यामुळे ते त्यांना येथे स्वस्थ राहू देणार

'अजिंठा'

(४५)

मराठी विभाग

नाहीत हे जाणून गोपाळरावांनी महाराष्ट्र राज्यच सोडून गुजरात राज्यातील भुज या गावी बदली करून घेतली, परंतु तेथेही त्यांना आनंदीच्या शिक्षणात अनेक अडचणी आल्याच.

कोल्हापुरात राहत असताना गोपाळरावांनी मायसी व गुहिन या ख्रिस्ती धर्मोपदेशकांशी ओळख करून घेतली. गुहिन गावाच्या पाद्याला आपली बायकोच्या शिक्षणासाठी अमेरिकेला जाण्याची इच्छा सांगितली त्यासाठी आपल्याला अमेरिकेत नोकरीबद्दल शिफारस करण्याची विनंती केली. गुहिनला त्यांच्या या धाडसाने कौतुक वाटले, म्हणूनच त्याने अमेरिकेतील वाईल्डर नावाच्या त्याच्या मिशनरी मित्राला पत्र लिहून गोपाळराव आणि आनंदी या दोघांबद्दल शिफारस करणारे पत्र लिहिले. तीन-चार महिने गोपाळराव वाईल्डरच्या पत्राची वाट पाहत राहिले, जेव्हा वाईल्डरचे पत्र आले तेव्हा त्याने पत्रात लिहिले होते, स्त्री शिक्षणाची जी आपणास इतकी किंमत वाटत आहे, ती यथार्थ आहे. कोणत्याही कारणाने आपले ध्येय कमी होऊ देऊ नका.. आपल्या पत्नीच्या शिक्षणासाठी हर एक प्रयत्न करा. मी आपल्या धैर्याचे कौतुक करतो, पण इकडे कोणत्याही खात्यात आपल्याला चाकरी मिळणे अशक्य आहे. त्यांचे हे पत्र वाचून गोपाळरावांची निराशा झाली होती.

असेच काही महिने गेले. एका दिवशी आनंदीला अमेरिकेहून एक पत्र आले. एका अमेरिकन महिलेने ते पत्र आनंदीला पाठविले होते. तिचे नाव मिसेस् बी.एफ. कार्पेंटर होते. काही महिन्यांपूर्वी गोपाळरावांनी गुहिनद्वारे पाठविलेले पत्र आणि वाईल्डरने गोपाळरावांना पाठविलेले पत्र हे अमेरिकेच्या एका वर्तमानपत्रात छापून आले होते. ते पत्र व लेख त्या महिलेने वाचले होते आणि आपण आनंदीला तिच्या शिक्षणात मदत करावी असे तिला वाटत होते. म्हणून तिने आनंदीला हे पत्र पाठविले होते. आनंदी व तिचे पत्रव्यवहार चालूच राहिले.

'अजिंठा'

आनंदी तिला हिंदूधर्मातील चाली, परंपरा यांची माहिती देत असे. खूप प्रयत्न करूनही अमेरिकेत नोकरी मिळणे कठीण आहे हे लक्षात आल्यावर गोपाळराव यांनी आनंदीला एकटीलाच अमेरिकेला पाठवायचे असे ठरविले व नोकरीचे पक्के झाल्यावर आपणही तिथे येऊ असे ठरविले. शिवाय अमेरिकेत आनंदीची कार्पेंटर मावशी होतीच.

शेवटी आनंदी अमेरिकेला निघाली, एकटीच. बोटीत तिच्याबरोबर मिसेस् जॉन्सन होती. ती आनंदीला तुच्छ वागणूक देत होती. तेथील लोकांचे आपल्या प्रतीचे विचार पाहून आनंदी स्वतःशीच विचार करू लागली, भारतात ब्राह्मण लोकांचा धर्म हा सर्व धर्मापेक्षा श्रेष्ठ मानला जातो पण हे गोरे लोक आपल्या खालच्या वर्गातील लोकाप्रमाणे वागवत आहेत, यांना आपल्याबद्दल काही का वाटत नसेल ? शेवटी अमेरिकाही आली. तेथून ती शेसेलला कार्पेंटर मावशीच्या घरी गेली. काही दिवस तेथेच राहिली. शेसेलटून फिलाडेल्फियाला जाऊन तिने मेट्रीकची परिक्षा दिली व पास होण्याचे पत्र गोपाळरावांना दिले, पण त्या अगोदर गोपाळरावांचे पत्र आले त्यात एक कात्रण होते. भारतातील टाईम्स वर्तमानपत्रात २४ जून १८८४ रोजी आनंदीबद्दल लिहिलेले होते....

"We hear that Mrs. Anandibai Joshi the Mahratta lady, who proceeded to America, for the purpose of studying medicine, passed the matriculation examination at the Women's Medical College at Philadelphia. Mrs. Joshi will shortly be joined in America, by her husband who has procured leave of absence from Government for that purpose.

असा मजकूर त्या कात्रणात लिहिला होता. त्या कात्रणाकडे आनंदी बराच वेळ पाहत राहिली.

मराठी विभाग

फिलाडेल्फिया कॉलेजात असणाऱ्या सुपरिटेण्डेंट मिस बॉडले व सेक्रेटरी मिस जोन्स या दोघांनी हिन्दुस्थानातील एक ब्राह्मण मुलगी देशवासियांचा विरोध सहन करून, दारिद्र्याला तोंड देऊन केवळ विद्याभिलाषेने इतक्या लांब एकटीच आली याचेच त्यांना फार कौतुक वाटले. आनंदी फिलाडेल्फिया मध्ये खोली करून राहू लागली. अमेरिकेत राहूनही तिने भारतीय चालीरिती कधीही सोडल्या नाही. हिवाळ्यात तिला थंडी असल्या होत असूनही तिने थंडीपासून बचाव करणारे कपडे घातले नाही, कारण ते कपडे हिंदूधर्मानुसार स्त्रीला घालणे अमान्य होते. हिवाळ्यातील थंडी सहन करण्यासाठी लागणारी शक्ती मिळविण्यासाठी लागणारा मांसाहारही तिने कधीही घेतला नाही. भारतातील ब्राह्मण जातीला न चालन असलेल्या पद्धती तिने कधी करण्याचा प्रयत्नही केला नाही. रात्र-दिवस एक करून तिने आपला अभ्यास पूर्ण केला. थंडीमुळे दिवसेंदिवस ती अशक्त होत होती. पण या कठीण परिस्थितीतही तिने आपली जिद्द कधीही सोडली नाही. अभ्यासाला बसल्यावर तिला आपला अशक्तपणा आपोआपच कमी वाटे, अशाच परिस्थितीत शेवटी ती वैद्यकीय परिक्षा पास झाली. आता ती नुसतीच आनंदीबाई गोपाळ राहिली नसून डॉ. आनंदीबाई गोपाळ झाली होती. पंडिता रमाबाई या महिलेच्या हातून आनंदीला पदवीदान करण्यात आले. त्याच दिवशी गोपाळरावही अमेरिकेला आले होते. त्यांच्या चेहऱ्यावरती घेतलेल्या कष्टाचे सार्थक झाल्याचे समाधान झळकळ होते. आनंदीची प्रकृती ही दिवसेंदिवस खालवत होती. अशा परिस्थितीतही तिने पंडिता रमाबाईच्या मुलीची तब्येत काळजीपूर्वक ठीक करून दिली. अमेरिकेतील डॉक्टरांनी आनंदीच्या आजाराचे निदान क्षयरोग म्हणून केले व सांगितले की, यांना मायदेशी परत घेऊन जा, काही वेळा रोग्याला मायदेशाची हवा मानवते:

'अजिंठा'

गोपाळरावांनी आनंदीला हिन्दुस्थानात परत आणले व उपचाराकरता बापूसाहेब मेहेंदळे या वैद्याकडे गेले असता त्यांनी नकार दिला. त्यांच्या मते आनंदीने परलोकात जाऊन ब्राह्मण जातीला काळीमा फासला आहे. मी तिच्यावर उपचार केल्यास माझी विद्या बाटेल. प्रत्येक ठिकाणी खूप प्रयत्न करूनही गोपाळरावांना नकारच मिळाला. अशा वेळी आनंदीची प्रकृती अधिकच गंभीर होत होती. एका वैद्याने तिला औषध देऊन तिच्या शरीरात पाण्याचा थेंबही न जाऊ देण्याचा सल्ला दिला. दिवस जात होते. आनंदीचा जीव पाणी-पाणी करत होता. अंगात आग पेटली होती. तिची तब्येत आता सुधारण्याच्या पलीकडे गेली आहे, हे जाणून गोपाळरावांनी तुळशीत पाणी ओतावे, त्याप्रमाणे ताम्हनातले संध्येचे पाणी आनंदीच्या मुखात टाकले. तिची बुबुळे फडफडत होती. आत्मा घराकडे निघाल्याची जाणीव झाली.

क्षण दोन क्षण आग फार भडकली आणि सगळे शांत शांत झाले.

अशा या आनंदीबाई जोशी यांनी समाजाचा विरोध पत्करून डॉक्टर बनण्याचे धाडस दाखविले. पण त्या क्रूर काळाला ते पाहावले नाही. आनंदीबाई यांना आपल्या शिक्षणाचा फारसा उपयोग देशाच्या कल्याणाकरता करून घेता आला नाही. पण अनेक वर्षे रुढी, परंपराच्या चालीत अडकलेल्या स्त्रियांना शिक्षणाचे महत्त्व दाखवून देत, शिक्षणाप्रति त्यांना जागृत करण्याचे एक महत्त्वाचे काम त्यांनी केले. त्यांच्या या धाडसाचे देशातील अनेक थोर मंडळींनी कौतुक केले. बाळ गंगाधर टिळकांनी आनंदीबाई जोशी यांचे कौतुक पुढील शब्दात केले. "आपण परदेशात जाऊन किती कष्टाने विद्या संपादन केली, हे आम्हास माहित आहे. आधुनिक काळात सर्वश्रेष्ठ स्त्रियांमध्ये आपली गणना होईल."

ए.पी.जे. अब्दुल कलाम : एक व्यक्तिमत्त्व

चिन्मय जयंत ठाकूर
११वीं विज्ञान

रामेश्वरम्सारख्या लहानश्या खेडेगावात जन्म घेऊन भारतासारख्या महान देशाच्या राष्ट्रपतीपदाची धुरा सांभाळणारे ए. पी. जे. अब्दुल कलाम हे एक असामान्य व्यक्तिमत्त्व होय. आशियाम्मा आणि जैनुलबदीन या जोडप्याचा हा सर्वात धाकटा मुलगा. त्यांचे बालपण अतिशय धार्मिक आणि संस्कारमय वातावरणात गेले.

१५ ऑक्टोबर १९३१ रोजी कलाम यांचा जन्म झाला. त्यांचे संपूर्ण नाव अबुल फकीर जैनुलबदीन अब्दुल कलाम असे असून त्यांचे मित्र मात्र त्यांना आज्ञादा या नावाने संबोधतात. रामेश्वरम् येथे प्राथमिक शिक्षण पूर्ण केल्यावर पुढील शिक्षणासाठी त्यांनी रामनाथपूरम् येथील श्वाझ हायस्कूल मध्ये प्रवेश घेतला. इयादुराई सालोमन, रामकृष्ण अय्यर हे त्यांचे आवडते शिक्षक होते. १९५० मध्ये त्यांनी तिरुचिरापल्ली (त्रिचि) येथील सेंट जोसेफ कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतला. या दरम्यान फिजीक्स आणि कॉस्मॉलॉजी हे त्यांचे आवडते विषय बनले. बी.एस्सी. नंतर त्यांनी मद्रास येथील एम.आय.टी. (मद्रास इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी) येथे अभियांत्रिकीसाठी प्रवेश घेतला. येथे त्यांनी आपली रुचि जाणून एअरोडायनॉमिक्स ही शाखा निवडली. येथे त्यांना श्रीनिवासन सारखे गुरु मिळाले. याच इन्स्टिट्यूट मधून ते बंगलोरमधील हिंदुस्थान एअरोनॉटिक्स लिमिटेड (HAL) मध्ये ट्रेनिंगसाठी रुजू झाले.

१९८५ साली ते संरक्षण खात्याच्या विशेष

विभागात Directorate of Technical Development & Production (D.T.D.P.) (Air) मध्ये वरिष्ठ वैज्ञानिक अधिकारी म्हणून रुजू झाले. त्यानंतर त्यांची हॉवरक्रॉफ्ट प्रकल्पाच्या अधिकारपदी नेमणूक झाली. ही निवड योग्य ठरवून त्यांनी नंदी या पहिल्या भारतीय हॉवरक्रॉफ्टची निर्मिती केली. तसेच कलाम यांनी तत्कालीन संरक्षणमंत्री व्ही. के. कृष्णमेनन यांच्यासह अवकाशात नंदी या हॉवरक्रॉफ्टने यशस्वी सफर केली. परंतु काही राजकीय कारणांमुळे नंदी प्रकल्प वादाच्या भोवऱ्यात सापडला व गुंडाळला गेला. तराही जराही खचून न जाता अधिक जोमाने कलाम काम करत राहिले.

त्याचे फळ लवकरच त्यांना मिळाले व TIFR (Tata Institute of Fundamental Research) कडून INCOSPAR (Indian Committee for Space Research) तर्फे त्यांची रॉकेट इंजिनियर म्हणून निवड झाली. १९६३ साली त्यांची अमेरिकेतील नासा येथील प्रशिक्षणासाठी निवड झाली. २१ नोव्हेंबर १९६३ रोजी कलाम यांच्या अध्यक्षतेखाली नासा येथे बनविण्यात आलेले पहिले भारतीय अंतरिक्ष यान यशस्वीरित्या अंतराळ सोडण्यात आले. त्याच काळात पं. नेहरु मुळे अवकाशसंशोधनाला संजीवनी मिळाली व रिचर्स इंजिनीअरींगद्वारे यंत्रनिर्मिती सुरू झाली. यात कलाम यांना विक्रम साराभाई, प्रो. सतीश धवन, डॉ. ब्रह्मप्रकाश यांचे मार्गदर्शन लाभले.

यानंतर कलाम यांच्या अध्यक्षतेखाली

इंजिनिअर्स टीमद्वारे रोहिणी, मेनका, रोहिणी-७५ या रॉकेटसची निर्मिती केली. तसेच राटो मोटर्स व प्रोपेलंट ची देखील भारतातच निर्मिती केली, ज्याचे अध्यक्षपद कलाम यांनी भूषविले. त्यानंतर SLV-3 च्या प्रकल्पाच्या चौथ्या टप्प्यातदेखील कलाम यांनी महत्त्वाची कामगिरी बजावली. परंतु कलाम यांना केवळ यशच मिळत गेले असे नाही तर त्यांना अपयशदेखील पचवावे लागले. १९७९ साली HNO₃ च्या टाकीचा स्फोट झाल्याने SLV-3 ची पहिलीच चाचणी अयशस्वी झाली. अखेर १० ऑगस्ट १९७९ रोजी SLV-3 चे यशस्वी उड्डाण झाले. तसेच त्यानंतर चौथा टप्पादेखील समुद्रार्पण झाला.

परंतु यामुळे खचून न गेलेल्या कलाम यांनी डायमॉंट हे नवे हॉवरक्रॉफ्ट बनविले. यातही प्रथम त्यांना अपयश आले. अखेर १८ मे १९८० रोजी श्रीहरिकोड्डा येथून डायमॉंट चे यशस्वी उड्डाण झाले. त्यानंतर अधिक उत्साहाने कामाला लागलेल्या कलाम यांना लवकरच यश मिळाले व ३१ मे १९८१ रोजी SLV-3D चे यशस्वी उड्डाण झाले. त्यांच्या या कामगिरीची नोंद घेत गृहखात्याकडून २६ जानेवारी १९८१ रोजी कलाम यांना 'पद्मभूषण' पुरस्काराने सम्मानित करण्यात आले. त्यानंतर १९८२ मध्ये त्यांची Defence Metallurgical Research Lab (DMRL) च्या संचालकपदी नेमणूक झाली.

त्यानंतर २६ जून १९८४ रोजी डेव्हिल या आणखी एका हॉवरक्रॉफ्टचे यशस्वी उड्डाण झाले. या दरम्यान कलाम यांनी अग्नी, पृथ्वी, त्रिशूल, आकाश व नाग या क्षेपणास्त्रांची तयारी केली.

कुणा परकियांची मदत न घेता अब्दुल कलाम व त्यांच्या हाताखालच्या साहाय्यक इंजिनिअर्सनी १६ सप्टेंबर १९८५ रोजी संपूर्ण भारतीय बनावटीच्या त्रिशूल क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी घेतली. त्यानंतर अग्नीसाठी लागणारी

सॉफ्टवेअर यंत्रणादेखील देशातच तयार केली गेली. यानंतर २५ फेब्रुवारी १९८८ मध्ये पृथ्वी या आगळ्यावेगळ्या क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी केली. हे केवळ एक क्षेपणास्त्र नसून १००० किलो वजनाची यंत्रसामुग्री १५० किमी अंतरावर ५० मी च्या क्षेत्रात पोचवणारे यानही आहे. यानंतर मात्र २० एप्रिल व १ मे असे दोन वेळा अग्नी क्षेपणास्त्राची अयशस्वी चाचणी झाली. अखेर २२ मे १९८९ रोजी अग्नी ची यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.

पुन्हा एकदा त्यांच्या कामगिरीची दखल घेत सरकारने त्यांना 'पद्मविभूषण' हा मानाचा पुरस्कार देऊन गौरविले. १९९० साली जादवपूर विद्यापीठाकडून तर १९९१ साली आय.आय.टी. मुंबईतर्फे कलाम यांना पीएच.डी. पदवी प्रदान केली गेली. त्यानंतर काही वर्षे ते भारताचे वैज्ञानिक सल्लागारही होते. आज मात्र भारताचे राष्ट्रपती आहेत. त्यांच्या जीवनप्रवासावर एक नजर टाकली असता असे वाटते जणू दऱ्याखोऱ्यातून अनवाणी पायाने प्रवास करित आज त्यांनी हिमालयाचे शिखर गाठले आहे.

अनिंठा

२००२-२००३

उद्घाटन प्रसंगी बोलतांना भैया उपासनी अध्यक्ष स्थानी उपप्राचार्य प्रा. एस. एम. रडे, सोबत प्रा. एस. ओ. उभाळे

युवतीसभेच्या उद्घाटक डॉ. सौ. प्रमिला भिरुड यांचा सत्कार करतांना उपप्राचार्य एस. एम. रडे सोबत प्रा. सौ. एल. वाय वाणी

संस्कृत समारोह दीप प्रज्वलन करतांना डॉ. सौ. निरुपमा कुलकर्णी (नाशिक) सोबत प्रा. रेखा मुजुमदार, प्रा. चारुता गोखले, डॉ. लक्ष्मीकांत तांबोळी, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे

हिंदी परिसंवाद- 'नरेंद्र मोहन के नाटक' प्रसंगी प्रास्ताविक करतांना प्रा. ए. बी. पाटील, सोबत उपप्राचार्य एम. डी. बोडे, डॉ. नरेंद्र मोहन, डॉ. शंकर पुणतांबेकर

'रेमेडिअल इंग्लीश कोर्सेज' उद्घाटन प्रसंगी प्रास्ताविक करतांना प्रा. सौ. प्रभा राणे सोबत प्राचार्य अनिल राव, प्रा. टी. आर. चिरमाडे व प्रा. सौ. रजनी बोडे.

फोर्ड फंडेशन समन्वयक डॉ. शारदा नायक व श्रीलेखा मुजुमदार यांचे स्वागत करतांना प्राचार्य अनिल राव.

हिंदी विभाग

उच्च शिक्षा के प्रति मेरे विचार

पूजा पांडेय.
(द्वितीय वर्ष विज्ञान)

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं,
विद्या भोगकरी यशः सुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परा देवता,
विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्या विहीनः पशुः॥

“नीतिशतक से उद्धृत उपरोक्त श्लोक के अनुसार विद्या ही मनुष्य का अधिक से अधिक रूप और ढँका हुआ (गुप्त) धन है, विद्या ही भोग है, यश और सुख देनेवाली है। तथा विद्या गुरुओं की भी गुरु है। विदेश में गमन करने पर विद्या ही बंधु के समान सहायक होती है। विद्या परादेवता है। राजाओं के यहाँ भी विद्या की ही पूजा होती है, धन की नहीं। इसलिए जो मनुष्य विद्या से हीन है, वह पशु के समान है।”

अब इससे बढ़कर पतन और क्या हो सकता है कि मनुष्य होकर भी पशु के समान है। मेरे विचार से शिशु कक्षा से लेकर विश्वविद्यालयों की उच्च कक्षाओं तक की शिक्षा का परिणाम ऐसा हो, जिससे मनुष्य की संपूर्ण उन्नति हो। वैसे तो मुख्य रूप से -

“शस्त्र विद्या शास्त्र विद्या द्वय विद्या प्रति प्रत्यये।”

शस्त्र विद्या और शास्त्र विद्या दो विद्या ही कही गई है। परंतु जिस शिक्षा से मनुष्य की भौतिक, बौद्धिक, व्यावहारिक, सामाजिक, नैतिक, धार्मिक और आध्यात्मिक उन्नति हो वही सर्वोच्च शिक्षा कहलाती है। उपरोक्त प्रत्येक का स्पष्टीकरण निम्नलिखित है -

भौतिक :- जिससे मनुष्य निरोगी रहे तथा संसार

में धन-धान्य और शिल्प विद्या आदि की उन्नति हो वह भौतिक उन्नति है। भाव यह कि आकाश, वायु, तेज(अग्नि) जल एवं पृथ्वी इन पंचभूतों के कार्यरूप पदार्थ से संबंध रखनेवाली उन्नति को भौतिक उन्नति कहते हैं। किंतु यह भौतिक उन्नति जब निष्काम भाव से सत्य, अहिंसा और समस्त प्राणी मात्राओं के हित की दृष्टि से की जाती है तब कल्याणकारी बन जाती है। इसके विपरीत अणुबम आदि में जनता का संहार करनेवाली भौतिक उन्नति तो भयानक और पतनकारक ही है।

बौद्धिक :- जिससे हमारा लौकिक और पारलौकिक ज्ञान बढ़े, सदगुण और सदभाव की वृद्धि हो, भाव, लिपि, श्रुति-स्मृति, इतिहास पुराणादि, शास्त्रों तथा व्याकरण, छंद, ज्योतिष, कल्प, निरुक्त, गणित, नीति, देवविद्या, ब्रह्मविद्या, नक्षत्रविद्या, संगीत, ललितकला आदि विद्याओं का ज्ञान हो एवं हमारी बुद्धि सूक्ष्म, तीक्ष्ण, शुद्ध और स्थिर हो उसका नाम बौद्धिक उन्नति है। किंतु यह बौद्धिक उन्नति दया, क्षमा, उदारता, ज्ञान, वैराग्य, विवेक, भक्ति तथा राग-द्वेषादि दोषों से रहित होनेपर ही कल्याणकारी होती है। संसार का संहार करने की बुद्धि तो हानि और पतन करनेवाली है।

व्यावहारिक :- देश और विदेश में कुशलतापूर्वक व्यवसाय की दृष्टि से पदार्थों का उत्पादन, निर्माण, आदान-प्रदान और क्रय-विक्रय तथा कला कौशल की उन्नति और वृद्धि करना आदि तथा प्रत्येक व्यक्ति के साथ सभ्यता से बर्ताव करना व्यावहारिक उन्नति है। यह व्यावहारिक उन्नति झूठ,

चोरी, बेईमानी पर टिकी न होकर, स्वार्थरहित, सत्य, समता, संतोष, संयम वसुधैव कुटुंबकम् की भावना आदि गुणों से युक्त होनी चाहिए।

सामाजिक :- समाज में फैली हुई बुराइयाँ, रीति रिवाज जो गले सड़े हैं समाज को अवनति की ओर ले जानेवाली प्रवृत्तियाँ आदि बातों में सुधार करना चाहिए। मानव मन स्वच्छ, निर्मल, पवित्र, सात्विक बने इस दृष्टि से प्रयास करने चाहिए जिससे सामाजिक स्वास्थ्य ठीक रहेगा। जाति, समाज और देश का उत्थान होगा।

नैतिक :- सभी क्षेत्रों के व्यवहार में नैतिक मूल्यों का पालन चारित्र्य को संपन्न बनाता है, उज्ज्वल बनाता है। आज मूल्यों का न्हास दिखाई देता है। जैसे बड़ों के प्रति अनादर, छोटों के प्रति स्नेह का अभाव, मानव के प्रति घृणाभाव, स्वार्थी प्रवृत्ति, पर का विचार न करना, न्यायधीश का न्याय देवता के मंदिर में बैठकर भी पक्षपात करना, झूठे बहीखाते बनाना, छात्रों से पैसे लेकर नकल कराना, जन्मदाओं की उपेक्षा करना आदि कई बातें नैतिक अधःपतन का उदाहरण हैं। इन बातों के स्थान पर उचित नैतिक व्यवहार करना ही नैतिक उन्नति है।

धार्मिक :- शास्त्र निषिद्ध दोषों से रहित यज्ञ, दान, तप, सेवा, पूजा, तीर्थ, व्रत, परोपकार, सदाचार आदि का शास्त्रानुकूल, श्रद्धापूर्वक पालन करना धार्मिक उन्नति है। मानवधर्म सबसे ऊँचा, श्रेष्ठ है।

आध्यात्मिक :- आत्मा और परमात्मा का यथार्थ ज्ञान होने के लिए सत्संग, स्वाध्याय, धार्मिक पुस्तकों का अध्ययन और उनके अनुसार आचरण करना, विचार और व्यवहार में अंतर न होना आध्यात्मिक उन्नति है।

इसप्रकार :-

शास्त्र विद्या शास्त्र विद्या द्वय विद्या प्रतिपत्यये।

'अजिठा'

आद्य हस्याय वृधत्वे द्वितीय आद्रीयते सदा ॥

शास्त्र विद्या और शास्त्र विद्या दो विद्या कहलाती हैं। जिनमें शास्त्र विद्या बुढ़ापे में हँसी का कारण बनती है परंतु शास्त्रविद्या सदैव पूजनीय होती है। इसलिए मेरे मतानुसार जो शिक्षा उपरोक्त गुणों से पूर्ण हो वहीं सर्वोच्च शिक्षा है।

सपनों की अर्थी

कु. भावना नारायणदास झंवर.
(एम.ए. १ हिंदी)

मेरा भारत महान !
कहता है गर्व से सारा हिंदुस्थान
सोचिए, समझिए श्रीमान
परिस्थितिने बना दिया सबको लाचार और बेईमान
हजारों कुरबानियाँ देकर आज्ञादी मिली हमको
कैसे चुकाएंगे हम इसका मोल ?
२१ वीं शती को, अभी कल ही की बात है,
क्या गांधीजी के सपनों का यही भारत है ?
जिसमें पनपता भ्रष्टाचार और आतंक है
भूखमरी और बेरोजगारी है,
मजहबों के नाम पर चलती मनमानी है
वर्ल्ड ट्रेड तो एक भयानक कहानी है
शांति के आलम में छुपी एक चिंगारी है
राम-राज्य तो एक सुखद कल्पना है
शहरों में इंटरनेट-कॉम्प्युटर है
गावों में भूखे पेट रो रहा किसान है
क्या यह उन्हीं सपनों की अर्थी है ?
जो देखे थे हमारे महात्माओं ने ?
सजाएँ थे हमारे उन्नति के लिए
मगर किसीने सच ही कहा है -
तमन्नाओं की दुनिया तो हर कोई सजाता है,
मगर पाता वही है, जो तकदीर साथ लाता है।

(५४)

हिंदी विभाग

दोस्ती के नाम कलंक

कु. दिपाली नेवे.
(एम.ए. १ हिंदी)

यह कहानी है चार अजीज दोस्तों की। दिलीप, राजीव, शिरीष और हेमंत चारों उच्च शिक्षित थे। चारों की दोस्ती ऐसी थी कि वे एक-दूसरे के लिए जान देने के लिए तैयार रहते थे। हर संकट में एक-दूसरे को मदद करते थे। दिलीप बी.ए. पास था। उसके पिताजी होटल चलाते थे। उन्होंने दिलीप से कहा, "देखो बेटा दिलीप, नौकरी के पीछे चक्कर काटने के बजाय तुम मेरा हाथ बटाओ। होटल की जिम्मेदारी संभालो। अब मैं थक गया हूँ। धीरे-धीरे तुम सब सीख जाओगे तो मुझे चिंता नहीं होगी।"

लेकिन दिलीप ने उनकी बातें अनसुनी कर दीं। वह उनके साथ काम करना नहीं चाहता था। वह शुरू शुरू में पिताजी से पैसे माँगता था तो उसके पिताजी भी थोड़े बहुत पैसे दे देते थे। किंतु दिलीप को पिताजी से पैसे मांगने की आदत-सी हो गई। उसकी ओर से बार बार पैसे की माँग आने से पिताजी तंग आ गए। उन्होंने दिलीप से कहा, बेटा अब तक मैं तुम्हें पैसे देता रहा, किंतु ये कभी नहीं पूछा कि तुम पैसे का क्या करते हो ? मुझे मालूम हुआ है कि तुम सारा पैसा शराब और जुए में उड़ा देते हो। अपने आवारा दोस्तों के साथ घूमते रहते हो। यदि तुम कुछ अच्छा काम धाम करते तो ठीक रहता। मुझे तुम्हारी आवारागर्दी पसंद नहीं। मैं तुम्हें पैसे नहीं दूँगा। तुम्हें मेरे साथ होटल में काम करना होगा वरना तुम्हारे लिए इस घर के दरवाजे बंद होंगे...."

राजीव गरीब घर का लड़का था। दोस्तों में उसका स्वभाव भी अलग था। बचपन से ही उसके सिर से पितृप्रेम का छत्र नहीं था। वह बड़ा समझदार

और होशियार था। उसने उच्च शिक्षा प्राप्त की थी। उसकी माँ प्राइवेट अस्पताल में परिचारिका का काम करती थी। वह अपने बेटे को इसलिए पढ़ा रही थी कि पढ़ लिखकर उसे अच्छी नौकरी मिलेगी तो घर की हालत कुछ सुधर जाएगी। घर में राजीव के अलावा दो छोटे भाई-बहन थे। वह दिनभर नौकरी की तलाश में घूमता रहता था और शाम को निराश होकर लौट आता था। घर आकर माँ और भाई-बहन की ओर देखकर बहुत दुःखी होता था। वह मन ही मन कहता था कि लानत है मुझ पर। मैं इतना बड़ा हो गया हूँ फिर भी माँ को रात-दिन मेहनत करनी पड़ती है। माँ जब उसे नौकरी के बारे में पूछती तो वह मौन में ही उत्तर दे देता था। माँ उसे तसल्ली देते हुए कहती "राजीव ! मैं तुम्हारा दर्द समझती हूँ। बेटा, नौकरी मिलना तुम्हारे हाथ में नहीं है। किंतु कोशिश करते रहो। भगवान के घर देर है लेकिन अंधेर नहीं। तुम्हें नौकरी जरूर मिलेगी। नौकरी मिलने तक हम जितना कुछ मिलता है उससे गुजारा कर लेंगे।"

शिरीष इंजीनियर था। उसके पिताजी का छोटा-सा व्यापार था। उन्होंने उससे कहा - "बेटा, जब तक तुम्हें नौकरी नहीं मिलती तब तक तुम मेरे साथ काम करो।"

"नहीं पिताजी। मैं अपने पैरों पर खड़ा होना चाहता हूँ। कुछ करके तथा बनके दिखाना चाहता हूँ। नाम कमाना चाहता हूँ।" शिरीष ने कहा। आरंभ में शिरीष को भी घर से पैसे मिलते थे किंतु बाद में उसकी करतूतों के कारण पैसे मिलना बंद हो गया।

'अजिठा'

(५५)

हिंदी विभाग

हेमंत वकील की उपाधि प्राप्त कर चुका था। उसके माँ-बाप गाँव में रहते थे। वह बहुत ही क्रोधी, गुंडा और मवाली था। बेकार तो था ही ऊपर से बुरी आदतों के कारण उसे पैसों की आवश्यकता होती थी। घर से मदद बंद होने पर वह अपनी सहेली प्रिया से पैसे लेता था। हेमंत और प्रिया एक-दूसरे से प्यार करते थे। प्रिया उसकी करतूतों से अनभिज्ञ थी। हेमंत के पास कोई अपनी समस्या लेकर नहीं जाता था। क्योंकि अधिकतर लोग जानते थे कि जो गलत रास्ते पर चलता है वह दूसरों को क्या राह दिखाएगा ?

चारों दोस्त बेकार होने की वजह से रोजाना मिलते थे। एकबार वे सोचने लगे। तब हेमंत ने कहा - "यार, हमें पैसों की जरूरत है। क्यों न हम किसी के घर या बैंक में चोरी करें?" राजीव ने कहा, "नहीं भाई! मैं आप लोगों का साथ नहीं दूँगा। कहीं हम पकड़े गए तो लेने के देने पड़ जाएंगे।" हेमंत ने कहा, "राजीव! क्या तुम दोस्तों के लिए मदद नहीं करोगे? और हाँ, इसमें तुम्हारा भी तो फायदा होगा।" दोस्तों के दबाव के कारण राजीव उनका साथ देने के लिए तैयार हो गया। चारों किसी डॉक्टर के घर चोरी करते हैं। पर चोरी करते समय डॉक्टर ने उन्हें देख लिया था। हेमंत इस बात को जानकर डॉक्टर की हत्या कर देता है। चोरी के पैसे जुए और शराब में खतम हो जाते हैं। अब चोरी का नया रास्ता ढूँढ लिया जाता। दिलीप उन्हें अपनी चाल बताता है। "देखो, तुम मुझे किडनैप करने का नाटक करो और मेरे घर पैसे के लिए फोन करो।"

"हाँ, हाँ, अच्छा आइडिया है, ऐसा ही करते।" हेमंत ने कहा और वह खुशी से उछल पड़ा। "सुनो मि. देशपांडे आपका बेटा हमारे कब्जे में है। अगर आप बेटे को चाहते हो तो चुपचाप दस लाख रुपये शहर के बाहर पश्चिम दिशा में जो खंडहर है वहाँ लेकर आओ वरना... हेमंत।" मि. देशपांडे पहले तो घबरा गए पर दूसरे ही क्षण उन्होंने हिम्मत बटोरकर पैसे न देने का फैसला किया। फोन पर साफ इनकार

कर दिया। एक तरफ वे अपने इकलौते बेटे को चाहते थे तो दूसरी ओर ऐसे लोगों का भंडा फोड़ करना चाहते थे। इसलिए उन्होंने पुलिस थाने में जाकर रिपोर्ट दर्ज कर दी। जब हेमंत को पता चला तो वह क्रुद्ध हो गया। दिलीप अपना आयडिया फेल जाने के कारण वहाँ से भाग जाना चाहता था। हेमंत उसे पकड़ लेता है और कहता है "देखो दिलीप तुम यहाँ से भाग नहीं सकते। क्यों कि तुम्हें मेरे बारे में सबकुछ मालूम है। तुम डर के मारे पुलिस को सबकुछ बता दोगे तो मुझे जेल की चक्की पिसनी पड़ेगी। इसलिए तुम्हारा जिंदा रहना मेरे लिए खतरा है" हेमंत बेरहमी से दिलीप को मार डालता है।

भोले-भाले राजीव ने ये सब देखा तो वह भयभीत हो गया और कहने लगा "हेमंत अब तो मैं पुलिस को सच बता ही दूँगा। आखिर तुमने अपने दोस्त की भी जान ले ली। क्यों?"

हेमंत तो राक्षस बन गया था। उसने तत्काल राजीव को भी दिलीप के पास पहुँचा दिया। शीर्ष कहता है "अच्छा हुआ जो तुमने इन दोनों को मार डाला वरना हम दोनों पकड़े जाते। अब चलो जल्दी से जल्दी यहाँ से भाग जाए।"

तभी पुलिस आकर उन्हें गिरफ्तार करती है। दोनों को सजा सुनायी जाती है। हेमंत को इन बातों का कोई अफसोस नहीं। न उसने अपनी सहेली प्रिया के बारे में सोचा। आखिर प्रिया का इसमें क्या दोष? जब उसे हेमंत की करतूतों का पता चलता है तो वह जान देने की कोशिश कर रही थी। पर उसकी माँ उसे बचा लेती है। "क्या तुम उस आवारा, गुंडे और हत्यारे के लिए अपनी जान दे रही हो। जो खुद खुनी है वह तुम्हारे मरने से दुखी नहीं होगा" - माँ।

आखिर इन सभी बातों से क्या हासिल हुआ। दोस्त ने ही पैसे के लिए दूसरों के साथ अपने दोस्तों की जान ले ली। यह तो दोस्ती के नाम पर कलंक है यही कहना सही होगा।

२१ वीं शताब्दी के साहित्य में नारी की भूमिका

कु. संध्या पंढरीनाथ साळवे.
(एम.ए.२ हिंदी)

इस शताब्दी के आरंभ में सबसे बड़ी समस्या हमारे सामने यही है कि स्त्रियों की संख्या घटती जा रही है। फिर इस वर्ष के आरंभ में इस सामाजिक स्वीकृति की अधिकारिक घोषणा की ओर हमारा ध्यान आकर्षित किया गया कि स्त्री के सशक्तिकरण की आवश्यकता है। पहला मुद्दा तो तथ्यों का निष्कर्ष है, पर इस दूसरे मुद्दे को मैं शंका की दृष्टि से इसलिए देखती हूँ कि इसमें समाज के एक वर्ग विशेष Lidden agenda मानती हूँ। यह तो वही बात है कि आप किसी असत्य बात को बड़े पैमाने पर प्रचार करना शुरू करें - तो वह बात सच मान ली जाती है।

इस मौके पर मैं गांधीजी का कथन उद्धृत करना चाहूँगी - "स्त्री को अबला कहना उसका अपमान करना है। यह पुरुष का स्त्री के प्रति अन्याय है। यदि शक्ति का अभिप्राय पाशविक शक्ति है, तो स्त्री सचमुच पुरुष की अपेक्षा कम पाशविक है। यदि शक्ति का मतलब नैतिक शक्ति है तो स्त्री पुरुष की अपेक्षा कहीं अधिक ऊँची है।"

यह निर्विवाद है कि पिछली शताब्दी में लिखे साहित्य की तुलना अगर आप उसके पहले की शताब्दियों के साहित्य से करें तो पता चलेगा कि गुण और संख्या की दृष्टि से वह बहुत सक्षम एवं वैविध्य से भरपूर है और यह भी कि स्त्री ने अपने आपको जितना साहित्य के माध्यम से अभिव्यक्त किया है उतना और किसी माध्यम के द्वारा नहीं।

अतः साहित्य ही एकमात्र ऐसी जगह है जहाँ पर वह अपनी भूमिका निभा सकती है। समाज में भूमिका निभाने में जो व्यावहारिक तकलीफें आती हैं, वे साहित्य में इतनी रुबरू नहीं होती। केवल तभी है जब आप कुछ अधिक सनसनी खेज करना चाहते हैं। जो समाज जितना रुढ़ियों से बँधा और पिछड़ा होगा, जिसकी संस्कृति में संकीर्णताएँ जितनी ज्यादा होंगी उतनी वहाँ की साहित्यिक और कलात्मक अभिव्यक्ति के सामने विरोध के स्वर होंगे। मूलतः भारतीय संस्कृति में उदारता है। यह अलग बात है कि देखादेखी में हम लोग इधर संकीर्णता की तरफ जा रहे हैं। हमारी सांस्कृतिक उदारता के कारण हमारे यहाँ खुली और स्पष्ट अभिव्यक्ति उतना उहा-पोह नहीं जगाती जितना अन्य देशों में। फिर बरसों से जो संस्कृति उदार रही है उसमें ग्रहण-शीलता और समझदारी की मात्रा भी अधिक होती है, और निश्चय ही यह हमारा एक उजला पहलू है।

एक बात और है कि इधर बाजारीकरण ने और विज्ञापनीय माहौल में 'उहा-पोह' वस्तु के विक्रय को बढ़ाने में एक कारगर तरीका साबित हुआ है। कुछ ऐसा कहिए या लिखिए कि उत्पादन और विक्रय बढ़े।

मैं तस्लीमा नसरीन या अरुन्धति राय की रचनाओं की इज्जत करती हूँ, पर जिन मुद्दों को वे उठाती हैं, उन मुद्दों के अलावा अन्य कारणों से उन्हें प्रसिद्धि मिलती है। यह चिंता का विषय है।

मेरा यह मानना है कि हमारा ध्यान मुद्दों की ओर होना चाहिए और यह तभी संभव होता है जब हम अपने सांस्कृतिक ढाँचे में रहकर बात करते हैं। यह एक उपलब्धि है, कि पिछली शताब्दी में स्त्रियों ने जो कुछ भी लिखा, उसमें उन्होंने जिन मुद्दों को खुलकर वाचा दी वे नारी की पीड़ा, उस पर हो रहे अत्याचार, शोषण, अपनी स्वतंत्रता के लिए उसका संघर्ष, अपनी पहचान और अपने अस्तित्व पर लगे प्रश्नचिन्ह को उभारना, उसका हल खोजने की कोशिश आदि रहे हैं। वह अपने सामाजिक, राजनैतिक, संवैधानिक एवं मानवीय अधिकारों के लिए लड़ रही है, अपने द्वारा रचे साहित्य में। पर क्या पूरे विश्व के तमाम मानव समूहों की यह लड़ाई नहीं है? इस नयी शताब्दी को छूते पिछली शताब्दी के अंतिम दशक की परछायीं नयी सदी के आरंभिक दौरपर छाई है और कुछ समय तक रहेगी भी। आज भी हमारे संघर्ष अपने संवैधानिक, मानवीय और व्यक्तिबंधी अधिकारों को लेकर ही है। पर नारी के संदर्भ में ये संघर्ष अधिक कठिनाइयों से भरे और पैने हो जाते हैं और इसलिए नारी की भूमिका हर अर्थ में अधिक महत्वपूर्ण है। यह संघर्ष नारी की सहभागिता के अभाव में न कभी सार्थक हो सकता है, न पूर्ण।

मैंने तस्लीमा नसरिन और सांस्कृतिक ढाँचे की बात की जो हमारी भूमिका को सही दिशा में ले जा सकता है। तब मुझे अनायास नासिरा शर्मा के साहित्य की याद आ जाती है। क्योंकि एक रास्ता नारीवाद का है जो हमारी सांस्कृतिक परिवेश में हमें एक हद तक ले जा सकता है। उद्देश्य प्राप्ति के लिए, फिर चाहे वह पुष्पा मैत्रेयी के 'चाक' की नायिका हो, या जया जादवानी के 'तत्वमसि' की नायिका हो, अगर अस्मिता के स्तर पर compromise खुशी-खुशी ही सही, समझौता करना पड़े तो वह हमें बहुत दूर तक नहीं ले जा सकता। नासिरा

शर्मा ने अपने कथासाहित्य में जो रास्ता खोजा है वह यह कि औरत जब तक अंदर से दृढ़ नहीं होती, तब तक वह अपने किसी भी अधिकार को स्थापित नहीं कर सकती। उषा प्रियवंदा की 'राधिका' के सामने १९६३ में यह प्रश्न था कि वह नासिरा शर्मा की 'महरूख' (ठिकरे की मँगनी) १९८३ के आसपास उसका जवाब लेकर आता है - औरत का अपना एक निजी घर होना चाहिए जो न उसके पिता का हो, न भाई का, न पति का। वह यह भी संभव कर दिखाती है, हालाँकि इसके लिए उसे विवाहसंस्था से वंचित रहना पड़ता है। पर इसके लिए वह न किसी को दोष देती है, न शिकायत करती है। इस शताब्दी में नारी की भूमिका रचना के स्तर पर यह हो सकती है कि वह जीवन की समग्रता के साथ अपने घर में रह सके।

आप देखिए हमारा साहित्य भी समाज में धीरे-धीरे हो रहे परिवर्तन को रेखांकित करता है।

और फिर पूरी दुनिया में आप देखें तो पता चलेगा कि आज जितनी जरूरत परिवार नामक संस्था को बचाने की है उतनी और किसी संस्था को नहीं। क्यों कि सर्वत्र जो सबसे ज्यादा संकट में है - वे हैं बच्चे और बूढ़े। और इसमें शक नहीं कि औरत में ही वह क्षमता है कि वह परिवार को बचा सके।

मैं इस बात को रेखांकित करना चाहती हूँ कि जैसे हर काम के लिए एक कार्य-कुशलता की जरूरत रहती है वैसे ही परिवार का प्रबंधन करने के लिए एक विशिष्ट प्रकार की कार्य-कुशलता की आवश्यकता रहती है जो प्राकृतिक रूपसे स्त्री के लिए ही संभव है। क्यों कि जैसी हमारी महादेवी वर्मा ने अपने कई निबंधों के द्वारा यह विश्लेषित किया है कि अपनी प्राकृतिक विशेषताओं - जिनमें उदारता, कोमलता और गैर-जरूरी चीजों को जड़ता से न पकड़े रखने की क्षमता जितनी स्त्री में होती है उतनी प्राकृतिक रूप

से पुरुष में नहीं होती। वह विरोध सह नहीं सकता और यह विरोधों को सहकर उनसे लड़ सकती है। उनका सामना कर सकती है। तो स्त्री को अपने इन गुणों को पूरी गरिमा के साथ संपूर्ण मानवीय परिप्रेक्ष्य में विकसित करना चाहिए और आनेवाले दिनों में उसकी यही भूमिका हो सकती है।

आज भी हमारे सामने जो आदर्श स्त्री की परिकल्पना है उसमें सीता, सबसे लोकप्रिय है। सीता को लेकर कई दृष्टिकोण उभर कर आए हैं। वाल्मिकी, तुलसीदास के बाद गुप्तजी, हरिऔधजी, नरेश मेहता, भगवानसिंह, नरेंद्र कोहली और मेरी जानकारी में इन्दुजी वसिष्ठ ने भी 'अस्वीकार' नामक रचना में इस संदर्भ में अपना दृष्टिकोण प्रस्तुत किया है। सीता के चरित्र में एक inherent submission है और इसलिए वह एक आदर्श स्त्री के रूप में बृहदांश समाज को स्वीकृत है। मैं उसकी कोई नयी व्याख्या नहीं करना चाहती, पर दो एक बातों की ओर इशारा करना चाहूँगी।

सीता के साथ अन्याय हुआ यह तो हम सभी स्वीकार करते हैं और मुझे विश्वास है कि आज अगर राम से पूछा जाए तो वे खुद स्वीकार करेंगे कि हाँ अन्याय हुआ है। सीता ने अन्याय को स्वीकार किया इसलिए हम उसे स्वीकार करते हैं। सीता के चरित्र में कई और चीजें भी हैं जिनकी तरफ हमारा ध्यान जाना चाहिए। मैंने शुरू में स्त्रियों की घटनेवाली संख्या की ओर इशारा किया था जिसके साथ बढ़ती जनसंख्या का भी मुद्दा है। जनक एक ऐसे राजा हैं जो one child family के तहत एक बालिका का पालन पोषण करते हैं। मेरा प्रश्न यह है कि क्यों नहीं हम राम-राज्य की अपनी कल्पना को साकार करने के लिए जनक की नीति अपनाएँ। अपने माता-पिता द्वारा त्यागी हुई और दूध-पीती बच्चियों को राम-राज्य के इच्छुक हमारे देशवासियों को, जनक की नीति का पालन करते

हुए गोद ले लेना चाहिए। और यह भी ध्यान रखें कि उन्हें सीता की नियती न दें। यह भी एक भूमिका हो सकती है इस सदी के साहित्य में नारी की।

सीता की नियति आज तक औरत कमोवेश भुगत रही है। इस संदर्भ में मैं एक कविता जिसका शीर्षक सीता है उसकी कुछ पंक्तियाँ उद्धृत करना चाहूँगी :-

दुःखी माँ। यही जिन्दगी है वो विरसा
तेरी बेटियाँ जिसको पाती रही हैं
तू ही राक्षस वार करते रहे हैं
तू ही आग में वो नहाती रही हैं
वो इज्जत की खातिर तरसती रही हैं
वो सदियों के सदमें उठाती रही हैं सती माँ।
फिर वे सीता से कहती हैं :
तेरे सोजे दिल से जो शम्आ रौशन
उसी उजाले में दूँडे मंजिल

औरत चाहे भारतीय हो, गैर भारतीय हो, हिन्दू या मुसलमान हो - उसके संघर्ष में कोई भेद नहीं है। नेल्सन मंडेला की आत्मकथा A long walk to freedom को देखकर मुझे लगा कि जिन दिनों नेल्सन जेल में थे उनकी पत्नी ने २५ वर्षों तक उनके आन्दोलन को जीवित रखा और उनके बच्चों को पाला - उसी विनी को पार्टी के हित उन्होंने त्याग दिया। बाद में उन्होंने दूसरा विवाह किया।

राम के एकपत्नीत्व के प्रति हमें गर्व होना चाहिए। पर फिर भी मेरा एक प्रश्न राम से तो है ही कि अगर सीता ने उनके बिना अयोध्या के सुखों को त्याग कर वनवास स्वीकार किया था तो फिर राम भी तो सीता के बिना सत्ता का अस्वीकार कर सकते थे। अयोध्या की प्रजा को सीता के चरित्र के प्रति संदेह था, राम को तो नहीं। और राज्य तो कोई भी कर सकता था।

इक्कीसवीं सदी के साहित्य में नारी की भूमिका तभी सकारात्मक रूप से रेखांकित हो सकती है जब स्त्री अपने भीतर असीम ताकत पैदा करे और देखादेखी की राजनीति न खेले जैसा जया जादवानी के 'तत्वमसि' की नायिका मानसी करती है। स्त्री अपना भरा पूरा घर छोड़कर स्व की प्राप्ति या चेतना का ऊर्ध्वीकरण करने निकल पड़े यह ठीक नहीं है। ऐसा ऊर्ध्वीकरण (प्रगतिशीलता) मात्र न समाप्त होनेवाला व्यामोह (ब्रह्मांड, आकाश) है।

कहा तो बहुत कुछ जा सकता है पर मैं अपनी बात को इस बिन्दुपर समाप्त करना चाहूँगी कि इस सदी के साहित्य में नारी की भूमिका निश्चय ही पिछली सदी की तुलना में कहीं ज्यादा ठोस और कारगर होगी क्यों कि अब वह छल-छन्दों को पहले की तुलना में कहीं अधिक समझने लगी हैं।

हम देखते रह गए।

समीर विष्णू घोडेस्वार.
(एम. ए. १ हिंदी)

आपसे न कुछ शिकवे गिले रह गए
बस कुछ सिल सिल रह गए।
आपसे हर बार मिलकर लगता
हमसे बिन मिले रह गए।
वह मौसम, हालात कहाँ रहे
अब तो केवल पतझड़ आ गए।
हर जगह हुई बरसात
बस ! हम सूखे ही रह गए।
रेलगाड़ी हवा हो गई
और हम बस हाथ हिलाए रह गए।
चिड़िया हो गई फुर्रsss
और हम हाथ मलकर रह गए।
आप तो पहुँच गये आशियाने में,
हम हमारा उजड़ा आशियाना देखते रह गए।

दाग

सुधिर शिरसाठ.
(एम. ए. १ हिंदी)

मत पहन तू इतना सफेद वस्त्र
जिसमें एक छिंट न छिप पाए।
और न पहन इतना काला वस्त्र
जिसमें एक सफेद दाग न रह पाए।
ऐ, चलती दुनियाँ के दौड़ते मानव
तू, पहन वो वस्त्र
जो सभी दाग समेटकर भी
साफ नजर आए।

जीवन

कु. पद्मजा विश्वास मोहित.
(एम. ए. १ हिंदी)

जीवन जीने का नाम है
वह है बहता पानी,
तोड़कर पहाड़ों को
नित नया मोड़ लेता है,
आए हजार बाधाएँ
पानी स्वयं मार्ग बनाता है
है चलना अकेले ही
भले ही ना हो साथ किसी का
सूखता है स्वयं
पर औरों का जीवन सिंचता है।
जीता नहीं पानी खुद के लिए
बुझाता है प्यास हर प्यासे की
उसका जीना भी क्या जीना
जो खुद के लिए जीता है ?
जीना उसी का जीना है
जो बहे पानी-सा औरों के लिए।

पूर्वांचल का सांस्कृतिक परिचय

बुलिया पुल.
(प्रथम वर्ष विज्ञान)

अपने विशाल भारत के पूर्व में और पूर्व उत्तर में सात राज्य बसे हैं जिन्हें भारतवासी प्यार से ७ सिस्टरस् कहते हैं। इसमें आसाम, अरुणाचल प्रदेश, मनीपुर, मेघालय, मिज़ोरम, नागालैंड और त्रिपुरा राज्य आते हैं। स्वतंत्र भारत की पहली तस्वीर और तलवार के बल पर जीत का सपना ७ सिस्टरस् के निवासियों ने ही संजोया था। पूर्वांचल के हजारों भाई-बहनों ने भारत की स्वतंत्रता के लिए आत्मसमर्पण किया है। द्वितीय महायुद्ध और उसके बाद नेताजी सुभाषचंद्र बोस के नेतृत्व में कंधे से कंधा मिलाकर यहाँ के निवासियों ने ही आजाद हिंद सेना चलाई थी। जापान, जर्मन और पूर्व के अन्य देशों की सहायता से इम्फाल, आइजवल् और कोहिमा की भूमि पर इन्होंने ही ब्रिटीशों को धूल चटाई थी। यहाँ के लोगों के युद्ध कौशल से ही ब्रिटीशों को मुँह की खानी पड़ी थी।

ऊपर नील गगन, नीचे चारों ओर बर्फ से ढके पर्वत, झरझर बहते झरने, चहकते पंछी, हरे-भरे पेड़ पौधे इस प्रकार की प्राकृतिक सुषमा से मन को लुभानेवाला पूर्वांचल है। यहाँ अलग-अलग जाति के लोग रहते हैं। प्राकृतिक दृष्टि से पूर्वांचल जितना मनोरम है, वहाँ के लोग उतने ही सौम्य और सीदेसाधे हैं।

अरुणाचल प्रदेश में सैर करने के बाद आपको ऐसा आभास होगा कि आप छोटे भारत में आ गए हैं। यहाँ १५ जिले हैं। जब आप एक जिले से दूसरे जिले में जाते हैं तो लोगों के पोशाख, भाषा, बोलियाँ, विश्वास, रीतिरिवाज आदि में भिन्नता पाओगे। अरुणाचल में २६ जातियाँ हैं। यहाँ सामान्य तौर पर

अंग्रेजी, हिंदी और असमी भाषाएँ बोली जाती हैं। यहाँ समाज में इतनी जातियाँ होते हुए भी अंतर्गत भेदभाव की भावना नहीं है। दहेज, सती जैसी प्रथाएँ देखने को नहीं मिलती। यहाँ का पोशाख जिसमें प्रमुख रूप से मेरवला जो wraparound की तरह है। ब्लाऊज, वेस्टकोट, टोपी (जो बाँस की बनी होती है) पोशाख के अंतर्गत आते हैं। स्थान भेद के अनुसार पोशाख की डिजाइन और रंग में अंतर होता है तथा पहनने का ढंग भी अलग-अलग होता है। अरुणाचल, पश्चिम और पूर्व विभाग के लोग बुद्ध की पूजा करते हैं। यहाँ आप बड़े-बड़े मोनास्ट्री (बुद्धविहार) देख सकते हैं। ये लोग शांति और प्यार के पुजारी हैं। मध्यविभाग में बसनेवाले लोग सूर्य और चंद्र को माननेवाले हैं तथा उनकी आराधना करते हैं। अरुणाचल में इतने त्यौहार होते हैं कि आप अंदाजा नहीं लगा सकते। हर दिन कहीं न कहीं त्यौहार मनाया जाता है। जैसे न्याकुम, ड्री, मोपिन, रेह ये Harvest festival हैं। तामलाडू, सांकेन ये होली जैसे त्यौहार हैं। अरुणाचल में ब्रह्मपुत्रा दर्शन नाम का उत्सव दो-तीन साल से ही शुरू हुआ है। उसका उद्घाटन मा. अडवानीजी और जॉर्ज फर्नांडीस के द्वारा हुआ था। यह उत्सव अरुणाचल प्रदेश के अलग-अलग भागों में होता है। इसमें विभिन्न स्थानों के लोग आकर अपनी संस्कृति की प्रस्तुति करते हैं।

मनीपुर भी त्यौहारों का एक प्रदेश है। प्रमुख त्यौहार यौवशांग - जिस प्रकार दुर्गापूजा बंगालियों के लिए महत्वपूर्ण होती है उसप्रकार मनीपुरवालों के लिए यौवशांग महत्वपूर्ण होता है। इसमें लोग गीत गाते हैं और साथ ही नृत्य करते हैं। यह त्यौहार

(६१)

हिंदी विभाग

'अजिंठा'

'अजिंठा'

(६०)

हिंदी विभाग

बड़े चाव से मनाया जाता है।

जीनगोल चक्कोबा - यह मेथतेथ लोगों का सामाजिक त्यौहार है। इस समय शादीशुदा औरत अपने बच्चों के साथ मायके आती है तब मित्रों और रिश्तेदारों को बुलाकर भोजन खिलाते हैं। यह त्यौहार लोगों के बीच प्यार बढ़ाता है।

मनीपुरी लोग विभिन्न कलाओं में निपुण हैं। मनीपुरी नृत्य बहुत ही मशहूर है। यहाँ के लोग श्रीकृष्ण के अनन्य भक्त हैं। भक्तिभावना के दर्शन उन लोगों के नृत्य और गीतों से होते हैं।

रासलीला - यह नृत्य राधा-कृष्ण के प्रेम तथा गोपियों की भक्ति पर आधारित होता है। यह नृत्य बसंत पूर्णिमा की रात को श्रीगोविंद जी के मंदिर में किया जाता है।

नुपापाला - इस नृत्य में मर्द लोग धोती और पगड़ी बांधकर मृदंग के सुर के साथ ताल मिलाकर नाचते हैं।

खंबा थोयबी - यह लड़के लड़कियों का मिलाजुला नृत्य होता है।

मनीपुर में एक भी ऐसी लड़की नहीं मिलेगी जिसे नाचगाना नहीं आता हो। एक प्रकार से मनीपुर कलाकारों का प्रदेश है। मिजोराम के भूभाग में चैरोव नृत्य प्रसिद्ध है जिसे हम बांबू डान्स कहते हैं। यह एक अद्भुत नृत्य है। इसमें नए बांसों का उपयोग किया जाता है। यह नृत्य जितना देखने में सरल उतना ही करने में कठिन है। इन लोगों के cultural dresses होते हैं जैसे घेईलाम, नौखाल, सीयापसौप, माहारआम, पुआनदुम आदि। पुआनदुम और कावरचेई को विशेष उत्सव में ही पहना जाता है।

नागालैंड कृषि प्रदेश है। फसल अच्छी नहीं होती तब यहाँ के लोग समझते हैं कि कृषि देव उनसे नाराज हैं। कृषि देव को संतुष्ट करने के लिए ये लोग नियमानुसार, परंपरा के अनुसार भेट चढ़ाते

हैं। यहाँ के लोग पुनर्जन्म पर विश्वास करते हैं। उनका मानना है कि बुरे लोगों को जीवन में कष्ट सहने पड़ते हैं और अच्छे लोगों को कष्टहीन जीवन का दान मिलता है। मीजो लोगों का विश्वास है कि जुगनू धरती पर रहनेवालों का रिश्तेदारों का हालचाल departed soul को बतलाते हैं। यदि कोई स्वर्गवासी व्यक्ति से बात करना चाहता है तो वह पुजारी के माध्यम से करते हैं। इस प्रैक्टिस को मीटी थ्लुक कहते हैं।

आसाम मुख्य रूप से चाय का प्रदेश है। यहाँ की औरतें साफ साड़ी पहनती हैं। यहाँ तांबूल का विशेष महत्त्व है। हर घर के सामने तांबूल का पेड़ तथा पत्ते होते हैं। यदि आपस में झगड़ा हुआ तो दो दलों का मिलन तांबूल देकर होता है। यहाँ का बीहू डान्स प्रसिद्ध है। बीहू ४ प्रकार के होते हैं।

सपना

गोकुलसिंग परदेशी.
(एम.ए. १ हिंदी)

फिर वही सपना सलोना आया।
आज हमें गुजरा जमाना याद आया ॥
पाने की चाहत में मुझको।
अक्सर सबकुछ खोना याद आया ॥
जब-जब लगे दाग दामन-पर।
अशकों से धोना याद आया ॥
यार की खुशी के लिए मुझको।
प्यार में न्यौछावर होना याद आया ॥
टूटी प्रीत में भी हमको।
चाहत का बीज बोना याद आया ॥
देखकर चेहरा आईने में अपना।
टूटा आईना जोडना याद आया ॥
बनाकर माला शबनम की।
यार को अर्पण करना याद आया ॥

परोपकार

प्रशांत छगन सोनवणे.
(द्वितीय वर्ष कला (हिंदी))

सुबह के दस बजे थे। मैं झरने की ओर निकल पड़ा था। वहाँ जाकर मैं एक शिला पर बैठ गया। जैसे सितार पर उँगलियाँ चल रही हो वैसे पक्षियों की मधुर ध्वनि सुनाई दे रही थी। एक ओर झरना बह रहा था। सारी धरती हरी घास से ढकी थी। ऐसा लग रहा था मानो धरती पर हरे रंग के गालिचे बिछा दिए गए हो और उनमें रंगबिरंगी फूलों की नक्काशी निकाली हो। झरने के पास एक विशाल पेड़ अपनी शाखाएँ फैला कर आसमान को छूने की कोशिश कर रहा था। उसी पेड़ पर कबूतरों का एक जोड़ा बैठा था। दोनों एक-दूसरे को ऐसे देख रहे थे जैसे दोनों भी बड़े खुश हो। नर कबूतर अपने साथी के चारों ओर चक्कर लगाते हुए गुटरगूँ गुटरगूँ करते हुए अपना संतोष व्यक्त कर रहा था। अगले ही दिन नर कबूतर अपनी चोंच में छोटी-छोटी लकड़ियाँ इकट्ठा कर ला रहा था। वह बाप बननेवाला था इसलिए बहुत खुश था। वह अपने बच्चों और मादा के लिए अच्छासा सुरक्षित घोंसला बना रहा था। उसने उस विशाल पेड़ की एक शाखा पर अपना घोंसला बना लिया। कुछ दिनों के बाद मादा कबूतर ने अपने घोंसले में अंडे दिए और उन्हें उबाना शुरू कर दिया।

दिनभर मादा कबूतर अपने अंडों पर बैठी रहती थी और ऊपर से चतुर्दिक वातावरण को निहारती थी। एक दिन उसकी नजर खरगोश के जोड़े पर गई। खरगोश का जोड़ा मुक्त रूप से खेलता था उसे देखकर मादा कबूतर खुश होती

थी। कुछ दिनों के बाद खरगोश के जोड़े ने पेड़ के नीचे अपना घर बनाया। मादा कबूतर उसकी हरकतें देखकर खुश होती थी। आखिर वह दिन आ गया जिस दिन का उसे इंतजार था। आज दोनों भी बड़े आनंदित थे क्योंकि अंडों से बच्चे बाहरी दुनिया में आ गए थे। बच्चों को देखकर नर और मादा कबूतर ने माँ-बाप होने का सुख पा लिया था। बच्चों को छोड़कर दोनों भी कहीं जाना नहीं चाहते थे, किंतु बच्चों के लिए खाना तो लाना ही पड़ेगा। इसलिए नर कबूतर उस इंतजाम में जुट गया। वह अपनी चोंच में खाना लाता था और उन नन्हें नन्हें चोंचों में खाना भर देता था। बच्चों को खिलाते हुए उसे असीम सुख मिलता था। इसी बीच खरगोश ने भी अपने बच्चों को जन्म दिया। उस वक्त मादा कबूतर को उतना ही आनंद हुआ जितना उस खरगोश के जोड़े को हुआ था।

नर खरगोश भी नर कबूतर की तरह बाहर से खाना लाता था और अपनी मादा खरगोश को खिलाता था। वह खाना खाकर बच्चों को दूध पिलाती थी। यह दोनों जोड़े का सिलसिला चल रहा था, चारों अपने बच्चों के साथ बड़े खुश थे किंतु किस्मत को ये मंजूर न था। एक दिन नर खरगोश एक शिकारी के तीर का निशाना बन गया। इस बात का असर मादा खरगोश पर तो हुआ ही साथ में मादा कबूतर के संवेदनशील हृदय पर भी गहरा आघात हुआ। वह उनके बच्चों के बारे में सोचती रही। अब उनका क्या होगा? अब तो सारी

जिम्मेदारी अकेले मादा खरगोश पर आ गई और बच्चे पितृप्रेम से वंचित रह गए। उन दिन मादा कबूतर का मन किसी भी बात में नहीं लग रहा था। वह जब भी मादा खरगोश को और उसके बच्चों को देखती थी तब गहरी सोच में डूब जाती थी। मादा खरगोश रोजाना अपने बच्चों के लिए खाना लाती थी। अपने बच्चों को खुश रखने का हर प्रकार से प्रयास करती थी। लेकिन मुश्किलें आती हैं तो एक के बाद एक आती हैं। यह कथन खरगोश के बच्चों पर सच हो रहा था। एक दिन मादा खरगोश खाना लाने गई तो वापस ही नहीं आई। शाम होने पर भी जब वह नहीं लौटी तब मादा कबूतर के मन में तरह तरह के विचार आते रहें।

उसे वे विचार अस्वस्थ, बेचैन करते रहें। क्या वह रास्ता भूल गई होगी? क्या किसी शिकारी के जाल में फंस गई होगी? ऐसे विचारों से वह रात भर सो नहीं सकी। उसे मादा खरगोश की चिंता खाए जा रही थी। उसके बच्चों के समान खरगोश के भी बच्चे थे। उनका आर्तस्वर उसके कलेजे को चिर रहा था। टंड के दिन थे। टंड तो मानो अपना कहर बरसाने के लिए फैली थी। टंड के कारण तो खरगोश के बच्चे और भी चीं-चीं कर रहे थे। उनकी आवाज सीधे मादा कबूतर के कलेजे को छू रही थी। उससे रहा नहीं गया। वह अपने बच्चों को छोड़ कर खरगोश के बच्चों के पास जा बैठी। उसने उन बच्चों को अपने पंखों के नीचे छुपा लिया। उन्हें टंड से बचाती रही। माँ का प्यार देने का प्रयास करती रही।

सुबह होते ही उसे अपने बच्चों की याद आई। वह अपने बच्चों को देखने के लिए तड़प उठी। वह अपने घोंसले की तरफ जाना चाहती थी परंतु यह क्या? वह उड़ नहीं पा रही थी। कोशिश करती रही पर नाकाम हुई। देखा तो क्या? उसके आधे पंख खरगोश के बच्चों ने काट डाले थे।

अपने बच्चों की याद में वह रोने लगी। रोते रोते उसकी नजर खरगोश के बच्चों पर गई। वे जिंदा थे। उन्हें जिंदा देखकर उसके चेहरे पर मुस्कराहट आई। वह परोपकार की मुस्कराहट थी। इस खुशी में मादा कबूतर शून्यभाव से अपने घोंसले को ताकती रही।

नारी

कु. दिपाली नेवे
एम.ए. १ हिंदी

हर नारी होती मूरत त्याग की
हर किसी के सुख के खातिर
खुद के सपनों को भुलाती।
कभी माँ तो कभी सास बनकर
हर परिवार को है सँवारती।
कभी बनकर फूल
महकाती ससुराल को
तो कभी बनकर माँ
बच्चों को चलना है सिखाती।
बनकर कभी अर्धांगिनी
आत्मसमर्पण है करती।
नारी सहती है हर दुख दुनिया का
पर करती है सृजन हर बार
परंतु व्यथा है कि
हर बार होती है उसी की हार।
ढोंग है हर ओर यही की
पूजता है नारी को हर कोई।
होते हैं हर जगह अत्याचार
छलता है नारी को हर कोई।
यही है कहानी नारी की
यही है कहानी प्रेम और त्याग की।

पर्यावरण-महात्म्य

अनिता बाविस्कर.
(तृतीय वर्ष कला (इंग्रजी))

वेदों में, भारत भूमि को 'जननी जनमभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी' कहा गया है। यह वह भूमि है जो विश्व में स्वर्ग के समान सुंदर है। जहाँ अनेक तीर्थों का वास है। जहाँ हिमालय जैसा सुंदर पर्वत अपनी मातृभूमि का मुकुट है, सुषमा है। यहाँ गंगा, यमुना, गोदावरी, तापी, कृष्णा, कावेरी, सरस्वती जैसी पावन नदियाँ बहती हैं, अपनी संतान के मन का मेल धोकर पवित्र बनाकर उन्हें सुख संतोष देती है। यहाँ का सागर अमूल्य रत्नों का भंडार है। इसी सागर का सुर और असुरों ने मंथन करके अमृत और विष निकाला था। शिवजी ने विष प्राशन कर सांसारिक दुःख दूर करने का प्रयास किया।

'यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति: भारत।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम्॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्।
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे॥'

धर्म की स्थापना के लिए, सज्जनों की रक्षा के हेतु ईश्वर ने अवतार धारण किए हैं वे इसी पवित्र भूमि में ही।

यहाँ वन भी है और उपवन भी। बाग भी है और बगीचे भी। इसी प्रकृति में मानवीय जीवन का सत्यम्, शिवम् और सुंदरम् निहित है। प्रकृति मानव का साथी है और प्रियतमा भी। प्रकृति से आनंद मिलता है तो प्रेम भी, शांति के साथ मोक्ष भी मिलता है। इसी पावन भूमि के वर्णों में अनेक ऋषि-मुनियों ने तप, यज्ञ करके मोक्ष एवं सिद्धियाँ प्राप्त कीं। मानव का पूर्वज मनु ने प्रकृति में ही सुख-दुख का अनुभव किया। यहाँ के जीवन में वह

इतना आत्म-विभोर हो गया कि उसे अपने अकेलेपन का अहसास ही नहीं हुआ। प्रकृतिप्रेमी प्रसाद ने अपने महाकाव्य कामायनी में मनु की भावना व्यक्त की है -

हिमगिरी के उत्तुंग शिखर पर बैठ
शिला की शीतल छाँह।

एक पुरुष भीगे नयनों से देख रहा था
प्रलय प्रवाह।

ऊपर हिम था, नीचे जल था, एक तरल था,
एक सघन।

एक तत्व की ही प्रधानता, इसे कहो जड
या चेतन।

यह प्रकृति भगवान की सुंदर रचना है। नदी, झरने, पशु और पक्षियों का कलरव भगवान का संगीत है। प्रकृति भगवान का साकार और निराकार रहस्यरूप है। भारतीय संस्कृति में प्रकृति को पूजने की परंपरा प्राचीन काल से ही चली आ रही है। स्वयं भगवान श्रीकृष्ण की सारी लीलाएँ प्रकृति की गोद में हुई हैं। उन्होंने गोवर्धन की पूजा की परंपरा डाली है। आर्यलोग प्रकृति के विभिन्न उपकरणों की पूजा करते थे। मानव जीवन में भौतिक पंचतत्त्वों को महत्त्वपूर्ण माना गया है। पृथ्वी, अग्नि, वायु, जल, आकाश ये पंचतत्त्व प्रकृति के ही अंग हैं। भारतवासी इन तत्त्वों को देवता मानकर श्रद्धा और भक्ति से उनकी पूजा और स्मरण करते हैं। भारत में पीपल, बरगद, गूलर आदि वृक्षों की पूजा की जाती है। जहाँ एक ओर प्रकृति को शास्त्रकारों ने पूजनीय माना है वहाँ साहित्यकारों, कवियों और

कलाप्रेमियों ने प्रकृति को परममित्र माना है। प्रेमियों का प्रेम प्रकृति की गोद में अंकुरित होता, बढ़ता, फलता और फूलता है। छायावादी कवियों ने अव्यक्त सत्ता के दर्शन प्रकृति में ही किए हैं। प्रकृति ने मानव पर अनंत उपकार किए हैं और करती है। उससे कई लाभ होते हैं जैसे - छाया मिलती है, औषधि मिलती, पक्षी अपने घोंसले बनाते, प्रकृति में ही पशु निवास करते हैं, जमीन की रक्षा होती है, वृक्षों, लताओं से मनुष्य प्राणिमात्राओं को पत्ते, फूल, फल मिलते हैं। मनुष्य के सुखदुख में प्रकृति शामिल होती है। वृक्षों, पहाड़ों के कारण वर्षा होती है आदि अनेक लाभ होते हैं। सही रूप से प्रकृति के सभी उपकरण मानवजीवन के लिए बड़े ही उपयुक्त होते हैं, इसलिए प्रकृति मानव की सच्ची दोस्त है।

किंतु आज वैज्ञानिक, भौतिक युग में मनुष्य अपने आसपास के उपकरणों को भूलकर आगे बढ़ने की दौड़ में यांत्रिक बन गया है। आज उसे शुद्ध हवा का अभाव दिखाई देता है। कारण है कि कल कारखानों से निकलनेवाला धुआँ आसपास की हवा को प्रदूषित करता है तो कारखानों का रासायनिक जल नदियों के जल को प्रदूषित करता है। जनसंख्या विस्फोट के कारण भी प्रदूषण बढ़ता जा रहा है। आज मनुष्य जीवन में यंत्रों का महत्त्व बढ़ गया है। समयाभाव के कारण हर एक व्यक्ति यातायात के साधनों का प्रयोग करता है। रास्ते छोटे होते जा रहे हैं, मनुष्यों की भीड़ बढ़ती जा रही है, वाहनों की संख्या पहले से कई गुना बढ़ गई है, इससे वायु प्रदूषण, ध्वनि प्रदूषण बढ़ा है। इसका असर केवल मनुष्य जीवन पर ही नहीं पड़ा है तो प्रकृति के सारे उपकरण भी इससे त्रस्त हैं। हवा में विभिन्न प्रकार की गैसें मिलने से मनुष्य को शुद्ध हवा नहीं मिलती। इससे वह कई बीमारियों का शिकार बन जाता है।

हम एक ओर सौंदर्यवादी बनते हैं तो दूसरी ओर जंगल नष्ट करते हैं। लकड़ियों का व्यापार हो रहा है। हमारी प्रकृति के प्रति निमर्मता के कारण वातावरण का ताप बढ़ रहा है, पशुपक्षियों के जीवन

पर अन्याय हो रहा है, पानी का अभाव बढ़ रहा है जो प्रकृति मनुष्य के सुख दुख के भागीदार थी आज मनुष्य उसके प्रति कठोर बन गया है। किंतु यह बात सत्य है कि जब जब प्रकृति से खिलवाड़ किया गया तब तब प्रकृति का प्रकोप हुआ। कभी भूकंप, कभी चट्टानों का खिसकना, कभी बाढ़, कभी अकाल तो कभी महामारी आदि घटनाओं से जनजीवन त्रस्त हुआ है।

प्रकृति से मानव जीवन को प्रेम, शांति और आनंद की प्राप्ति होती है। पर्यावरण की सुरक्षा देश की ही नहीं विश्व की ज्वलंत समस्या बन गई है। अगर हमने पर्यावरण की सुरक्षा नहीं की तो भविष्य में उसके भयंकर दुष्परिणाम भुगतने पड़ेंगे। सुंदर, सुखद शांत जीवन के लिए सुंदर पर्यावरण का होना बहुत आवश्यक है। पर्यावरण की रक्षा करना प्रत्येक व्यक्ति का परम नैतिक कर्तव्य है। उसकी सुंदरता, स्वच्छता और सुरक्षा से ही राष्ट्र का जीवन सुंदर उत्कर्षपूर्ण और सुखी हो सकता है।

वरदान

पंकज सुरेश सोनार.
(तृतीय वर्ष विज्ञान)

हे ईश !
दुनिया की इन रंगरलियों में, मैं कहीं खो न जाऊँ।
अपने ध्येय के पथ से पथभ्रष्ट हो न जाऊँ
हे ईश ! मुझे ऐसा वर दे
बंगला नहीं, एक छोटासा घर दे
और आत्मसंतुष्टि दे।
मन के आँगन में, सद्विचारों की वृष्टि दे
और क्षमाशीलतापूर्ण व्यापक दृष्टि दे।
हे ईश ! हीरे-मोती न धन दे
करुणामय कोमल मन दे
दुष्टों को दंडित कर सकू ऐसा बल दे
बुद्धि कुशाग्र और वृत्ति शीतल दे
देना है तो कुछ ऐसा दे
जो मेरे भारत का कायाकल्प बदल दे।

ईर्ष्या

भावना नारायणदास झंवर.
(एम.ए.१ हिंदी)

रामकुमारजी पांडे और सीतादेवी एक आदर्श दाम्पत्य था। रामकुमारजी अध्यापक थे। वे बड़े ही नेक, सहृदय और सीधे व्यक्ति थे। उनके इसी व्यक्तित्व के कारण वे स्कूल में विद्यार्थी प्रिय अध्यापक थे। उनकी धर्मपत्नी सीतादेवी उन्हींके अनुरूप थी। उनके हर सुख दुख की साथी थी। संतान के नाम पर केवल एक कुलदीपक था - विजय। विजय बहुत ही होनहार और पढ़ाई में तेज था। साथ ही उसकी परवरिश सुसंस्कृत माता-पिता की देखरेख में हो रही थी। इससे उसके व्यक्तित्व का हर पैलू हिरे की तरह चमक उठा। विजय अपने मित्रों तथा अध्यापकों का चहेता बन चुका था।

एक दिन रामकुमार बहुत खुश थे। वे सीतादेवी को बार-बार विजय का १० वी का मार्कसिट दिखा रहे हैं और बड़े उलहसित थे, क्योंकि विजय बोर्ड में पहला आया था। हर बार की तरह विजयश्रीने अपनी विजयमाला उसीको पहनाई थी।

रामकुमार सीतादेवी से कहते हैं - "मैं अपने विजय को बहुत बड़ा डॉक्टर बनाऊँगा और हमारा विजय गरीबों की सेवा करेगा।"

सीतादेवी विजय को दुलारते हुए कहती हैं - "मेरा विजय हमारी इच्छा जरूर पूरी करेगा।"

विजय अपने माता-पिता के चरण स्पर्श करते हुए कहता है - "पिताजी आप मुझे सिर्फ आशीर्वाद दीजिए। मैं आपकी सारी इच्छाएँ पूरी करूँगा।"

अब विजय को उच्च शिक्षा के लिए महाविद्यालय में जाना था। इसलिए वह बहुत खुश था। विजय ने ११ वी विज्ञानशाखा में प्रवेश लिया और महाविद्यालय में जाने लगा। पहला साल बहुत ही मजे और पढ़ाई में बीत गया। वह प्राध्यापकों का चहेता बन चुका था। वह पढ़ाई में तेज होने के कारण उसके जो दोस्त थे अनिल और राजू वे विजय से जलने लगे क्योंकि विजय से पहले अनिल और राजू दोनों ही प्राध्यापकों के चहेते थे अब उनका स्थान विजय ने ले लिया था। विजय रोज सुबह कॉलेज जाता था और पूरे लेक्चर करके ही सीधा घर लौट आता था। रोज रामकुमारजी विजय से पढ़ाई के बारे में पूछताछ करते थे। रामकुमार अपना पेट काट-काट, तिनका-तिनका इकट्ठा करके अपने बेटे की पढ़ाई - लिखाई में लगाने लगे।

विजय का अब १२ वी का वर्ष था। रामकुमार विजय से कहते हैं कि - "बेटा हमारा घर बहुत छोटा है, तुम्हें अध्ययन में बाधा निर्माण होती है। तुम तुम्हारे कॉलेज के होस्टेल में ही रहकर अभ्यास करो।"

विजय पिताजी से कहता है "नहीं पिताजी मैं अपनी आर्थिक स्थिति को जानता हूँ। बहुत खर्चा आयेगा और मैं आप लोगों से दूर नहीं रह सकता।"

रामकुमार कहते हैं - "विजय मैं तुम्हारी पढ़ाई के लिए कुछ भी कर सकता हूँ, तू आज ही होस्टेल में रुम देखकर आना।"

विजय महाविद्यालय के होस्टेल में ही रहने लगा। अब घर में केवल रामकुमार और सीतादेवी रहने लगे। उन्हें अपने लाल की बड़ी चिंता रहती। रामकुमार वक्त निकालकर विजय को मिलने आ जाते थे और पढ़ाई कैसी चल रही है यह पूछकर चले जाते थे।

इधर अनिल और राजू विजय से ईर्ष्या करते थे। उन्हें यह डर था कि इस साल भी विजय फर्स्ट ही आयेगा। अनिल और राजू एक षडयंत्र रचते हैं। एक दिन वे दोनों विजय के रूम में रात को जाते हैं। तब विजय पढ़ाई कर रहा था। यह देख अनिल जोर-जोर से हँसने लगा और राजू कहने लगा - "अबे देख वे साले, यह मास्टर का बच्चा पढ़ाई कर रहा है।"

राजू भी हँसने लगा और विजय की किताब छिनकर फेंक देता है और कहता है - "अबे किताबी किड़े, चल हमारे साथ किसी दूसरी दुनिया में खो जा।"

विजय को कुछ समझ में नहीं आता। वह कहता है - "क्यों दोस्त! तुम क्या कह रहे हो मेरी समझ में कुछ भी नहीं आ रहा है?"

अनिल राजू की ओर इंगित करते हुए कहता है, - "ए, समझा दे इसे।" और राजू जेब से शराब की बोतल निकालता है। यह देखकर विजय घबराने लगा और बिनती करने लगा, "नहीं, नहीं मुझसे यह अनर्थ नहीं होगा, मैं अपने पिता को धोखा नहीं देना चाहता! तुम मुझे शराबी मत बनाओ, मैं तुम्हारे पाँव पड़ता हूँ।"

विजय का संस्कारी मन ये सब करने के लिए तैयार नहीं था। वह अपने माता-पिता की भावनाओं के साथ खेलना नहीं चाहता था। मगर उसके दोस्तों का विरोध करने में वो असमर्थ रहा। उसे धीरे-धीरे शराब की आदत हो गई।

अब विजय पूरी तरह शराबी हो चुका था और उसका पढ़ाई-लिखाई में मन नहीं लगता था। शुरु-शुरु में नशे के लिए अनिल और राजूने रुपये खर्च तो किये लेकिन अब वे विजय को ऐब का शिकार बनाकर उसे नशे के लिए तड़पाने लगे। विजय झूठी बातें बना-बनाकर अपने पिताजी से रुपयों की मांग करने लगा और नशा करने लगा। विजय ऐसी दुनियाँ में चला गया जहाँ अंधकार के सिवा कुछ भी नहीं था। जो लड़के उसकी कामयाबी से जलते थे, उससे ईर्ष्या करते थे उन्हीं की ये सोची-समझी चाल थी। अब उसका मन किसी भी चीज में नहीं लगता था और वह आधी-आधी रात तक बाहर रहने लगा।

अब १२ वीं की परीक्षा नजदीक आनेवाली है। विजय बहुत बीमार है वह मन में सोच रहा है कि, घर जाऊँ या नहीं? वह सोचता है - अगर पिताजी को सब बातें मालूम हो गयी तो क्या होगा? एक दिन विजय नशे में ही घर की ओर निकल पड़ा और घर के अंदर प्रवेश करते ही मुँह के बल गिर पड़ा। सीतादेवी दौड़ती हुई आयी और उसे खड़ा करने की नाकाम कोशिश करने लगी। यह सारा दृश्य रामकुमार ने देखा तो मानो उनपर पहाड़ ही टूट पड़ा। जो लड़का अपने पिता के सामने आँख उटाकर बोल नहीं सकता था आज वही अपने पिता के सामने नशे में बड़बड़ा रहा है। रामकुमार को ये बात समझने में देर नहीं लगी कि वो गुटखे की महक के पीछे शराब की बदबू छिपा रहा है। रामकुमार का अरमानों से भरा हृदय ऐसा टूटा जिसका अब कोई अस्तित्व ही शेष न रहा। जो कामयाब अध्यापक था वह कामयाब बाप नहीं बन सका, हजारों की किस्मत बनानेवाला अपने बेटे के हाथों मजबूर हो गया, हताश और बेबस हो गया।

माता-पिता पर जैसे पहाड़ ही टूट पड़ा। विधाता उनकी परीक्षा ले रहा था। विजय के

इन्तहान सरपर थे और अचानक उसे अस्वस्थता महसूस होने लगी। विजय पीड़ा के कारण बहुतही तड़पने लगा। सीतादेवी से यह देखा नहीं जा रहा था। वह रामकुमार से बिनती करने लगी, मेरे बेटे को बचालो, भगवान के लिए मेरे बेटे को बचालो। रामकुमार विजय को अस्पताल ले गए। डॉक्टरों की रिपोर्ट के अनुसार विजय एड्स का शिकार बन चुका था, उसके शरीर का सारा खून काला पड़ गया था। यह बात रामकुमार और सीतादेवी को मालूम हुई तो उनकी हालत स्थितप्रज्ञ व्यक्ति के समान हो गयी। मानो उन्हें साँप सुँघ गया हो। सीतादेवी ने तो छाती पीट ली।

रामकुमार डॉक्टर के आगे गिड़गिड़ाने लगे कि किसी भी हालत में मेरे विजय को बचा लीजिए।

डॉक्टर ने जवाब दे दिया कि - "एड्स ऐसी बीमारी है जिसने आज तक किसी को भी नहीं बक्शा। बारबार ड्रग्स के इंजेक्शन लेने से उसे एड्स हो गया।" ये बात जब विजय के दोस्तों को पता चली तो वे उसे सहानुभूति, हमदर्दी दिखाने के बजाए उसका तिरस्कार करने लगे। जब उसे अपने दोस्तों से प्रेम और हमदर्दी की अपेक्षा थी तब उन्होंने उसे घृणा एवं कटु वचनों के सिवा कुछ भी न दिया। आखिर वे उसके दोस्त ही कहाँ थे?

रामकुमार और सीतादेवी के सपनों का जनाजा ही निकला। जो पाई-पाई उन्होंने विजय की शिक्षापर खर्च करने के लिए जमा की थी अब वही उसके इलाज पर खर्च करनी थी। जो विजय बड़ा होकर डॉक्टर बनना चाहता था और गरीबों की सेवा करना चाहता था, आज वही मौत के दरवाजे पर दस्तक दे रहा था।

ईर्ष्या! ईर्ष्या! बड़ी जालिम चीज होती है। जिन दोस्तों ने विजय को दोस्ती के नाम पर गुमराह किया, माता-पिता के इकलौते लाल को मौत की

खाई में ढकेला उनकी बेशर्मी और बदत्तमीजी का कोई ठिकाना नहीं। यही दोस्त यदि चाहते तो विजय से सीधे-सीधे पढ़ाई करके मुकाबला कर सकते थे, मगर स्वार्थ व्यक्ति को जलाता है और ईर्ष्या व्यक्ति की विवेक बुद्धि नष्ट कर देती है।

इसी ईर्ष्या ने रामकुमार और सीतादेवी को बर्बाद कर दिया और उनका विजय जिंदगी से ही उठ गया। दोनों पति-पत्नी अब अपनी तकदीर को कोस रहे हैं और केवल बेटे की यादें ही जीने का सहारा है।

काला शासन

कु. मनिषा नामदेव अन्तरदे.
(एम.ए.१ हिंदी)

यहीं है दुनियादारी, यहाँ कहीं नहीं है इमानदारी,
भूखे को नहीं दाना-पानी, यहीं है, गरीबों की कहानी,
चारों ओर है धोखा, फरेबी,
इसीलिए युवा हो जाता है, शराबी।

यहाँ है न्यायदेवता की आँखों पर काली पट्टी, भाई,
इसीलिए खतरनाक मुजरिमों की हो जाती है, रिहाई,
मानते है यहाँ नारी को दैवी साक्षात्कार
पर होते हैं, उनपर दिन-दहाड़े बलात्कार।

नजर नहीं आता, यहाँ स्नेह और सदाचार,
होता है, यहाँ भोली-भाली जनता पर अत्याचार
अपने ही लेते हैं, यहाँ अपनों की जान
और हम कहते हैं, हमारा दुश्मन है,
पाकिस्तान।

लगा है यहाँ लूटपाट और गुण्डागर्दी का मेला,
हमारे देश का शासन है काला

ऐ काले शासन बात मेरी सुन
यहाँ होते हैं, बेगुनाहों के ही खून।

हमारे ही नेताओं ने देश को रखा है, गिरवी आज
फिर भी हम चिल्लाते फिरते हैं, मेरा भारत है महान।

आकांक्षाएँ

कु. सारिका सुधाकर बिन्हाडे.
(तृतीय वर्ष कला (हिंदी))

निराशावादी होना जीवन की सबसे बड़ी असफलता है। आशाओं और आकांक्षाओं के सहारे आप अपनी मंजिल पा सकते हैं।

मनुष्य के जीवन में सफलता उसकी आकांक्षाओं की प्रबलता पर निर्भर करती है। अगर मनुष्य की इच्छा या अभिलाषा समाप्त हो जाए, तो निष्क्रियता आ जाएगी। ऐसी स्थिति प्रगति के मार्ग से दूर ले जाएगी। मनुष्य को संतोषी प्रवृत्ति का होना उतना ही चाहिए जितना सहज जीवन के लिए आवश्यक हो।

तात्पर्य अधिक मात्रा में संतोष भी व्यक्ति के लिए ठीक नहीं है। आकांक्षाएँ ही आपको प्रयत्न के मार्ग पर अग्रसर करती हैं और सफलता दिलाती हैं। जिंदगी के इस लंबे सफर में लक्ष्य बदल जाते हैं और मनुष्य उन विभिन्न लक्ष्यों को पूरा करने में जुटा रहता है, इसीका नाम जिंदगी है।

कभी परीक्षा में अच्छे अंकों से पास होने का लक्ष्य, तो कभी अच्छी नौकरी का लक्ष्य, कभी पदोन्नति का, तो कभी घर बनाने का आदि लक्ष्य हम तभी निर्धारित करते हैं, जब मन में आकांक्षाएँ जन्म लेती हैं। हम छोटे बालक हो या युवा हो या वृद्ध हो कुछ हासिल करने की ललक हमेशा बनी रहती है। यह स्वस्थ प्रक्रिया है, इसमें कोई बुराई नहीं। पहले आप अपनी अभिलाषाओं की कद्र करना सीखिए। फिर उस हिसाब से अपना लक्ष्य निर्धारित करें। अपने मन में निराशाओं के लिए स्थान नहीं देना चाहिए। अपनी आशाओं को

बलवान बनाइए और कार्यक्रम तय कर पूरी शारीरिक और मानसिक शक्ति के साथ लग जाइए। सफलता जरूर आपके कदमों को चूमेगी। उदाहरणार्थ फिल्म निर्देशक फिल्म निर्माण करने से पहले दृश्यों की कल्पना करता है बाद में उन दृश्यों को साकार करने में जुट जाता है। अपने कार्य में उसे कितनी भी परेशानियाँ झेलनी पड़े वह अपने इरादे नहीं बदलता। अंत में वह सफल होता है। स्वर्गीय राजकपूर एक ऐसे फिल्म निर्माता थे, जो बाद, बरसात जैसी प्राकृतिक घटनाओं के चित्रिकरण के लिए पूरी तरह प्रकृति का योगदान हासिल करते थे, इंतजार, मेहनत और परेशानियाँ चाहे जितनी झेलनी पड़े। वे जो सोचते थे उसे पूरा करते थे। जब मनोरंजन की सामग्री पर इतनी लगन और जिद से किया जा सकता है तो अपनी जिंदगी के निर्माण के लिए क्यों नहीं? बिना कोशिश के कोई भी कार्य सिद्ध नहीं हो सकता। मनोविज्ञान के सिद्धांतों के अनुसार स्पष्ट है कि जिस पदार्थ की ओर मनुष्य का मन लग गया, उसकी शारीरिक और मानसिक शक्तियाँ लग गईं, वह पदार्थ अपने आप उसकी ओर खिंचने लगता है। किसी चीज को पाने के लिए आपमें उत्कट अभिलाषा होनी चाहिए क्योंकि आपके प्रयासों की तीव्रता उसी पर निर्भर करेगी।

कई व्यक्ति ऐसे होते हैं जो कि मन में आकांक्षाएँ तो पालते हैं मगर उन्हें हासिल करने की दिशा में सही मायने में प्रयासरत नहीं होते। उन्हें अपने इर्द-गिर्द केवल अभाव ही अभाव नजर आने लगता है। ध्यान रखिए सफलता के मार्ग पर अभावों

के विचार आपकी गति को रोकते हैं। आपको आपकी मंजिल तक पहुँचने नहीं देते। साधनों आदि के अभावों के बारे में सोचते सोचते कई लोग अपनी योजनाएँ स्थगित कर देते हैं या कभी कभी रद्द भी कर देते हैं। हाथ पर हाथ धरे बैठ जाते हैं। लेकिन याद रखिए, अभाव कर्मठ पुरुषों के समझ नहीं आते, क्यों कि वे सुविधा ही सुविधा नहीं ढूँढते। रास्ते तैयार करने के लिए जुटे रहते हैं। निराशावादी लोग रास्ता उपलब्ध रहने पर भी किसी न किसी बहाने जुझने से जी चुराते हैं तो कई व्यक्ति किसी कार्य को शुरू करने के लिए शुभ घड़ियों की तलाश में समय गँवाते रहते हैं। उदाहरणार्थ रवि एक छात्र है। उसकी एक अजीब मुसीबत है, वह कोई भी परीक्षा बिना मुहूर्त देखे देता नहीं। इस कारण वह कई अवसर गँवा बैठा है। वह कुछ घड़ियों को अपनी सफलता के लिए शुभ नहीं मानता, हालाँकि उसे अब असलियत का पता चल गया है और वह अपनी करतूत पर पछता रहा है। अब उसने इरादा बदल दिया है। उसने निश्चय कर लिया है कि मैं हर घड़ी, हर पल को अपने कार्य के लिए शुभ मानूँगा, प्रयास करूँगा जिजसे सफलता मेरे हाथ लगेगी।

यह सच है कि किसी खास मुहूर्त का इंतजार करना बेकार है। आप अपने दृढ निश्चय और कारगर प्रयासों से हर पल को मुबारक मौका बना सकते हैं। जिद, लगन और प्रयत्नों के द्वारा कामयाबी निश्चित ही मिलती है। आज के भागदौड़ के युग में हम केवल अपने बारे में सोचते हैं। दूसरों के बारे में या मानव कल्याण पर बहुत कम सोचते तथा दूसरों के हित के लिए नगण्य समय दे पाते हैं। परंतु यह ठीक नहीं है। हमने 'वसुधैव कुटुंबकम्' की भावना रखनी चाहिए। मानव मानव के प्रति प्यार रखकर दूसरों के कल्याण के बारे में भी सोचकर उसके लिए कार्य करना चाहिए। मानव धर्म का पालन करना चाहिए। सिर्फ भौतिक सुख की कामना मनुष्य को एकांगी बना देती है। भौतिक

सुखों के साथ आध्यात्मिक सुख की भी चिंता करनी चाहिए। आत्मिक सुख के लिए प्रयास करने चाहिए। जीवन का कोई नेक उद्देश्य निर्धारित कर परस्पर प्यार मनुष्य को अपने सर्जक ईश्वर के नजदीक ले जाएगा।

उद्देश्यहीन, आकांक्षाविहीन जीवन जीना निरर्थक है। अपना जीवन सार्थक बनाना आपका ही कर्तव्य है, तो उठिए अपनी आकांक्षाओं के अनुरूप अपने प्रयासों को ढालना शुरू कीजिए। आपका संकल्प आपकी सबसे बड़ी पूँजी है। ईश्वर का दिया हुआ हर पल, हर घड़ी शुभ है, इंतजार न कीजिए, समय न गवाइए। किसी शायर ने कहा है -

कहिए तो आसमान को जमीं पर उतार लाएँ
मुश्किल नहीं, जो कुछ भी अगर ठान लीजिए

गुनगुनाओं जरा

कु. रजनी शर्मा.
(द्वितीय वर्ष विज्ञान)

एक लय है खुशी, गुनगुनाओं जरा।
मुझको मुझसे कभी तो चुराओ जरा।।
कौन जाने कहाँ साँस थमकर कहे।
अलविदा दोस्तों, मुस्कुराओं जरा।।
रूठने की वजह कोई हो या न हो,
कोई अपना जो रूठे मनाओ जरा।।
मैंने देखा है फूलों को झडते हुए,
औंसुओं के न मोती लुटाओं जरा।।
लोरियों ने सुलाया मुझे ख्वाबों में,
ख्वाब टूटे न ऐसे जगाओ जरा।।
मेरे आँचल में ठहरा है मौसम कोई,
एक मिसरा उसे भी सुनाओ जरा।।
मेरे भीतर की औरत ने मुझसे कहा,
तुम हो वर्षा बरस कर दिखाओ जरा।।

हिंदी विभाग

(७१)

'अजिंठा'

'अजिंठा'

(७०)

हिंदी विभाग

कर्ज

भिका गोविंद पाटील.
(एम.ए. १ हिंदी)

सोमवार के दिन रामनाथ बड़ा खुश था। बारिश हो रही थी। ऐसा लग रहा था कि किसानों के लिए वह अमृतधाराओं की वर्षा थी। पहली बरसात के कारण सारी धरती गद्गद् हो गई थी। इतने महीनों का ताप सहने के बाद उसका कलेजा ठंडा हो रहा था। चारों ओर सौंधी गंध बिखरी थी। रामनाथ अपनी पत्नी सावित्री के साथ बरसात का आनंद लेने के लिए कुटिया से बाहर निकले। कुछ देर के बाद रामनाथ का खिला हुआ चेहरा म्लान पड़ गया। वह गहरी सोच में डूबा था। सावित्री ने पति की स्थिति देखकर पूछा -

“आपकी तबीयत तो ठीक है न?”

रामनाथ ने कोई उत्तर नहीं दिया। पति, पत्नी कुटिया में वापस आ गए। रामनाथ ने कुटिया में नजर दौड़ाई उसे कुछ दिखाई नहीं दिया। वह एकदम चिल्ला उठा -

“कहाँ से आयेंगे रुपये?”

“रुपये” - सावित्री

“हाँ, हाँ रुपये। सारे किसान अपनी खेती में बीज बोयेंगे। हमारे पास तो बीज खरीदने के लिए फूटी कौड़ी भी नहीं है। क्या करूँ?” रामनाथ

“महाजन रंगनाथ से कर्जा ले आओ। जब फसल कटेगी तब हम ब्याजसहित कर्जा चुका देंगे।”

बारिश कम हो रही थी। रामनाथ को सावित्री की बात सही लगी। फसल अच्छी हुई तो कर्जा चुकाने में कठिनाई नहीं होगी। इस विचार से वह

गाँव के बड़े महाजन रंगनाथ के घर गया। रंगनाथ गाँव के गरीबों को कर्जा तो देता था पर फसल खलिहानों में आते ही वसूल भी करना अच्छी तरह से जानता था। रामनाथ सोच रहा था क्या महाजन मुझे कर्जा देगा? मुझपर भरोसा करेगा? अगर इस साल भी फसल अच्छी नहीं आयी तो? क्योंकि दो-तीन सालों से फसल ही कट नहीं रही थी। कभी सूखे का सामना करना पड़ता था तो कभी अधिक बरसात के कारण फसल पानी में डूब जाती थी। रामनाथ ने सोचा अगर इस साल भी फसल नहीं कटी तो महाजन का कर्जा कैसे चुकाया जाएगा? फिर मन को तसल्ली देने के लिए कहता है, किस्मत में जो होगा वही सही।

रामनाथ महाजन के बंगले के पास पहुँचा किंतु गेट के अंदर जाने की हिम्मत नहीं हो रही थी। आखिर उसने हिम्मत करके अंदर प्रवेश किया और नौकर से पूछा मालिक घर में है? हाँ-नौकर ने कहा। रामनाथ अंदर जाकर महाजन के सामने हाथ जोड़कर खड़ा हो गया। कहने लगा, “सरकार पाय लागू।” “क्या है रामनाथ, बहुत दिनों के बाद दर्शन हुए है” - महाजन। “हाँ सरकार! मुझे कुछ रुपये चाहिये.....” रामनाथ ने कहा। महाजन ने कहा “तुम्हें रुपये मिल जाएंगे किंतु एक शर्त पर, तुम्हें अपनी जमीन के कागजों पर अपना अंगूठा लगवाकर मुझे देने होंगे।” रामनाथ को महाजन के शब्द सुनकर धक्का लगा। उसके लिए जमीन माँ के समान थी। एकप्रकार से माँ को गिरवी रखना ही था। उसका मन तैयार नहीं था। किंतु विवशता हावी हो गई। आखिर उसने जमीन के कागज

महाजन के हवाले कर दिए। पैसे लेकर वह अपने घर आया। पति को देखते ही सावित्री ने पूछा- “कर्जा मिल गया?”

“हाँ, मिल गया अपनी माँ को गिरवी रखकर” - रामनाथ

“मैं कुछ समझी नहीं” - सावित्री।

“महाजन ने विश्वास के लिए खेती के कागजों पर अंगूठा लगवाकर कागज रख लिए हैं।” - रामनाथ

पति के मुँह से जमीन की बात सुनकर सावित्री को बड़ा सदमा पहुँचा। गर्भवती सावित्री के पेट में आज सुबह से ही दर्द हो रहा था। पर उसने उस ओर ध्यान नहीं दिया था। किंतु अब सदम से दर्द और बढ़ गया। रातभर वह दर्द से तड़पती रही। प्रातःकाल उसे बच्चा हुआ। रामनाथ तो पहले ही दुहरी चिंता से व्यथित था। बच्चे के जन्म से दोनों को बड़ा आनंद हुआ। उन्हें अंधकारमय जीवन में दीपक की लौ दिखाई दी। इसलिए उसका नाम दीपक रखा। रामनाथ ने बाजार से बीज लाया और खेती में बो दिया। ४-५ दिनों के बाद भी बारिश का कोई पता नहीं था। मानो वह भी उनकी किस्मत की तरह रूठ गई है। जो भी दिन निकलता वह निराशा में बदल जाता। रामनाथ सोच में डूब गया। अब क्या करे? महाजन का कर्जा तो चुकाना ही पड़ेगा वरना जमीन जाएगी महाजन के कब्जे में। सावित्री पति की चिंता से अवगत थी। उसने कहा, ऐसा करो अपनी आधी जमीन बेचकर महाजन का कर्जा चुका दो। रामनाथ ने खूब विचार किया तब उसे पत्नी की बात ठीक लगी। संयोग की बात थी कि उसी समय गाँव में शहर के कुछ लोग जमीन खरीदने के लिए आए थे। जैसेही उन्हें रामनाथ के बारे में मालूम हुआ तब उन्होंने रामनाथ से जमीन के बारे में पूछताछ की। रामनाथ ने भी उन्हें जमीन खरीदने की वजह पूछी। तब उन्होंने बताया, “हम यहाँ बड़ा कारखाना खोलना चाहते हैं।” “नहीं, नहीं मैं आपको जमीन नहीं दूँगा” - रामनाथ ने कहा। “भई, हम तुम्हें पाँचगुना कीमत देंगे” - शहर के लोग। किंतु रामनाथ

लालची नहीं था। उसने साफ इनकार कर दिया। मैं अपनी माँ के सीने पर ब्रांकीट की मंजिल नहीं बनने दूँगा। बहुत समझाने पर भी रामनाथ नहीं माना। वे लोग चले गए। रामनाथ ने सोचा क्यों न अपने ही गाँव के किसन बाबू को जमीन दी जाए भले ही कीमत कम क्यों न मिले। आखिर आधी जमीन घाटा सहकर किसन बाबू को बेच दी किंतु कसाइयों के हाथों नहीं बेची। पति-पत्नी उस रात न खाना खा सके न सो सके। अपनी किस्मत को कोसते रहे।

इतना सबकुछ होने पर भी बुरी किस्मत ने उनका पीछा नहीं छोड़ा। कहते हैं ना मुसीबत आती है तो अपनी दूसरी बहनों को साथ लेकर। दीपक को बीमारी ने जकड़ लिया। बची हुई जमीन के पैसे कर्जा चुकाने में और घर खर्च में खतम हो गए। अब क्या करें? सोचा यदि आधी जमीन बेच दूँ तो खाने-पीने के लिए कुछ नहीं बचेगा। पत्नी ने कहा- “हमें खाने की चिंता नहीं। पहले मेरे दीपक की चिंता करो। उसे किसी भी कीमत पर बचाना है। वहीं तो हमारी जिंदगी का उजाला है।”

रामनाथ ने फिर से किसनबाबू को ही बची हुई जमीन बेच दी। अपने बेटे को इलाज के लिए बड़े शहर में ले गया। वक्त पर इलाज होने से दीपक की जान बच गई। अब उसकी सेहत अच्छी है इतना ही नहीं तो लिखने पढ़ने में भी तेज है। उसने दसवीं कक्षा की परीक्षा दे दी है। उसमें भी वह अक्वल आया था। माँ-बाप की खुशी का कोई ठिकाना नहीं था। दीपक चाहता था कि आगे भी पढ़ूँ। अगली पढ़ाई तो शहर में जाकर ही पूरी हो सकती है। अब रामनाथ के पास पैसे नहीं थे। अब बेचने के लिए कुछ नहीं। स्वयं को बेचने के सिवा दूसरा मार्ग नहीं था। सावित्री भी बड़ी दुखी थी।

रामनाथ मन ही मन सोच रहा थक देखा यही फर्क है आज के राम में और कल के राम में। कल का राम सारी दुनियाँ का पोषण करता था और आज का अभागा राम अपने इकलौते बेटे को पढ़ा नहीं सकता।

सावित्री भी सोच रही थी, युग कितना बदल गया है। देखो कितना फर्क है कल की सावित्री और आज की सावित्री में। कल की सावित्री, जिसने समाज में शिक्षा का प्रचार किया, नारियों के लिए शिक्षा के द्वार खोल दिए और आज नारी (मैं) अपने कलेजे के टुकड़े को भी नहीं पढ़ सकती। दोनों (पति-पत्नी) के सपने टूट कर बिखर गए। वे दीपक को निहारते रहें और आँसू बहाते रहें। रामनाथ जोर से चिल्लाने लगा, कर्जा... कर्जा... कर्जा। उनके भविष्य रूपी आकांक्षाएँ मिट्टी में मिल गई।

औरत

कु. पूनम भिमराव जमधड़े.
(एम.ए.१ हिंदी)

कहते हैं औरत जब रोती है
कमजोर होती है
इसीलिए हम रोना नहीं चाहेंगे
हम आज आँसुओं से कमजोर नहीं बन
जाएँगे।
बल्कि सबला बन जाएँगे।
इसीलिए ऐसा कुछ काम कर जाएँगे।
बस अपना नाम कर जाएँगे।
अब तक जो न बना होगा वह बनाकर दिखाएँगे।
औरत का नाम अमर कर जाएँगे
आज हम न जुल्म सहेंगे
आएगी उन्हें शर्म बस यही कर जाएँगे
थी एक झाँसीवाली और इंदिरा
अब हम आदिशक्ति बन जाएँगे।
बस ऐसा नाम कर जाएँगे।
अब आँसू बन जाएँगे अंगारे
और जो नजरे मिलाएँगे खाक हो जाएँगे।
बस ऐसा काम कर जाएँगे।
अब घर की माता से रणचंडी बन जाएँगे
औरत का नाम दुनिया में अमर कर जाएँगे
बस ऐसा काम कर जाएँगे।
बस अपना नाम कर जाएँगे।

'अजिंठा'

(७४)

हिंदी विभाग

माँ

दिलीप पाटील.
(एम.ए.१ हिंदी)

भगवान ने हमें दिया है
माँ के रूप में अनमोल उपहार
किया है हम पर अनंत उपकार
झेलती है असह्य पीड़ाएँ
और रक्षा हमारी करती है
कराती है हमें अमृत पान
सहकर दुःख हजार
बड़े प्यार से हमें संभाला है
थपड़े युग के झेलकर
हमें दिये हैं संस्कार
स्वयं काँटोंपर चलकर
हमें गंध फूलों का दिया है
बात एक मेरी सुनो यारों
धन्य है वह बेटा
पाया है जिसने माँ की ममता
और आँचल की छाया
गई है स्वयं बिखर
और हमारा जीवन है सँवारा
माँ की निराली होती है कहानी
त्याग और बलिदान की
जबसे बने हैं चाँद-तारे
जीता है मनुष्य माँ के
प्यार और ममता के सहारे
देकर प्याले अमृत के
स्वयं पीती है विष के प्याले
उजड़ तो गई स्वयं
बेटों की जिंदगी सँवारी
स्वयं सहकर दुःख हजार
बनाती है रास्ते पहाड़ों में भी
मिटती है माँ स्वयं पर
नहीं मिटने देती पुत्रों को
माँ के चरणों में वंदन यही
मरते दमतक नहीं भुलूँगा।।
उसके प्यार का ये दामन
लो कर लो स्वीकार हे माँ
प्रणाम तुम्हारे पुत्र का।

छोटीसी बात

दीपक रमेश बारी.
(एम.ए. २ हिंदी)

आमतौर पर गाँवों में छोटे-बड़े झगड़े होते ही रहते हैं। बड़े झगड़े के लिए कारण भी वैसे ही बड़ा होता है।

कंगाल नगर में दोन अमीर रहते थे। एक गाँव के बड़े ही प्रसिद्ध, धनवान जमींदार थे तो दूसरे गाँव के साहूकार थे। जमींदार और साहूकार में पहले से ही गहरी दोस्ती थी। उनकी दोस्ती देखकर लोग कहते थे ये तो फेविकाल का जोड़ है। लोग इनकी दोस्ती की मिसाले देते थे। इतना ही नहीं इनकी दोस्ती की कसमें खाते थे। लेकिन अचानक इनकी दोस्ती को गाँववालों की मानो नजर लग गई। बात यह हुई कि एक बार एक जगह शादी के मौके पर जमींदार और साहूकार गए थे। वहाँ जितना सम्मान जमींदार को मिला उतना साहूकार को नहीं। साहूकार की ओर कम ध्यान दिया जा रहा था। इसलिए साहूकारी दिमाग भड़क उठा। साहूकार सोचने लगा कि जमींदार ने ही मुझे नीचा दिखाने के लिए इन लोगों के कान भर दिए होंगे। उसके मन को संदेह ने घेर लिया। परिणाम स्वरूप दोनों में उस दिन से अनबन हो गई। दोनों दोस्त जो कल तक एक-दूसरे की शकल देखेबगैर नहीं रह सकते थे आज....

आज एक दूसरे की ओर क्रोधी कुत्ते की तरह देखते हैं।

जमींदार और साहूकार दोनों की चिता को आग लगानेवाला कुलदीपक नहीं था। दोनों ने काशी से लेकर मथुरा तक, फकीरों से लेकर साधुओं तक, हिमालय से लेकर कन्याकुमारी तक दौड़ लगाई तब जाकर भगवान ने इनकी सुनी और इनकी झोली में

एक एक लाल डाल दिया। पुत्ररत्न की प्राप्ति के समय दोनों अर्धशती लॉघ चुके थे। चिता की आधी लकड़ियाँ स्मशान में पहुँच चुकी थी। जिस उम्र में नाती-पोती को खिलाने के दिन होते हैं उस उम्र में वे अपने-अपने लाड़ले को खिला रहे थे।

साहूकार के बेटे का नाम था आलसकुमार तो जमींदार के कुलदीपक का नाम था बेकारकुमार। दोनों ही बड़े लाड़-प्यार की छत्रछाया में पल रहे थे। जमींदार और साहूकार में यह शर्त लगी थी कि किसका बेटा जल्दी बड़ा होता है? दोनों अपने लाड़लों को दिनभर खिलाने पिलाने का काम करते थे। मगर भगवान ने उनकी मुराद पूरी नहीं की न उनकी बात सुनी। इसलिए बच्चे धीरे धीरे बड़े हो रहे थे। आखिर दोनों पाठशाला जाने के योग्य हो गए। दोनों ओर से स्कूल जाने के लिए युद्धस्तर पर तैयारी की गई। गाँव में एक ही स्कूल था जिनमें केवल दो शिक्षक थे। दोनों भी समय के अनुसार कभी हेडमास्टर, कभी शिक्षक तो कभी चपरासी का कार्य निभाते थे। जमींदार और साहूकार के सुपुत्रों ने तिलक करके स्कूल की ओर कुच किया। दोनों का बड़ा ठाट-बाट था। गाँव के बच्चे-बूढ़े सब उन्हें देखते थे। सबकी नजरें उनकी ओर रहती थी तो बेकारकुमार और आलसकुमार बड़े खुश होते थे।

एक दिन साहूकार का बेटा स्कूल में पहले पहुँच गया और पहले नंबर की जगह संभाल ली। साहूकार के बेटे आलसकुमार को पहले नंबर पर बैठे देखकर जमींदार के बेटे बेकारकुमार का खून खौल उठा। दोनों के बीच झगड़ा हो गया। दोनों ने अपनी

(७५)

हिंदी विभाग

'अजिंठा'

शक्ति का पूरा इस्तेमाल करते हुए एक दूसरे को जख्मी किया। तभी से जंग की शुरुआत हुई थी। झगड़े की खबर पूरे गाँव में तथा आसपास के गाँवों में फैल गई थी। जहाँ-जहाँ जमींदार और साहूकार का वर्चस्व था वहाँ उनके समर्थकों में खलबली मच गई। आखिर आनबान का सवाल था। समर्थकों में भी जंग छिड़ गई। जमींदार साहूकार के गाँव में ही नहीं तो पड़ोसी गाँवों में भी दंगे-फसाद शुरू हुए। दोनों के समर्थकों ने अपनी अपनी शक्ति के बल पर एक-दूसरे का नुकसान करने में कोई कसर नहीं छोड़ी। शांति और व्यवस्था बनाये रखने के लिए पुलिस, आर.पी.एफ., एस.आर.पी., सी.आर.पी. के जवान तैनात हो गए। पूरे गाँव में कर्फ्यु लगा था। सैकड़ों लोग घायल हुए थे और लाखों की संपत्ति नष्ट हो गई थी।

देखते ही देखते गाँव की खबर दिल्ली तक पहुँच गई। जमींदार और साहूकार राजनीति की अलग अलग पार्टियों के समर्थक थे। चुनाव के समय वे अपनी पार्टी के उम्मीदवार को आर्थिक सहयोग करते थे। इतनाही नहीं तो विधायकों की जीत के लिए अहम भूमिका निभाते थे। गाँव के दंगे फसाद की बात संसद के दोनों सदनों में जा पहुँची। दोनों सदनों में साहूकार और जमींदार के समर्थक नेताओं के बीच हंगामा हुआ, हाथापाई हो गई। संसद के मूल्यों को पैरों तले कुचल कर जो चीज मिली उसका इस्तेमाल किया गया। नतीजा यह हुआ कि दोनों सभागृह में कई नेता जख्मी हुए। सभापतियों ने दोनों सदनों का कुछ दिनों तक कामकाज तहकूब किया।

राजनीति के विभिन्न दलों के नेता कंगाल नगर तथा आसपास के गाँवों का दौरा करने आते थे। घायलों के प्रति झूठमूठ सहानुभूति दिखाते थे पर असली चिंता उन्हें जनाधार और लक्ष्मी के आधार की थी। सभी नेता अपने अपने ढंग से लोगों से बातें करते थे किंतु किसी ने भी यह जानने का प्रयास नहीं किया कि दंगे फसाद का

कारण क्या है? जब तक दंगे फसाद की राख गरम थी तब तक नेताओं का आना जाना जारी रखा। जब जनता को नेताओं से कोई राहत नहीं मिली तो उनके चिल्लाने पर गृहमंत्री स्वयं आए, स्थिति का मुआयजा किया और उन्होंने समस्या सुलझाने के लिए आयोग गठित किया। कमीशन में कई लोग थे वे मसले का हल सुलझाने का प्रयास करते रहे।

छः महीने बाद कमीशन ने ९०० पन्नों की रिपोर्ट प्रस्तुत की। गृहमंत्री से होकर मुख्यमंत्री आदि ने तय किया कि दंगेफसाद की जड़ याने एक स्कूल का होना है। तब तय किया गया कि गाँव में दूसरा स्कूल बनाया जाए ताकि जमींदार और साहूकार के लाल अलग-अलग स्कूलों में पहले नंबर पर बैठ सकें।

रैगिंग

पूजा पांडेय.
(द्वितीय वर्ष विज्ञान)

वे शासक होते हैं
हम शासित
उनका काम हुक्म देना
हमारा हुक्म पर अमल करना
तमाम उलजलूल सवाल
बेहूदा हरकतें
बेसुरे गीत
अश्लील चुटकुले
शामिल रहते हैं सिलेबस में
साल भर बड़े उम्र में
हमें सिखाते हैं दुनियादारी
हमसे बदला लेते हैं
खुद पर हुए जुल्मों का, उस पर यह कि
परंपराओं का निर्वाह करते हैं
कुछ महीनों बाद
उनकी बाँहों में बाँहें डाले
हम इंतजार करते हैं,
आनेवाली बाँहों का।

मानवता

सुधाकर एस. शुक्ला.
(प्रथम वर्ष वाणिज्य)

मजहब की जलती आग में,
मानवता का शांति दीप जलाऊँ।
चमन को आतंक से बचाकर,
अमन प्रेम का मार्ग बतलाऊँ।
गली-गली, घर-घर से,
आतंक का भय जन-मनसे हटाऊँ।
देश में अमन फैलाकर,
भाईचारे की गंगा विश्व में फैलाऊँ॥
जनसेवा ही ईश्वर सेवा है
ऐसा मैं बतलाऊँ।
प्यासी मानवता के हित में,
पानी बनकर मैं प्यास बुझाऊँ॥
आओ प्यारों, अमन के प्रितमों,
अमन का मार्ग मैं दिखलाऊँ।
कलुषित, भयावह आँधी में,
मैं जनहित के गीत सुनाऊँ॥
जनहित में ही है सब की भलाई
फिर करते हो क्यों बुराई।
आओ सब हिलमिलकर साथ चले,
इसी में है मानव की भलाई।

एक कहानी

चतुर बापुराव पाटील.
(एम.ए. हिंदी (प्रथम वर्ष))

मेरे देश की अजब कहानी
यहाँ हर युग में पैदा हुए हैं ज्ञानी
यहाँ गुँजी है कबीर बानी
हुए तुलसी महान लिखकर राम कहानी
यहाँ हुए है वीर अनेक
यहाँ काँपा दुश्मन सुनकर शिवबानी
मिटे स्वयं वीर यहाँ
और लिखी स्वतंत्रता की कहानी
खेली होली रक्त की यहाँ
वो तो थी झाशी की रानी
फुले ने दी शिक्षा समता की
है सावित्री का नाम नरनारी के जबानी
सिखाई मानवता हमको
चमकी धरापर थी वह भीमबानी
दिलाई हमें आझादी
बनी गांधी की अमर कहानी
क्या सुनाऊ तुम्हें यारों
इस मिट्टी की कहानी ?

हिंदी विभाग

काश ! मैं दीपक होता

भिका गोविंद पाटील
एम.ए. १ हिंदी

काश ! मैं दीपक होता,
इस जहाँ के सारे गम जान जाता।
काश ! मैं दीपक होता।
खुद जलकर संसार को उजाला देता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं जिंदगी त्यागकर दूसरों को जिंदगी देता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं इस धरातल का सारा अँधेरा पी जाता।
काश ! मैं दीपक होता,
मेरे छोटे गम से बड़े जहाँ के गम देख पाता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं अपनी ज्योति को कभी मिटने नहीं देता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं सारी जिंदगी अपनी ज्योति के साथ रहता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं सदा भगवान के दरबार में जलता रहता।
काश ! मैं दीपक होता,
इस संसार को रोशन करके हँसते-हँसते मिट जाता।
काश ! मैं दीपक होता,
मैं मिटकर भी अमर हो जाता।

रत्नेहरसंमेलन क्षणाचित्रे.....

अजिंठा
२००२-२००३

उद्घाटन हस्ते मा.विजया पवार,
समाज कल्याण अधिकारी, जळगाव.

ईशान्य भारतातुन आलेले विद्यार्थी
गीतगायन करतांना

पारितोषिक वितरण समारंभ
डॉ. कापडी, डायरेक्टर, बी.सी.यु.डी.
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.

राष्ट्रीय सेवा योजना
रक्तदान शिबीर

पद्मश्री कुमार केतकर यांचा सत्कार करतांना
उपप्राचार्य एम.डी. बोडे
सोबत श्री.विजय बाविरकर व प्रा.डॉ. एस.एस. राणे.

एंगडोअर स्टेडियम भुमीपूजन प्रसंगी कुदळ
भारतांना अॅड.व्ही.व्ही.सरोदे
सोबत इतर मान्यवर.

English Section

Faith

Pournima Somani

M.A. (Sr.) English

Mona is sitting on the staircase leading to the terrace. She is restless. But this restlessness is not like that of last Monday. At that time she was very uneasy and prayed, "Oh God! When will you rescue me?" At that time she prayed for good life. The uneasiness she is feeling now, is caused by the sweet feeling of love as she has been engaged with a handsome and good natured man, having a good social background. Now she feels love for him. It is the typical Indian love, emerging after her father's search for a good and eligible bridegroom for her.

Sitting on the staircase she thinks how she used to sit on these steps when she was a school going girl. It was her favourite place for study. Being a cripple, she got attention and care from her parents. They motivated her to do ceaseless efforts to get a reward and thus encouraged her to do hard work. Her father was also kind and loving. He used to take her in his arms to school, though she was able to walk. She has two brothers who were her caretakers. She was an apple of her father's eye.

Mona's parents were not much educated but they knew the value of education. Due to their inspiration, she became a sincere student and always stood first in her class. She used to say, "It is just a little gift from me to my loving family."

As she grew, her parents worried about something. She could not understand. She had never seen them discouraged by anything. They worried about getting a suitable husband for their clever daughter. Other people and relatives also pointed out her deficiency. On the contrary, Mona appeared casual and happy leaving everything to God.

Her relatives started bringing proposals for her. Many of the candidates, she found unsuitable for her. She smiled in her mind for she had firm faith in god. She could see anxiety on her mother's face who thought that a girl should get married at proper age. Thus passed two years. Many proposals came and she rejected some but continued her studies. Her father was also tired of searching a suitable bridegroom for her. She thought, if this is God's wish, she must accept it. She

thinks to remain unmarried. She believed in God and thought Him to be an impartial judge.

Suddenly, appeared a ray of hope! One relative who was a little familiar with her family brought one proposal. The procedure of an interview was conducted in a typical Indian way with a slight difference that she got a chance to express her views and opinions with the boy. The boy was good and generous. It was on the last Monday she was praying God and her prayers were answered by receiving a positive response from the boy and his family. Her parents were delighted and the engagement took place on Friday. Today, it is Monday and she is thinking of her would be husband and expresses her gratitude to God. She says, "It is the fruit which her parents have given her for they have taught her to talk, to walk and to work hard." Now the feeling of parting with such loving parents has made her uneasy. She hears her mother calling, "Mona, come early. Dinner is ready. Aren't you hungry? Come soon!" The soft sound of her mother's call has stirred her feelings and tears roll down from her eyes. She is aware that these tears are symbols of mixed feelings - happiness and parting. She wipes her face and comes downstairs. She finds God in two roles - the role of her parents and the Almighty God who is invisible.

The Garden of Friends

Fatema Chaniwala
F.Y.J.C. (Commerce)

There is a very special garden,
Where the flowers of friendship
grow.
It is nurtured by kindness and
concern.
That only good friends show.
Its vibrations are deed of kind help,
That friends ever are eager to do.
Love and laughter are the showers,
That strengthen and renew vigour.
The roots are cherished memories,
Like a myrtle of good times passed.
The buds are tender promises,
Which are narticulate joys evocative
It is a holy place of peace and
beauty,
where beautiful bright dreams can
start
It is a lovely garden of friendship,
That blossoms in the hearts
There are tender and beautiful
moments,
Where spring is all the time to
survive it forever.

You Are My Cordial Love...

Dev Devendra Bhagwat
M.A. (Sr.) English

For me you are not mere the structure of walls and railings made of brick, mortar and cement. I tell you college! O domain of knowledge! Every wall in the classrooms, and every tree and creeper in your campus seem to be whispering something mysterious and elusive things into my ears, ears which are still wet behind to fully comprehend these deep and shadowed whispering of yours... O college, I cannot tell you, what you are for me. I am your disciple and you are my Guru, who enlightened the dark sanctum of my soul. You entered my life and imperceptibly occupied my soul and heart to upturn my mind and personality. I feel that you are something divine, ethereal and erudite sage who possesses the ability and capacity to enlighten the thousands of the uncouth and crude souls and brains to make them adroit and knowledgeable...

I can perceive your invisible face and also read the abstract emotions expressed by you.. I can see the occult smile that you give to welcome me whenever I enter the college.. I believe that you know each and every face, that is your student and love and treat

them equally without being partial, and so you loved me too, and I too, not only love but also adore you... I am not so intelligent, nor possess any special aptitude, in short, I am nonentity, mere a face among the faces, but whatever I am, I am your's and so proud I am, of calling myself your's, the student of M.J. College...

Like a mother you feed the heart of every student with the pabulum of knowledge... Your auriferous soil contains the gold of abysmal knowledge that is far greater than one's capacity and even than life... your edification not only gives wisdom but also teaches the art of living and also how to pass the pathways of life without condemning anybody and considering the feelings and emotions of other people... It is here in your lap, that one attains overall development of one's mind. It is here on the premises, various cultural programmes are conducted to blazen the embers of various talents in the students. It is you who consolidates the confidence in the students so that they can firmly allege their convictions related to any subject fearlessly.

I know you are hearing me as usual. I had not many friends, so I

always shared my emotions and feelings with you. You are not only my alma-mater, but also my alter-ego, my chum, and my only hearkener... And it is you, and who else? You are the only witness to the whole gamut of my feelings.. Today while gloating over your edifice, and thinking of the ensuing departure, as it is my last year, the emotions in my heart burst into this lengthy speech. I just want to empty my heart out of emotions and also to thank you for giving me the priceless edification. I shall always call myself your's even when I shall be detached from you and become alumnus....

Far away from the torried territory of the ruthless real world is, there your evergreen grove situated on the tranquil isle of dreamland, and there is also a temple of the muse Saraswati and in the sanctum of this temple the sacred fire of enlightment is ignited for ever with holy oblations of knowledge. And since I came here in this pacific verdure, my heart is having the experience of felicity and my mind is full of gratitude for you.

Associated with you for so many years and being on indivisible part of your's, I shall have to undergo a lot pain while getting asundered from you... But I know, the upshot of every meeting and relationship is departure.

You know college, you seem to me like a huge tree, on your innumerable perches, thousand flocks of birds nestle, twitter and chirp and in the shades of

your benevolence, eat the fruits of knowledge and with the changing of the weather fly away in search of another sky.... leaving behind the empty branches, rustling and swinging round to themselves, recalling the memory of the birds flown away.... But the old birds have to fly away to give place to the new ones... And so I am to fly away in search of another sky, to seek another horizon, cherishing you and your cardial love in my heart forever...

My College

Ruby E. Jalgaonwala
S.Y.B.SC.

This is my college,
Where education is imparted.

This is my heaven,
Full of happiness and bliss.

This is a holy place,
Given for enrichment.

This is a fertile-soil,
To make friends for emotional support.

It is an anvil,
Building a character to become a good citizen.

This is a place,
Where equality previls.

This is an abode of the Muse,
Where the religion is to help and to be helped.

Seven Sisters At A Glance

Monti Linggi
F.Y.J.C. (Arts)

The north eastern states of India comprising of seven states which are - Arunachal Pradesh, Assam, Meghalaya, Manipur, Mizoram, Nagaland and Tripura are collectively known as seven sisters.

Many tourists from all over the world are attracted to the unique beauty of these states. The freshening features of nature that can be seen nowhere and the mesmerising effects of culture, half hidden from the world is so beautiful and pure. It is rightly said that if William Wordsworth had ever visited these places he would have been inspired to create a character matchless in beauty and purity to rival Lucy.

One who makes an overture at tourist adventure in these states will be greeted with pleasant surprises ranging from virgin forests to cascading water falls, breath-taking hill sites to heartbeats skipping view and streams that flow water mineral to lakes levelled by shades of emerald.

People - The inhabitants of north eastern states can easily pass off as localities of Hongkong or Bangkok or China but ironically invite a second look

of curiosity in our national metros. The people of north eastern states are mongolians with lunky-eyes, flat face, fair with average height. This explains the reason why they look like people from the neighbouring countries i.e. China, Bhutan, Myanmar and Bangladesh. They are ethnic groups of chinky eyed stock reluctantly reconciled to their fate of being categorised by accidents of history as scheduled tribes and scheduled castes. But their outlook by and large is global. These people are economically, socially and culturally developed.

India is known worldwide for her unity in diversity likewise the north eastern states eventhough united as one, are comprised of many tribes with diffeent culture and traditions. Every religion is followed by one or the other people of these states. They celebrate different festivals with great spirit and enthusiasm.

Each ethnic group has its own distinct culture and traditions deeply embedded in its food habit, dress, dances, music, customary practices and pasttimes. Each group of people has its unique dance forms whether its folk,

classical or modern, each having different style and gesture of movement. The traditional dresses vary from one region to the other. But their beauty and uniqueness is distinctly shown to the world. Speaking in a general way the highly stylish form of dance has sublimity, subtlety and grace. The richness of the costumes give lustre to the beauty of the art.

Flora and Fauna :- About 67% of the total geographical area of north eastern states is covered by different types of forest. It is thus blessed with alarming varieties of fauna and flora. Depending upon the altitude of hill ranges, the climatic condition varies from tropical to sub-alpine. One comes across wet forests, temperate forests and pine forests in different regions of these states. Some of the most beautiful and precious blooms, orchids and flowers find their natural habits here in these part of the word. The famous 'Siroy Lily' identified as the only terrestrial lily grows on the hill-top of siroy hill in Ukhrul district in Manipur.

Games & Sports :- North eastern states have gained its name and glory in the field of sports also. On national and international level, the sports persons from these states are not less compared to their counter parts in terms of spirit, skills, capabilities etc. Many a time they have brought home gold medals in Asian games and olympic games.

Tourist attractions :- The north eastern states are also fascinating destinations for discerning tourists. Blessed with a salubrious climate and landscapes languishing in natural beauty and serene splendour, it extends to the tourists a warm welcome to visit again and again. Some of the places worth to be seen are described as follows -

1) Kaziranga wild life sanctuary - It is located on the belt of Brahmaputra river in Assam where rhinoceros are found. The Kamakhya temple is also a famous place where pilgrims visit the whole year round.

2) The salt lake of Shillong is so beautiful and heart taking that tourist flock in to see its beautiful view.

3) The famous loktak lake of Manipur, a very big and beautiful fresh water lake with its unique floating masses of water hyacinth is a breath-taking view for the tourists. Moreover, the Keibul Lamjao National Park which is a natural habitat for the only brow antlered deer namely 'Sangai' is found only in this part of world is one of the tourist sports. It is the only floating park in the world.

4. Tawang valley in Arunachal Pradesh where driving is about 14000 metres high above sea level is worth visiting. With its serene mountain, snow covered hill tops, frozen lakes are beautiful. The biggest Buddhist monastries are found here.

The ongest valley bridge in Asia at Roing is also a place to visit.

There are numerous holy places. One of them is Parshuramkund, located at Teru where pilgrims from all over India come to have a holy dip in the water. It is believed that the holy dip washes one's all the sins.

At Bhismanagar one can see the old monument of the king Bhisma - father of princess Rukhmini.

5. The water falls of Cherapunji (Meghalaya) the region of maximum rainfall, attract so many tourists every year. It is Asia's biggest water fall and the view is just superb and magnificent.

6. In Nagaland, tourist can visit the graveyard of the brave soldiers who fought the IInd world war against the British. They come to light the lamp in front of the grave as a mark of respect and gratitude towards the martyrs.

As the saying goes 'The only thing that does not change on this earth is change', each and every thing changes. Even though it changes for better, it is expected that the rich cultural heritage and natural beauty of the seven sisters of the north eastern India should remain intact. The ethnic traditions and culture should be preserved so as to show the world the identity of these states. What makes the north-east people proud and happy to be born here is the glory and sanctity of these states which will always be cherished in their hearts.

The Mates Intimates

Dev Devendra Bhagwat

M.A. (Sr.) English

They come to me in many shapes,
Though silent, they speak to me
The silent words have dark shadings,
But fair and nice in purport and meaning
They do betray, but prevent me from going astray,
Nor do they brag for their immeasurable knowledge,
They impart on me, everything from their storage
They expand my ken and give me wings to fly,
For me to soar high like a lark in the endless sky.
They guide me in the dark, like a loadstar,
They pave a way for me and are my cynosure.
They are my treasures, my books,
They are cute and sparkle in their looks.
They are my friends, the mates intimates,
From thousand mirrors, glorious dreams they create.

Will You Be There For Me?

Sunita R. Methwani
M.Sc. (Sr.) Bio-Chemistry

Everybody needs a shoulder to cry on someone in life. Emotional support is the greatest service we can render to each other.

My mother used to ask me which was the most important part of human body. She had left me to think over it and she waited for my answer. I pondered over it and thinking that my guess was correct replied to her that ears could be the most important part of human body. I was an adolescent at that time. My mother said, "No, many people are deaf but they have done commendable work. They have not allowed their deafness to become a hurdle in their achievements. But you continue thinking about the correct answer."

Many days passed and I was studying in final year of B.Sc. She asked me again the same question. I contemplated again and told her, "Mummy, sight is very important to everybody. Eyes are the most important sensory organs to receive information and to observe and experience the whole world. Without eyes the whole world would have been a dark abyss. Without them one could not enjoy this colourful world." She looked at me and

said, "True! You can learn fast and enjoy beauty, but your answer is wrong. There are many blind people who are successful in their lives. Milton, the great poet, though blind, has written the great epic 'Paradise Lost'. Blind people can work independently."

Stunned again, I continued my quest for the correct answer. One year passed. Mummy asked me a couple of times and I was speechless.

Then last year, my grandpa passed away for his heavenly abode. Everybody in my family experienced this loss and we cried and cried. Even my father cried terribly. It was the first time I saw him crying like a child. My mother looked at me when it was time to say our final goodbye to grandpa. She asked me, "Do you understand now which is the most important part of human body? I think you are matured enough to find out the correct answer." I was shocked as well as puzzled when mummy asked me that time. I had always thought that it was a game between her and me.

Reading bewilderment on my face, she said, "This question is very important. It shows how you have lived

your life. For the answer you have indicated different parts of human body and I have given a negative response. Today is the day you need to learn this important lesson. My dear, the most important part of human body is your shoulder. It is because it can hold the head of a friend or a loved one when they cry. Everybody needs a shoulder to cry on sometimes in life. I hope you have enough friends so that you will always have a shoulder to cry on when you need it."

Then I got a correct answer. The shoulder is sympathetic to the pain of others. People will forget what you said... what you did.... But people will never forget how you made them feel on your shoulder. You carry the coffin of your kith and kin on your shoulder. You can shoulder your way through a crowd. You can stand shoulder to shoulder your countrymen through a crisis. You can rub shoulders with your friends, colleagues and others. You can have broad shoulders. You can give cold shoulders to your enemies. You can put your shoulder to the wheel. You can stand head and shoulders above others. You criticize others straight from the shoulders. You can have a responsibility of work on your shoulders. Then and there I understood that the most important part of human body is the shoulder.

My Dream

Bharati Patel
F.Y.J.C. (Commerce)

In my dreams, my life is so far,
Just like in the sky, there is a star.

In my dreams, far away there,
I am a fairy with silky hair.

It is a land full of peace and no fights,
Nor envy, hatred, jealousy and strife.

There shines a star near my house,
And a cat playing with a mouse.

In my dreams, there is a rising sun,
All are happy and laughing and lots of fun.

I am dancing and dancing and singing a lot,
Jumping and jumping and bouncing a lot.

But that's not true, it cannot happen,
That's why I called it the heaven.

My life is all, just like a star,
That's why I say, it's just too far.

About Glaciers

Ruby Jalgaonwala
S.Y.B.Sc.

A Glacier is defined as a large mass of perennial ice that originates on land by recrystallisation of snow or other forms of precipitation and that which shows evidence of flow. To be considered a glacier, the mass of snow must show movement.

The largest fresh water storage as the earth is represented by glaciers. It is estimated that 2.15% of the world's total water is frozen as ice is a glacier. The existing glaciers cover over 16 million square kilometres equivalent to 11% of surface of land. The total volume of ice and perennial snow in all glaciers is estimated at 27.30 million cubic kilometers.

Glaciers are developed in practically all the mountains of various climatic zones. Glaciers also cover continents and many islands in the northern and southern polar countries of which the largest is the Antarctic ice cover. The average thickness of antarctic glaciers is 2000 meters while the maximum recorded thickness is 4,200 meters.

Most of the world's ice is locked in two great ice sheets covering the Antarctica & Greenland, nearly 4000

glaciers covering 17% of the Himalayan region form a fair share. Some glaciers in Himalaya regions are three to five kilometers long, the longest glaciers Siachin gouges 72 Km. long valley through the eastern Korakoram.

The glaciers move at different rates of flow, almost from zero to sixty meters per day and this is primarily the reason that edges of the glaciers usually split into the crevasses.

Glaciers are responsible for hazardous avalanches of warm weather, rain or sudden climatic variations have been the cause of several monstrous avalanches are recorded in the Himalayas.

Snow and ice of the Himalayas are a valuable economic resource for India. So it is important to understand, measure, study and monitor this resource so that it is put to maximum use.

Lately climatologists are concerned with the prospect of global warming and behaviour of these great ice sheets. The world has become warmer over the past century due to increase in green

house gases in the atmosphere. Workers in the field feel that a warmer world would render these ice sheets smaller and consequently there is a rise in sea level. However, some latest observations give a contrary picture. According to Eugene Doomack of Hamilton, mild global warming has caused a net increase in the amount of snow at the poles rather than net melting. According to his observations, ice sheets melting at the lowest latitude margins is marginally lower than the growing of the sheets in the interiors.

Some coastal and interior sites in the Antarctica have accumulated ice over the past 80 years, giving a growth rate equivalent to a fall in sea level of 0.75 mm per annum on a warmer world, more water evaporates from the oceans to be transported to the poles to become snow.

However, the climate today is signalling the opposite effect at least in some parts of the globe. The melting of ice is accelerating. The glaciers in most mountain chains are melting. The glaciers are receding rapidly. Some ice shelves on the Antarctica are disintegrating.

This contradictory behaviour of glaciers needs further probe so as to understand them better, as detailed information is not available.

"Value of Time"

Miss. Shubhangi R. Badgujar
M.A. (Jr.) English

- To realise the value of one year,
Ask a Student who has failed in his examination
- To realise the value of one month,
Ask a mother who has given birth to a Premature baby.
- To realise the value of one week,
Ask an editor of a weekly.
- To realise the value of one day,
Ask a daily-wage Labourer.
- To realise the value of one hour,
Ask the lover who is waiting to meet.
- To realise the value of one second,
Ask a person who has survived an accident.
- to realise the value of one Milli-second,
Ask a person who has won a silver medal in Olympic !

ENGLISH SECTION

{91}

AJINTHA

AJINTHA

{90}

ENGLISH SECTION

A Thrilling Experience

Devendra V. Deshmukh
M.Sc. (Sr.) Micro-biology

I put my fingers on the alarm, it was 6.30 a.m. Immediately, I went to check my mails on my laptop. There was a mail from India. India? So where am I? I opened the mail from India. And guess what it was? It was a mail from my colleague giving congratulations. And I became aware about the whole matter. I was the first person to create a man. Man? Yes, with the help of recombinant DNA technology. I was working with 'The American Society of Cloning and Gene Therapy'. I was doing my post doctorate to create a man with outstanding intelligence.

I remembered those days when I used to sit on the last bench near the window in my class. I used to attend lectures on 'Genetics' with keen interest and inner urge. For my post-graduation I went in the interesting world of cloning and gene therapy. Finally, I achieved my aim when I discovered the value of cloning. After completing my post-graduation, I was very curious to go in the world of cloning. So, I designed a project and sent it to 'The American Society of Gene cloning and Gene Therapy.' I received a positive reply and I was asked to join them and start with my project.

I had to take a course of one year to handle the modern machinery and instruments. Working on cloning was a tedious work and many of my experiments were abortive. But I continued my efforts keeping an eye on the target. I was motivated by my objective and saw nothing but concentrated on my experiments. Then came the day after six years and I had won a battle.

After finishing my work, I called a press conference and declared my achievement. I was the first person to create the most intelligent man by cloning. I was on the top of the world. The next day I saw on the front page of every newspaper the news of my achievement declaring me 'Human God'.

And I heard an alarm! I woke up! I was on my bed. It was a dream. And I am here to fulfill it. Doing post-graduation is not enough. I have a keen desire to go in research field and especially in gene-cloning and gene therapy.

On Becoming A Vegetarian

Mayuri Vasantkumar Surana
F.Y.J.C. (Commerce)

I am a vegetarian, a pure vegetarian. I have chosen to be a vegetarian for many a reasons. One amongst them being that all living creatures have a soul, a sensitive heart. I have no rights to hurt anybody else. I would rather hurt my own. I think non-vegetarians fail to understand this. Half of the population in this world eat meat and enjoy eating chicken or fish. Man is not supposed to be a flesh-eating animal.

For the sake of giving arguments, they might ask what is wrong in eating meat and after all the vegetarians too eat plants which have life. The answer to this is very simple. Plants do not have a central nervous system. A bit of potato planted in the soil is enough to start a new potato growing in few days. Red Indian chief Seattle says, "Man does not weave the web of human life. He is merely a strand in it. Whatever he does to the web, he does to himself. To hurt animals is like damaging our own limbs."

The most common justification a non-vegetarian gives is, "I actually do not kill the goat or fish, I am not responsible for the crime and I am absolved of it." But one cannot do

away with one's share in a crime of taking life. Each person who eats meat is responsible for killing many lives. No one has a right to take away that which he cannot give that is, 'Life!' If one stops eating meat, he can save many a lives. It is just like an industry which stops manufacturing goods if they are not demanded in the market. There is a great appeal these days for vegetarianism which is extending fast.

Vegetarian diet has all the nutrients that are required by the body such as proteins, fats, carbohydrates, salts etc. A person is far more safer eating vegetarian food than non-vegetarian food. It is proved that vegetarians are stronger and can do a lot of more work than the meateaters. Eating meat is called a 'Tamasi' diet which affects the temperament of a human being. Radha Burnier says, "The modern world is discovering through a slow and painful process that all forms of life on this earth are inter-linked. When we destroy forests or even insects, we do harm ourselves for unknowingly we bring about a change of climate or prevent pollination, thus bringing about circumstances adverse to our own well-being. But having done much damage,

slowly ecological thoughts are turning towards non-destruction and vegetarianism."

On the other side violence and aggression are on the increase everywhere. I wonder why do we shut our eyes to these facts? We cannot escape the consequences of our acts. This reminds me of the famous lines

spoken by Thomas Jefferson which have such a potent and awesome meaning. He says, "I tremble for my species when I reflect that God is just." If we want to build a peaceful world and a good civilization we have to live in harmony with other living things. And each one of us can contribute to it by becoming sensitive to other forms of life!

Plastic : An Enemy of Mother Earth

Fatema H. Makra
F.Y.J.C. (Commerce)

I see plastic here and plastic there,
Only plastic and plastic everywhere.
More plastic than Mother Earth can bear,
Yet nobody hears her cry, "It's not fair"
who cares?

A plastic sheet or a polythene bag,
A plastic mug and a small little tag,
All have made Mother Earth an old
bag,
Yet nobody see her figure sag,
Who cares?

Plastic is used all over the planet,
Now we do not have anytime to fret.
To Mother Earth we are in great debt,
Nobody feels her pain, her sorrow,
yet.
Who cares?
We need to be more environment sensitive,

We need to act in a manner more effective
We need to think in a way more positive

To avoid plastic should become our
main objective?
Is anybody listening?

Plastic does not mix with ground,
Its rustle is such a disturbing sound.
It is difficult to destroy and harmful too,
Disharmony among the components of
Nature it weaves.

Don't you agree?
We can make a difference if we try
Nothing will be achieved if we just say
and cry.
Say 'No' to plastic and yes to 'Life',
Say 'Yes' to the good future, and 'No'
to the strife.
Isn't it true?

Explore Mizoram

Ramhu VL Jr.
F.Y.J.C. (Science)

Mizoram is a mountainous region which occupies an area of great strategic importance in the north eastern corner of India. There are practically no written records relating to the history of Mizoram and its people except some oral literature. It is believed that the ancestors of Mizos had come from the China Hills in the beginning of the sixteenth century. They were brave and war-loving people. There were constant fights between villages. They had a superstitious belief that a person killing many people or wild animals in his lifetime would have great achievements in God's kingdom after his death. These people had no proper religion and they used to sacrifice animals to propitiate Gods in order to get blessings.

The two celebrated Christian Missionaries, F. W. Savidge and J. H. Lorrain, set their feet in Mizoram on January 11, 1894. Within a short period of time, these missionaries converted all the Mizos into Christians. They not only converted them into Christians but also played an important role in the education system of Mizoram. They composed the Mizo alphabet and conducted free coaching classes. Owing to the influence of British Christian

Missionaries, the high rate of literacy 88.49% in 2001 census, could be seen. This brought a considerable change in the lifestyle and the standard of living.

Mizoram was one of the districts of Assam till 1972 when it became a Union Territory, with the implementation of the North Eastern Reorganisation Act. It became the 23rd state of the Indian Union in 1987 in the sequel of the signing of the historic memorandum of settlement between the Government of India and the Mizo National Front.

There are different tribes of people who live in Mizoram. The main tribes are Lushai, Lai, Mara, Chakma, Hmar, Paihte etc. They have different dialects, but a common language to all is Mizo. The Lushai, Hmar and Paihte live in the Southern part of the state. There are three Autonomous District Councils in Mizoram viz. Lai Autonomous District Council, Mara Autonomous District Council and Chakma Autonomous District Council.

The influence of the Western culture is seen in field of music and fashion. The government of Mizoram gives financial assistance to the talented youth to go abroad to learn western

music. Fashion is very high in the state, especially in the state capital, Aizawl. This capital city is known as the city of Maruti Cars.'

The state is a hilly region and there is no railway station except in Bairabi which is on the border of Assam. Transportation is done through roadways and airways. The meandering roads in the mountainous region make it more unique.

Mizoram is industrially backward in comparison to other states in India. The reason for this backwardness is that there are no raw materials available to run factories in the state. The government is trying to develop industries in the state. Mizoram is known as 'land of peace.'

Mizoram at a glance :-

Area	:- 21,081 Sq. Km.
Capital	:- Aizawl
Districts	:- 8
Population	:- 891,058
Literacy	:- 88.49%
Principal Language	:- Mizo, English

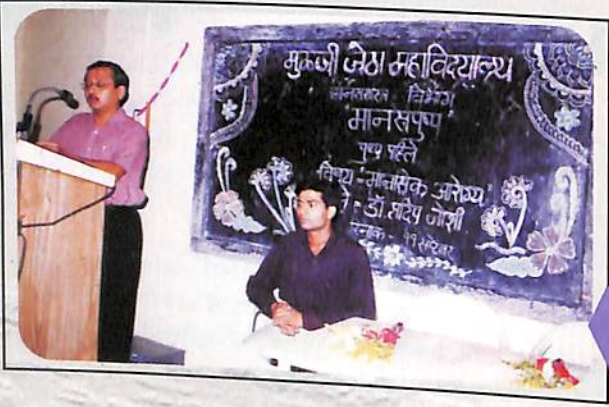
डॉ. आनंद नाडकर्णी - मानसोपचार तज्ञ, मुंबई, यांचे शुभहस्ते मानसशास्त्र विभागाच्या प्रयोगशाळेचे नविन वास्तूत उदघाटन

'आत्मविश्वासाची गुरुकिल्ली' या विषयावर प्रात्यक्षिकासह व्याख्यानासाठी आलेले प्रमुख पाहुणे डॉ. आनंद नाडकर्णी यांचे स्वागत करतांना उपप्राचार्य प्रा. एम. डी. बोंडे

डॉ. आनंद नाडकर्णी व सौ. नाडकर्णी प्रात्याक्षिक सादर करतांना...

'मानसपुष्प' या व्याख्यान मालेत प्रमुख वक्ते डॉ. प्रदीप जोशी आपले मनोगत व्यक्त करतांना

नाट्यमहीत्सव 'सृजन' उदघाटन प्रसंगी बोलतांना जेष्ठ प्राध्यापक म. मो. केळकर.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ करंडक विजेती एकांकिका 'वेटिंग फॉर गोदो' चे दृष्यात समीर तडवी व योगेश बेलदार.

डॉ. जोराम बेगी - संचालक उच्च शिक्षण अरुणाचल प्रदेश यांची महाविद्यालयास भेट....

सोबत श्री. जनत पुलु सोशल वर्कर, अरुणाचल प्रदेश, प्राचार्य व उपप्राचार्य.

डॉ. जोराम बेगी विद्यार्थ्यांना संबोधित करतांना...

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरास भेटी प्रसंगी कुलगुरु प्रा. डॉ. आर. एस्. माली व कुलसचिव प्रा. आर. एच. गुप्ता यांचे समवेत.

राष्ट्रीय सेवा योजना

साक्षरता दिंडीला हिरवा झेंडा दाखताना
प्रा.एस. बी.हिगोणेकर

जलसंवर्धन योजने अंतर्गत
पाणी अडवा, पाणी जिरवा दिंडी.

पाणी अडवा, पाणी जिरवा योजने अंतर्गत
तयार करणण्यात आलेला शोषखड्डा.

अजिंठा
२००२-०३

संस्कृत विभाग

'अजिंठा'

आचारः परमो धर्मः

हेमन्त धर्माधिकारी
प्रथम वर्ष एम. ए. (संस्कृत)

सताम् आचारः सदाचारः। सत्पुरुषाः स्वानीन्द्रियाणि वशीकृत्य परस्परं सदाक्षिप्यं व्यवहरन्ति। सत्यं वदन्ति गुरुजनान्, वृद्धांश्च आद्रियन्ते, तेषाम् आज्ञां पालयन्ति, सत्कार्याय च प्रवर्तन्ते।

आहारनिद्रादयो भावाः पशौ मानवे च समानाः। अस्ति खलु कश्चिद विलक्षणो भावः यो मानवं पशोर्विशिनाष्टि। सोऽयं दानं धर्मं येन मानवो ध्रियते यो वा मानवं धरति। मनुस्मृतौ दशाङ्गो धर्मः वर्णितः।

धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः। धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकं धर्मलक्षणम्। दशाङ्गेन धर्मेण सम्पन्नः एव मानवः मानव इति शक्यते वक्तुम्। धर्माचरणेन च शुद्धं जायते अन्तःकरणम्। धर्म एव जगतः प्रतिष्ठा, धर्म एव सर्वेषाम् आधारः सर्वं चेदं धर्मे प्रतिष्ठितम्। यथाहुस्तैतरीयाः धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा, लोके धार्मिके प्रजा उरुर्षन्ति धर्मेण पापमपनुदन्ति, धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितम्। तस्माद् धर्मः परमं वदन्ति।

धर्माचरणमेव पुंसा वास्तविकं परमात्मपूजनं येन सर्वा सांसारिकी व्यवस्था पुरुषस्य व्यक्तिगतं जीवनं च सर्वोच्चतरं भवितुमिति।

मानवजन्मैवास्ति सर्वोत्तमः अवसरः यत्र समग्रमपि कल्याणमभ्युदयो निःश्रेयसं वा साधयितुं शक्यते। मनुष्यः कर्मणि स्वतन्त्रः शुभाशुभं वा यथेच्छं कर्तुं पारयति। तत्रायं धर्माचरणेन अभ्युदयं निःश्रेयसं वा अधिगन्तुं क्षमते, अन्यथा च नीचान्नीचतरं जडभावमपि प्रयाति। सर्वशास्त्रेषु च मुलभूतो वेदः।

मनुष्यो हि सामाजिकः प्राणीः। समाजाश्रितं तस्य जीवनम्। सदाचारेणैव तस्य उन्नतिर्भवति। सदाचारेण मानवाः ब्रह्मचारिणो भवन्ति, सदाचारेण तेषां बुद्धिः वर्धते शरीरं च पुष्यति। सदाचारिणः मनसापि पापानि न चिन्तयन्ति। सःसदैव लोकस्य देशस्य च हिताय प्रवर्तते।

प्रिया तेंडुलकर-रजनी नाम्नी प्रभा

कु. रेवती ठाकूर
द्वितीय वर्ष विज्ञान

महाराष्ट्रराज्यं सुरपुरं निकाशं विजयते इति सूक्तिः सत्या खलु। अस्माकं महाराष्ट्रराज्ये नैकाः कीर्तिवन्तः कलाकाराः जाताः। तेषां गौरवशालिनी परम्परा एव अस्माकं भूषणम्। अनया परम्परया सह नैकाः कलाकाराः संबद्धाः सन्ति। तेषु सर्वेषु स्वतेजसा प्रकाशमाना प्रिया तेंडुलकर नाम्नी महती कलावती आसीत्। यथार्थनाम्नी इयं कलावती अदय अस्मिन् जगति, अस्माकंमध्ये न वर्तते। किन्तु कलाकाराः कदापि न प्रियन्ते। तेषां कलारूपेण ते अजरामराः सन्ति। नास्ति तेषां यशःकाये जरामरणजं भयम्, इत्येषा उक्तिः सार्था खलु।

प्रिया विविधेषु क्षेत्रेषु कार्यरता आसीत्। चित्रपटाः, विविधाः मालिकाः, जाहिरातक्षेत्रं, लेखनं, दिग्दर्शनं, सूत्रसंचालनम् इत्यादिषु नैकेषु क्षेत्रेषु सा कुशलतया कार्यं करोति स्म।

प्रिया विजय तेण्डुलकर इति तस्या संपूर्ण नामधेयम्। आबाल्यात् विज्ञापनविषये तस्याः रुचिः आकर्षणं च आसीत्। अतः एव नैकेषु विज्ञापनेषु सा व्यलसत्। अविशिष्टेभ्यः जनेभ्यः किमपि असामान्यं कार्यं कारणीयम् इति विचिन्त्य सा सदैव असामान्ये कार्ये मग्ना आसीत्। अतएव सामान्यापि सा असामान्या आसीत्।

महान् लेखकः नाट्यकारः मा विजय तेण्डुलकर महोदयः तस्या जनकः। लेखनस्य रुचिः तथाचं सौंदर्यदृष्टि सा पितुः एव अलभत। किन्तु तस्याः भाषाशैली स्वतन्त्रा आसीत्। अभिनये लेखने वा तया

कदापि अनुकरणं न कृतम्। चित्रपटसृष्ट्यां तस्याः पदार्पणं तस्याः कृते लाभकरम् अभवत्। मराठी हिन्दी भाषासु नैकेषु चित्रपटेषु तया विविधाः भूमिकाः कृताः। तस्याः द्वे लोचने भावदर्शिनौ आस्ताम्। रजनी नाम्न्या स्त्रीप्रधानया मालिकया सा सुविख्याता अभवत्। तदारभ्य प्रतिकारं कुर्वती स्वयंसिद्धा तेजस्विनी रजनी सर्वेषां मनसि दृढरूपेण विराजमाना अभवत्। बंदिनी, दामिनी इत्यादयः मालिकाः तस्याः अभिनयेन रमणीयाः अभवन्। अस्खलितं शब्दोच्चारणं एतदेव तस्याः विशेषः। न केवलं अभिनयक्षेत्रे अपि तु लेखनक्षेत्रे अपि सा यशस्विनी अभवत्। "ज्याचा त्याचा प्रश्न", "जन्मलेल्या प्रत्येकाला", "पंचतारांकित" इत्यादीनि पुस्तकानि तया लिखितानि। "पंचतारांकित" नाम पुस्तकं महाराष्ट्र शासनस्य पुरस्कारं प्राप्नोत्।

पंचतारांकिते उपहारगृहे सा स्वागतिका आसीत्। तस्याः सम्भाषणम् अतीव मधुरम्। कतिपयकालपर्यन्तं सा हवाईसुंदरी आसीत्। अविश्रुतं सा नावीन्यशोधनार्थं प्रायतत।

किन्तु यदा सा यशःशिखरे विराजमाना आसीत् तदा एव तस्याः दुर्द्वेन सा कर्करोगेण ग्रस्ता अभवत्। एतया दुर्धरया व्याधिना तस्य जीवनस्य अन्तः अभवत्। तस्याः वयसः ४० तमे वर्षे (चतुस्त्रिंशे) सा पञ्चत्वे विलीना अभवत्। तस्याः निधनेन साहित्यक्षितिजे प्रकाशमानः तेजोमयः सूर्यः अस्तं गतः।

भारते भाति भारती।

वृषाली गायकवाड
द्वितीय वर्ष कला (संस्कृत)

शासनस्वीकृता इतरत्रापि शिरोधारिता संस्कृत बोधवाक्य - परंपरा एतादृशी विद्यते।

१. वन्देमातरम् भारतीया जनता।
२. सत्यमेवजयते भारतीय शासनम्।
३. बहुजनहिताय बहुजनसुखाय आकाशवाणी।
४. सद्रक्षणाय खलविनाशाय च भारतीया आरक्षक विभागः।
५. शं नो वरुण नौदलम्।
६. योगक्षेम वहाम्यहं आयुर्विमा महामण्डलम्।
७. यः क्रियावान् स पण्डित पुणे विद्यापीठम्।
८. विद्या गुरुणां गुरु टिळक विद्यापीठम्।
९. सा विद्या या विमुक्तये महाराष्ट्र पाठ्य-पुस्तक निर्मिती मण्डलम्।
१०. उत्तिष्ठित जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत रामकृष्ण मिशन।
११. आत्मनो मोक्षार्थं जगहिताय च जीवन विकास नागपुरम्।
१२. संगच्छध्वं संवदध्वं सं वो मनांसि जायताम् एकता पुणे।
१३. संस्कृतं संस्कृतेर्मूलम् संस्कृत भविष्यम् नागपुरम्।
१४. संस्कृतिः संस्कृताश्रिता भारतवाणी पुणे।
१५. न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते आर आर विद्यालय, जलगावम्।
१६. न मे कर्मफले स्पृहा तरुण भारत पुणे।

'अजिंठा'

ज्ञानस्वरूपम्

अमोल खानवाले
११ वी वाणिज्य

इह जगति ज्ञानं नाम सर्वश्रेष्ठम् अमूल्यं धनम्। यः ज्ञानं प्राप्नोति सः कुबेरात् धनाढ्यः कथ्यते। स्वामी विवेकानन्दानां ज्ञानविषयकं विवेचनं केवलम् अद्भुतम्। ते कथयन्ति - शिक्षणं नाम पूर्णत्वस्य प्रगटीकरणं यद्चित्ते निहितम् अस्ति। ज्ञानं सदैव अंतर्निहितं वर्तते। मानवः ज्ञानं प्राप्नोति इत्यस्य आशयः सः केवलं आत्मनि स्थितम् आवरणं दूरीकरोति। अत एव अध्ययनं नाम आत्मनि स्थितं आवरणस्य दूरीकरणम्। न कोऽपि बाह्यसाधनेभ्यः ज्ञानं प्राप्तुं शक्नोति। ज्ञानं तु प्रकृत्यैव वर्तते एव। जन्मनः प्रभृति ज्ञानेन सहैव मनुष्यः जायते। अनन्तरेमेव उचितस्य मार्गदर्शनस्य अतीव आवश्यकता वर्तते। इमाम् आवश्यकतां पूरायितुं केवलं अध्यापकः समर्थः न कोऽपि अन्यः। अध्यापकः गुरुः वा पाठयति नाम अंतर्निहितस्य ज्ञानस्य बोधनं कारयति। तेन छात्रः अध्ययनं कर्तुं शक्नोति।

अद्यपर्यन्तं जगति सर्वमेव ज्ञानं मानवस्य मनसि एव आविर्भूतं वर्तते। आखिलस्य विश्वस्य विराटः ज्ञाननिधिः अस्माकं अतिसन्निधं वर्तते। बाह्यविश्वं नाम अध्यापनार्थम् उपयुक्तं केवलं साधनम्। यदा ज्ञानपटलं मन्द मन्द दूरीभवति तदा ज्ञानस्य तेजसा वयम् अपूर्वम् आनन्दं विन्दामः। एष खलु ज्ञानानन्दः ब्रह्मानन्दः इव वर्तते। तदेव अध्यापनम्। ज्ञानपटलस्य दूरीकरणं नाम आत्मोन्नतिः। यस्य ज्ञानपटलं शीघ्रं दूरीभवति सः ज्ञानी कथ्यते। यस्य पटलं निबिडं सः अज्ञानी। यस्य पटलं शीघ्रमेव पूर्णतया दूरीकृतं वर्तते सः महाज्ञानी उच्यते।

स्वामी विवेकानन्दः कथयन्ति यद्, अस्मिन् विश्वे न केनापि कोऽपि शास्यते। प्रत्येकः स्वयमेव गुरुः। अंतर्निहिते जीवतत्त्वकोषे अस्माकं बुद्धिः सुप्तावस्थायां स्थिती अस्ति। तस्याः जागरणार्थम् अवबोधनार्थं वा केवलं गुरुः एव समर्थः। अतएव सर्वदा गुरुः वंदनीयः। अस्मै शिल्पकाराय गुरवे नमः।

संस्कृत विभाग

(१०१)

'अजिंठा'

(१००)

संस्कृत विभाग

विज्ञानदूतः ए. पी. जे. अब्दुल कलाम महोदयः

चिन्मय जयंत ठाकूर
११ वी विज्ञान

ब्राह्मोस, पृथ्वी, आकाश इत्यादयानां क्षेपणास्त्राणां जनकः महान् संशोधकः च माननीयः ए. पी. जे. अब्दुल कलाम महोदयः अस्माकं भारतदेशस्य वर्तमानः राष्ट्रपतिः वर्तते। १९३१ तमे वर्षे आक्टोबर मासस्य पञ्चदशमे दिने मद्रासराज्ये स्थिते रामेश्वरंनाम ग्रामे सः जनिम् अलभत। अब्दुल पकीर जैनुल बदीन अब्दुल कलाम इति तेषां नामधेयम्। श्वार्झ नाम्नि पाठशालायां ते अध्ययनं अकुर्वन्। त्रिची नगरे स्थिते सेंट जोसेफ महाविद्यालयातः तैः विज्ञानपदवी अधिगता। तदनन्तरं मद्रासराज्ये तंत्रशिक्षणसंस्थायां ते प्रवेशं प्राप्तवन्तः। एरॉनॉटिक्स नाम तेषां अभिमततमः विषयः आसीत्।

१९५८ तमे संवत्सरे संरक्षणविभागे वरिष्ठ वैज्ञानिकस्य पदे ते नियुक्ताः आसन्। तैः नन्दी नाम प्रथमं यानं कृतम्। एसएलव्ही ३ नाम प्रथमः भारतीयः कृत्रिमः उपग्रहः तेषां प्रयत्नैः एव सञ्जातः। तदनन्तरम् अग्निः, आकाश, पृथ्वी, त्रिशुल, नाग इत्यादीनां नैकानां क्षेपणास्त्राणां निर्मितिः तैः कृता। किन्तु न सहजसाध्यं इदं यशः। नैकवारं तैः अपयशसः हलाहलम् अपि प्राशितम्। पृथ्वी नाम क्षेपणास्त्रस्य निर्मितिप्रक्रियायां नैकवारं ते अपयशः प्राप्तवन्तः किन्तु तैः प्रयत्नाः न त्यक्ता न त्यक्तः।

“न्याय्यात् पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः”
इत्येषा उक्तिः सार्था खलु एतेषां विषये। तेषां

अविरत-प्रयत्नानां सुमधुरं फलं ते प्राप्तवन्तः। सर्वोच्चपदे विराजमानाः खलु ते। भारतशासनेन पद्मभूषण, पद्मविभूषण तथाच भारतरत्न इत्यदिभिः पुरस्कारैः तेषां समुचितः सम्मानः कृतः।

अब्दुल कलाम महोदयस्य रूपेण भारतः कुशलं मार्गदर्शकं, वैज्ञानिकं च प्राप्तवान् अस्ति। “विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात्”, इति संदेशं यच्छतः अस्य विज्ञानदूतस्य कृते अस्माकं सर्वेषां शुभेच्छाः सन्ति।

आचारः परमो धर्मः। (सदाचारः)

हेमंत धर्माधिकारी
एम.ए. १ (संस्कृत)

सताम् आचारः सदाचारः। सत्पुरुषाः स्वानीन्द्रियणि वशीकृत्य परस्परं सदाक्षिप्यं व्यवहरन्ति। सत्यं वदन्ति, गुरुजनान् वृद्धांश्च अद्रियन्ते, तेषामाज्ञां पालयन्ति, सत्कार्याय एव प्रवर्तन्ते। सदाचारेण जनाः विनीताः बुद्धिमन्तश्च च जयन्ते।

आहारनिद्रादयो भावाः पशौ मानवे च समानाः। अस्ति खलु कश्चिद् विलक्षणो भावो यो हि मानवं पशोर्विशिनष्टि) सोऽयं एव धर्मः, येन मानवो ध्रियते, यो वा मानवं धरति। दशाङ्गो धर्मः मनुस्मृतौ एवं वर्णितः।

धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः।
धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकं धर्मलक्षणम् ॥

दशाङ्गेन धर्मेण सम्पन्न एव मानवः मानव इति शक्यते वक्तुम्। धर्माचरेण च शुद्धं जायते-
करणम्। धर्म एव जगतः प्रतिष्ठा, धर्म एव सर्वेषामाधारः सर्व चेदं धर्मं प्रतिष्ठितम्। यथाहुस्तैत्तिरीयाः धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा, लोके धार्मिके प्रजा उपसर्पन्ति, धर्मेण पापमपनुदन्ति, धर्मं सर्वं प्रतिष्ठितम्, तस्माद्, धर्मं परमं वदन्ति। धर्माचरणमेव पुंसां वास्तविकं पुरुषस्य वैयक्तिकं जीवनं च सर्वोच्चतरं भवितुमर्हति।

मानवजन्मैवास्ति सर्वोत्तमः अवसरः यत्र

समग्रमपि कल्याणमभ्युदयो निःश्रेयसं वा साधयितुं शक्यते। मनुष्यः कर्मणि स्वतन्त्रः। शुभाशुभं वा यथेच्छं कर्तुं पारयति। तत्रायं धर्माचरणेन अभ्युदयं निःश्रेयसं वा अधिगन्तुं क्षमते। अन्यथा च नीचान्नीचतरं जडभावमपि प्रयाति। सर्वशास्त्रेषु च मूलभूतो वेदः। स एव विस्तरेण मानवकर्तव्यमाचरणीयं सर्वतो भावेन शिक्षयते।

मनुष्यो हि सामाजिकः प्राणी, समाजश्रितं तस्य जीवनम्। सदाचारणैव तस्य उन्नतिर्भवति। सदाचारेण मानवा ब्रह्मचारिणो भवन्ति, सदाचारेण तेषां बुद्धिः वर्धते, शरीरं च पुष्यति। सदाचारिणो बुद्धिः शुध्यति, स मनसापि पापानि न चिन्तयति। स सदैव लोकस्य, देशस्य च हिताय प्रवर्तते। सदाचारिणः सर्वत्रैव आदरं लभन्ते।

हासविलासौ ।

वैदही जोशी
तृतीय वर्ष कला (संस्कृत)

१) कस्मिंश्चिन्नगरे कोऽपि सज्जनः विद्युद्देयकं धनागारे भर्तुं प्रस्थितः। मार्गमध्ये संमुखमागतं तस्य पूर्वप्रतिवेशिनं स दृष्टवान्। मुहूर्तमेकं स्थित्वा सज्जनं प्रतिवेशिनं नमस्कृत्य तं कुशलं पृष्टवान्। प्रतिवेशी ब्रवीति नाहं मूर्खाभिवादनं करोमि। सज्जनः सस्मितमाह किन्त्वहं करोमीति।

२) अणुशक्तितत्त्वं जगति प्रतिष्ठापयन् आईन्स्टाईन नामकः विख्यातः शास्त्रज्ञः त्रिदिवसीयविज्ञानसंमेलनार्थं कञ्चित्नगरं संप्राप्तः। एकस्मिन् प्रभाते मन्दं मन्दं वर्षति पर्जन्ये स और्णवस्त्रं परिधाय प्रभातचलनार्थं प्रतस्थे। मार्गमध्ये स किमप्युपाहारगृहं प्रविष्टः। पदार्थसूचिं उत्पीठे तस्य पुरतः स्थापयन्तं तत्रस्थं भृत्यं स्वल्पशर्करायुतं चायमानेतुमादिष्टवान्। अल्पावधौ भृत्यः चायं तथा तद् दिनस्य वृत्तपत्रम् उत्पीठे न्यदधात्। शास्त्रज्ञमहोदयस्य सान्निध्ये तस्योपनेत्रं नासीत्। अतो वृत्तपत्रे मुद्रितानि कानिचित् बृहत्शीलाक्षराण्यवलोक्य कञ्चिद्द्वार्ता पठितुं भृत्यं कथितवान्। भृत्योऽब्रवीत् भोः सज्जन क्षमस्व, नाहं कस्यामपि पाठशालायां प्रविष्टः बाल्यादा। भवत्सदृशमहमपि निरक्षरोऽस्मीति। वराकः आईन्स्टाईनः।

मित्रस्नेहः ।

राजश्री भावसार
तृतीय वर्ष कला (संस्कृत)

अस्माकम् जीवने अन्यैः मनुष्यैः विविधैः संबंधैः युक्ताः वयम्। तेषु अन्यतमः अस्ति सुहृत्सम्बन्धः।

सन्मित्र - लक्षणं वर्णितमेवम्

पापाभिवारयति योजयते हिताय
गुह्यं च गूहति गुणान् प्रकटीकरोति।
आपन्नं न च जहाति, ददाति काले
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥

प्रगाढसागर इव अस्ति मित्रस्नेहः। न आतपेन शुष्को भवति न च शीतेन घनायते मित्रस्नेहः। नयनयोः चेतसः च अन्यदेव रसायनम्। न हि विचलति सतां स्नेहः दूरेऽपि स्थितानाम्। स्नेहः निकटवर्ती दूरवर्ती इति अन्तरं लोपयति। सुखे साहजिकः स्नेहो दूरादपि विराजते।

द्वयोः मनसोः मीलनम् अस्ति मित्रता। सा सर्वेषां मूर्ध्नि तिष्ठति। समानशीलेव्यसनेषु सख्यम् भवति।

कुलीनैः पण्डितैः च सह सम्पर्कः कस्य न हिताय। सत्संगति-गङ्गायाम् स्नातस्य अन्यैः दानैः तीर्थैः अध्वरैः वा किम्।

सतां संगतयः ननु सन्मार्गस्य दर्शिकाः दीपिकाश्च भवन्ति। स्नेहः मनोन्नतिं वितरति वाचि सत्यं सिञ्चाति, चित्तं रञ्जयति प्रियेव सततं श्रेयः पल्लवयति, दुःखं हरति। किं किं न करोति मित्रम् अस्माकं कृते? अतः अपूर्वम् एव मित्रस्नेहः। भवभूतिना वनदेवतामुखेन उक्तमेव-सतां सन्धिः सङ्गः कथमपि हि पुण्येन भवति।

महाराष्ट्रीयानां नौसाधनम् ।

धनश्री रावेरकर
द्वितीय वर्ष कला (संस्कृत)

श्री छत्रपतिः शिवरायः हबशीजनानां जलदुर्गं जेतुं प्रथमं नौसाधनं निर्ममे। स्वयं च सिन्धुदुर्गं निर्माय भूयस्यः बृहत्तयः रणतरणयःतेन रचिताः। तस्य नौसाधनं प्रबलम् आसीत् इति आंग्ला प्रशशंसुः। तदनन्तरं महाराष्ट्रे आंगरे-कान्हेरे बलिष्ठः अभवताम्। नौसादल संपन्नः स तदा आङ्गलादीन् विजित्य सागरे महाराष्ट्रीयानां प्रभुत्वं प्रस्थापितवान्। इतरेषां च मनसि महाभयम् निर्मितवान्। नौसादलबलिष्ठात् तस्मात् सर्वे अपि तत्रेसुः। तदनु पश्चिमोदधिवलयां निखिलायां न कोऽपि अपरः संचरणक्षमो बभूव। तस्य सागरजयः स्वतन्त्रतया वर्णनविषयतां याति। अस्य पुत्राः अपि नौविज्ञाने परमपारगाः। परं मिथः कलहात् एतन्नौसाधनं हीनतां नीतम्।

१७५६ तमे ख्रिस्ताब्दे आंगरेकुलस्य नौसाधने साधनहीनतां प्राप्ते पेशवेमहाशयेन विजयदुर्गं स्वीया सागरसेना स्थापिता। आनन्दराय धुलपः सेनाध्यक्षपदे नियुक्तः। तस्य वंशे नारायणपालः महादेवपालः दत्ताप्रसादः इत्याख्याः पञ्जाशत्संख्याकाः बृहन्नौकाः आसन्। एतैः संग्रामसागरानौकाभिः आङ्गलैः समं सागरसंग्रामाप्रसंगः समुपस्थितः। तस्मिन् आङ्गला पराजयं प्राप्ताः। परं ततः परत्र १८६३ तमे ख्रिस्ताब्दे सागरसेनानिर्मितिः समारब्धाः। परेषाम् अविरतोद्योगात् भारतीयानां च अविरतप्रयत्नरतेः अभावात् भारते सागरसेनासाधनं कञ्चित् कालं विश्रामम् अलभत।

अर्जिठा
२००२-२००३

'इलेक्ट्रॉनिक माध्यमातील संधी' या विषयावरील व्याख्यान प्रसंगी प्रमुख वक्ते श्री. निलेश खरे, प्रतिनिधी झी.टीव्ही, अल्फा टीव्ही वाहिनी, सोबत प्रा. राजेंद्र गाडगीळ, प्रा. राजेश वाघुळदे, डॉ. किसन पाटील.

प्राध्यापक प्रबोधनीचे उद्घाटन, हस्ते व्याकरण तज्ञ श्री. अरुण फडके

'पाटील आले लंडनहून' या विषयावर बोलताना डॉ. आनंद पाटील गोवा विद्यापीठ, गोवा

एज्युकेशनल फेअर - क्षणचित्रे....

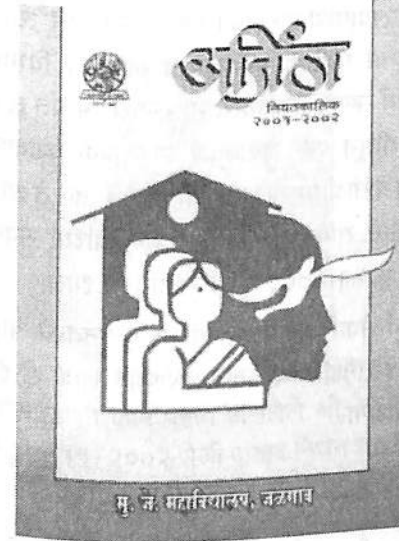

अजिंठा
२००२-०३

महाविद्यालयीन वार्ता

अजिंठा नियतकालिक २००१-२००२ ला अनेक पुरस्कार

शैक्षणिक वर्ष २००१-०२ चा अजिंठा "स्त्री विशेषांक" म्हणून प्रसिद्ध केला होता. या अजिंठावर पुरस्कारांची अक्षरशः बरसात झाली. सर्वप्रथम मुंबईच्या यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान तर्फे राज्यस्तरावरील सर्वोत्कृष्ट नियतकालिकाचा प्रथम पुरस्कार रु. १०,०००/- या अजिंठ्याच्या अंकाला मिळाला.

सदर पुरस्कार अमळनेर येथील उ.म.वि.च्या प्रताप तत्त्वज्ञान केंद्राच्या सभागृहात प्रा. विलास चव्हाण (संचालक विद्यार्थी कल्याण उ.म.वि.) यांच्या हस्ते व यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान मुंबई येथील श्री. दत्ता बाळ सराफ यांचे उपस्थितीत प्रा.सौ. गौरी राणे, संपादिका अजिंठा नियतकालिक यांना प्रदान करण्यात आला.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या विद्यार्थी कल्याण विभागातर्फे घेण्यात आलेल्या विद्यापीठस्तरीय नियतकालिक स्पर्धेत देखील या अजिंठा ने सहा विविध पुरस्कार प्राप्त केले आहेत.

- १) उत्कृष्ट मुखपृष्ठ - प्रथम पुरस्कार
- २) उत्कृष्ट मांडणी - प्रथम पुरस्कार
- ३) उत्कृष्ट कविता मराठी :- प्रथम पुरस्कार "स्त्री जन्मा तुझी कहाणी" - श्री. सुमीत काबरे (एस.वाय.बी.एस्सी.)
- ४) उत्कृष्ट कथा मराठी :- द्वितीय पुरस्कार "मानसी" - कु. प्रणिता किसन पाटील (एस.वाय.बी.एस्सी.)
- ५) उत्कृष्ट कविता हिंदी - द्वितीय पुरस्कार "माँ की तुलना" - कु. पूजा पांडेय (एफ.वाय.बी.एस्सी.)
- ६) उत्कृष्ट कविता इंग्रजी :- द्वितीय पुरस्कार "Women in India" कु. एकता शामनानी (१२ वी वाणिज्य)

या पुरस्काराच्या रकमेतूनच दरवर्षी अजिंठा मधुन प्रसिद्ध होणाऱ्या मराठी, इंग्रजी, हिंदी व संस्कृत या भाषांमधील दोन सर्वोत्कृष्ट साहित्य कृतींना प्रथम व द्वितीय पुरस्कार देण्यात येणार आहे. याची सुरुवात शैक्षणिक वर्ष २००२-०३ च्या अजिंठा पासून होईल.

अजिंठा नियतकालिकाच्या या सुयशाबद्दल प्राचार्य अनिल राव, संपादिका प्रा. सौ. गौरी राणे व सर्व संपादक मंडळाचे विविध मान्यवरांकडून अभिनंदन करण्यात आले आहे. यात श्री. ग. प्र. प्रधान, ज्येष्ठ स्वातंत्र्यसेनानी श्री. वि. वि. चिपळूणकर, माजी संचालक, माध्यमिक शिक्षण, डॉ. यशवंत रारावीकर - सेवानिवृत्त प्राध्यापक एच.पी.टी. कॉलेज नाशिक, डॉ. आशुतोष रारावीकर, संचालक रिझर्व बँक मुंबई, श्री. व्ही. मुरलीधरन्, संचालक, नेहरू युवा केंद्र नवी दिल्ली, प्रा. एस. डी. लड्डू, भांडारकर प्राच्यविद्या संशोधन संस्था पुणे, अॅड प्रवीणचंद्र जंगले, प्राचार्य लॉ कॉलेज जळगाव व श्री एस. डी. भावसार, पारोळा यांचा समावेश आहे.

■ ■ ■

भावपूर्ण निरोप :-

१) प्रा. बी. एम. पाटील :-

१९६९ मध्ये भूगोल विभागात व्याख्याता म्हणून रुजू झालेले प्रा. बी. एम. पाटील आपल्या ३३ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर ३१ मे २००२ रोजी सेवानिवृत्त झाले. अध्यात्माची विशेष गोडी असलेले सर जळगाव येथील स्वामी समर्थ केंद्राचे संस्थापक सदस्य आहेत. आपले यापुढील आयुष्य अध्यात्मामध्ये व्यतीत करण्याचे सरांनी ठरविले आहे.

२) प्रा. एस. एस. पाटील :-

पदार्थ विज्ञान विभाग मु. जे. महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी असलेले प्रा. पाटील यांनी १९६८ पासून पदार्थ विज्ञान विभागात प्राध्यापक म्हणून काम पाहिले. आपल्या ३४ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर सर सेवानिवृत्त झाले.

३) प्रा. एल. आर. चौधरी :-

रसायनशास्त्र विभाग. १९६९ मध्ये आपल्या महाविद्यालयात प्राध्यापक म्हणून रुजू झालेले चौधरी सर देखील याच महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी. ३३ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर सर निवृत्त झाले. अध्यात्माकडे ओढा असलेल्या चौधरी सरांनी भक्ती गीतमाला हे पुस्तक लिहिले आहे.

४) प्रा. आर. एल. राणे :-

पदार्थ विज्ञान विभाग मु. जे. महाविद्यालयाचे प्रीडिग्री ते बी.एससी. विद्यार्थी असलेले प्रा. राणे यांना गणित विषय अत्यंत आवडत असे परंतु त्यावेळी एम.एससी. गणित करण्याकरता पुण्याला जावे लागे. तेव्हा काहीशा नाईलाजानेच पदार्थ विज्ञान विषयात एम.एससी. केले व १९६७ पासून मु. जे. महाविद्यालयात प्राध्यापक म्हणून काम पाहिले. आपल्या ३५ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर सर सेवानिवृत्त झाले.

५) प्रा. पी. एल. कोल्हे :-

मु. जे. महाविद्यालयाच्या वाणिज्य शाखेचे माजी विद्यार्थी असलेले कोल्हे सर एम.कॉम. नंतर १९७१ ते १९७८ दरम्यान कोकणातील वेंगुर्ला येथे प्राध्यापक म्हणून काम पाहत होते. जुन १९७६ ला ते मु. जे. महाविद्यालयामध्ये प्राध्यापक म्हणून रुजू झाले. त्यानंतर सेवानिवृत्ती पूर्वी ६ वर्षे त्यांनी वाणिज्य विभागाचे उपप्राचार्य म्हणून जबाबदारी सांभाळली. अत्यंत खडतर परिस्थितीतून एक जबाबदार प्राध्यापक घडवण्यात आपल्या मातोश्रींचा फार मोठा वाटा आहे. असे ते आजही अभिमानाने सांगतात. आपल्या २५ वर्षांच्या सेवेनंतर सर ३० एप्रिल २००३ रोजी सेवानिवृत्त झाले.

सर्व सेवानिवृत्त प्राध्यापकांना नृत्तीनंतरचे आयुष्य सुख अन समृद्धीचे व उत्तम आरोग्याचे जावो ही ईश्वर चरणी प्रार्थना.

भावपूर्ण आदरांजली :-

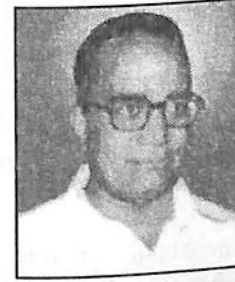
प्रा. शशीभाऊ देशपांडे

आपल्या महाविद्यालयाच्या वाणिज्य विभागात १९७३ पासून अर्धवेळ प्राध्यापक म्हणून रुजू झालेले प्रा. शशीभाऊ हे खऱ्या अर्थाने सर्वांचे भाऊ होते. स्टाफ रूममध्ये हसत खेळत वातावरण असले म्हणजे तिथे शशीभाऊंची उपस्थिती आहे हे लगेचच कळायचे. विद्यार्थी व शिक्षकप्रिय असलेल्या या प्राध्यापकास आम्ही यावर्षी जड अंतःकरणाने सेवानिवृत्ती प्रसंगी निरोप दिला

खरा परंतु तोच निरोप शशीभाऊंचा अंतीम निरोप ठरला व सेवानिवृत्तीनंतर लगेचच कुर काळाने त्यांना आमच्यातून ओढून नेले. आमच्या या ज्येष्ठ भावासम सहध्यापकास आम्ही विसरूच शकत नाही परमेश्वर त्यांच्या आत्म्याला शांती देवो.

श्री. शशिकांत पाटील

मु. जे. महाविद्यालयाच्या कार्यालयामध्ये मुख्य लिपीक म्हणून काम पाहत असलेले श्री. शशी पाटील यांचे १७/११/२००२ रोजी दुःखद निधन झाले. १ जुलै ७५ पासून सेवेत रुजू असलेले श्री. पाटील यांच्याकडे कार्यालयामधील अनेक महत्वाचे विभाग सोपवले गेले. कार्यालयातील सर्वसाधारण प्रशासन, पेन्शन प्रकरणे, सेवापुसितका तसेच विद्यापीठाच्या निरनिराळ्या परीक्षांचे कामकाज ते पाहत असत. दर गुरुवारी भक्तीभावाने श्री. दत्ताची आरती व पूजा करणारे श्री. शशी पाटील यांची उणीव आम्हाला भासत आहे. परमेश्वर त्यांच्या आत्म्यास शांती देवो.

प्रा. शामकांत कुलकर्णी :-

संस्कृत विभागामध्ये जुन १९६७ पासून प्राध्यापक म्हणून ३० वर्षे काम पाहिलेले व ३१/७/९९ रोजी

सेवानिवृत्त झालेले प्रा. शामकांत कुलकर्णी यांना देवाज्ञा झाली. संस्कृतचे गाढे अभ्यासक म्हणून त्यांची ख्याती होती. परमेश्वर त्यांच्या आत्म्यास चिरशांती देवो.

हार्दिक अभिनंदन :-

प्राचार्य ए. जी. राव :-

मुळजी जेठा महाविद्यालयाचे प्राचार्य अनिल राव यांची महाराष्ट्र प्राचार्य महासंघाचे सचिव म्हणून स्तुत्य निवड करण्यात आली आहे. तसेच करिअर कॉन्सलिंग कमिटी ऑफ वेस्टर्न इंडिया रिजनल कॉन्सिल, इन्स्टिट्यूट ऑफ सी. ए. ऑफ इंडिया या संस्थेवर सदस्य म्हणून सन्मानपूर्वक नियुक्ती झाल्याबद्दल त्यांचे हार्दिक अभिनंदन.

प्रा. डॉ. महेश जोशी :-

वाणिज्य विभागातील प्रा. महेश जोशी यांना पुणे विद्यापीठाने पीएच.डी. प्रदान केली. त्यांच्या शोधप्रबंधाचा विषय होता "महाराष्ट्रातील व्यावसायिक नाट्यसंस्थांचे व्यवस्थापन" त्यांना डॉ. एस. बी. कोलते अहमदनगर यांचे मार्गदर्शन लाभले.

श्री. डॉ. हेमंत कुलकर्णी :-

नाट्यशास्त्र विभागास नेहमीच बहुमोल सहकार्य करणारे श्री. हेमंत कुलकर्णी यांना यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नासिक तर्फे नुकतीच पीएच. डी. प्रदान केली. त्यांचा विषय होता, "महाराष्ट्रातील हौशी रंगभूमीवरील दिग्दर्शकांच्या कार्यपद्धतीचा संप्रेषणात्मक दृष्टीकोनातून अभ्यास" यांना डॉ. लक्ष्मणराव देशपांडे औरंगाबाद यांचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा. सौ. गौरी राणे :-

वनस्पतीशास्त्र विभागातील प्रा. सौ. गौरी राणे यांनी "डायव्हर्सिटी ऑफ सॉईल फंजाय इन जळगाव डिस्ट्रीक्ट" या विषयावर पुणे विद्यापीठास प्रबंध सादर केला होता. या प्रबंधासाठी पुणे विद्यापीठाने

त्यांना पीएच.डी. दिली. हा प्रबंध डॉ. आर. व्ही. गंधे रिडर पोस्ट ग्रॅज्युएट रिसर्च सेंटर मॉडर्न कॉलेज पुणे यांच्या मार्गदर्शनाखाली तयार केला होता. यासाठी त्यांना युजीसी कडून दोन वर्षांची टीचर्स फेलोशिप देखील मिळाली होती.

प्रा. सौ. भाग्यश्री भलवतकर :-

संस्कृत विभागातील प्राध्यापिका सौ. भलवतकर ह्या नुकत्याच नेट परिक्षा उत्तीर्ण झाल्या.

प्रा. कु. करुणा सपकाळे :-

एन.सी.सी. चे Pre Commission Training स्कॉलर येथे पूर्ण करून सेकंड लेफ्टनंट म्हणून महाराष्ट्र गर्ल्स बटालियन नं. ४ ला रुजू झाल्या.

प्रा. शेखर सोनाळकर :-

मुळजी जेठा महाविद्यालयातील वाणिज्य शाखेतील प्रा. शेखर सोनाळकर यांची उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या फॅकल्टी ऑफ कॉमर्स अँड मॅनेजमेंट वर सदस्य म्हणून विद्यापीठाने स्तुत्य निवड करण्यात आली.

प्रा. डॉ. किसन पाटील :-

मुळजी जेठा महाविद्यालयातील मराठीचे व्याख्याता डॉ. किसन पाटील यांची महाराष्ट्र राज्य व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या मराठी विषय अभ्यास मंडळ सदस्यपदी स्तुत्य नियुक्ती झाली.

प्रा. सौ. लता पाटील :-

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक मंडळाच्या रसायनशास्त्र अभ्यासमंडळ सदस्यपदी नियुक्ती झाली. त्यांचे हार्दिक अभिनंदन.

कु. प्रणिता पाटील :-

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई आणि का. स. वाणी मराठी, प्रगत अध्ययन संस्था धुळे यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित नवलेखकांसाठी कथालेखन शिबीर दि. १९, २०, २१ जानेवारी २००३ या कालावधीत धुळे येथे संपन्न झाले. या शिबीरासाठी नवोदित कथा लेखिका म्हणून

कु. प्रणिता किसन पाटील (तृतीय वर्ष विज्ञान वनस्पतीशास्त्र) हिची निवड राज्यपातळीवर झाली. तिने या शिबीरात उपस्थित राहून प्रशिक्षण घेतले. विशेष म्हणजे अजिंठा नियतकालात तिने लिहिलेल्या कथाना सतत तीन वर्ष उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ स्तरीय पारितोषिके प्राप्त झालेली आहेत. तिचे हार्दिक अभिनंदन.

श्री. योगेश बोरसे :-

मु. जे. महाविद्यालयात आदर्श विद्यार्थी पुरस्कार मिळाल्यानंतर उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या वाद-विवाद स्पर्धेत प्रथम पारितोषिक मिळाले.

तसेच Youth Hostel of India (YHA) तर्फे उत्तरांचल राज्यातील "हर-की-दून" हा ट्रेकिंग कॅम्प २१ दिवस (२ मे २३ मे) यशस्वी रित्या पार पाडला. हा नॅशनल लेव्हलचा कॅम्प होता. तेथेच त्याची पुढच्या कॅम्पसाठी लीडरशीपसाठी निवड झाली.

दि. २६ जानेवारी २००३ एन.सी.सी. मध्ये सर्वोत्कृष्ट कॅडेट म्हणून निवड झाली.

२००१-०२ या शैक्षणिक वर्षात युवक बिरादरीने घेतलेल्या विद्यापीठ स्तरीय स्पर्धेत द्वितीय व वक्तृत्व स्पर्धेत उत्तेजनार्थ पारितोषिक.

अजिंठा मासिकात लेखाचे (२००१) योगदान.

एन.सी.सी. मध्ये रक्तदानात सहभागी झाल्याने बटालीयनकडून २०१ रु. चे स्कॉलरशीप.

सर्व मान्यवरांचे हार्दिक अभिनंदन.

भावपूर्ण निरोप.....

प्रा. बी. एम. पाटील
भूगोल विभाग

प्रा. एस. एस. पाटील
भौतिक शास्त्र विभाग

प्रा. एल. आर. चौधरी
रसायन शास्त्र विभाग

प्रा. आर. एल. राजे
भौतिक शास्त्र विभाग

प्रा. पी. एल. कोल्हे
वाणिज्य विभाग

हार्दिक अभिनंदन

प्रा. डॉ. महेश जोशी
पी.एच.डी.

प्रा. डॉ. सौ. गौरी राजे
पी.एच.डी.

प्रा. सौ. भाग्यश्री भलवतकर
नेट परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा. करुणा सपकाळे
सेकंड लेफ्टनंट

प्रा. डॉ. किसन पाटील
सदस्य, मराठी अभ्यासमंडळ
महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक मंडळ, पुणे

प्रा. सौ. लता पाटील
सदस्य, रसायन शास्त्र अभ्यासमंडळ

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परिक्षा गुणवत्ता यादीतील मानकरी.....

कुलकर्णी केतन
बोर्डात आठवा,
विज्ञान शाखा प्रथम,
नगित १००/१००महाजन मिलिंद
बोर्डात नववा,
भौतिक शास्त्र १००/१००चौधरी चैताली
बोर्डात बारावी
विज्ञान शाखा प्रथमचौधरी पीयुष
बोर्डात बारावा
विज्ञान शाखा प्रथम
भौतिक शास्त्र १००/१००मणियार रचना
बोर्डात चौदावी
व्यावसायिक शाखा तेरावीदेशपांडे प्रियंका
बोर्डात पंधरावी,
विज्ञानशाखा द्वितीय
भौतिक शास्त्र १००/१००लाहोटी हर्षल
बोर्डात विसावा
विज्ञान शाखा चौथा
जीवशास्त्र १००/१००अद्रावलकर कौस्तुभ
बोर्डात एकवीसावाभागडीकर निखील
बोर्डात चौवीसावा
भौतिक शास्त्र १००/१००पाटील प्रविण
कला शाखा तेरावायावलकर दिपक
वाणिज्य शाखा पहिलासोनी नयनेश
वाणिज्य शाखा दुसरामित्तल वनिता
वाणिज्य शाखा तेरावी

विद्यापीठ स्तरीय विशेष गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थी.....

चिंचोले संजय
एम. ए. मराठी,
प्रथमशेख महमंद शुकीर शेख
एम. ए. हिंदी,
प्रथमपाटील प्रगती
एम. ए. संस्कृत
प्रथमपाटील स्वाती
एम. ए. संस्कृत
द्वितीयपिले रमाकांत
एम. ए. संस्कृत
तृतीयसावंत दिनेश
एम. ए. इतिहास
प्रथमगायकवाड अनिल
एम. ए. इंग्रजी
तृतीयकुमार संजय
एम. लिब. आर. एस्सी
प्रथमचौधरी आरती
एम. लिब. आर. एस. स्सी.
द्वितीय

विद्यापीठ स्तरीय विशेष गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थी.....

मिताळे विनोद
एम.सी.जे.
द्वितीय

गाडलिंग देवानंद
एम.सी.जे.
तृतीय

तिवारी हरिश
एम.ए./ एम.एस्सी., भूगोल
द्वितीय

पाटील द्विपक
एम.ए./एम.एस्सी., भूगोल
तृतीय

धर्माधिकारी हेमंत
बी. ए. संस्कृत
प्रथम

भिडे आरती
बी.लीब. आय. एस्सी.
प्रथम

राजूरकर मनिषा
बी.लीब. आय. एस्सी.
द्वितीय

स्वामीनाथन सुचीत्रा
बी.एस्सी. बायोकेमेस्ट्री
प्रथम

पाटील संदीप
बी.एस्सी. बायोकेमेस्ट्री
द्वितीय

बोरसे संजय
बी.एस्सी. बायोकेमेस्ट्री
तृतीय

कुळकर्णी दिम्पी
बी.एस्सी. इलेक्ट्रॉनिक्स
प्रथम

कोठावडे प्रणिता
बी.एस्सी. इलेक्ट्रॉनिक्स
तृतीय

प्राध्यापकांचे विशेष कार्य

प्राचार्य अनिल राव

- दि. २२ मार्च २००३ रोजी विद्यापीठ अनुदान आयोग व कला, वाणिज्य, गृहविज्ञान महिला महाविद्यालय, धुळे यांनी आयोजित केलेल्या "शिक्षकेतर कर्मचारी आणि ग्रंथपाल यांची महाविद्यालयीन मूल्यमापनातील भूमिका" या विषयावरील चर्चासत्रामध्ये एक सत्राचे समन्वयक म्हणून तर एक सत्राचे कार्याध्यक्ष म्हणून सहभाग घेतला.
- Active participation in the capacity of conrenor of committee at sub regional conference of WIRC of Institute of Chartered Accountants of India on 9-11 Jan. 2003.
- Attended Maharashtra state Commerce Conference held at Ulhasnagar, Mumbai 27-28 April 2003.

डॉ. एस. एस. राणे
(मानसशास्त्र विभाग)

Dr. P. T. Chaudhari
Commerce Dept.

- दि. २८ फेब्रु. १ मार्च २००३ रोजी एस.एस.व्ही.पी. कॉलेज धुळे येथे झालेल्या राष्ट्रीय चर्चासत्रात निबंधवाचन इज अल्ट्रिझम इन सफिसिअंट फॉर रिहॅबिलिटीशन ऑफ चाइल्डट लेबर या विषयावरचा निबंध सादर केला.
- Worked as a Chairman of a Technical Session on "Tex Reforms in India at All India Commerce Conference held at Udaipur (18-20 Oct. 02)
- Presented Research paper on "Research in Commerce" at All India Commerce Conference, Udaipur (Rajsthan)
- Attended Maharashtra State Commerce Conference held at Ulhasnagar, Mumbai (27-28 April 03.)
- Edited Book on "Tax Reforms in India."

Dr. G. S. Chaudhari
(Botany Deptt.)

A Ph.D. degree awarded to his student Mr. Yogesh P. Patil by North Maharashtra University, Jalgaon. The title of the thesis is "Assessment of water quality in Tapti River and Effects of Pollution on Vegetation Around its Bank."

प्रा. डॉ. किसन पाटील
(मराठी विभाग)

- २७ व २८ सप्टेंबर २००२ (शुक्र. शनिवार) सरस्वती भुवन महाविद्यालय, औरंगाबाद येथे राष्ट्रीय चर्चा सत्रात निबंध वाचन भाषांतर प्रक्रिया आणि मूल्यमापन.
- ९ आणि १० नोव्हें. २००२ (शनि.-रविवार) जनसाहित्य परिषद, अमरावतीच्या विद्यमाने आयोजित ७ वे जनसाहित्य संमेलन, वरुड जि. अमरावती येथे प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती. खानदेशातील

श्रेष्ठ शारदीय व्याख्यानमाला कृतिकाशी कविवर्यी सावित्रीबाई फुले या विषयावर व्याख्यान. (मानधनाचे रु. ५००/- पाचशे मात्र) संस्थेस देणगी.

१३. १५ डिसेंबर २००२ (रविवार) जळगाव जिल्हा म. सा. प. द्वारा आयोजित ४ शिबिरांमधील साहित्य संमेलनात मराठी साहित्याला खानदेशी साहित्यिकांचे योगदान या परिसंवादात मराठी कविवर्या क्षीरालीन योगदान या विषयावर भाषण.

१४. २७ डिसेंबर २००२ (शुक्रवार) रु. ३.०० सुप्रसिद्ध लेखक डॉ. आनंद पाटील (गोवा विद्यापीठ) यांची आकाशवाणी जळगाव केंद्रासाठी मुलाखत घेतली.

१५. ३ जानेवारी २००३ (रविवार) डॉ. अण्णासाहेब बंडाळे महिला महाविद्यालयाच्या शार्वीय सेवा योजना शिबिरात सावित्रीबाई फुले या विषयावर भाषण.

१६. १२ जानेवारी २००३ (रविवार) मुंबईचे विकारर श्री. मयूरकर महान यांच्या विकरला प्रदर्शनाचे उद्घाटन प्रसंगी शारदा समाग्रह, तेजा बौद्धी जळगाव येथे भाषण.

१७. २८ जानेवारी २००३ (माळवार) रु. ४.०० के. नारखेडे विद्यालय व जळगाव येथे भाषण.

१८. ८ मार्च २००३ (शनिवार) रु. ४.०० ललित कला महाविद्यालय, जळगाव येथे वार्षिक स्नेहसंमेलन आणि वार्षिक विकरला प्रदर्शनाचे उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती - भाषण.

१९. १० ऑगस्ट २००२ (शनिवार) रु. १२.०० स्व. यशवंत चौधरी कला विभागाद्वारे आयोजित विकारर गुलजार गवळी आणि सी. अंजली पुरस्कार - गवळी यांच्या विकरला प्रदर्शन प्रसंगी उद्घाटनपर भाषण.

२०. जिल्हा परिषद जळगाव यांचे तर्फे जिल्हा साक्षरता समितीवर "महिला प्रतिनिधी" म्हणून निवड.

२१. वल्लभदास बालजी वाचनालयच्या महिला व बालकल्याण समितीतर्फे घडणाल आलेल्या कथाकथन स्पर्धेत प्रथम क्रमांक.

२२. शार्वीय महाविद्यालय चळीसगाव येथे द्वितीय वर्ष वनस्पतीशास्त्र अभ्यासक्रमाच्या पुनर्रचनेच्या कार्यशाळेत सक्रीय सहभाग.

२३. प्रथम वर्ष विज्ञान वनस्पतीशास्त्र या वर्गासाठी दोन कृत्रिम पुस्तके F.Y.B.Sc. Botany Paper I & F.Y.B.Sc. Botany Paper II प्रकाशित झाली.

प्रा. डॉ. गौरी बाळ वनस्पतीशास्त्र विभाग

कवितेचे अक्षर होणारा जनसाहित्य विचार. याविषयावर परिसंवादात भाषण/कविसंमेलनात कविता वाचन.

३. ३० जानेवारी २००३ (गुरुवार) दुपारी ५.०० जनता महाविद्यालय, मलकापूर, जि. बुलढाणा येथे के. उषाबाई कोलते व्याख्यानमालेत अमृतानुभवार्थील पुरुष/प्रकृती (शिवशक्तीसमावेशन) याविषयावर भाषण.

४. १८ फेब्रु. २००३ (माळवार) रु. ५.०० किसान शिबिरा प्रसारक मंडळ गुडे यांच्या बी.एच.एम.एस. कॉलेज शिरपूर येथे वार्षिक स्नेहसंमेलनाचे उद्घाटनासाठी प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती.

५. २६ व २७ फेब्रु. २००३ (बुध/गुरुवार) मू. जे. वृत्तविद्या विभागाची बी.सी.जे. / एम.सी.जे. विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास दौऱ्या पूर्ण येथे आयोजित विद्यापीठ आणि सकाळ वृत्तपत्र समईस भेट. या प्रसंगी "Broadcasting Journalism" या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजनात सहभाग.

६. १४ मार्च २००३ (शुक्रवार) साय. ७ ते ८ आणि ८.३० ते ९.३० श्री यशवंतर श्रीकृष्ण सेवा मंडळ, मुसावळ यांच्या विद्यमान "श्री सेत ज्ञानेश्वर आणि त्यांचे कार्य" या विषयावर दोन व्याख्याने.

७. ३० ऑगस्ट २००२ (शुक्रवार) मू. जे. महाविद्यालयाच्या साहित्य मंडळाच्या विद्यमान एक दिवसीय मराठी शुद्धलेखन कार्यशाळा आयोजन. ११० विद्यार्थ्यांचा सहभाग. मराठी व्याकरणाचे अभ्यासक श्री. अरुण फडके, ठाणे यांचे मार्गदर्शन लाभले. या कार्यशाळेसाठी समन्वयक म्हणून कार्य.

८. ९ ऑगस्ट २००२ (शुक्रवार) रु. ३.०० श्री सिद्धी विनायक विद्यालय, एम. आय. डी. सी. जळगाव. ऑगस्ट क्रांति दिनानिमित्त "खानदेशातील स्वातंत्र्याची चळवळ" या विषयावर भाषण.

९. ५ सप्टेंबर २००२ (गुरुवार) सकाळी ११.०० आर. आर. विद्यालय जळगाव येथे शिक्षक दिन कार्यक्रमास प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती. शिक्षक पालक संघाद्वारे शिबिराक्या सकार.

१०. २२ सप्टेंबर २००२ (रविवार) रु. ४.०० एंड्रजेल येथे जिल्हा समग्रलेखन या कार्यक्रमास प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थिती. (लोकमतमध्ये याविषयी प्रकाशन पा. कवि. या. ना. आणखे यांच्या "फर्मान" या कविता संग्रहाचे प्रकाशन पुस्तक परिषद लेख प्रकाशित)

११. २३ सप्टेंबर २००२ (सोमवार) मराठी कवि लक्ष्मीकान्त तांबाळी यांची आकाशवाणी जळगाव केंद्रासाठी मुलाखत घेतली.

१२. ९ ऑक्टो. २००२ (बुधवार) साय. ६.०० वाडमय मंडळ, अमळनेर

प्रा. सौ. यु. एस. मानुधने
प्राणीशास्त्र विभाग

१. उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठातर्फे आयोजित एस.वाय.बी.एस्सी. प्राणीशास्त्र या विषयाच्या अभ्यासक्रमाच्या पुर्नरचनेची कार्यशाळा, आर्ट्स, सायन्स कॉमर्स कॉलेज शहादा चे आयोजित करण्यात आली होती. यामध्ये सक्रीय सहभाग.

२. रोटरी क्लब जळगावतर्फे प्रकाशित केल्या जाणाऱ्या अजिंठा मासिकात "पोलिओ निर्मुलन विशेष आव्हान" या विषयावरचा लेख प्रकाशित.

प्रा. सं. ना. भारंबे
भुगोल विभाग

१. Participated in Seminar on "Role of Voluntary Organizations" in social development Organised by NIPCCD, Delhi at Jain Irrigation Ltd. Jalgaon on 31 Aug. & Sept. 2002.

२. Attended & Presented a paper on महाराष्ट्र राज्यातील दुग्धउत्पादनाच्या दिशा : एक भौगोलिक विश्लेषण in UGC sponsored conference on "Constraints and Prospects of Agriculture and Animal Husbandary in Marathwada region. A Geographical Perspective" organised by Maharashtra Udayagiri Mahavidyalaya, Udgir on 16 & 17 Aug. 2002.

३. हवामान व शेती या विषयावर आकाशाणी प्रसारणासाठी संवाद लेखन व प्रसारण (प्रसारण दिनांक २३-१०-२००२ दु. ३.००)

४. Book published for F.Y.B.A./B.Sc. Classes; (a) Physical Geography - Paper I (Lithosphere) (b) Physical Geography - Paper II (Atmosphere & Hydrospher) by Prashant Publication, Jalgaon, June 2002.

५. Attended the workshop on syllabus restructuring in Geography at S.Y.B.A./B.Sc. & Sr. M.A./M.Sc. conducted by NMU Jalgaon at SSVS sanstha's B.N.S. Patil Arts & M.F.M.A. commerce college, Dhule on 14th Dec. 2002.

Shri H. B. Gajre
(Physics Dept.)

१. Attended a workshop on syllabus praming for S.Y.B.Sc. Physics on 25/2/03 at NTVS, GTP college Nandurbar.

२. Attended a practical workshop in Physics on 5/3/03 at Pratap College, Amalner.

Shri A. J. Chaudhari
(Mathematics Dept.)

Attended Workshop on syllabus praming for S.Y.B.Sc. Electronics on 25/2/03 at GTP Nandurbar.

प्रा. देवेंद्र इंगळे
(इतिहास विभाग)

१. दिल्ली येथील इंदिरा गांधी नॅशनल सेंटर फॉर आर्ट्स (IGNCA) च्या वतीने हाती घेण्यात आलेल्या AJANTA - CD ROM PROJECT मध्ये Resource Person म्हणून आमंत्रित करण्यात आले. या प्रकल्पामध्ये प्रा. इंगळे हे जागतिक ख्यातीचे ज्येष्ठ इतिहास संशोधक डॉ. वॉल्टर स्फीक (मिशीगन विद्यापीठ, अमेरिका) यांचे बरोबर काम करत आहेत.

'अजिंठा'

(११६)

महाविद्यालयीन वार्ता

२. अमृतसर (दि. २८,२९,३० डिसें. २००२) ६३ व्या इंडियन हिस्ट्री काँग्रेस मध्ये सहभाग आणि शोधनिबंधवाचन.

३. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाच्या इतिहास विभागाने आयोजित 'न्यु ट्रेन्ड्स दन हीस्ट्री' या राज्यस्तरीय परिसंवादासाठी (दि. १९,२०,२१ फेब्रु. २००३) 'रिसोर्स पर्सन' म्हणून आमंत्रित आणि शोधनिबंधवाचन.

४. अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषदेच्या १० व्या अधिवेशनात सहभाग (चांदवड /दि. २०,२१ जाने. २००३)

५. क्रांतिसिंह नाना पाटील अकादमीच्या आयोजित 'दासशुद्रांची गुलामगिरी : पुर्नदृष्टिक्षेप' (शिरूर / दि. १०,११मे, २००३) या राज्यस्तरीय परिसंवादात सहभाग आणि शोधनिबंधवाचन.

६. प्रागतिक सामाजिक शास्त्र संस्था, महाराष्ट्राच्या सचिवपदी नियुक्ती.

प्रा. सुरेश तायडे
(हिंदी विभाग)

१. शिक्षक पालक संघ - सदस्य निवड. बाल निकेतन विद्या मंदीर जळगाव

२. २८/२/०३ काव्यवाचन - आकाशवाणी जळगाव (स्वरचित हिंदी कविता प्रसारित)

३. ८/३/०३ रोजी के. विश्वासराव भालेराव प्रतिष्ठान तर्फे दलित अस्मिता पुरस्कार सोहळ्याचे आयोजन सक्रिय सहभाग.

४. २१/३/०३ सामाजिक वनीकरणामार्फत आयोजित (जागतिक वन दिन) कार्यक्रमात प्रमुख अतिथी म्हणून निमंत्रण.

प्रा. ए. पी. चौधरी
(संरक्षण शास्त्र विभाग)

१. राष्ट्रीय सेवा योजना कला वाणिज्य व गृहविज्ञान महाविद्यालय जळगाव हिवाळी शिबीरात शिरसोली येथे अध्यक्षीय भाषण.

२. १२/१/०३ नूतन मराठा कॉलेज जळगाव येथे विद्यापीठ नियुक्त समितीवर विषयतज्ञ म्हणून काम केले.

३. जानेवारी २००३ उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठात संरक्षणशास्त्र विषयाच्या अभ्यासक्रम उपसमितीच्या चेअरमनपदी कार्य करून बी.ए. भाग दोनचा अभ्यासक्रम तयार केला.

४. एम.ए. भाग दोनचा अभ्यासक्रम तयार करण्यात सक्रिय सहभाग घेतला.

५. एस.एस.व्ही.पी. कला वाणिज्य महाविद्यालय धुळे येथे अभ्यासक्रम वर्क शॉप मध्ये रिसोर्स पर्सन म्हणून काम केले.

६. जानेवारी २००३ सामान्यज्ञान च्या आवृत्तीचे लेखनकार्य निराली प्रकाशन पुणे.

Dr. A. S. Bhole
Geography Dept.

१. Attended the National Seminar on Environment Management held at Osmania University, Hyderabad on 22, 23, 24th March 2003.

'अजिंठा'

(११७)

महाविद्यालयीन वार्ता

प्रा. डॉ. एस. ए. बाहेकर
(प्रपाठक, इतिहास विभाग)

- Presented paper "Role of Geographical Enviroment on tribe settlements in Jalgaon District Maharashtra." This research paper is accepted for publication in fakitch on issue of this seminar.
2. Prepresented a Major Research project ot UGC New Delhi, project entitled "Role of Environmation tribal development and planning in Jalgaon District Maharashtra."
 1. जानेवारी २००३ - ऐतिहासिक लेख - भूषण कवीने पाहिलेला छत्रपती शिवाजी राजा, सदाचा लेख, मासिक, लोककल्याणीचा पहिला अंक, वरणगाव, ता. भुसावळ, जि. जळगाव यात प्रकाशित झाला.
 २. ३ जानेवारी २००३ - क्रांति ज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती च्या निमित्ताने प्रासंगिक लेख - सावित्रीबाई फुले : एक महान स्त्री शक्तीचा आविष्कार. दि. ३/१/२००३ च्या दैनिक लोकमत जळगाव मध्ये क्रमशः पूर्वार्ध आणि उत्तरार्ध दोन भागात प्रकाशित.
हाच लेख दि. ३०/१२/२००२ च्या साप्ताहिक गोदावरी जळगाव, मराठी मार्ग - मासिक नागपूर आणि लोककल्याणी मासिक वरणगाव, ता. भुसावळ जि. जळगाव, यात प्रकाशित झाला.
 ३. दि. १८ व १९ जानेवारी २००३ - अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद स्थळ श्री नेमिनाथ जैन ब्रह्मचर्य नेमिनाथ नगर जिल्हा नाशिक, आयोजक - सुराणा महाविद्यालय, कनिष्ठ महाविद्यालय, चांदवड जि. नाशिक - आयोजित दि. १८ व १९ जानेवारी २००३ अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषदेत ऐतिहासिक शोधनिबंध चर्चासत्रात सक्रीय सहभाग.
 ४. फेब्रुवारी २००३ - १९ फेब्रुवारी २००३, २७३ व्या शिवजयंती उत्सवाच्या निमित्ताने जयहिंद हायस्कूल व कनिष्ठ महाविद्यालय धुळे - येथे प्रमुख कला म्हणून छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या जीवनावर भाषण.
 ५. १९ फेब्रुवारी २००३ - शिवजयंती निमित्ताने प्रासंगिक लेख छत्रपती शिवराय: छत्रपती शिवराय: राष्ट्रभक्ती व एकात्मतेचे प्रतिक, दैनिक लोकमत जळगाव. १९ फेब्रुवारी २००३ रोजी, पूर्वार्ध व उत्तरार्ध दोन भागात प्रकाशित. ही तसेच सदरचा लेख साप्ताहिक शब्दशक्ती जळगाव मध्ये प्रकाशित.
 ६. दि. २०/२/२००३ इतिहास एम.फिल./पीएच.डी. व्हायवा कमेटी चेअरमन म्हणून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव अंतर्गत नियुक्ती.
 ७. मार्च २००३ - १८ मार्च २००३, प्रासंगिक लेख. शहाजी राजे भोसले जयंती निमित्ताने, शहाजी राजांचे स्वराज्य संस्थापनेतील योगदान, ही साप्ताहिक शब्दशक्ती जळगाव मध्ये प्रकाशित.

प्रा. सी. पी. लभाणे
(मानसशास्त्र विभाग)

प्रा. सौ. चारुता गोखले
(मराठी विभाग)

- दि. ३ मार्च २००३ ते २२ मार्च २००३ या कालावधीत भोसला मिलीटरी कॉलेज, नाशिक येथे उद्बोधन वर्ग पूर्ण केला.
१. मातृप्रबोधन काळाची गरज ह्या विषयावर काशीबाई ऊखाजी कोल्हे शाळेत व्याख्याने (दि. १६ जानेवारी २००३)
 २. श्री. जयवंत दळवी लिखित संध्याछाया ह्या नाटकाचे परीक्षण आणि चर्चा : स्थळ व. वा. वाचनालय, जळगाव. (दि. १८ जानेवारी २००३)
 ३. आनंदीबाई प्राथमिक विद्यामंदीर - स्नेहसंमेलन आणि बक्षीस वितरण समारंभानिमित्त प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थिती (दि. २८ जानेवारी २००३).
 ४. पदव्युत्तर कला मराठी विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान : उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठात सुवर्णपदक प्राप्त झालेल्या श्री. संजय चिंचोले ह्यांचा सत्कार दि. ५/३/२००३
 ५. जागतिक महिला दिनानिमित्त स्वाक्षरी स्पर्धेची परीक्षक म्हणून उपस्थिती : स्थळ ज. जि. म. सह. बँकेचे सभागृह (दि. ८/३/२००३)
 ६. दैनिक लोकमत मध्ये शाळेतले दिवस ह्या शीर्षकांतर्गत लेख (दि. १२/३/२००३)
 ७. सुरभी महिला मंडळाच्या उपाध्यक्षपदी निवड. जागतिक महिला दिनानिमित्त आयोजित विविध स्पर्धांमध्ये विजयी आणि सहभागी झालेल्या सभासदांचा सत्कार (दि. २७/३/२००३)

मान्यवरांच्या भेटी :-

शैक्षणिक वर्ष २००२-०३ मध्ये अनेक मान्यवरांनी महाविद्यालयास भेट दिली. यामध्ये पद्मश्री श्री. कुमार केतकर संपादक दैनिक लोकमत, श्रीमती शारदा नायक संचालक स्टेट रिसोर्स सेंटर नवी दिल्ली व श्रीमती शैला मुजुमदार को-ऑर्डिनेटर स्टेट रिसोर्स सेंटर नवी दिल्ली, डॉ. आनंद नाडकर्णी मानसोपचार तज्ञ व समाजसेवक मुंबई डॉ. जोराम बेगी, डायरेक्टर हायर व टेक्निकल एज्युकेशन अरुणाचल प्रदेश, पद्मश्री ना. धो. महानोर,

प्रतिथयश कवी, श्रीमती विजया पवार, समाज कल्याण अधिकारी जळगाव, डॉ. आनंद पाटील, इंग्रजी विभाग प्रमुख गोवा विद्यापीठ, लक्ष्मीकांत तांबोळी मराठी कवी, अरुण साधू लेखक, पत्रकार, डॉ. यु. आर. कापडी डायरेक्टर, बी. सी. यु. डी. उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ व श्री. डब्ली, रजिस्ट्रार. एस.एन.डी.टी. विद्यापीठ मुंबई यांचा समावेश होता.

■■■

नवागतांचे स्वागत :-

शैक्षणिक वर्ष २००२-०३ मध्ये पुढील प्राध्यापकांच्या महाविद्यालयात नेमणुका झाल्या.

- १) प्रा. आनंद काटीकर - मराठी
- २) प्रा. नितीन धवडे - हिंदी

- ३) प्रा. सौ. उज्वला नेहेते - इतिहास
- ४) प्रा. कु. मुक्ता कुलकर्णी - राज्यशास्त्र
- ५) प्रा. कु. सुलभा बसवनाथे - सूक्ष्मजीवशास्त्र
- ६) प्रा. केतन नारखेडे - सूक्ष्मजीवशास्त्र

या सर्वांचे महाविद्यालयामध्ये हार्दिक स्वागत.

प्राध्यापक प्रबोधिनी

पुस्तक प्रकाशन सोहळा

महाविद्यालयाच्या सभागृहात दि. २० जाने. २००३ रोजी महाविद्यालयातील प्राध्यापक बंधूभगिनींनी वर्षभरातील लिखित व प्रकाशित केलेल्या पुस्तकांचा सामूहिक पुस्तक प्रकाशन सोहळा प्राध्यापक प्रबोधिनीच्या विद्यमाने आयोजित केला गेला.

या सोहळ्याचे प्रमुख अतिथी म्हणून निवृत्त प्राध्यापक आणि भारतातील सुप्रसिद्ध लेखक डॉ. शंकर पुणतांबेकर हे उपस्थित होते. त्यांच्या हस्ते विविध पुस्तकांचे प्रकाशन करण्यात आले. पुस्तक लेखकांचा संस्थेच्यावतीने यथोचित सत्कार करण्यात आला. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान प्राचार्य अनिल राव यांनी भूषवले.

संस्थेच्यावतीने सर्व लेखकांना पुष्पगुच्छ आणि भेटवस्तु प्रदान करण्यात आल्या. या प्रसंगी लेखकांनी आपले मनोगत व्यक्त केले. कार्यक्रमाचे प्रमुख अतिथी डॉ. शंकर पुणतांबेकर या वेळी म्हणाले, मु. जे. महाविद्यालयाची शैक्षणिक परंपरा अद्वितीय आहे. आज ज्या मान्यवरांची पुस्तके प्रकाशित झाली. त्यांचे मी हार्दिक अभिनंदन करतो. आजच्या या सोहळ्यात प्रामुख्याने बरीच पाठ्यपुस्तके प्रकाशित झाली आहेत. काही पुस्तके ही वाङ्मयाच्या दृष्टीने महत्वपूर्ण आहेत. प्राध्यापक प्रबोधिनीने हा उपक्रम हाती घेऊन उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरात एक नवा पायंडा निर्माण केला आहे. या कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालन डॉ. महेश जोशी यांनी केले तर प्रास्तविक डॉ. श्रीमती एस. एस. देशपांडे यांनी केले. या प्रकाशन सोहळ्यात प्रकाशित झालेली पुस्तके व त्यांचे लेखक पुढील प्रमाणे-

लेखक

- १) उपप्राचार्य एम. डी. बोंडे
- २) प्रा. डॉ. जे. एन. चौधरी
(गणित विभाग)
- ३) उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे
(मानसशास्त्र विभाग)
- ४) प्रा. डॉ. एस. ए. बाहेकर
(इतिहास विभाग)

पुस्तकाचे नाव

1. Calculus - F.Y.B.Sc
2. Matrices & Differential equations - F.Y.B.Sc
3. Algebra, Geometry & Graph Theory - F.Y.B.Sc
Prashant Publication Jalgaon.
१. मानसशास्त्र - एफ.वाय.बी.ए.
प्रशांत प्रकाशन जळगाव
१. रणझुंजार सेनापती उमाबाई दाभाडे
२. शिवजन्म तिथीचे निर्णायक संशोधन
३. सिंदखेडकर जाधव घराण्याचा चिकित्सक इतिहास
(१५७०-१०१०) भाग १

'अजिंठा'

(१२०)

महाविद्यालयीन वार्ता

४. सिंदखेडकर जाधव घराण्याचा चिकित्सक इतिहास
(१७१०-१८१८) भाग २
कसाब प्रकाशन जळगांव

भारतातील युद्धतंत्र
प्रशांत प्रकाशन जळगाव

Text Book of Zoology. F.Y.B.Sc.
Nirali Prakashan Pune

Genetics & Environmental Biology for F.Y.B.Sc.
Nirali Prakashan Pune

1. Botany I for F.Y.B.Sc.
2. Botany II for F.Y.B.Sc.
Nirali Prakashan Pune.

1. Botany I for F.Y.B.Sc. - cryptogams
2. Botany II for F.Y.B.Sc. - Plant Morphology and
Anatomy
Prashant Publications, Jalgaon.

Practicals in Chemistry F.Y.B.Sc.
Nirali Prakashan Pune.

Practicals in Chemistry, F.Y.B.Sc.

1. Physical Geography Paper I (Lithosphere)
2. Physical Geography Paper II (Atmosphere and
Hydrosphere)
Prashant Publication, Jalgaon.

शेवटी मी

मयूर प्रकाशन जळगांव.

१. लोकसाहित्य लोकसंस्कृती - प्रतीमा प्रकाशन, पुणे.
२. साहित्य विमर्श - चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद

संपादक

१. शब्दगंध - प्रथम वर्ष कला हिंदी
२. अर्थगंध - प्रथम वर्ष वाणिज्य हिंदी
शैलजा प्रकाशन, कानपूर

(१२१)

महाविद्यालयीन वार्ता

- ५) प्रा. ए. पी. चौधरी
(संरक्षणशास्त्र विभाग)

- ६) डॉ. व्ही. बी. शाह
(प्राणीशास्त्र विभाग)

- ७) प्रा. एस. एम. जावळे
(प्राणीशास्त्र विभाग)

- ८) डॉ. जी. एस. चौधरी
(वनस्पतीशास्त्र विभाग)

- ९) डॉ. सौ. जी. एम. राणे
(वनस्पतीशास्त्र विभाग)

- १०) प्रा. ए. एच. नारखेडे
(केमिस्ट्री विभाग)

- ११) प्रा. आर. बी. गुजराथी
(केमिस्ट्री विभाग)

- १२) प्रा. एस. एन. भारंबे
(भूगोल विभाग)

- १३) डॉ. के. एम. पाटील
(मराठी विभाग)

- १४) डॉ. विद्या व्यवहारे
(मराठी विभाग)

- १५) प्रा. ए. बी. पाटील
(हिंदी विभाग)

'अजिंठा'

Students from North East Region of India

In the academic year 2001-02, a special drive with a spirit of national integrity was designed by our college. This drive achieved great success and 15 students took admission to various courses in M. J. College. The students are as follows

Indu Lingi	XI Arts
Zonumnawi C	XI Arts
Labbyaran Lui	XI Science
Rishabh Sing	XI Science
Rajkumar Sing S.	XII Science
Tobram Sing N.	XII Science
Pulu Bulia	F.Y.B.Sc.
Lomusang Dradil	F.Y.B.Sc.
Pundaite Shekunga	F.Y.B.Sc.
Shanti Lingi	F.Y.B.Com.
Moti Lingi	F.Y.B.A.
Tamai Runa	F.Y.B.A.
R Lawmsanga	Jr. M.A. Geography
K C Lalnummawia	Jr. M.A. Geography
Joseph Lalninglian	Jr. M.Sc. Biochemistry.

NATIONAL CONFERENCE ON e-GOVERNANCE

Sponsored by University Grants Commission held on 20th & 21st December 2002.

Information & Communication Technology development has left indelible impacts on every field-business included.

As a premier institution working since last 50 years in the field of education & having social concern, M. J. College has occupied leading position; not because of age but because of its philosophy to work

without clamour for upliftment of the society & is striving for betterment in all fields of life. In the chain of workshops, seminars, conference etc. the conference with the concept of Information & Communication Technology & Business Governance was planned. UGC, Pune Region office acceded to our request to sponsor & in the month of December 2002 the conference was held on 20th & 21st. It is notable that over 200 participants took advantage of it.

The first day began with the colours, Hon'ble Vice Chancellor, Dr. R. S. Mali of North Maharashtra University, being Chief Guest was on the dias; he guided us and blessed us.

Thereafter the keynote speaker, Jyotindra Jhaveri, an IT consultant from Pune, emphasized to build the new structure for e-Governance in business; the patched upkeeps of the present structure of business will not be sufficient he claimed. With examples, he spelled the legal implications of cyber crimes. Besides, he touched to the concept of ERP expatiating it, he weighed the place of ERP in the e-Governance of business.

In the first technical session, CYBER LAWS & ACCOUNTING SYSTEMS AND PRACTICES were covered. Shri Ujjwal Marathe a Chartered Accountant and Shri Shriniwas Dixit, an IT practitioner, vented their views on the subject as resource persons. Shri Ujjwal Marathe discussed the concept of CYBER LAWS, SALIENT FEATURE OF Information Technology Act, 2000. Besides, he explained the concept of the Digital Signature, Public Key, Private Key and also elaborated the procedures of the functioning of these keys.

Shri Shriniwas Dixit, another

resource person, deliberated on the accounting related to e-Governance, wherein he maintained that this field is in infant stage. He vividly explained the issues relating to impacts of the electronic media on the business activities and especially on the Accounting.

The doyen Shri Shiv Sankar Mishra, from Aurangabad, adorned the second technical session. He served a dish for feast on CYBER ETHICS. He took the historic view of the concept of individual and institutional values in the society. The changed paradigms becom changes in framework of ethics, he demanded of the participants.

On the second day the first session was relating to the e-Governance with TAXATION & AUDITING SYSTEMS & PRACTICES. Shri Abhay Mate & Shri Nitant Trilokekar ably resourced the session. Shri Mate covered Systems Audit, scope & need for it, abuses of computers, errors, frauds and techniques in the light of use of electronic media. Nitant Trilokekar started with humorous poem & explained history & necessity of the Information Technology Act, important sections from the Act. He cited the real Indian cases on cyber crime.

In the last technical session Shri Prashant Pol, a Nationally renowned person in the field of Information Technology, enlightened the participants on - classification of crime, detection of crime, punishment for crimes & protection from crimes - in the cyber age. How cyber crimes are effected intentionally? & such other issue he clearly drawn before the participants. His spell was so tight that when he returned to chair then participants were silent for a long minute & then responded by clapping hands in appreciation.

The conference ended with valedictory session chaired by Dr. P. V. Dabli, Registrar of S.N.D.T. University, Mumbai. He published the conference proceedings on this occasion and guided the participants. Prin. A.G. Rao & Dr. S.G. Deshpande were convenors of this conference.

Dr. Prakash Kothari

Secretary, National Conference on e-Governance

■ ■ ■

हिंदी परिसंवाद

मु. जे. महाविद्यालयाच्या हिंदी विभागातर्फे आयोजित 'नरेंद्र मोहन के नाटक' विषयावरील परिसंवाद २८ आक्टोबरला संपन्न झाला. परिसंवादाला उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिक्षेत्रातील व स्थानिक मिळून हिंदी विषयाचे सत्तर प्राध्यापक व एम.ए. चे चाळीस विद्यार्थी हजर होते.

सुरुवातीला मुक्ताईनगर येथील हिंदीचे प्रा. तुळशीराम जाधव, मु. जे. महाविद्यालयातील प्रा. शशिकांत देशपांडे व प्रा. अशोक धोर्बीच्या वडिलांच्या दुःखद निधनाबद्दल त्यांना श्रद्धांजली अर्पित करण्यात आली.

सकाळी १०.३० ला उद्घाटन समारंभाची सुरुवात सरस्वतीच्या प्रार्थनेने झाली. कु. दिपाली बडगुजर, कु. सोनाली बडगुजर व कु. प्रिया वाघुळदे या विद्यार्थिनींनी कवी निराला यांनी लिहिलेली, 'वीणावादिनी वर दे' ही प्रार्थना सादर केली. प्रार्थनेनंतर ह्या परिसंवादाचे संयोजक व हिंदी विभाग प्रमुख प्रा. अरुण पाटील यांनी प्रास्तविक व पाहुण्यांचा परिचय करून देतांना सांगितले की नरेंद्र मोहनांसाठी साहित्य हथेली पर अंगारे की तरह आहे. त्यांच्यासाठी कविता व नाट्यनुभव हा रसरशीत जिवंत व दाहक आहे. त्यांनी स्वतः जीवनाची ही दाहकता अनुभवली आहे. त्यांच्या जन्म लाहोरचा.

महाविद्यालयीन वार्ता

जवळ ३००० शिक्षणप्रेमींनी या स्टॉलला भेट देऊन माहिती घेतली. प्रदर्शनाचे उद्घाटन मा. कुलगुरु डॉ. आर. एस. माळी यांचे हस्ते व जिल्हाधिकारी डॉ. संजय मुखर्जी यांचे प्रमुख उपस्थितीत झाले. अनेक मान्यवरांनी खान्देश कॉलेज एज्युकेशन सोसायटीच्या स्टॉलला भेट देऊन समाधान व्यक्त केले. या स्टॉलला "बेस्ट प्रेझेंटेशन अँड बेस्ट इंटरॅक्शन" हे बक्षिस मिळाले. या स्टॉलचे समन्वयक म्हणून प्रा. सौ. गौरी राणे यांनी काम पाहिले. त्यांना प्राचार्य अनिल राव व उपप्राचार्य यांचे मार्गदर्शन लाभले. स्टॉलच्या यशस्वितेसाठी प्रा. के. बी. महाजन व त्यांचे सहकारी तसेच अनेक प्राध्यापकांनी सहकार्य केले.

- प्रा. डॉ. गौरी राणे

■ ■ ■

घरगुती पाणी शुद्धीकरण स्वस्त संयंत्र निर्मिती कार्यशाळा भौतिकशास्त्र विभाग :-

पदार्थ विज्ञान व टाटा कन्सल्टंसी सर्व्हीसेस पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने, विद्यापीठ अनुदान आयोग पुरस्कृत "घरगुती पाणी शुद्धीकरण स्वस्त संयंत्र निर्मिती" कार्यशाळा दि. २० ते २५ जानेवारी २००३ या दरम्यान मु. जे. महाविद्यालयात आयोजित करण्यात आली.

या कार्यशाळेत महाविद्यालयातील विद्यार्थी (२८) व निवडक एन.जी.ओ. चे प्रतिनिधी (७) सहभागी झाले होते. त्यांना टाटा कन्सल्टंसी प्रकल्प अधिकारी श्री. एल. जे. वजिरानी तसेच संशोधक सहाय्यक श्री. ज्ञानेश्वर वाघमारे आणि सहकारी श्री. यासीन शेख यांनी विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण दिले. या कार्यशाळेचा उद्देश फिल्टर मधून स्वच्छ व जंतुरहित पाणी, खेड्यापाड्यात उपलब्ध करून देणे असा आहे. तांदळाच्या टरफलाची राख, वाळू व सिमेंट फिल्टरचे माध्यम म्हणून वापरण्यात आले.

या प्रशिक्षणात प्रामुख्याने फिल्टर बेड तयार करणे, फिल्टर बाहेरचे भांडे तयार करणे, व फिल्टर बेडला वरच्या भांड्यामध्ये वसविणे या बाबींचे प्रशिक्षण विद्यार्थ्यांना दिले. या फिल्टर पासून पाण्याचा गडबडपणा ९३+०५% व किटाणूंची संख्या ९०+०३% ने कमी होते. एका वॉटर फिल्टरची किंमत साधारण तयार केल्यानंतर रु. ३००/- एवढी आहे. यात वॉटर फिल्टर बेडची किंमत फक्त ३५ रु. एवढी आहे. हा फिल्टर बेड ३ ते ६ महिने वापरण्यात येतो. वॉटर फिल्टर क्षमता २० लिटर एवढी आहे.

या कार्यशाळेत प्रशिक्षणार्थींनी स्वतः १०० फिल्टर तयार केले. एक सामाजिक उपक्रम म्हणून या कार्यशाळेत तयार केलेले वॉटर फिल्टर आमच्या महाविद्यालयाने दत्तक घेतलेल्या कानसवाडे या गावी गावकऱ्यांना मोफत देण्यात आले. ही कार्यशाळा यशस्वी करण्यासाठी विविध समित्या गठीत करण्यात आल्या होत्या. यातील सर्वांचे सहाय्याने ही कार्यशाळा यशस्वी झाली.

- प्रा. एच. बी. गाजरे
संयोजक
पदार्थविज्ञान विभाग
■ ■ ■

कर्मचारी सेवा प्रतिष्ठान

महाविद्यालयीन कर्मचारी शिक्षक आणि शिक्षकेतर बंधू-भगिनींनी उदात्त हेतू आणि सेवाभावी विचार डोळ्यासमोर ठेवून कर्मचारी सेवा प्रतिष्ठान स्थापन केले. सेवेमध्ये असताना कोणत्याही कर्मचाऱ्याचे अपघाती वा अन्य कोणत्याही कारणाने दुःखद निधन झाल्यास त्याच्या कुटुंबावर अचानक जो दुःखाचा डोंगर कोसळतो त्यात थोड्याफार प्रमाणात सहभागी होते आणि काही आर्थिक हातभार लावून मदतरूप होण्याचा प्रयत्न करणे. तसेच काही

कारणास्तव सेवक व त्याच्यावर अवलंबून असणारी कुटुंबातील व्यक्ती खूप मोठ्या आजाराने/विकाराने दवाखान्यात दाखल झाली तर त्यास काही आर्थिक बिनव्याजी कर्ज उपलब्ध व्हावे या हेतूने हे प्रतिष्ठान १९८६-८७ साली स्थापन करण्यात आले व ते पब्लिक चॅरिटी कमिशनरच्या नियमानुसार रजिस्टर करण्यात आले. या प्रतिष्ठानच्या नियमानुसार महाविद्यालयातील सर्व शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी आपल्या पगाराच्या एक दशांश रक्कम प्रतिष्ठानला बिनव्याजी ठेव म्हणून दिली. प्रतिष्ठानच्या सदस्यांना आजारपणासाठी रु. १५००/- बिनव्याजी कर्ज देण्यात येते. तसेच सदस्याचा मृत्यू झाल्यास कर्मचाऱ्यांच्या कुटुंबीयांना मदत म्हणून सानुग्रह अनुदान रु. ५०००/- देण्यात येते. या शैक्षणिक वर्षात कार्यालयातील प्रमुख लिपीक श्री. शशीकांत पाटील यांचे अकाली दुःखद निधन झाले. प्रतिष्ठानामार्फत ताबडतोब रु. ५०००/- चा धनादेश त्यांच्या कुटुंबियांना देण्यात आला.

प्रा. व्ही. बी. शाह
सचिव
■ ■ ■

मानसशास्त्र विभाग

मुळजी जेठा महाविद्यालय मानसशास्त्र विभाग १९८४ पासून कार्यरत आहे. मानसशास्त्र विषयाचा दैनंदिन जीवनात उपयोग व्हावा यासाठी नेहमी प्रयत्नशील आणि कार्यरत राहिला आहे. विविध कार्यक्रमांचे आयोजन सातत्याने दरवर्षी होत असते. या कार्यक्रमांसाठी मानसशास्त्र विभाग प्रमुख, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे आणि प्रा. सी. पी. लभाणे प्रयत्नशील असतात.

जानेवारी महिन्यात मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे "Fundamentals of Human Behavior" हा उपयोजित अभ्यासक्रम महिनाभर चालला. संध्याकाळी ५ ते ६ या वेळेत हा अभ्यासक्रम चालविला गेला.

कार्यक्रमाचे उद्घाटन सुप्रसिद्ध मानसोपचार तज्ज्ञ डॉ. प्रदीप जोशी यांच्या हस्ते झाले. आपल्या भाषणात त्यांनी "मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे" याचे महत्त्व विषद केले. मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे अभ्यासक्रम उपयोजित स्वरूपाचा होता. यात "नो युवर सेल्फ" हा तास डॉ. एस. एस. राणे यांनी घेतला. "मानसिक स्वास्थ्य" हा महत्त्वाच्या विषयावर श्री. राजेंद्र खरात (भक्ती हॉस्पिटल-मानसशास्त्रज्ञ) यांनी तासिका घेतल्या. रागीब अहमद यांनी - मानसिक ताण-तणाव यासंबंधीचा भाग अभ्यासक्रमात घेतला. प्रा. बी. एस. पवार, जी. डी. अण्णा बेंडाळे महाविद्यालय, जळगाव यांनी "व्यक्तिमत्त्व विकास" हा विषय घेतला. तसेच स्व-संकल्पना हा विषय आणि मनोमापन चाचण्या यांचा कार्यभाग श्री. चंद्रकांत यादव पाटील यांनी घेतला.

मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे या अभ्यासक्रमात पहिली ५ मिनीटे शांतपणे डोळे मिटून श्वसनावर लक्ष केंद्रीत करणे हा भाग रोज असे. यानंतर तासिका विषयाची सुरुवात होती. वरील ५ विषयांवर सामान्यतः बोलताना शिक्षक वर्गाने त्या विषयांचा सामान्य जीवनातील उदाहरणांनी समन्वय घालून लाभार्थी समोर मांडला. आणि यातून बराच फायदा झाल्याच्या प्रतिक्रिया अध्यापकांना कळविण्यात आल्या.

मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे या अभ्यासक्रमात एकूण ४० लाभार्थी सहभागी झाले होते. या पैकी ८ व्यक्ती ह्या सामान्यतः बाहेर नोकरी करणाऱ्या होत्या. ३२ विद्यार्थ्यांपैकी २८ विद्यार्थी ११ वी कला वर्गातील होते.

मानससंरग :-

मानसशास्त्र विभागाच्या वतीने मानससंरग समुपदेशन केंद्र सुरू करण्यात आले आहे. या विभागा अंतर्गत विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. यासाठी विभागप्रमुख डॉ. एस. एस. राणे आणि प्रा. सी. पी. लभाणे प्रयत्नशील असतात. जानेवारी महिन्यात मानवी वर्तनाची मूलतत्त्वे या विषयावर महिनाभर कार्यशाळा आयोजित केली गेली. डॉ. प्रदीप जोशी, डॉ. एस. एस. राणे, श्री.

राजेंद्र खरात, रकीब अहमद, प्रा. बी. एस. पवार यांनी मार्गदर्शन केले. व्यक्तिमत्व विकास, स्व-संकल्पना आणि मनोमापन चाचण्या यावर अधिक भर देण्यात आला.

दि. ११ जानेवारी २००३ ते डॉ. गौतम गवळी, प्रपाठक, मानसशास्त्र विभाग, मुंबई विद्यापीठ यांनी कौसिलींग सायकॉलॉजी या विषयावर मार्गदर्शन केले. मानवी वर्तनाची मुलभूत तत्त्वे हा प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम दि. १ ते ३१ जानेवारी २००३ या कालावधीत संपन्न झाला. यामध्ये ३७ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

डॉ. एस.एस. राणे

■ ■ ■

संज्ञापन व वृत्तविद्या विभाग :-

संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागातर्फे बी.सी.जे. च्या विद्यार्थ्यांनी हस्तलिखित साप्ताहिक तयार केले होते. त्याचे प्रकाशन करण्यात आले.

अरुण साधू यांचे व्याख्यान :-

संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागातर्फे पत्रकारितेच्या विद्यार्थ्यांसाठी "पत्रकारिता काल आज आणि उद्या" या विषयावर पुणे विद्यापीठाचे माजी विभाग प्रमुख व प्रसिद्ध पत्रकार मा. अरुण साधू यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. त्यावेळी त्यांनी विद्यार्थ्यांना पत्रकारितेतील बारकावे व त्या संदर्भात विद्यार्थ्यांनी घ्यावयाची काळजी याबद्दल मार्गदर्शन केले.

प्रास्तविक प्रा. राजेंद्र गाडगीळ यांनी केले. परिचय प्रा. डॉ. किसन पाटील यांनी करून दिला. शेवटी आभार किरण ताटे यांनी मानले.

यावर्षी आमच्या विभागास अमरावती विद्यापीठांतर्गत शिवाजी कॉलेज ऑफ जर्नलिझमच्या विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या अभ्यास दौऱ्यांतर्गत आपल्या महाविद्यालयास भेट दिली. यावेळी अमरावतीच्या विद्यार्थ्यांना आपल्या विद्यार्थ्यांशी पत्रकारिता या

विषयावर चर्चा केली. याप्रसंगी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे यांनी शिवाजी कॉलेज विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

स्थानिक अभ्यास दौरा

क्षेत्रीय प्रचार कार्यालय भेट :-

दरवर्षीप्रमाणे यंदाही दि. १७ सप्टे. २००२ रोजी आमच्या विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी जळगाव येथील क्षेत्रीय प्रचार कार्यालयास भेट दिली. यावेळी क्षेत्रीय प्रचार सहाय्यक सिराज तडवी यांनी त्यांच्या कार्यालयाच्या कार्यपद्धती विषयी विद्यार्थ्यांना माहिती दिली.

जळगाव आकाशवाणीस भेट :-

दि. २४ सप्टे. २००२ रोजी संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी जळगाव आकाशवाणी कार्यालयात भेट दिली. तेथील कार्यपद्धती, प्रसारणविषयी तसंच कार्यक्रमांचे नियोजन कसे चालते याविषयी माहिती विद्यार्थ्यांनी समजावून घेतली. यावेळी केंद्र संचालक अनिल देशमुख, प्रतिमा जगताप (उद्घोषक), स्मिता दिक्षीत आणि इतर कर्मचाऱ्यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

उमवि च्या जनसंपर्क विभागास भेट :-

जळगाव येथील उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाला आमच्या विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी भेट दिली असता येथील जनसंपर्क अधिकारी श्री. रविंद्र चिंचोलकर यांनी विद्यापीठाच्या जनसंपर्क विभागाच्या कामकाजाबद्दल सविस्तर माहिती दिली.

या भेटींतर्गत विद्यापीठाचे कुलगुरु मा. प्रा. डॉ. आर. एस. माळी यांची सुद्धा विद्यार्थ्यांनी भेट घेतली. यावेळी पत्रकारितेच्या विद्यार्थ्यांना कुलगुरुंनी पत्रकारिते संदर्भात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

जिल्हा माहिती कार्यालयास भेट :-

दरवर्षीप्रमाणे यावर्षीही संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागाच्या विद्यार्थ्यांना जळगाव येथील जिल्हा माहिती कार्यालयास भेट दिली असता जिल्हा माहिती अधिकारी श्री. प्रभाकर मुटाळकर यांनी पत्रकारिकेच्या विद्यार्थ्यांना

शासनाच्या माहिती कार्यालयाचा उद्देश व त्यांची कार्यप्रणाली याविषयी सविस्तर माहिती करून दिली. यावेळी कार्यक्रमाचे सुत्रसंचालन हर्षा पिल्ले यांनी केले. कार्यक्रमास यावेळी प्रायजेश वाघुब्दे व प्रा. रविंद्र ठाकूर उपस्थित होते.

पी. टी. आय. कार्यालयास भेट :-

जळगाव येथील पीटीआय कार्यालयाला संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी भेट दिली असता, येथील शाखा व्यवस्थापक गजानन हिबेकर यांनी पीटीआयची कार्यपद्धती व तांत्रिक बाजू समजावून सांगितली तसेच विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांना महाराष्ट्र टाईम्सचे जळगाव प्रतिनिधी विजय पाठक यांनी उत्तरे दिली.

शैक्षणिक अभ्यास दौरा पुणे :-

दरवर्षीप्रमाणे यावर्षीसुद्धा संज्ञापन व वृत्तविद्या विभागाच्या अभ्यासदौरा पुणे येथे दिनांक २६ व २७ फेब्रुवारी २००३ रोजी आयोजित करण्यात आला. या अभ्यासदौरा अंतर्गत EMRC (Educational Media Research Centre) या विभागाला भेट दिली. EMRC चे संस्थापक श्री. एम. आर. भिडे सद्य स्थितीत EMRC चे संचालक श्रीकांत सोनी हे काम पाहतात.

रानडे इन्स्टिट्यूटला भेट :-

अभ्यास दौऱ्याच्या दुसऱ्या सत्रात रानडे जर्नलिझम इन्स्टिट्यूटला भेट देण्यात आली. यावेळी ब्रॉडकास्टिंग जर्नलिझम या विषयावर वर्कशॉप घेण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्ष आकाशवाणी पुणे केंद्राच्या संचालिका श्रीमती उषा पात्रे लाभल्या. वृत्तविद्या विभाग प्रमुख डॉ. किरण ठाकूर, प्रा. प्रसन्न कुमार अकलजकर, प्रा. उज्ज्वला बर्वे हे उपस्थित होते.

वर्कशॉप प्रसंगी प्रा. उज्वला बर्वे यांनी बातमीपत्र कसे तयार करावे याविषयीचे बारकावे प्रत्यक्ष प्रात्यक्षिकासह करून दाखविले.

फिल्म ऑफ टेलिव्हिजन इन्स्टिट्यूटला भेट :-

या इन्स्टिट्यूटमध्ये चित्रीकरण कसे केले जाते.

तसेच अभिनयाचे प्रशिक्षण इ. सर्व अंगाची माहिती मिळाली. यामध्ये एडिटींग रुम, डर्बींग रुम, मेकअप रुम इ. विभागाची माहिती विद्यार्थ्यांनी करून घेतली.

द. सकाळ कार्यालय पुणे येथे भेट :-

दुपारच्या सत्रात सकाळ कार्यालयात वेगवेगळ्या विभागांना भेट दिली. त्यात फोटो कंपोज, पीटीआय विभाग, मुद्रीत शोधन, पेस्टिंग, स्कॅनिंग अशा विभागात जावून कामांची पाहणी करण्यात आली.

यावेळी जनसंपर्क अधिकारी सुधाकर माहेरील मुकुंद मोघे यांच्याशी चर्चा करण्यात आली. त्यांनी विद्यार्थ्यांना विचारलेल्या प्रश्नांना समर्पकपणे उत्तरे दिली.

त्यानंतर छपाई विभागाला जावून अंक कसे छापले जातात त्याबद्दल माहिती दिली.

■ ■ ■

नाट्यशास्त्र विभाग

मु. जे. महाविद्यालयातील नाट्यशास्त्र विभागाचे हे पाचवे वर्ष. गेल्या वर्षीपासून नाट्यशास्त्र हा विषय पदवी अभ्यासक्रमासाठी सुरु करण्यात आला. नाट्यशास्त्र हा विषय केवळ शिकण्याचा नसून त्यात प्रात्यक्षिकांना महत्वाचे स्थान असल्याने विद्यार्थ्यांकडून विविध कार्यक्रम आयोजिण्यात आले होते.

एकांकिका स्पर्धेत सहभाग :-

यंदाचे वर्षी जामनेर येथील राजेश शर्मा स्मृती एकांकिका स्पर्धेत नाट्यशास्त्र विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी निर्मिलेली "वेटींग फॉर गोदो" ही एकांकिका सादर करण्यात आली. या एकांकिकेचे लेखन श्री. वसंत आबाजी डहाके यांनी केले असून दिग्दर्शन श्री. सागर साळुंके या नाट्यशास्त्र विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी केले होते. यात समीर तडवी, योगेश बेलदार, किरण अडकमोल, राहुल चौधरी व ब्रह्मानंद जगदेव विद्यार्थ्यांनी भूमिका केल्या. तंत्राची बाजू प्रमोद इसे व अमोल शिरतूरे यांनी सांभाळली.

महाविद्यालयीन वार्ता

यंदापासून उत्तर महाराष्ट्र आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन एकांकिका स्पर्धा सुरु करण्यात आल्या. या स्पर्धा चोपडा येथे घेण्यात आल्या. या स्पर्धेत एकूण ११ संघांनी भाग घेतला. या स्पर्धेत मु. जे. महाविद्यालयातर्फे "वेटींग फॉर गोदो" ही एकांकिका सादर करण्यात आली व ती सर्वोत्कृष्ट ठरली. एकांकिकेस निर्मितीचे प्रथम पारितोषिक मिळाले. तर सागर साळुंके यास दिग्दर्शनाचे प्रथम पारितोषिक मिळाले. योगेश बेलदार यास सर्वोत्कृष्ट अभिनयाचे प्रथम पारितोषिक मिळाले. अमोल शिरतुरे यास सर्वोत्कृष्ट प्रकाश योजनेचे प्रथम पारितोषिक मिळाले तर विशाल कुलकर्णी यास सर्वोत्कृष्ट वेशभूषा आयोजनाचे प्रथम पारितोषिक मिळाले.

नाट्यमहोत्सव :-

दरवर्षी प्रमाणे नाट्यशास्त्र विभागातर्फे साजरा केला जाणारा नाट्यमहोत्सव दिनांक २३ जाने. २००३ ते २५ जाने. २००३ या कालावधीत मु. जे. महाविद्यालयाच्या खुल्या रंगमंचावर पार पडला. या दोन दिवस चालणाऱ्या नाट्यमहोत्सवात विद्यार्थ्यांनी विविध कार्यक्रम सादर केले. दिनांक २३ जाने. ०३ रोजी सकाळी ९ वाजता मा. प्राचार्य यांचे हस्ते उद्घाटन करण्यात आले. दुपारी विद्यार्थ्यांनी निर्मिलेल्या एकूण ८ एकांकिका सादर करण्यात आल्या.

१) झाले मोकळे आकाश

लिलाधर वाघ (लेखक)
विशाल कुळकर्णी (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

२) अँक्सिडेंट

दिलीप प्रभावळकर (लेखक)
किरण अडकमोल (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

३) अज्ञात बेट

सुभाष सोनवणे (लेखक)
राजश्री देशपांडे (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

४) वेटींग फॉर गोदो

वसंत डहाके (लेखक)
सागर साळुंके (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

५) उजेड फुला

हेमंत एदलाबादकर (लेखक)
प्रमोद इसे (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

६) सत्यम् शोध सुंदरम्

हेमंत एदलाबादकर (लेखक)
राहुल चौधरी (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

७) हेल्पलेस

योगेश सोमण (लेखक)
पुनम चव्हाण (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

८) जस्ट एन्जॉय

भूषण मेटकर (लेखक)
राजश्री देशपांडे (विद्यार्थी दिग्दर्शक)

या एकांकिकेमध्ये भूमिका व तंत्राची बाजू नाट्यशास्त्र विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी सांभाळली.

दुसरे दिवशी "स्वातंत्र्योत्तर काळातील मराठी रंगभूमीवरील नाट्यतंत्राचा विकास" या विषयावर विद्यार्थ्यांचा परिसंवाद आयोजित करण्यात आला. यात प्रमोद इसे, ब्रम्हानंद जगदेव, राजश्री देशपांडे, विशाल कुळकर्णी व अमोल शिरतुरे यांनी भाग घेतला. सायंकाळी चार वाजता विद्यार्थ्यांनी सादर केलेला मराठी भावगीतांचा कार्यक्रम सादर करण्यात आला.

दिनांक २५ रोजी मु. जे. महाविद्यालय आयोजित आंतर महाविद्यालयीन एकांकिका स्पर्धा घेण्यात आल्या. यात पुढील महाविद्यालयाच्या संघांनी भाग घेतला.

एकांकिका फूटपाथ

१) किसान महाविद्यालय, पारोळा माझ्या देशासाठी

२) कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, जामनेर

३) नूतन मराठा इवल्या इवल्या स्वप्नांनी महाविद्यालय, जळगाव

४) आय.एम.आर. कॉलेज, जळगाव अवेळ

५) उत्तर महाराष्ट्र कॉमर्स कॉलेज, जळगाव चिमणी चिमणी खोपा दे

६) एम.के. कोटेचा कॉलेज, भुसावळ अघांतरी

७) इकरा कॉलेज, जळगाव मुक्का लाथ

८) जयहिंद कॉलेज, धुळे हेल्पलेस

या स्पर्धेत प्रथम क्रमांक कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय जामनेर च्या "फूटपाथ" या एकांकिकेने पटकावला तर द्वितीय क्रमांक जयहिंद कॉलेज धुळे च्या "हेल्पलेस" एकांकिकेने मिळवला. स्पर्धेचे परिक्षणाचे काम नाट्यकलावंत श्री. रमेश भोळे व श्री. देविदास परदेशी यांनी केले.

DEPARTMENT OF PHYSICS AND ELECTRONICS

1) Department has conducted National Standard Examination in Physics following are the successful candidates of this examination.

- 1) Miss Poonam Talele XII Sc.
- 2) Mr. Uday Chaudhari XII Sc.
- 3) Mr. Sushant Sarode XII Sc.

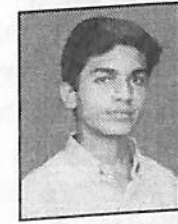
Similarly National Graduate Physics Examination is also conducted by the Department and Mr. Kamallesh Dilip Chaudhari of (T.Y.B.Sc. Electronics) has qualify this examination. Shri U. G. Patil (Head of the Dept.) was the co-ordinator for both the examinations.

2) A one day Intercollegiate seminar for students of Physics and Electronics of North Maharashtra University Jalgaon was organised by Arts, Science & Commerce College, Jamner on 18-10.02 Mr. Vikas V. Patil (T.Y.B.Sc. Physics) and Mr. Kamlesh D. Chaudhari (T.Y.B.Sc. Electronics) were

participated in the seminar.
3) In 10th Intercollegiate science quiz competition Mr. Vikas V. Patil (T.Y.B.Sc. Physics) and Mr. Anant M. Aayati (S.Y.B.Sc. Computer Sci.) were participated.

- Shri U. G. Patil
Head of the Department.

फाऊंडेशन फॉर एक्सलंस

अजित गोयंका

गायत्री कासट

इच्छा तेथे मार्ग खरोखरच ही म्हण सार्थ आहे. कोणत्याही व्यक्तीची मनापासून काही शिकण्याची व यशाचे यशाचे सर्वोत्तम शिखर गाठण्याची इच्छा असेल तर गरीब परिस्थितीतूनही निश्चितच मार्ग निघतो. अशा ध्येयवादी व्यक्तींसाठी सदोदित मदतीचा हात दिला आहे. तो आपल्याच अमेरिका स्थित बांधवांनी की ज्यांना आपल्या देशातील गरीब परंतु अत्यंत हुशार विद्यार्थ्यांबद्दल जाण आहे, प्रेम आहे.

फाऊंडेशन फॉर एक्सलंस FEE ही संस्था अमेरिका येथील केलिफोर्नियातील सिलिकॉन व्हॅली येथे आहे. अमेरिका देशात राहणाऱ्या भारतीय बांधवांनी एकत्र येऊन ही संस्था स्थापन केली आहे. या संस्थेतर्फे आपल्या महाविद्यालयातील जीवशास्त्र या विषयाचे प्राध्यापक एस.व्ही. सोमवंशी यांची फॅसिलिटर म्हणून नेमणूक झाली आहे. ही अभिमानास्पद बाब आहे. प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी हे गेली पाच वर्षे हे काम सातत्याने करीत आहेत. त्यामुळे अनेक गरीब विद्यार्थ्यांना डॉक्टर, इंजिनियर होण्याचा मार्ग सुलभ झाला आहे. अशा विद्यार्थ्यांना भरघोस आर्थिक सहाय्य फाऊंडेशन फॉर

महाविद्यालयीन वार्ता

एक्सलंस या संस्थेतर्फे मिळविण्याचे काम प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी करीत आहेत. या माध्यमातून डॉ. चिंतामणी रामदास चौधरी, डॉ. ज्योती प्रल्हाद पाटील यांनी आपले वैद्यकीय शिक्षण पूर्ण केले आहे आणि बिपिन यादवराव चौधरी व तुषार येवले यांनी इंजिनियरींगचे शिक्षण पूर्ण केले आहे. तसेच याच माध्यमातून आजही अनेक विद्यार्थी व विद्यार्थिनी आपले उच्च शिक्षण पूर्ण करीत आहेत.

शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ मध्ये खालील विद्यार्थ्यांना या संस्थेतर्फे स्कॉलरशिप मिळाली.

अजीत हरिष गोयंका

जी. एस. मेडीकल कॉलेज, मुंबई
एम.बी.बी.एस. (द्वितीय वर्ष) रु. २०,०००/-

गायत्री अरविंद कासट

जी. एस. मेडीकल कॉलेज, मुंबई
एम.बी.बी.एस. (द्वितीय वर्ष) रु. २०,०००/-

गरीब, होतकरू परंतु अत्यंत हुशार विद्यार्थ्यांनी या फॅसिलिटेटर प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी यांच्याशी संपर्क साधावा व या संधीचा लाभ घ्यावा.

प्रा. एस. व्ही. सोमवंशी
फॅसिलिटेटर

रोटरी मु. जे. पुस्तक पेढी

गेल्या चार वर्षांपासून रोटरी क्लब (मेन) च्या आर्थिक मदतीने आमच्या कनिष्ठ व वरिष्ठ महाविद्यालयातील कला, शास्त्र व वाणिज्यच्या विद्यार्थ्यांना वर्षभर वापरासाठी क्रमिक पुस्तकांचे संच वाटप करीत आहोत.

सदर योजनेमुळे महाविद्यालयातील हुशार, गरीब व होतकरू विद्यार्थ्यांची बौद्धिक भूक भागवली जाते. त्यासाठी रोटरी क्लब दरवर्षी आर्थिक मदत करते.

गेल्या ४ वर्षांत खालील प्रमाणे पुस्तकांचे संच वाटप केले आहेत.

वर्ष	संच
१९९९-२०००	६१
२०००-२००१	१४५
२००१-२००२	२२५
२००२-२००३	२६२

सदर पुस्तके दरवर्षाच्या शेवटी परीक्षा झाल्यावर विद्यार्थ्यांकडून सुस्थितीत परत घेतो. त्याची दरवर्षी नोंद ठेवतो. त्यासाठी ज्युनिअर कॉलेज मधील प्राध्यापक काम पाहतात.

आतापर्यंत रोटरी क्लब कडून पुस्तकांसाठी खालील प्रमाणे आर्थिक मदत मिळाली आहे.

वर्ष	रुपये
१९९९-२०००	१०,८१०/-
२०००-२००१	१२,३२०/-
२००१-२००२	१३,८२८/-
२००२-२००३	१४,३६०/-

समन्वयक

प्रा. सोमवंशी एस. व्ही.
प्रा. महाजन के. एम.
प्रा. विन्हाडे व्ही. व्ही.

चिंतामणी दत्तक योजना

गरिबीमुळे विद्यार्थ्यांना शिक्षण घेणे अत्यंत जिकिरीचे झाले आहे, त्यातल्या त्यात एखाद्या गरीब पण अत्यंत हुशार विद्यार्थ्यांस वैद्यकीय किंवा अभियांत्रिकी सारख्या व्यावसायिक अभ्यासक्रमास प्रवेश मिळाला तर त्याचे शिक्षण खूपच अवघड होते. समाजात/महाविद्यालयात असे विद्यार्थी वरचे वर दिसतात. अशा वेळी सामान्य माणूस फक्त हळूहळू व्यक्त करतो किंवा शहरातील नेहमीच्या दानशूर व्यक्तिकडे बोट दाखवितो.

यासाठी सामान्य माणूस काही करू शकेल का ?

ह्या शैक्षणिक समस्यांचे उत्तर शोधता शोधता पूज्य साने गुरुजींचा कालखंड आठवला, गुरुजींनी आठवड्यातील प्रत्येक वार एकेका व्यक्तिकडे बांधून घेतला व त्या वारासाठी ते त्या व्यक्तिकडे अवलंबून असत. ह्यालाच माधुकरी म्हणत. ह्याच कल्पने आम्ही थोडा बदल केला, प्रत्येक वारा ऐवजी महिना गृहीत धरला. समाजातील/महाविद्यालयातील एका व्यक्तिकडे दरवर्षी म्हणजे साधारण ४॥ ते ५ वर्षे, एम.बी.बी.एस. पूर्ण होइतो त्या विद्यार्थ्यांस लागणारा भोजनाचा एका महिन्याचा खर्च करावा. साधारणपणे ७०० ते ८०० रु. एका वर्षास एका व्यक्तिकडे घ्यावे लागतील. अन्नदानासाठी ही कल्पना मी माझ्या सहकाऱ्यांना सांगितली सगळ्यांना ती खूप आवडली व भरपूर प्रतिसाद मिळाला. सात वर्षापूर्वी देखील आम्ही अशी योजना सुरू केली होती. आज रोजी त्या योजनेचा लाभार्थी विद्यार्थी डॉ. चिंतामण चौधरी हा एम.एस. (जनरल सर्जरी) च्या अंतिम वर्षी गव्हर्नमेंट मेडीकल कॉलेज, नागपूर येथे शिक्षण घेत आहे.

ह्याच योजनेचे मागील वर्षी आम्ही "चिंतामणी दत्तक योजना" असे नामकरण केले व शेंदूर्णी येथील एक अत्यंत गरीब विद्यार्थी श्री. अतुल सोनार जो सध्या गव्हर्नमेंट मेडिकल कॉलेज, धुळे येथे सेकंड एम.बी.बी.एस. शिकत आहे त्यास दत्तक घेतले. ह्या प्रकल्पांतर्गत आम्ही जळगाव जनता सहकारी बँक, जळगाव येथे खाते उघडले, खाते क्रमांक २९२४४ व प्रत्येकी ८००/-प्रमाणे एकूण ९६००/- खात्यात जमा केले. या कामी जळगाव जनता बँकेचे मोलाचे सहकार्य मिळाले. त्यांनी दरमहा ८०० रु. सदरहू विद्यार्थ्यांच्या धुळे शाखेत ट्रान्सफर करण्याचे काम विनामूल्य केले.

समाजात खारुताईचा वाटा उचलण्यातला आनंद, समाधान आम्हा सर्व बारा सभासदांना लाभत आहे.

प्रा. श्री. एस. व्ही. सोमवंशी

वार्षिक स्नेहसंमेलन २००२-२००३ :-

वार्षिक स्नेह संमेलन दर वर्षीप्रमाणे ६-७ जानेवारी २००३ रोजी आयोजित केले होते. या वर्षीच्या स्नेहसंमेलनाच्या निमित्ताने अनेक स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या अंगीभूत कलागुणांचा विकास होण्यासाठी ह्या स्पर्धा उपयुक्त ठरल्या आहेत.

दिनांक ६ जानेवारी २००३ रोजी आमच्या महाविद्यालयाच्या स्नेहसंमेलनाचे उद्घाटन समाज कल्याण अधिकारी मा. विजयाताई पवार यांच्या शुभहस्ते संपन्न झाले. या प्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. ए. जी. राव, उपप्राचार्य श्री. एम. डी. बोंडे, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे, उपप्राचार्य श्री. पी. एल. कोल्हे, स्नेहसंमेलनाचे अध्यक्ष प्रा. पी. व्ही. वाणी, गॅदरींग सेक्रेटरी कु. भावना जोशी, प्राध्यापक आणि विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. या प्रसंगी जिमखाना हॉलमध्ये रांगोळी प्रदर्शन आणि विविध हस्तकला वस्तूंच्या प्रदर्शनाचेही उद्घाटन करण्यात आले.

त्यानंतर विविध गमतीचे खेळ, काव्यवाचन, उत्स्फूर्त भाषण, फुड फेस्टिवल, प्रश्न मंजुषा, रक्तदान व फॅन्सी ड्रेसेसचे आयोजन केले होते. दुपारच्या सत्रात एकांकिका समुहनृत्य व व्यक्तिगत नृत्याचे आयोजन केले होते. विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमांचा भरभरून आस्वाद घेतला.

दुसऱ्या दिवशी ७ तारखेला कथाकथन, असंबद्ध मुलाखत, एकपात्री प्रयोग, अंताक्षरी चे आयोजन केले होते. दुपारच्या सत्रात विविध करमणूकीचे कार्यक्रम, बक्षिस वितरण समारंभ व शेला पागोटे (फिशपान्ड) हे कार्यक्रम पार पडले. पारितोषिक वितरणाच्या हे कार्यक्रम पार पडले. पारितोषिक वितरणाच्या कार्यक्रमास प्रमुख अतिथी म्हणून डॉ. यू. आर. कापडी (डायरेक्टर, बी.सी.यु.डी. उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव) ह्यांना पाचारण करण्यात आले होते. त्यांच्या हस्ते विविध स्पर्धा आणि परिक्षेतील

यशस्वी विद्यार्थिनी पारितोषिके प्रदान करण्यात आली. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान प्राचार्य मा. ए. जी. राव यांनी भुषविले. त्या प्रसंगी व्यासपीठावर उपप्राचार्य बोंडे, डॉ. एस. एस. राणे, प्रा. पी. एल. कोल्हे, स्नेहसंमेलन अध्यक्ष प्रा. पी. व्ही. वाणी, गॅदरींग सेक्रेटरी कु. भावना जोशी उपस्थित होते. या प्रसंगी प्रा. डॉ. कापडी यांनी विद्यार्थ्यांना संदेश देतांना म्हटले की, "स्नेहसंमेलनात विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकास होण्यास फार मोठी संधी असते. हा त्यांच्या भाव भावनांचा व व्यक्तिमत्व विकासाचा एक सुवर्ण योग असतो. आज मला माझ्या महाविद्यालयाचे दिवस आठवतात. त्या सुखद स्मृती जपण्याचे भाग्य आपल्यामुळे मला मिळाले." या कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा. गौरी राणे यांनी केले, या वर्षी महाविद्यालयातून बेस्ट स्टुडंट म्हणून कु. दिलशाद पाजनिगरा व योगेश बोरसे या दोघांची निवड करण्यात आली. प्रशस्तीपत्र व भेटवस्तू देवून त्यांचा पाहुण्याच्या हस्ते गौरव करण्यात आला. आभार प्रदर्शनाने कार्यक्रमाची सांगता झाली.

प्रा. पी. व्ही. वाणी
(चेअरमन-स्नेहसंमेलन)

■ ■ ■

संस्कृत सप्ताह

केन्द्र शासनाच्या आदेशानुसार मु. जे. महाविद्यालय जळगाव येथे दि. २३/९/२००२ (सोमवार) ते ३०/९/२००२ (सोमवार) हा सप्ताह संस्कृत सप्ताह म्हणून साजरा करण्यात आला. त्या दरम्यान विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते.

१) दि. २३/९/२००२ (सोमवार) संस्कृतसप्ताह उद्घाटन समारोह महाविद्यालयाच्या कालिदास

सभागृहात मा. डॉ. सौ. निरूपमा कुळकर्णी यांच्या व्याख्यानाने झाला. 'भासाचे रामायण' या विषयावर डॉ. सौ. कुळकर्णी यांनी अभ्यासपूर्ण विचार मांडून भासाने दुष्ट पात्रे सुष्ट कशी बनवली हे उदाहरणातून सांगितले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्ष स्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य मा. डॉ. एस. एस. राणे होते. कार्यक्रमाचा आरंभ कु. संपदा छापेकर हिच्या सुरेल वैदिक संस्कृत प्रार्थनेने झाला. कार्यक्रमाचे प्रास्तविक व सूत्रसंचालन प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी केले. तर सौ. भलवतकर यांनी आभार मानले.

उद्घाटन सोहळ्याचे संचालन संपूर्णपणे संस्कृत भाषेतूनच झाले.

२) दि. २४/९/२००२ (मंगळवार) प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी संस्कृतमधून हनुमतः पुच्छम् ही कथा सांगितली. संस्कृत तासिकेच्या वेळात अनौपचारिक रीत्या हा कार्यक्रम झाला.

३) दि. २५/९/२००२ (बुधवार) रोजी संस्कृतातील न्याय या विषयावर मा. म. दि. राव (निवृत्त मुख्याध्यापक, राका हायस्कूल बोदवड) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. त्यांच्या प्रभावपूर्ण भाषणातून त्यांनी संस्कृतातील विविध न्याय उदाहरणाद्वारे सांगून, प्रसंगी हिंदी ऊर्दू शेरशाय्यांचा वापर करीत, संस्कृत सुभाषिते स्पष्ट करीत, सर्व विद्यार्थी वर्गाला तब्बल दीड तास मंत्रमुग्ध केले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी मु. जे. कनिष्ठ महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य मा. एस. एम. रडे हे होते. कार्यक्रमाचे प्रास्तविक प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी केले तर सूत्रसंचालन प्रा. पी. बी. चौधरी यांनी केले. प्रा. सुजाता देशपांडे यांनी ऋणनिर्देश केला.

४) दि. २६/९/२००२ (गुरुवार) रोजी मु. जे. वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या संस्कृत विषयाच्या विद्यार्थी विद्यार्थिनींनी महाविद्यालयात सर्वत्र संस्कृत

सुभाषिते अर्थासह लिहून ग्रंथालय, अभ्यासिका, प्रयोगशाळा, कार्यालय या सर्व ठिकाणी ती लावली. दैनंदिन मराठी वाक्यांचे संस्कृतात भाषान्तर असलेली संस्कृत भारती संस्थेची छापील भित्तिपत्रकेही विद्यार्थ्यांनी सर्वत्र लावली.

५) दि. २७/९/२००२ (शुक्रवार) रोजी 'संस्कृत साहित्यातील कलाकृती' या विषयावर परिसंवाद आयोजित करण्यात आला होता. प्रमुख वक्ते प्रा. म. मो. केळकर (संस्कृतचे सेवानिवृत्त प्राध्यापक) व सौ. स्वाती जोशी (एम.ए. संस्कृत, पर्यवेक्षिका नंदिनीबाई मुलींचे विकास विद्यालय, जळगाव) हे होते. प्रा. म. मो. केळकर यांनी नाटककार जयदेव यांच्या प्रसन्नराघव नाटकाचे कथानक विद्यार्थ्यांसमोर मांडले तर स्वाती जोशी यांनी विशाखदत्त रचित मुद्राराक्षसम् या गुंतागुंतीच्या परंतु रंजक अशा राजनैतिक नाटकाचे कथानक खुबीदारपणे विद्यार्थ्यांसमोर मांडले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य मा. डॉ. एस. एस. राणे हे होते.

कार्यक्रमाचे प्रास्तविक प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी केले तर परिचय प्रा. सौ. सुजाता देशपांडे यांनी करून दिला. प्रा. पी. बी. चौधरी यांनी सूत्रसंचालन केले तर प्रा. सौ. चारुता गोखले यांनी आभार मानले.

६) दि. २८/९/२००२ (शनिवार) वरिष्ठ व कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या संस्कृत विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी संस्कृत व्याकरण या विषयावर प्रश्नोत्तरी (क्विज) हा वैशिष्ट्यपूर्ण व आगळावेगळा कार्यक्रम संपन्न झाला. संस्कृत व्याकरणावरील क्विज हा खानदेशातील पहिलाच उपक्रम आहे असे अनुभवी लोकांचे म्हणणे आहे. सुमारे ५१ विद्यार्थ्यांनी यात उत्साहाने सहभागी होऊन संस्कृत व्याकरणातील शब्द, सर्वनामे, धातू, धातुसाधिते यातील आपली रुचि व

प्रावीण्य दाखवून कार्यक्रमाचा आनंद लुटला. महाविद्यालयातील संस्कृतच्या प्राध्यापिका रेखा मुजुमदार यांनी एकूण १७ गटांना सहा फेऱ्यांमध्ये सुमारे १७० प्रश्न विचारले. ह्यामध्ये भास हा गट प्रथम क्रमांकाचा मानकरी ठरला. यशस्वी तीन गट पुढीलप्रमाणे

१) भास गट (प्रथम क्रमांक)

सहभागी विद्यार्थी
१. अमीत नरेंद्र चोपडे, १२ वी विज्ञान (संस्कृतची जगन्नाथ शंकरशेट शिष्यवृत्ती प्राप्त)
२. उदय गौरीशंकर चौधरी, १२ वी विज्ञान
३. अजित भट, १२ वी विज्ञान

२. भर्तृहरि गट (द्वितीय क्रमांक)

सहभागी विद्यार्थी
१. मंदार मिलिंद ठोंबरे, १२ वी विज्ञान
२. चंदन भोळे, १२ वी विज्ञान
३. खिलचंद भंगाळे, १२ वी विज्ञान

३. व्यास गट (तृतीय क्रमांक)

सहभागी विद्यार्थिनी
१. कु. आरती सरोदे, ११ वी विज्ञान
२. कु. नेहा छगन चौधरी, ११ वी विज्ञान
३. कु. यशःश्री तळेले, ११ वी विज्ञान

कार्यक्रमाचे प्रास्तविक व सूत्रसंचालन प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी केले. गुणलेखन डॉ. सौ. प्रगती पाटील यांनी तर समयनियामकाचे (टाईमकीपर) काम प्रा. सौ. लता पाटील यांनी केले. या कार्यक्रमात प्रा. पी. बी. चौधरी यांचे विशेष साहाय्य लाभले.

७) दि. ३०/९/२००२ (सोमवार) सप्ताह समारोपाच्या दिवशी सकाळी महाविद्यालयाच्या

कालिदास सभागृहात विद्यार्थ्यांसाठी स्तोत्रपठण स्पर्धा घेण्यात आल्या. पू. श्रीमद्शंकराचार्य यांच्या गुरुषट्कम् स्तोत्राचे पठण विद्यार्थ्यांनी अस्स्वाहितपणे केले. यात १६ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.

प्रथम क्रमांक : रूपाली चौधरी (११ वी कला)

द्वितीय क्रमांक : नेहा छगन चौधरी (११ वी विज्ञान)

तृतीय क्रमांक : आरती सरोदे (११ वी विज्ञान)

समारोपाच्या दिवशी सकाळी ८ वाजेपासून कालिदास सभागृहात एक वैशिष्ट्यपूर्ण प्रदर्शन भरविण्यात आले होते. संस्कृतविषयाशी निगडित अशा या प्रदर्शनात सुमारे २०० वस्तु (दैनंदिन व्यवहारातील) त्यांच्या संस्कृत नावासह मांडण्यात आल्या होत्या. मधोमध भारताचा तिरंगा झेंडा होता. रमणीय असे हे प्रदर्शन म्हणजे संस्कृत सप्ताहाचे मुख्य आकर्षण होते. प्रदर्शनात सदृच्छा भेट देऊन, आपल्या काव्यमय शैलीत उत्तम अभिप्राय विद्यार्थ्यांनी लिहून दिला. सुमारे दोन दिवस महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक बंधू भगिनी, विद्यार्थी, कर्मचारी, पालक व संस्कृतप्रेमी लोकांनी या प्रदर्शनाचा लाभ घेतला व संस्कृत समृद्धीस शुभेच्छा दिल्या.

समारोप समारंभ दुपारी १ वाजता कालिदास सभागृहात संपन्न झाला. मा. डॉ. तेजपाल चौधरी हे प्रमुख अतिथि होते. तर महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य मा. बोंडे हे अध्यक्षस्थानी होते. प्रा. डॉ. तेजपाल चौधरी यांनी आपल्या भाषणात संस्कृतची सर्वकष व्याप्ती सांगून संस्कृतात समाविष्ट असलेल्या विविध शास्त्रांचा सविस्तर उल्लेख केला. मा. डॉ. तेजपाल चौधरी व मा. बोंडे यांच्या हस्ते यशस्वी विद्यार्थ्यांत पारितोषिके देण्यात आली.

या कार्यक्रमाचा प्रारंभ कु. संपदा छापेकर

हिच्या सुमधुर ईशस्तवनाने झाला. कार्यक्रमाचे प्रास्तविक संस्कृत प्रा. रेखा मुजुमदार यांनी केले. (विजय शुक्ल या विद्यार्थ्यांने आभार मानले) प्रा. डॉ. सौ. चारुता गोखले यांनी सूत्रसंचालन केले. या कार्यक्रमास प्रा. सौ. सुजाता देशपांडे, प्रा. कु. कल्पना नंदनवार, प्रा. पी. बी. चौधरी या सगळ्यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

आठवडाभर विविध कार्यक्रमांनी गाजलेल्या या संस्कृतसप्ताहाचा समारोप कु. संपदा छापेकर हिच्या संस्कृत भैरवीने झाला. संस्कृत सप्ताहातील ह्या कार्यक्रमांव्यतिरिक्त, सप्ताहभर दररोज महाविद्यालयातील फलकावर एक उद्बोधक संस्कृत सुभाषित, अर्थासह सुवाच्य अक्षरात लिहिले जात असे. महाविद्यालयाचे कर्मचारी श्री. भालेराव ह्यांनी ही सुलेखनाची जबाबदारी सप्ताहभर उत्तमरीत्या संभाळली. अनेक विद्यार्थी-विद्यार्थिनी व प्राध्यापक बंधूभगिनीनी या सुभाषित रसाचा आस्वाद घेतला. संस्कृत विद्वानांचे विचार विद्यार्थ्यांनी संकलित करून वृत्तपत्रात प्रसिद्ध केले. संस्कृत सप्ताहात दररोज सकाळी १५ मिनिटे संस्कृत गाण्यांची ध्वनीफीत आवर्जून लावली गेली. गायक कृष्णकांत यांच्या शुद्ध व मधुर स्वरांनी संस्कृत गीते सप्ताहभर सर्वांनी ऐकली.

संस्कृत सप्ताहा अंतर्गत संपन्न झालेल्या प्रत्येक कार्यक्रमाला मा. उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे यांचे अमूल्य मार्गदर्शन लाभले. महाविद्यालयातील संस्कृत विषयाच्या कार्यक्रमात प्रा. सौ. चारुता गोखले, प्रा. सौ. सुजाता देशपांडे, प्रा. कु. कल्पना नंदनवार, प्रा. पी. बी. चौधरी, यांनी भरीव सहकार्य केले.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठांतर्गत येणाऱ्या सर्व महाविद्यालयांमध्ये पदव्युत्तर संस्कृतची व्यवस्था

असणाऱ्या मु. जे. महाविद्यालय या एकमेव महाविद्यालयात २००२ चा संस्कृत सप्ताह उत्साहाने संपन्न झाला.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. ए. जी. राव यांनी सगळ्यांचे अभिनंदन केले आहे.

प्रा. रेखा रमेश मुजुमदार

■ ■ ■

विद्यार्थी परिषद

उ.म.वि. परिपत्रक क. उमवि/१४/विक-९/ विप/२४४/२००२ दि २६/८/२००२ अन्वये शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ करीता विद्यार्थी परिषदेकरिता विद्याविषयक गुणवत्ता तसेच विशेष सल्लागार समितीने एकमताने सुचविल्यानुसार खालीलप्रमाणे विद्यार्थी परिषद गठित करण्यात आली आहे.

१. सभापती : प्राचार्य ए. जी. राव
२. प्राचार्याकडून नामनिर्देशित अधिव्याख्यात : डॉ. एस. एस. राणे
३. राष्ट्रीय छात्रसेनेचा प्रभारी अध्यापक : प्रा. आर. आर. भालसिंग
४. राष्ट्रीय सेवा योजनेचा कार्यक्रम अधिकारी : प्रा. एन. व्ही. भारंबे
५. क्रीडा संचालक : प्रा. एन. एस. खडके
६. वर्ग प्रतिनिधी :

कला शाखा :

१. पाटील पन्नालाल भाईदास एफ.वाय.बी.ए.
२. कु. महाजन संगिता राजधर एस.वाय.बी.ए.
३. कु. बिन्हाडे वर्षा विनायक टी.वाय.बी.ए.
४. कु. राणे पित्रती एकनाथ ज्युनि. एम. ए.
५. पिंजारी शेख युनुस सिनि. एम. ए.
६. जैन अमित सुभाषचंद्र बी.बी.ए.-१

७. कु. साहित्य पूनम बी. बी.बी.ए.-२
८. कु. पाटील भावना गोकुळ बी.बी.ए.-३
९. कु. पिल्ले हर्षा रमेश बी.सी.जे.
१०. मसोदकर दिनेश अरविंदराव एम.सी.जे.

वाणिज्य शाखा :

१. कु. आयदासनी गुंजन जगदिश एफ.वाय.बी.कॉम.
२. कु. मुंदडा पूजा रमेश एस.वाय.बी.कॉम.
३. झवर नितीन मदनलाल टी.वाय.बी.कॉम.
४. कु. जैन निधी राजेश ज्युनि. एम.कॉम.
५. कु. अत्तरदे दिप्ती गिरीश सिनि. एम.कॉम.

विज्ञान शाखा

१. कु. व्होरा स्मृती एफ.वाय.बी.एस्सी.
२. कु. गाजरे प्रियंका प्रदीप एस.वाय.बी.एस्सी.
३. कु. पाटील दिप्ती युवराज टी.वाय.बी.एस्सी.
४. कु. कोल्हे दिपाली भगवान ज्युनि. एम.एस्सी.
५. चौधरी सुनिल दशरथ सिनि. एम.एस्सी.
६. कु. महाजन रेखा रूपचंद्र बी.लिब.
७. घोडेस्वार राहुल खंडेराव एम.लिब.

प्राचार्यांकडून नामनिर्देशित विद्यार्थी -

- एन.एस.एस. लोखंडे श्रीराम पंडीत टी.वाय.बी.ए.
एन.सी.सी. कु. दिलशाद जी. पाजनीगारा टी.वाय.बी.कॉम.

स्पोर्ट्स् कु. जोशी भावना विजय एम.कॉम.सिनिअर

सांस्कृतिक बोरसे योगेश सुभाषचंद्र टी.वाय.बी.ए.

विद्यार्थिनी प्रतिनिधी

- १) कु. कुळकर्णी सोनल नंदकिशोर टी.वाय.बी.एस्सी.
- २) कु. सोनवणे वैशाली सुरेश एम.कॉम. सिनिअर

■ ■ ■

वरिष्ठ महाविद्यालय अहवाल

गुणवत्ता मंडळ

१) प्रा. सौ. यु. एस. मानुधने	चेअरमन
२) प्रा. ए. पी. चौधरी	सदस्य
३) प्रा. एम. एन. लिधुरे	सदस्य
४) प्रा. डॉ. पी. टी. चौधरी	सदस्य
५) प्रा. डॉ. पी. एम. कोठारी	सदस्य
६) प्रा. आर. आर. भालसिंग	सदस्य
७) प्रा. डॉ. किसन पाटील	सदस्य
८) श्री. पी. डी. बन्हाटे	सदस्य
९) श्री. व्ही. ए. भोळे	सदस्य
१०) श्री. मोहन तायडे	सदस्य

महाविद्यालयामधील प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थ्यांसाठी असलेल्या सर्व सोयीसुविधा विचारात घेऊन त्यामध्ये काही त्रुटी आहेत का याचा आढावा गुणवत्ता मंडळातर्फे घेतला जातो. यंदा यावर विस्तृत चर्चा करून त्यामध्ये खालील मुद्दे मांडण्यात आले.

१) महाविद्यालयातील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांसाठी एका दिवसाची कार्यशाळा "वर्क कल्चर" या विषयावर घ्यावी जेणेकरून सर्वांना आपल्या कामाचा दर्जा वाढवता येईल.

२) विद्यार्थ्यांना सद्यः परिस्थितीत प्रवेश घेण्यासाठी बऱ्याच ठिकाणी फिरावे लागते. ही प्रवेश प्रक्रीया सोपी करून विद्यार्थ्यांना एकाच ठिकाणी सर्व सुविधा मिळतील अशी व्यवस्था करण्यात यावी.

३) कार्यालयाबाहेरील विद्यार्थ्यांसाठी शेड बांधण्यात यावी.

४) उपहारगृहातील खाद्यपदार्थांचा दर्जा सुधारणे.

५) शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांसाठी ६ दिवसांचा "आर्ट ऑफ लिव्हिंग" किंवा "योगाचे वर्ग"

महाविद्यालयीन परिसरात घेण्यात यावे.

६) मुर्लीच्या कॉमन रुम चे नुतनीकरण करण्यात यावे.

७) प्राध्यापकांनी जास्तीत जास्त नवनवीन Teaching Aids चा वापर करण्याचा प्रयत्न करावा.

८) पिण्याच्या पाण्याकरता अॅक्वागार्ड चा उपयोग व वॉटरकूलरची योग्य व्यवस्था महाविद्यालयीन परिसरात करण्यात यावी. या गुणवत्ता मंडळाच्या सूचनेनुसार भूगोल विभागात ही व्यवस्था करण्यात आली आहे.

- सौ. यु. एस. मानुधने

प्राध्यापक प्रबोधिनी

१) प्रा. डॉ. एस. एस. देशपांडे	चेअरमन
२) प्रा. पी. व्ही. वाणी	सदस्य
३) प्रा. सी. पी. लभाणे	सदस्य
४) प्रा. सौ. जी. एम. राणे	सदस्य
५) प्रा. डॉ. एस. डी. जोशी	सदस्य
६) प्रा. आर. एम. राठोड	सदस्य
७) प्रा. आर. एस. भागडीकर	सदस्य
८) प्रा. एस. एन. भारंबे	सदस्य
९) प्रा. एस. एच. भिरुड	सदस्य

प्राध्यापक प्रबोधिनीचा उद्घाटन सोहळा दि. ३० ऑगस्ट २००२ श्री. अरुण फडके (ठाणे) यांच्या हस्ते व प्राचार्य अनिल राव यांच्या अध्यक्षतेखाली संपन्न झाला. यावेळी श्री. अरुण फडके यांचे "मराठी व्याकरण" या विषयावर व्याख्यान झाले. यंदाच्या वर्षी प्रा. बी. एम. पाटील, प्रा. एल. आर. चौधरी, प्रा. एस. एस. पाटील, प्रा. आर. एल. राणे, प्रा. शशिकांत देशपांडे, उपप्राचार्य पी. एल. कोल्हे हे सेवानिवृत्त झाले. या सर्वांसाठी वेळोवेळी निरोप समारंभ आयोजित करण्यात आले होते.

महाविद्यालयातील विविध समित्या : कनिष्ठ महाविद्यालय.....

कला मंडळ

विज्ञान मंडळ

वाणिज्य मंडळ

महाविद्यालयातील विविध समित्या : कनिष्ठ महाविद्यालय.....

प्राध्यापक प्रबोधिनी

युवती सभा

विज्ञान मंच

मु.जे. रोटरी पुरस्कृत पेढी

महाविद्यालयातील विविध समित्या : कनिष्ठ महाविद्यालय.....

परीक्षा समिती

वादविवाद मंडळ

शिस्तपालन समिती

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

अजिंठा नियतकालिक समिती

साहित्य मंडळ

कला व सांस्कृतिक मंडळ

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

प्राध्यापक प्रबोधिनी

युवती सभा

नियोजन मंडळ

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

मागासवर्गीय सहाय्यक समिती

प्रसिध्दी समिती

दक्षता समिती

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

वादविवाद मंडळ

गुणवत्ता मंडळ

व्यवसाय मार्गदर्शन समिती

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

यु. जी.सी.
प्रकल्प समिती

मुलींचे वसतीगृह -
मैस कार्यकारीणी

मुलांचे वसतीगृह •
मैस कार्यकारीणी

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

ग्रंथालय समिती

विद्यार्थी तक्रार
निवारण समिती

स्पर्धा परिक्षा समिती

महाविद्यालयातील विविध समित्या : वरिष्ठ महाविद्यालय.....

अर्जुन
२००२-२००३

जिमखाना समिती

रेमेडिअल कोचिंग

कर्मचारी सेवा
प्रतिष्ठान

एन.सी.सी. गुणवंत विद्यार्थी.....

अर्जुन
२००२-२००३

एन.सी. सी.

अर्जिठा

२००२-२००३

JJO योगेश बोरसे
बेस्ट कॅडेट

सारंग जेऊरकर
राजपथ संचलनात सहभाग व
आर.डी.सी. सांस्कृतिक कार्यक्रमात सहभाग

SUO सोनिया मोदी
राजपथ संचलनात सहभाग व
आर.डी.सी. सांस्कृतिक
कार्यक्रमात सहभाग

JJO सुहास पाटील
मुंबई येथील आर.डी. कॅम्प
मधे सहभाग

SUO दिलशाद पाजनीगारा
एन.आय.सी. मुंबई येथे बेस्ट SUO,
फर्स्ट इन सोलो साँग

SUO उल्हास ठाकरे
ऑल इंडिया एन.आय.सी.
दिल्ली येथे सहभाग

SUO अमोल विसपुते
बेस्ट कमांड अँड कंट्रोल

SUO किरण चौधरी
ऑल इंडिया स्पेशल एन.आय.सी.
जम्मू काश्मीर येथे सहभाग

SUO धनंजय किनोदकर
पूर्व आर.डी. नगर येथे सहभाग
बेस्ट इन जी.के.

SUO कासार श्रीपाद
बेस्ट SUO

JJO पाटील तुषार
TSC चवतमाळ
येथे सहभाग

एन.सी. सी.

अर्जिठा

२००२-२००३

JJO प्रदीप चव्हाण
बेस्ट इन कॉस कंट्री

JJO कांचन शिसोदे
बेस्ट JJO व
शिबीर प्रमुख

JJO कोल्टरकर जयश्री
बेस्ट सर्व्हीस इन एन.एन.सी. व
थल सैनिक कॅम्प दिल्ली येथे सहभाग

JJO हेमंत पाटील
बेस्ट इन मॅप रिडींग एन.आय.सी. औरंगाबाद येथे
वाढविवाद स्पर्धेत प्रथम

अनन्या राँय
ए.टी.सी. कॅम्प मध्ये
मु.जे. महाविद्यालयाचे नेतृत्व

रूपेश परदेशी
ए.टी.सी. कॅम्प मध्ये
मु.जे. महाविद्यालयाचे नेतृत्व

SGT रश्मी कुलकर्णी
फर्स्ट इन सिग्नल

कौतुक

बेस्ट स्टुडंट
योगेश बोरसे

बेस्ट स्टुडंट
दिलशाद पाजनीगारा

जोशी भावना
गॅडरिंग सेक्रेटरी

पाटील प्रणिता
कथालेखन
शिबीरात सहभाग

एन.जी.पी.ई.
चौधरी कमलेश
एन.जी.पी.ई. उत्तीर्ण

सी. सर्टीफिकेट परीक्षा उत्तीर्ण विद्यार्थी

अर्जिठा
२००२-२००३

SUO
अमित जाखेटे

SUO
संदीप सानप

SUO
देवेन्द्र राजपूत

SUO
प्रणिता कोठावडे

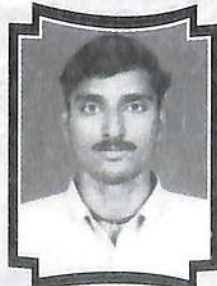
SUO
प्रमोद लाडवंजारी

SUO
दिनेश माळी

SUO
समीर घोडेरवार
विशेष प्राविण्यसह उत्तीर्ण

SUO
महेंद्र पाटील

जिमखाना.....

अर्जिठा
२००२-२००३

देशमुख निरंजन
राष्ट्रीय खेळाडू तलवार बाजी

बिद्ध कांती कुमार
राष्ट्रीय खेळाडू, हॅन्डबॉल

वाघोडे अजय
कॉस कंठी वाराणसी, अश्वमेघ-मुंबई
अॅथलेटिक्स, गुलबर्ग

शिसोदे कुंचन
हॅन्ड बॉल

कांबळे सोनाली
अॅथलेटिक्स,
गुलबर्गा विद्यापीठ

सुर्यवंशी महेंद्र
वेट लिफ्टिंग, पॉवर लिफ्टिंग
ग्वाल्हेर

साळंखे सरला
हॉकी, कुरुक्षेत्र

बावीस्कर आशा
हॉकी, कुरुक्षेत्र

महाजन लिना
व्हॉलीबॉल, हॉकी

जिम्खाना.....

अजिंठा
२००२-२००३

ठाकूर हरिश्
बार्केट बॉल

पवार राहूल
फुटबॉल, कोल्हापूर विद्यापीठ

मीरडे सुवर्णा
खो-खो

बावीस्कर गोपाल
हॉकी

होनप निरज
टेबल टेनीस

सोनवणे वैशाली
व्हॉलीबॉल, कॅरळ

महाजुन मनिषा
क्रासकंटी

जोशी भावना
यु. आर., टेबल टेनीस.

दिनांक २५ सप्टेंबर ०२ रोजी लोणार सरोवर जि. बुलढाणा येथे प्राध्यापकांसाठी सहलीचे आयोजन करण्यात आले होते.

दिनांक १५ ऑक्टोबर ०२ रोजी कोजागिरी पौर्णिमेनिमित्त महाविद्यालयाच्या परिसरात अनेक प्राध्यापकांनी कुटुंबियांसमवेत उपस्थिती देऊन कोजागिरी पौर्णिमेचा आनंद द्विगुणीत केला. दिनांक २० जानेवारी २००३ रोजी प्राध्यापकांनी लिहिलेल्या वा संपादित केलेल्या पुस्तकांचा शानदार प्रकाशन समारंभ आयोजित करण्यात आला होता. हा प्रकाशन सोहळा, महाविद्यालयाचे माजी प्राध्यापक डॉ. शंकर पुणतांबेकर यांच्या शुभहस्ते पार पडला. एकूण १५ प्राध्यापकांच्या पुस्तकांचे प्रकाशन व लेखकांचा यथोचित सत्कार करण्यात आला.

- प्रा. डॉ. श्रीमती एस. एस. देशपांडे

पदावर काम केलेले, ज्येष्ठ अर्थतज्ञ प्रा. डॉ. दि. व्यं. जहागीरदार यांचे अतिशय अभ्यासपूर्ण व्याख्यान झाले.

सुरुवातीला कार्यक्रमाचे प्रास्तविक व पाहुण्यांचा परिचय नियोजन मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. महेश बडवे यांनी करून दिला. प्रमुख पाहुण्यांचे स्वागत अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. चारुदत्त गोखले यांनी केले. आभार प्रदर्शन प्रा. वाय. ए. सैदाणे यांनी केले.

याप्रसंगी व्यासपीठावर अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. चारुदत्त गोखले, व्यावसायिक अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. एस. डी. जोशी, बँकींग विभाग प्रमुख, प्रा. डॉ. सौ. एस. टी. बिराजदार व नियोजन मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. महेश बडवे उपस्थित होते. कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी नियोजन मंडळाचे सदस्यांनी परिश्रम घेतले. कार्यक्रमास बहुसंख्य विद्यार्थी वर्ग तसेच प्राध्यापक उपस्थित होते.

पदव्युत्तर वर्गाच्या विद्यार्थ्यांसाठी नेट/सेट या विषयावर प्रा. डॉ. जहागीरदार यांनी बहुमोल मार्गदर्शन केले.

- प्रा. महेश बडवे

नियोजन मंडळ

क्र.	नाम	चेअरमन
१)	प्रा. एम. एम. बडवे	चेअरमन
२)	प्रा. डॉ. पी. एम. कोठारी	सदस्य
३)	प्रा. सौ. एस. एम. नेमाडे	सदस्य
४)	प्रा. एन. एस. बोरसे	सदस्य
५)	प्रा. वाय. ए. सैदाणे	सदस्य
६)	प्रा. पी. आर. चौधरी	सदस्य
७)	प्रा. डॉ. सौ. एस. टी. बिराजदार	सदस्य

सन २००२-०३ यावर्षी नियोजन मंडळाचे उद्घाटन प्रा. दि. व्यं. जहागीरदार यांच्या व्याख्यानद्वारे करण्यात आले. नियोजन मंडळ व अर्थशास्त्र विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजिलेल्या कार्यक्रमात "भारतातील नियोजनाची ५० वर्षे" या विषयावर अमरावती येथील विदर्भ कला व विज्ञान महाविद्यालयातील अर्थशास्त्राचे निवृत्त प्राध्यापक व मराठी अर्थशास्त्र परिषदेचे माजी अध्यक्ष, कोल्हापूर विभागात सहसंचालक उच्चशिक्षण विभाग या महत्वपूर्ण

वादविवाद मंडळ

क्र.	नाम	चेअरमन
१)	प्रा. डॉ. विद्या व्यवहारे	चेअरमन
२)	प्रा. जे. जी. मगर	सदस्य
३)	प्रा. ए. जे. चौधरी	सदस्य
४)	प्रा. कु. सुरेखा पालवे	सदस्य
५)	प्रा. सौ. प्रज्ञा राणे	सदस्य
६)	प्रा. टी. एम. मुंढे	सदस्य
७)	प्रा. डॉ. डी. सी. चव्हाण	सदस्य

इ. स. २००२ ते २००३ या शैक्षणिक वर्षात वादविवाद मंडळातर्फे ८ जानेवारी २००३ रोजी हुंडाविरोधी चळवळ मुंबई आणि मु. जे. महाविद्यालय जळगाव यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेचं आयोजन करण्यात आलं. याप्रसंगी हुंडाविरोधी चळवळीचे विश्वस्त या. दा. ब. कुलकर्णी, सचिव आशाताई कुलकर्णी यांची प्रमुख उपस्थिती होती. यावेळी डॉ. शैला बिराजदार, प्रा. प्रज्ञा राणे, डॉ. चव्हाण यांचे बहुमुल्य सहकार्याबद्दल मनःपूर्वक आभार !

तसेच यावर्षी वादविवाद मंडळांतर्गत पुढील विद्यार्थ्यांनी जे स्पृहणीय यश संपादन केलं, त्याबद्दल त्यांचे मनापासून अभिनंदन. याची माहिती पुढीलप्रमाणे आहे.

१) भरत देवराम चौधरी :- एम. ए. इंग्रजी

● हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई आयोजित जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक, करंडक.

● सामाजिक वनीकरण विभाग, जळगाव आयोजित जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा :- प्रथम क्रमांक

● विद्यार्थी कल्याण विभाग आणि उत्तर महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ कॉमर्स आयोजित विद्यापीठ स्तरीय वादविवाद स्पर्धा :- प्रथम क्रमांक, करंडक.

● स्वामी विवेकानंद बहुउद्देशीय संस्था, अमळनेर आयोजित उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्वस्पर्धा - प्रथम क्रमांक, ढाल.

● जिल्हा समाजकल्याण ऑफिस जळगाव आयोजित उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा :- द्वितीय क्रमांक

● प्रौढ व निरंतर शिक्षण विभाग आणि विस्तारसेवा विभाग आयोजित उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्वस्पर्धा अमळनेर - तृतीय क्रमांक

● गव्हर्नमेंट कॉलेज ऑफ इंजिनिअरींग जळगाव, आयोजित उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा :- उत्तेजनार्थ.

● व.वा. वाचनालय, जळगाव आयोजित राज्यस्तरीय वादविवाद स्पर्धेत - उत्तेजनार्थ.

● पूर्णपात्रे स्मृतिकरंडक, चाळीसगाव आयोजित राज्यस्तरीय स्पर्धा - उत्तेजनार्थ

● उ.म.वि. आयोजित ऋतुरंग युवक महोत्सवात - उत्तेजनार्थ

२) योगेश बोरसे :-

● विद्यार्थी कल्याण विभाग आणि उत्तर महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ कॉमर्स आयोजित उमवि स्तरीय वादविवाद स्पर्धा - प्रथम क्रमांक.

● गव्हर्नमेंट कॉलेज ऑफ इंजिनिअरींग जळगाव आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - उत्तेजनार्थ.

● जिल्हा समाजकल्याण ऑफिस जळगाव आयोजित उ.म.वि. स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - उत्तेजनार्थ.

३) कविता चौधरी :-

● हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - उत्तेजनार्थ.

● सामाजिक वनीकरण विभाग, जळगाव आयोजित जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - तृतीय क्रमांक.

प्रा. डॉ. विद्या व्यवहारे

साहित्य मंडळ

क्रमांक	विद्यार्थी	वेअरमन
१)	प्रा. डॉ. किसन पाटील	वेअरमन
२)	प्रा. डॉ. सौ. मालती जावळे	सदस्य
३)	प्रा. सौ. चारुता गोखले	सदस्य
४)	प्रा. सौ. रजनी बोंडे	सदस्य
५)	प्रा. कु. हेमलता भारंबे	सदस्य
६)	प्रा. एस. एन. तायडे	सदस्य
७)	प्रा. ए. व्ही. काटीकर	सदस्य

साहित्य मंडळाच्या विद्यमाने विद्यार्थ्यांसाठी मराठी शुद्धलेखन कार्यशाळा दि. ३०/८/२००२ शुक्रवार रोजी आयोजित करण्यात आली. त्यासाठी श्री. अरुण फडके (ठाणे) यांचे मौलिक मार्गदर्शन लाभले. या कार्यशाळेत महाविद्यालयातील ११० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. शुद्धलेखन कार्यशाळेचे उद्घाटन प्रा. सु. का. जोशी (माजी विभाग प्रमुख) ह्यांचे हस्ते दीपप्रज्वलनाने

झाला. यावेळी प्रा. डॉ. प्रमिला भिरुड (माजी विभाग प्रमुख) यांचे विशेष उपस्थिती लाभली. या कार्यक्रमांचे अध्यक्षस्थान प्राचार्य अनिल राव यांनी भूषविले. मराठी विभाग प्रमुख प्रा. सौ. चारुता गोखले, प्रा. सौ. शोभा चौधरी, प्रा. डॉ. जे. आर. बडगे, प्रा. डॉ. विद्या व्यवहारे, प्रा. आनंद काटीकर यांनी यासाठी परिश्रम घेतले. साहित्य मंडळाचे सदस्य डॉ. सौ. मालती जावळे, प्रा. सुरेश तायडे, प्रा. पी. बी. चौधरी, प्रा. व्ही. व्ही. बिन्हाडे, प्रा. सौ. ललिता वाणी इत्यादींनी अमोल सहकार्य दिले. या स्पर्धेचे समन्वयक म्हणून मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. किसन पाटील यांनी काम पाहिले.

साहित्य मंडळाच्या विद्यमाने दि. २३ सप्टे. २००२ रोजी सुप्रसिद्ध मराठी कवि प्राचार्य लक्ष्मीकांत तांबोळी यांचे "मी आणि माझी कविता" या विषयावर भाषण आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमास उत्स्फूर्त प्रतिसाद प्राप्त झाला.

कला व सांस्कृतिक मंडळाच्या सोबतीने दि. ९ ऑक्टो. २००२ रोजी कार्यक्रमात पद्मश्री कवि ना. धों. महानोर यांचे भाषण संपन्न झाले. लेखक आपल्या भेटलीला या दृष्टीने एम. ए. मराठीच्या विद्यार्थ्यांना रानातल्या कविता या अभ्यासक्रमासाठी नेमलेल्या पुस्तकासंबंधी उपयुक्त मार्गदर्शनाचा लाभ झाला.

दि. १८ सप्टें. रोजी कविवर्य वसंत बापट यांचे निधन झाले. तसेच १९ सप्टें. रोजी कादंबरीकार शिवाजी सांवत यांचे देहावसान झाले. या दोन्ही दिग्गज साहित्यिकांना मराठी विभाग व साहित्य मंडळाच्या विद्यमाने श्रद्धांजली अर्पण करण्यात आली.

सुप्रसिद्ध लेखक आणि गोवा विद्यापीठाचे इंग्रजी विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. आनंद पाटील यांचे साहित्य मंडळात भाषण आयोजित केले गेले. याप्रसंगी त्यांनी "पाटील आले लंडनहून" या प्रवासवर्णनात्मक अनुभवांची विनोदी मांडणी केली. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे यांनी भूषविले. प्रा. डॉ. किसन पाटील यांनी पाहुण्यांचा परिचय

करून दिला.

साहित्य मंडळ आणि मराठी विभागाच्या विद्यमाने विद्यार्थ्यांचे कविसंमेलन दि. रोजी आयोजित करण्यात आले. त्यामध्ये २२ विद्यार्थी कविनी आपल्या स्वरचित कविता सादर केल्या. या कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी प्रा. सुरेश तायडे, प्रा. आनंद काटीकर यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

"हिरवळ" हे विद्यार्थ्यांचे हस्तलिखित भितीपत्रक वर्षभर काढण्यात आले. त्यामध्ये विद्यार्थ्यांनी आपले लेखन प्रकाशित केले.

- डॉ. किसन पाटील

कला व सांस्कृतिक मंडळ

१)	प्रा. डी. सी. चव्हाण	वेअरमन
२)	प्रा. महेश जोशी	सदस्य
३)	प्रा. एस. आर. पाटील	सदस्य
४)	प्रा. आर. आर. भालसिंग	सदस्य
५)	प्रा. बी. एम. महाजन	सदस्य
६)	प्रा. एम. एम. परदेशी	सदस्य
७)	प्रा. कु. हेमलता भारंबे	सदस्य
८)	प्रा. डॉ. जे. एन. चौधरी	सदस्य
९)	प्रा. एस. एल. कुलकर्णी	सदस्य
१०)	प्रा. सौ. प्रज्ञा जंगले	सदस्य
११)	प्रा. एन. सी. धवडे	सदस्य
१२)	प्रा. कु. मुक्ता कुलकर्णी	सदस्य

सन २००२-०३ या शैक्षणिक वर्षात कला व सांस्कृतिक मंडळाने कला, सांस्कृतिक क्षेत्रात विद्यार्थ्यांचा सहभाग घडवून आणला. दि. ३० सप्टें. २००२ रोजी कला व सांस्कृतिक मंडळाचे प्रसिद्ध कवि ना. धों. महानारे यांच्या हस्ते औपचारिक उद्घाटन झाले. खानदेशाच्या मातीत रुळलेल्या कविवर्य महानोर यांनी आपल्या काव्यरचनेस प्रथम प्रसिद्धी अर्जिठा

नियतकालिकात मिळाली याचा आवर्जून उल्लेख केला. काव्यरचनेचा आजतागायतचा कालपट विद्यार्थ्यांसमोर मांडून त्यांना काव्य-प्रेरित करणारे त्यांचे मनोगत अनेक बोधात्मक बाबी सांगून गेले.

२१ ऑगस्ट २००२ रोजी रोटरी क्लब भुसावळ आयोजित के. अॅड. साठे व के. सौ. साठे स्मृतिप्रित्यर्थ नाट्यगीत व पारंपारिक अभंग गायन स्पर्धेत विशाल कुलकर्णी व वैदेही जोशी यांना प्रा. आनंद काटीकर यांच्या नेतृत्वाखाली पाठविण्यात आले. रोटरी क्लब औरंगाबाद यांनी आयोजिलेल्या युवक महोत्सव २००२ मध्ये सामान्यज्ञान प्रश्नमंजुषा कार्यक्रमात दिलीप चव्हाण व विजय रोकडे तर मराठी सुगम संगीत गायनात गणेश खडके व हरिष ठाकूर यांना पाठविले. गणेश खडके यास विशेष प्राविण्यासह उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले. दि. ८ सप्टे. २००२ रोजी भारत विकास परिषदेने आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय समूहगायन स्पर्धेत मु. जे. च्या संधास द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक व चांदीची ढाल मिळाली. अशोक महाजन व सहकारी या संघात सहभागी झाले होते.

२३ ऑक्टोबर २००२ रोजी विनोदी कथाकथनांचा कार्यक्रम आयोजिला होता. श्री. विजय रणदिवे, कार्यक्रम अधिकारी, आकाशवाणी केंद्र, औरंगाबाद यांचे विनोदी कथा कथन आनंददायी ठरले.

उमविच्या अभ्यंकर नाट्यगीत व भावगीत गायन स्पर्धेकरिता प्रा. वाघुळदे यांच्या नेतृत्वाखाली कु. दिलशाद पाजनिगारा, कु. संपदा छापेकर, कर्तारसिंग ठाकूर, रणजीतसिंग राजपूत यांनी भाग घेतला. डॉ. अण्णासाहेब बेंडाळे महिला महाविद्यालयात भरलेल्या या कार्यक्रमात कु. दिलशाद पाजनिगारा भावगीतात उमविस्तरावर (तिन्ही जिल्हयातून) प्रथम पारितोषिकाची मानकरी ठरली. नाट्यगीतात कु. संपदा छापेकर हिने द्वितीय पारितोषिक मिळविले.

उमविच्या ऋतुरंग २००२-०३ या नवव्या युवक महोत्सवात गोदावरी इंजिनियरींग कॉलेज, जळगाव

येथे आयोजित कार्यक्रमातील शास्त्रीय नृत्य प्रकारात नेहा जोशी हिने रौप्य पदकासह द्वितीय क्रमांक मिळविला. गोंधळ लोकनृत्य "अंबाबाईचा जोगवा" या प्रकारात समीर घोडेस्वार व सहकाऱ्यांना विशेष प्राविण्यासह उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले. नंदुरबार येथील ट्रायबल एज्यू. सोसायटी संचलित महिला महाविद्यालयात सुगम गायन स्पर्धेत कर्तारसिंग ठाकूर व कु. रीमा जोशी यांचा संघ डॉ. दिलीप चव्हाण यांच्या नेतृत्वाखाली सामिल झाला.

दि. १४ फेब्रुवारी २००३ रोजी लोकमत युवा मंच व एलिट ज्यू. चेंबर यांनी आयोजिलेल्या एलिट युवा महोत्सव २००३ मध्ये विविध ठिकाणच्या आठ संघामधून आपल्या महाविद्यालयाच्या समीर घोडेस्वार व सहकारी यांच्या गोंधळ लोकनृत्य "अंबाबाईचा जोगवा" यास प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले. दि. १६ फेब्रु. २००३ रोजी भारतीय विद्यार्थी सेना जळगाव आयोजित बाल व युवक महोत्सवांत देशभक्तीपर गीतगायन स्पर्धेत सुधीर शिरसाठ यास प्रथम क्रमांकाचे तर समीर घोडेस्वार यास उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले.

वार्षिक स्नेहसंमेलन २००२-०३ मध्ये कला व सांस्कृतिक मंडळाची भूमिका सालाबादप्रमाणे महत्वाची ठरली. विविध मनोरंजन कार्यक्रमांतर्गत गीत गायन स्पर्धेत विविध प्रकारच्या वैयक्तिक, द्वंद्व व समूह अशा २८ गीतांचा बहारदार कार्यक्रम पार पडला. गणेश खडके व एविटा जोसेफ यांना वैयक्तिक गीतात पहिले पारितोषिक मिळाले व ते विभागून देण्यात आले. लोपसंग द्वितीय, अशोक महाजन तृतीय व सुधीर शिरसाठ उत्तेजनार्थ पारितोषिकांचे मानकरी ठरले. द्वंद्वगीतात गौरी सराफ व मनिषा घारपुरे यांना प्रथम आणि रचना सिंग व निलेश वडनेरे यांना द्वितीय पारितोषिक मिळाले. समूहगीतात लोपसंग व सहकारी प्रथम आणि कर्तारसिंग व सहकारी द्वितीय क्रमांकावर आले. २००२-०३ वर्षाच्या स्नेहसंमेलनाचे आगळेवेगळे वैशिष्ट्य म्हणजे पूर्वीतर राज्यातील विद्यार्थ्यांचा स्नेहसंमेलनातील सहभाग हे होय. वैयक्तिक व समूह पातळीवर या विद्यार्थ्यांनी गायक

प्रकाशात भाग घेऊन राष्ट्रीय एकात्मतेचे दर्शन घडविले आहे.

मंडळाच्या वर्षभराच्या कार्यक्रमाची सांगता इंधन बचाव सप्ताहा अंतर्गत गॅसचा वापर व सुरक्षेचे उपाय यावरील रेखा गॅस एजंसीचे संचालक दिलीपजी चौबे यांच्या मार्गदर्शनपर भाषणाने झाली. सामाजिक बांधीलकी म्हणून हा कार्यक्रम आयोजिला होता. गॅसच्या ज्वाळांचे संगीत स्फोटात उद्रेक पावल्यास काय घडू शकते हेच यातून दिसून येते.

या सर्व कार्यक्रमास मंडळाचे सर्व सदस्यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. वार्षिक स्नेहसंमेलनात विविध मनोरंजन समितीच्या कार्यात डॉ. किसन पाटील, प्रा. सी. एस. गोखले, प्रा. कु. विद्या व्यवहारे, प्रा. वाय. ए. सेंदाणे, प्रा. पी. बी. चौधरी, विद्यार्थी प्रतिनिधी भावना जोशी, शिक्षकेतर कर्मचारी देवरे, कापुरे, गीते, प्रमोद पाटील यांच्या सहकार्याबरोबरच श्री. मोहन तायडे व वाद्यवृंद यांचेही सहकार्य मिळाले.

- प्रा. डॉ. दिलीप चव्हाण

युवती सभा

क्र.	नाम	चेअरमन
१)	प्रा. सौ. जयश्री महाजन	चेअरमन
२)	प्रा. सौ. एस. ए. चौधरी	सदस्य
३)	प्रा. कु. सुरेखा पालवे	सदस्य
४)	प्रा. सौ. शोभा नेमाडे	सदस्य
५)	प्रा. सौ. एस. जे. चंद्रात्रे	सदस्य
६)	प्रा. सौ. डी. एस. बेंडाळे	सदस्य
७)	प्रा. कु. मुक्ता कुळकर्णी	सदस्य
८)	प्रा. सौ. यु. जे. नेहेले	सदस्य

शैक्षणिक वर्ष २००२-०३ मध्ये युवती सभेतर्फे खालील कार्यक्रम घेण्यात आले.

१) १८ सप्टेंबर या दिवशी युवती सभेचे उद्घाटन झाले.

"स्त्रियांच्या विविध भूमिकांमधील समन्वय" या विषयावर सौ. हेमा अमळकर यांचे व्याख्यान झाले.

२) उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठातर्फे आयोजित दोन दिवसीय आरोग्यविषयक शिबीरात युवती सभेतर्फे दोन विद्यार्थिनी व प्राध्यापिका सौ. उज्वला नेहेते यांनी सहभाग दिला. हे शिबीर पाल येथे आयोजित करण्यात आलेले होते.

या कार्यक्रमांच्या यशस्वीतेसाठी सर्व सदस्यांनी सहकार्य केले.

- सौ. जयश्री महाजन

तक्रार निवारण समिती

क्र.	नाम	चेअरमन
१)	प्रा. ए. पी. चौधरी	चेअरमन
२)	प्रा. एस. एस. सावळे	सदस्य
३)	प्रा. एम. पी. जोशी	सदस्य
४)	प्रा. सी. एस. गोखले	सदस्य
५)	प्रा. पी. व्ही. वाणी	सदस्य
६)	प्रा. सौ. यु. एस. मानुधने	सदस्य
७)	प्रा. कल्पना नंदनवार	सदस्य
८)	श्री. पी. डी. बन्हाटे	सदस्य
९)	श्री. एम. जी. नारखेडे	सदस्य
१०)	श्री. जी. बी. देवरे	सदस्य

तक्रार निवारण समितीच्या वर्षभर विविध सभा संपन्न झाल्या. महिन्याच्या शेवटच्या शुक्रवारी विद्यार्थ्यांनी सूचना पेटीत टाकलेल्या तक्रारी/सूचनांचे संकलन व वाचन करून समितीद्वारे त्याचा अहवाल मा. उपप्राचार्य आणि प्राचार्य यांना सादर करण्यात आला. त्यानुसार सर्वसाधारणपणे ग्रंथालयातील अभ्यासिकेबाबत विद्यार्थ्यांना आवश्यक त्या सुखसोई पुरविण्याचे ग्रंथपाल आणि ग्रंथालयीन कर्मचारी यांनी लक्षात आणून दिले. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या ग्रंथालयासंदर्भात तक्रारींचा निपटारा करता आला.

विद्यार्थ्यांच्या वर्ग खोल्यांच्या व नियमित तासिका न होण्याच्या काही तक्रारी निदर्शनास आल्या. त्याबाबत मा. प्राचार्य यांनी संबंधिताना सूचना देऊन याबाबत सुधारणा घडवून आणण्यासाठी प्रयत्न केले. त्याचे फलित म्हणून या बाबतच्या फारशासूचना नंतर सूचना पेटीत आढळून आल्या नाहीत.

पिण्याचे पाण्याबाबत काही तक्रारी आल्या होत्या. त्या संदर्भात वाचनालयाच्या पोर्चमध्ये पाण्याची व्यवस्था करण्यात आली. तसेच पदव्युत्तर विभागाच्या इमारतीत वॉटर कूलरची जोडणी करण्यात आली.

सायकलस्टॅन्ड व स्कूटरस्टॅन्ड तसेच कार पार्किंग संबंधात आलेल्या सूचनांचा निपटारा करण्यात आला. त्यानुसार सुरक्षा रक्षकांना सूचना देऊन कार्यक्षमता वाढविण्याचा प्रयत्न केला गेला. या समितीच्या कार्यासाठी सर्व सदस्यांनी महत्वपूर्ण सहकार्य केले. त्यामुळेच तक्रार निवारण समितीचे कार्य यशस्वीपणे करू शकलो.

- प्रा. ए. पी. चौधरी

स्पर्धा परिक्षा समिती

१) प्रा. डी. एस. इंगळे	चेअरमन
२) प्रा. कु. मुक्ता कुलकर्णी	सदस्य
३) प्रा. सौ. यु. जे. नेहेते	सदस्य
४) प्रा. ए. व्ही. काटीकर	सदस्य

मु. जे. महाविद्यालयात सन २००२-२००३ या शैक्षणिक वर्षात स्पर्धापरिक्षात समितीच्या वतीने स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्राची स्थापना करण्यात आली. केंद्र व राज्य शासनाच्या नागरी सेवेतील विविध अधिकार पदांकरिता आवश्यक गुणवत्ता धारण करणारे सक्षम आणि समर्थ विद्यार्थी घडविण्याच्या प्रेरणेतून हे मार्गदर्शन केंद्र साकारले. या उपक्रमास केंद्रशासनाचे अनुदान प्राप्त झाले

आहे. यु.पी.एस.सी., एम.पी.एस.सी., स्टाफ सिलेक्शन कमिशन, रेल्वे रिक्रुटमेंट बोर्ड इत्यादी संस्थामार्फत आय.ए.एस., आय.पी.एस., डी.सी., डी.वाय.एस.पी., वित्त व लेखा अधिकारी, तहसिलदार, फौजदार इत्यादी पदांकरिता घेण्यात येणाऱ्या स्पर्धापरिक्षांची समग्र आणि सर्वांगीण तयारी स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्रात करून घेतली जाते.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये स्पर्धापरिक्षां संदर्भात जागृी वृद्धिंगत व्हावी, त्या दृष्टिने अनुकूल वातावरण निर्मिती व्हावी व योग्य मार्गदर्शन मिळावे याकरिता स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्राने विद्यार्थ्यांकरिता आवश्यक त्या सर्व पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहेत.

या शैक्षणिक वर्षात सुटीचे दिवस वगळता दररोज सायंकाळी ४.०० ते ६.०० असे दोन तास नियमित मार्गदर्शन वर्ग चालविण्यात आले. या वर्गात महाविद्यालयातील आणि बाहेरील अनेक विषय तज्ञांनी विविध विषयांचे अध्यापन मार्गदर्शन केले. या नियमित मार्गदर्शन वर्गात स्पर्धा परिक्षांच्या दृष्टिकोनातून उपयुक्त अशा अध्यापन पद्धतींचा प्रयोग करण्यात आला. ज्यात विद्यार्थ्यांना विषयाचे अधिकाधिक सखोल आणि वस्तुनिष्ठ ज्ञान प्राप्त व्हावे आणि वेळेची देखील बचत करता यावी यावर विशेष भर देण्यात आला. परिणामतः विद्यार्थ्यांच्या विषयज्ञानात आणि आकलन क्षमतेत लक्षणीय प्रगती साध्य झाल्याचे निदर्शनास आले.

स्पर्धा परिक्षांचा अभ्यासकरता यावा म्हणून विद्यार्थ्यांकरिता स्वतंत्र ग्रंथालय आणि वाचनकक्षाची व्यवस्था करण्यात आली. या ठिकाणी स्पर्धा परिक्षांकरिता उपयुक्त ठरणाऱ्या उत्तमोत्तम ग्रंथांचा आणि संदर्भग्रंथांचा संग्रह असून, योजना, लोकराज्य, फ्रंटलाईन, कॉम्पी सक्सेस रिफ्रेशर, सिव्हिल सर्विसेज क्रोनिकल, प्रतियोगिता दर्पण, स्पर्धापरिक्षा नोकरी संदर्भ,

चाणक्य मंडळ अशी स्पर्धापरिक्षाविषयक दर्जेदार नियतकालिके आणि सकाळ लोकसत्ता, महाराष्ट्र टाइम्स वी. हिंदू, इंडियन एक्सप्रेस अशी वृत्तपत्रे वाचनकक्षात उपलब्ध करून देण्यात आली आहेत. विद्यार्थ्यांना सहजपणे अद्ययावत ज्ञान प्राप्त करता यावे म्हणून वृत्तपत्रातील महत्वाच्या कात्रणांच्या संचिका देखील तयार करण्यात आल्या आहेत. केंद्राचे ग्रंथालय आणि वाचनकक्ष दररोज सकाळी ९.०० ते सायं. ७.०० पर्यंत विद्यार्थ्यांकरिता खुले असते. अनेक विद्यार्थी याचा लाभ घेतात.

स्पर्धा परिक्षांचा सराव व्हावा या दृष्टिने स्पर्धा परिक्षेच्या पॅटर्ननुसार नियमितपणे घटक चाचणी घेण्यात येते. विद्यार्थ्यांना विशेष प्रोत्साहन मिळावे या उद्देशाने स्पर्धापरिक्षेतील यशस्वी उमेदवारांचे तसेच अनुभवी विषयतज्ञांचे विशेष व्याख्यान (गेस्ट लेक्चर्स) वेळोवेळी आयोजित करण्यात येतात. यात विशेषतः प्रशासकीय सेवेत कार्यरत असणाऱ्या अधिकाऱ्यांचे विशेष सहकार्य असते. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकास, विविध अध्ययन कौशल्यांचा विकास या विषयांवर विशेष व्याख्यानांचे आयोजन करण्यात आले. याशिवाय स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्राने एन.ई.टी. आणि एस.ई.टी. परिक्षांची तयारी करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन तसेच इतर सुविधा उपलब्ध करून दिल्या. स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन वर्गाकरिता २० विद्यार्थ्यांनी नियमितपणे प्रवेश घेतला असून त्यांची उपस्थिती ९०% पेक्षा अधिक होती.

स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्राच्या नियमित मार्गदर्शन वर्गाकरिता प्रा. डॉ. शहा, प्रा. एस. आर. पाटील, प्रा. भालसिंग, प्रा. सावळे, प्रा. डॉ. डी. सी. चव्हाण, प्रा. डॉ. सौ. बिराजदार, प्रा. एस. आर. बडवे, प्रा. एन. एस. बोरसे, प्रा. मुक्ता कुलकर्णी, प्रा. हिंगोणेकर, प्रा. बळवी, प्रा. उज्वला नेहेते, प्रा. सतिश पडलवार, प्रा. राहूल वानखेडे, प्रा. भंगाळे, प्रा. राजेंद्र गाडगीळ,

प्रा. इमाड (अॅग्री. ऑफीसर) प्रदीप पाटील, इत्यादि विषय तज्ञांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. स्पर्धापरिक्षा समिती मधील सर्व सहकाऱ्यांनी सर्वच उपक्रमात महत्वाचे योगदान दिले. सर्व विषय तज्ञांचे आणि समिती सदस्यांचे मी व्यक्तीशः आभार मानतो. तसेच कमवा आणि शिका योजनेतील विद्यार्थी दिपक ठोंबरे याने स्पर्धा परिक्षा केंद्रात मदतनीस म्हणून घेतलेल्या परिश्रमांचे कौतुक करणे कर्तव्य समजतो.

- प्रा. देवेंद्र इंगळे

रेमिडीअल कोचिंग क्लासेस :-

१) प्रा. एम. एन. लिधूरे	अध्यक्ष
२) प्रा. डॉ. एस. डी. जोशी	सदस्य
३) प्रा. डॉ. डी. सी. चव्हाण	सदस्य
४) प्रा. एस. एच. भिरूड	सदस्य
५) प्रा. व्ही. आर. खडसे	सदस्य
६) प्रा. कु. सुरेखा पालवे	सदस्य

आपल्या महाविद्यालयात प्रवेश घेतलेले बहुतांशी विद्यार्थी ग्रामीण भागातील असतात, त्यांना इंग्रजी माध्यमातून शिकविले जाणारे विषय अवघड जातात. इंग्रजी माध्यमामुळे त्यांचा आत्मविश्वास कमी होतो परिणामतः परीक्षेचे निकाल अपेक्षेपेक्षा कमी लागतात. अशा ग्रामीण भागातून आलेल्या विशेषतः मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी रेमिडीअल कोचिंग क्लासची आवश्यकता भासू लागली. त्या अनुषंगाने आपल्या महाविद्यालयात विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या सहकार्याने मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांसाठी खालील विषयांचे कोचिंग क्लास सन २००२-०३ या शैक्षणिक वर्षापासून सुरु करण्यात आलेले आहे. त्यासाठी शाखानिहाय विविध विषयांचे मार्गदर्शन करण्यात आले.

महाविद्यालयीन वार्ता

(१४५)

- १) विज्ञान शाखा - पदार्थ विज्ञान, रसायनशास्त्र, गणित
- २) वाणिज्य शाखा - अकॉउन्सी व कॉस्टिंग
- ३) कलाशाखा - इंग्रजी, अर्थशास्त्र

सदर कोचिंग क्लास यशस्वी करणेसाठी प्रा. व्ही. आर. खडसे, प्रा. एच. बी. गाजरे, प्रा. आर. एल. राणे, प्रा. आर. बी. गुजराथी, प्रा. एस. एच. भिरूड, प्रा. व्ही. एस. झोपे, प्रा. एल. आर. चौधरी, प्रा. डॉ. जे. एन. चौधरी, प्रा. सौ. रत्ना महाजन, प्रा. टी. आर. चिरमाडे, प्रा. सुरेखा पालवे, प्रा. एम. एम. बडवे, प्रा. डी. सी. चव्हाण यांनी सहकार्य केले.

- प्रा. एम. एन. लिधुरे

■ ■ ■

एन.सी.सी. :-

२००२-२००३ च्या शैक्षणिक वर्षात राष्ट्रीय छात्र सेनेच्या २६६ विद्यार्थी व ४ महाराष्ट्र गर्ल्स बटालियनच्या ५४ विद्यार्थिनींनी छात्रसेनेच्या प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला वर्षाच्या आरंभी विद्यार्थी व विद्यार्थिनींची उंची, वजन, शारीरिक व बौद्धिक क्षमता यांची चाचणी घेवून त्यांना प्रवेश देण्यात आला. वर्षभरात एन.सी.सी. प्रशिक्षणाबरोबरच अनेक सामाजिक कार्यक्रमांमध्ये विद्यार्थी व विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. वृक्षारोपण, रक्तदान, पल्स पोलिओ अभियान, ग्रामीण भागाचे सर्वेक्षण व स्वच्छता अभियान, सद्भावना रॅली, एड्स जनजागरण, गणपती बंदोबस्तात पोलिसांना मदत इ. कार्यक्रमात उत्साहाने भाग घेतला.

दरवर्षाप्रमाणे या वर्षीही आपल्या महाविद्यालयाच्या क्रीडांगणावर प्रजासत्ताक दिन गुप सिलेक्शन कॅम्प घेण्यात आला. त्यात आपल्या महाविद्यालयाचे छात्रसैनिक मोठ्या प्रमाणावर सहभागी झाले. या शिबीरात भुसावळ येथील कॅम्प करिता २० विद्यार्थी व १२ विद्यार्थिनींची निवड झाली. या सर्व

विद्यार्थ्यांनी प्रथम क्रमांक पटकवला नंतर सी.ए.टी.सी. नगर येथील कॅम्पकरिता एस.यू.ओ. किरण चौधरी, एस.यू.ओ. धनंजय किनोदकर, जे.यू.ओ. श्रीपाद कासार, जे.यू.ओ. योगेश बोरसे, सी.डी.टी. देवदत्त ताटे, एस.जी.टी. सारंग जेऊरकर, एस.जी.टी. रोहित सिंग, एस.यू.ओ. सोनिया मोदी, जे.यू.ओ. मनिषा पाटील, जे.यू.ओ. श्वेता दिक्षीत, एस.जी.टी. राखी वर्मा यांची निवड झाली.

विद्यार्थ्यांचे राष्ट्रीय एकात्मता शिबीर दिल्ली येथे २ सप्टेंबर ते १३ सप्टेंबर २००२ या कालावधीत पार पडले. या शिबीरात मु. जे. महाविद्यालयाचे ११ विद्यार्थी सहभागी झाले. या शिबीरात आपल्या महाविद्यालयाने सांस्कृतिक कार्यक्रमात, ड्रिल कॉम्पीटीशन मध्ये प्रथम क्रमांक मिळवला. तसेच विशेष महत्वाची बाब म्हणजे आपल्या महाविद्यालयातील एस.यू.ओ. उल्हास ठाकरे यांची संपूर्ण भारतातून कॅम्प सिनीअर म्हणून निवड झाली. या शिबीरात एस.यू.ओ. अमोल विसपुते, जे.यू.ओ. दिनेश माळी, जे.यू.ओ. हेमंत पाटील, सी.पी.एल. खिलचंद भंगाळे, सी.पी.एल. रितेश चव्हाण, सी.पी.एल. पंकज राणे, एस.जी.टी. राहुल पाटील हे सहभागी झाले होते. यात सी.पी.एल. पंकज राणे याने निबंध स्पर्धेत संपूर्ण भारतातून दुसरा क्रमांक पटकवला.

विद्यार्थ्यांप्रमाणेच विद्यार्थिनींनीसुद्धा यश प्राप्त केले. विद्यार्थिनींचे राष्ट्रीय एकात्मता शिबीर दि. १९ सप्टेंबर ते ३० सप्टेंबर २००२ या कालावधीत औरंगाबाद येथे पार पडले. यात सी.पी.एल. रूपाली रडे, सी.डी.टी. अनन्या रौय, सी.डी.टी. ओविता जोसेफ, सी.डी.टी. रेणूका गाडगीळ, सी.डी.टी. सुर्यप्रभा ठाकरे या विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. अशाच प्रकारे मुंबई येथे झालेल्या राष्ट्रीय एकात्मता शिबीरात दि. २० ऑक्टोबर ते ३१ ऑक्टोबर २००२ या कालावधीत एस.यू.ओ. दिलशाद पाणनिगरा, सी.डी.टी. आर्ती सरोदे, सी.डी.टी. प्राची भोळे यांनी सहभाग घेतला.

मुलांचा ऑल इंडिया ट्रेकिंग कॅम्प उत्तर प्रदेश नैनिताल येथे १३ सप्टेंबर ते २३ सप्टेंबर २००२ या कालावधीत घेण्यात आली. त्यात आपल्या महाविद्यालयातील ५ छात्रसैनिक सहभागी झाले होते. त्यात एस.जी.टी. मनिष झेंडे, सी.डी.टी. दत्तात्रय कासार, सी.डी.टी. बजरंग गायकवाड, सी.डी.टी. सचिन मोहिल, सी.डी.टी. शरद पाटील, याच प्रमाणे मुलींचा ऑल इंडिया ट्रेकिंग कॅम्प दि. ८ मे ते २१ मे २००२ या कालावधीत निलगीरी (उटी) येथे संपन्न झाला. यात एस.यू.ओ. दिलशाद पाजनिगरा, जे.यू.ओ. कांचन शिसोदे यांनी सहभाग घेतला. त्याचप्रमाणे ऑल इंडिया ट्रेकिंग कॅम्प पंजाब येथे दि. २९ मे ते ११ जून २००२ या कालावधीत पार पडला. यात आपल्या महाविद्यालयाची सी.पी.एल. पल्लवी केळकर हिची निवड झाली.

दरवर्षाप्रमाणे १८ महाराष्ट्र बटालियनने आयोजित केलेले वार्षिक प्रशिक्षण शिबीर दि. २७ सप्टेंबर ते ६ ऑक्टोबर २००२ या कालावधीत यश संपादन झाले. ड्रिल कॉम्पीटीशन प्रथम, फ्लॅग एरिआ द्वितीय, फायरींग प्रथम व सांस्कृतिक कार्यक्रमात प्रथम क्रमांक पटकवला. या कॅम्पचे कॅम्पासिनीअर म्हणून एस.यू.ओ. उल्हास ठाकरे तर मु. जे. महाविद्यालयाचे सिनीअर म्हणून जे.यू.ओ. रूपेश परदेशी हे होते. त्याचप्रमाणे मुलींचे देखील वार्षिक प्रशिक्षण शिबीर दि. ८ जुलै ते १९ जुलै २००२ या कालावधीत अमरावती येथे संपन्न झाले. त्यात एकूण १८ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या आहेत.

दरवर्षी प्रमाणेच या वर्षीही मु. जे. महाविद्यालयाच्या छात्रसैनिकांनी दिल्ली येथे होणाऱ्या प्रजासत्ताक दिन परेडमध्ये सहभागी होण्याची परंपरा कायम ठेवली. त्यात एस.यू.ओ. सोनिया मोदी, एस.जी.टी. सारंग जेऊरकर, एस.जी.टी. रोहित सिंग यांची निवड झाली. सदर कॅम्प १ जानेवारी ते ३० जानेवारी २००३ या कालावधीत दिल्ली येथे संपन्न झाला. त्यात एस.यू.ओ. सोनिया मोदी व एस.जी.टी. सारंग जेऊरकर यांची राजपथ संचलनासाठी तसेच

एस.जी.टी. रोहित सिंग याची फ्लॅग एरिआसाठी निवड झाली. दिल्ली येथे होणाऱ्या थल सैनिक कॅम्पसाठी आपल्या महाविद्यालयाची एस.जी.टी. जयश्री कोल्हटकर हिची निवड झाली.

यावर्षी नव्याने सुरु झालेल्या राज्यस्तरीय प्रजासत्ताक दिन कॅम्प दि. १६ जानेवारी ते २७ जानेवारी २००३ या कालावधीत मुंबई येथे पार पडला. त्यात मु. जे. महाविद्यालयाचे जे.यू.ओ. सुहास पाटील, एस.जी.टी. भुषण पाटील यांनी सहभाग घेतला. त्यात जे.यू.ओ. सुहास पाटील यांनी संपूर्ण महाराष्ट्रातील सम्मान गार्ड्स चे नेतृत्व केले.

जम्मू-कश्मीर येथे ७ जानेवारी ते १८ जानेवारी या कालावधीत संपन्न झालेल्या राष्ट्रीय एकात्मता शिबीरात संपूर्ण महाराष्ट्रातून १२ विद्यार्थ्यांपैकी आपल्या जळगाव जिल्ह्यातून मु. जे. महाविद्यालयाचा एस.यू.ओ. किरण चौधरी याची निवड झाली. त्यांनी जम्मू-कश्मीर येथील भारतीय सीमेवरील सैनिकांना भेट दिली.

दरवर्षी प्रमाणे यावर्षीही बी व सी सर्ट परिक्षेचा निकाल ९०% लागला. विशेष म्हणजे यावर्षी महाविद्यालयातील १५ छात्रसैनिकांना सी सर्ट परिक्षेत बी ग्रेड मिळाली. त्यात प्रामुख्याने एस.यू.ओ. देवेंद्र राजपूत, एस.यू.ओ. अमित जाखटे, एस.यू.ओ. संदीप सानप, एस.यू.ओ. संदिप सानप, एस.यू.ओ. महेंद्र पाटील, एस.यू.ओ. राहुल चौधरी, एस.यू.ओ. सतिश महाले, एस.यू.ओ. प्रमोद लाडवंजारी, एस.यू.ओ. समीर घोडेस्वार व इतर छात्र सैनिकांनी सुद्धा चांगले यश संपादन केले.

२६ जानेवारी रोजी सकाळी प्राचार्यांच्या हस्ते ध्वजारोहण करण्यात आले. त्यामुळे मु. जे. महाविद्यालयाचे नेतृत्व एस.यू.ओ. उल्हास ठाकरे याने केले तर मुलींच्या प्लाटूनचे नेतृत्व एस.यू.ओ. दिलशाद पाजनिगरा यांनी केले. वर्षभराच्या कार्यक्रमाचा आढावा घेऊन प्राचार्यांच्या हस्ते पदक प्रदान करण्यात आले. त्यात बेस्ट सिनीअर अंडर ऑफिसर एस.यू.ओ. उल्हास

ठाकरे, बेस्ट कमांड अॅन्ड कंट्रोल एस.यू.ओ. अमोल विसपुते, बेस्ट रॅक होल्डर एस.यू.ओ. किरण चौधरी, बेस्ट इनक्वीज एस.यू.ओ. धनंजय किनोदकर, बेस्ट अंडर ऑफिसर जे.यू.ओ. श्रीपाद कासार, बेस्ट सर्विस इन एन.सी.सी. जे.यू.ओ. योगेश बोरसे, क्रॉसकंट्री जे.यू.ओ. प्रदीप चव्हाण, बेस्ट इन ऑप्टिकल्स जे.यू.ओ. रूपेश परदेशी बेस्ट फायरींग जे.यू.ओ. तुषार पाटील यांना प्राचार्यांच्या हस्ते पदक प्रदान करण्यात आले. त्याच प्रमाणे विद्यार्थिनींनाही पदक प्रदान करण्यात आली. त्यात बेस्ट सिनीअर अंडर ऑफिसर एस.यू.ओ. दिलशाद पाजनिगारा, बेस्ट अंडर ऑफिसर जे.यू.ओ. कांचन शिसोदे, बेस्ट सव्हिंस जे.यू.ओ. जयश्री कोल्हटकर बेस्ट कॅडेट सी.डी.टी. पल्लवी केळकर, फर्स्ट इन मेडीकल सी.पी.एल. जागृती महाले, फर्स्ट इन सिग्नल एस.जी.टी. रश्मी कुलकर्णी, फर्स्ट इन जी. के. सी.पी.एल. दिपाली मेहता, फर्स्ट इन क्रॉसकंट्री सी.डी.टी. श्वेता दिक्षीत या सर्व विद्यार्थी व विद्यार्थिनींना पदक प्रदान करून प्राचार्यांनी भावी आयुष्यासाठी त्यांचे अभिनंदन केले.

दरवर्षी प्रमाणे या वर्षीही २६ जानेवारी रोजी जिल्हा परेड ग्राऊंडवर आपल्या महाविद्यालयाचे छात्र सैनिक सहभागी झाले होते. विद्यार्थ्यांचे नेतृत्व प्लाटून कमांडर एस.यू.ओ. उल्हास ठाकरे तर सेकंड इन कमांड एस.यू.ओ. अमोल विसपुते हे होते. त्याच प्रमाणे विद्यार्थिनीची प्लाटून कमांडर एस.यू.ओ. दिलशाद पाजनिगारा आणि सेकंड इन कमांड जे.यू.ओ. कांचन शिसोदे यांनी काम पाहिले.

महाराष्ट्र निदेशालयाचे नविन पदभार सांभाळलेले ब्रिगेडीअर सी.एम. निंबाळकर यांनी मु. जे. महाविद्यालयाला भेट दिली. त्या प्रसंगी मु. जे. महाविद्यालयातील छात्र सैनिकांनी त्यांना सम्मान गार्ड दिली. त्यानंतर ब्रिगेडीअर सी.एम. निंबाळकरांनी सर्व स्थानिक एन.सी.सी. ANO & PI Staff यांची ओळख करून घेतली. त्याचबरोबर आपल्या महाविद्यालयातील आज पर्यंतच्या प्रजासत्ताक दिनी दिल्ली येथे सहभाग

घेतलेल्या सर्व छात्र सैनिकांची ओळख करून त्यांनी केलेल्या कार्याचे अभिनंदन केले.

आमच्या विविध उपक्रमांना प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे, उपप्राचार्य एम. डी. बोंडे सर, उपप्राचार्य एस. एम. रडे, प्राध्यापक वर्ग व शिक्षकेतर कर्मचारी वर्ग यांचे सहकार्य लाभले. तसेच भूगोल विभागाचे प्रमुख प्राध्यापक एस. आर. पाटील यांचे सुद्धा वेळोवेळी सहकार्य असते. या सहकार्याबद्दल आम्ही त्यांचे आभारी आहोत. यासर्व उपक्रमांमुळे छात्रसैनिकांमध्ये एकता, शिस्त, साहस, आत्मविश्वास, संघर्ष करण्याची प्रवृत्ती, नेतृत्व या गुणांचा विकास होतो. छात्र सैनिकांनी अशीच परंपरा पुढे चालू ठेवावी अशी सदिच्छा व्यक्त करतो.

- मेजर, आर. आर. भालसिंग
से. लेफ्टनंट, करुणा सपकाळे

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या उपक्रमांची या शैक्षणिक वर्षाची सुरवात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची नावनोंदणी मुलाखत होऊन करण्यात आली. नवीन सहभागी झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी एक दिवसीय शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्याचे उद्घाटन मा. प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे, उपप्राचार्य एम. डी. बोंडे या रा. से. यो. च्या माजी कार्यक्रम अधिकाऱ्यांच्या हस्ते करण्यात आले. यात डॉ. एस. एस. राणे यांचे उद्घाटनपर व्याख्यान सर्वानाच आवडले. दुपारच्या सत्रात रा. से. यो. तील स्वयंसेवकांची भूमिका या विषयावर डॉ. एस. झोपे यांचे मार्गदर्शन लाभले. "रा. से. यो. एक सामाजिक व्रत" या विषयावर रा. से. यो. त कोणते कार्यक्रम होतात या विषयावर विस्तृत मार्गदर्शन प्रा. व्ही. जे. चौधरी, माजी कार्यक्रम अधिकारी यांचे मार्गदर्शन लाभले. "माझा सामाजिक क्षेत्रातील एक प्रसंग" या विषयावर लेखन करून शिबीराची सांगता झाली.

रा. से. यो. चे नवीन कार्यक्रम अधिकारी प्रा. आनंद काटीकर, प्रा. के. जी. खडसे, प्रा. सौ. जयश्री महाजन, प्राचार्य व उपप्राचार्य यांचा निरोप घेण्यात येवून येत्या शैक्षणिक वर्षात घेण्यात येणाऱ्या विविध उपक्रमांची चर्चा करून कार्यक्रमाचे नियोजन करण्यात आले.

१) सुंदर व स्वच्छ परिसर उपक्रम :- या उपक्रमांतर्गत महाविद्यालयाच्या ३२ एकर परिसरात स्वच्छता व सुशोभीकरण करण्यात आले. गेल्या वर्षात पाण्याचे दुर्भिक्ष होते. त्यामुळे महाविद्यालयातील मेहंदी, व बरीच लहान झाडे सुकत चालली होती. त्यांच्यासाठी महत्प्रयासाने पाण्याची व्यवस्था करण्यात आली व ती झाडे जगविण्यात यश आले. याही वर्षात गाजरगवत नष्ट करण्याचा उपक्रम हाती घेण्यात आला. लावलेल्या वृक्षांची निगा ठेवणे, आकार देणे, पाणी देणे, यासारखी काम हाती घेण्यात आले.

२) विद्यापीठ सागवान प्रकल्प :- उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परिसरातील सागवान प्रकल्पाचे संगोपन करण्याचे कार्य याहीवर्षी करण्यात आले. त्यात लागवड केलेल्या झाडांना खतमाती देणे, पाणी अडवा तत्वावर बांधलेल्या बांधाऱ्यांची निगा राखण्याचे कार्य हाती घेण्यात आले. या कार्यात श्री. डॉ. बोरसे, डॉ. नारखेडे व उमविचा पर्यावरण विभाग यांचे सहकार्य लाभले.

३) दत्तक गाव कानसवाडे :- कानसवाडे हे पुर्वसन झालेले गाव महाविद्यालयाने दत्तक घेतले आहे. या वर्षीतही या गावात वृक्ष संगोपन, सार्वजनिक स्वच्छता व आरोग्याचे महत्व गावकऱ्यांना पथनाट्याद्वारे सांगण्यात आले. गावातील निरक्षर व्यक्तींपैकी तीन लोकांना कार्यकर्त्यांना त्यांचे नाव लिहिण्यास शिकविले. या गावात एकदिवसीय शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यात गावकऱ्यांसोबत गावातील समस्यांची माहिती करून घेणे, व्याख्यान व श्रमदान असे उपयुक्त कार्यक्रम घेण्यात आले.

४) संगणकातून रोजगार :- या संस्थेतील विशेषतः कलाशाखेतील विद्यार्थ्यांना भविष्यात रोजगार कसा मिळू

शकेल, या उद्देशातून संगणकातून स्वयंरोजगार हा उपक्रम घेण्यात आले. त्यात १० विद्यार्थ्यांचे सात गट पाडून गटागटाचे संगणक प्रयोग शाळेत नेऊन प्रत्यक्ष संगणकाची माहिती व ओळख करून देण्यात आली. इंटरनेट, एम.एस. ऑफिस, डॉस, माहिती तंत्रज्ञान या विषयावर सविस्तर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या उपक्रमासाठी प्रा. के. बी. महाजन, संगणकशास्त्र विभागाचे सहकार्य लाभले.

रोजगार या उपक्रमांतर्गत विभागाचे सहकार्य लाभले. उद्योजकता व मराठी युवक या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

५) निर्माल्यदान :- याही वर्षी गणेश विसर्जनाच्या दिवशी दुपारी तीन वाजता रा. से. यो. च्या तीन गटांनी सहभाग घेतला. या आधी जळगाव जिल्ह्याचे पोलीस अधीक्षक श्री. साळुंखे साहेब यांनी यासंदर्भात दोनदा त्यांच्या कार्यालयात बैठक आयोजित करून निर्माल्यदान मोहिमेत रा. से. यो. चा सहभाग काय असेल या विषयी सविस्तर चर्चा झाली. प्रा. नंदकुमार भारंबे, प्रा. के. जी. खडसे, प्रा. वळवी यांनी सहभाग घेतला. प्रत्यक्ष गणपती विसर्जनाच्या दिवशी मेहरुण तलावा जवळ गणेश भक्तांकडून निर्माल्य गोळा करून न. पा ने उपलब्ध करून दिलेल्या ट्रॅक्टरमध्ये भर टाकण्याचे काम रा. से. यो. च्या स्वयंसेवकांनी केले. एकूण चार ट्रॅक्टर दुपारी तीन ते रात्री नऊ वाजेपर्यंत हे काम करत होते. या प्रसंगी अविनाश पाटील, उपाध्यक्ष अंधश्रद्धा निर्मुलन समिती, धुळे, प्रा. चिंचोलकर यांनी मेहरुण तलावावर येऊन विद्यार्थ्यांना उत्तेजन दिले.

६) एड्स पंधरवाडा :- दि. १ ते १५ डिसेंबर हा एड्स पंधरवाडा साजरा करण्यात येतो. यावर्षी एड्स याविषयावर ६५ विद्यार्थ्यांचे एकदिवसीय शिबीराचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यात प्रा. महाजन, सिव्हील हॉस्पिटल यांचे व्याख्यान, निबंध स्पर्धा व व्हिडीओ कॅसेट दाखविण्यात आल्या. "एड्स एक भस्मासूर" या निबंध स्पर्धेत खालील विद्यार्थ्यांनी पुरस्कार मिळवले.

प्रथम क्रमांक :- जावळे रेखा कृष्णा

द्वितीय क्रमांक :- बेहडे पुष्पा

तिसरे क्रमांक :- नुतन पाटील

उत्तेजनार्थ :- १) कविता चौधरी

२) मायादेवी कासोदे

७) विवेक वाहिनी :- गेल्या वर्षी अंधश्रद्धा निर्मुलन समिती, जळगाव यांच्या सहकार्याने स्थापन झालेल्या विवेक वाहिनी ही अंधश्रद्धा या विषयावर कार्य करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या समितीने अंधश्रद्धा या विषयावर व्याख्यान, निबंध लेखन, पथनाट्य सादर केले. यात रमजान पिंजारी, वनराज शिंदे यांनी सहभाग घेतला. प्रा. डॉ. ए. एस. भोळे यांचे अंधश्रद्धा सामाजिक समस्या यावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले व दत्तक गाव कानसवाडे येथे पथनाट्य व नाटिका सादर करून पोस्टर प्रदर्शन लावण्यात आले होते.

८) रक्तदान शिबीर :- याही वर्षी गोळवळकर गुरुजी रक्तपेढीच्या सहकार्याने रक्तदान शिबीर १० ऑक्टोबर रोजी आयोजित करण्यात आले. त्यात एकूण ३३ विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले.

९) वृद्धाश्रमाला भेट :- यावर्षी रा. से. यो. च्या ८० विद्यार्थ्यांनी केशवस्मृती प्रतिष्ठान संचलीत मातोश्री वृद्धाश्रमाला भेट दिली. त्यात आश्रमातील आज्ञा आजोबांशी ओळख परिचय आणि गप्पांचा कार्यक्रम फारच रंगला. शिवाय वृद्धाश्रमाला परिसरात औषधी वनस्पती व त्यात जाण्याचा रस्ता बनविण्यात आला. या आश्रमाच्या पदाधिकाऱ्यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

१०) विद्यार्थ्यांचे यश :- यावर्षी पोरबंदर येथे रमजान वंजारी हा रा. से. यो. चा स्वयंसेवक प्री आर. डी. परेडसाठी आठ दिवसीय शिबीरात विद्यापीठातर्फे सहभागी झाला होता.

प्रा. नंदकुमार भारंबे
कार्यक्रम अधिकारी

■ ■ ■

जिमखाना अहवाल

- १) प्रा. ए. जी. राव
- २) प्रा. एम. डी. बोंडे
- ३) प्रा. डॉ. एस. एस. राणे
- ४) प्रा. पी. एल. कोल्हे
- ५) प्रा. एस. एम. रडे
- ६) प्रा. एन. एस. खडके
- ७) प्रा. पी. डी. तळले
- ८) प्रा. सी. एस. गोखले
- ९) प्रा. बी. आर. रडे
- १०) प्रा. सौ. मंगला जंगले
- ११) प्रा. कु. सुरेखा पालवे
- १२) प्रा. ए. पी. चौधरी
- १३) प्रा. एम. एम. वडवे
- १४) प्रा. एस. बी. हिंगोणेकर
- १५) प्रा. डी. एस. इंगळे
- १६) प्रा. एस. एच. भिरूड
- १७) प्रा. डॉ. पी. टी. चौधरी
- १८) प्रा. एम. एम. परदेशी
- १९) प्रा. पी. व्ही. वाणी
- २०) श्री. एम. एस. तायडे

शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ मध्ये आपल्या महाविद्यालयात सुमारे ४५० ते ५०० महिला व पुरुष खेळाडूंनी जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत भाग घेऊन महाविद्यालयाची क्रीडा परंपरा कायम ठेवून महाविद्यालयाचे नाव क्रीडा क्षेत्रात उज्वल केलेले आहे. एकूण १९ सांघिक खेळ व वैयक्तिक स्पर्धेत आपल्या खेळाडूंनी विविध खेळात भाग घेतलेला आहे. त्यांची क्रीडाक्षेत्रातील कामगिरी खालीलप्रमाणे आहे.

१) टेबल टेनिस मुले :- जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन पुरुष टेबल टेनिस स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचा संघ हा विजयी झालेला आहे. आपल्या महाविद्यालयातील सर्वश्री निरज होनप, नितीश दलाल

व संदीप देशमुख यांनी आपले कौशल्य वरचढ करून जळगाव विभागातील इतर महाविद्यालयातील इतर खेळाडूंना नामोहरम केले. या तिघांचाही अतिशय चांगला खेळ होऊन त्यांची निवड जळगाव विभागाच्या संघात झाली. आंतरविभागीय स्पर्धेत देखील आपल्या महाविद्यालयातील खेळाडूंनी क्रीडा क्षेत्रात घवघवीत यश मिळवून निरज होनप याची उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ संघात निवड झाली त्याचे अभिनंदन.

२) क्रॉस कंट्री मुले-मुली :- जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन क्रॉसकंट्री स्पर्धेत आपल्या मुलांचा संघ विजयी झाला व मुलींचा संघ हा उपविजयी झाला. जळगाव विभाग क्रॉस कंट्री संघात अजय रमेश वाघोदे, मनिषा एकनाथ महाजन व विकास श्रावण बोरसे यांची निवड होऊन उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ क्रॉस कंट्री संघात अजय वाघोदे व मनिषा महाजन यांची निवड झाली.

३) बास्केट बॉल मुले-मुली :- जळगाव विभाग आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचे दोन्ही संघ उपविजयी ठरले. आपल्या महाविद्यालयातील उमेश शेळके, हरीष ठाकूर व सीमा पाटील यांनी आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाला यश प्राप्त करण्यात सर्व कौशल्य पणास लावले. हरीष ठाकूर याची विभागीय स्पर्धेत अतिशय चांगले कौशल्य दाखविल्यामुळे त्याची उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या बास्केट बॉल संघात निवड झाली.

४) हॅन्डबॉल मुले-मुली :- जळगाव विभाग आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महिला खेळाडूंनी अतिशय चांगला खेळ करून सर्व प्रतिस्पर्धी महाविद्यालयांना गारद करून अंतिम विजयश्री खेचून आणली. त्यात कु. कांचन शिसोदे, मनिषा पाटील, पल्लवी केळकर, लीना कोठारी, आशा बाविस्कर यांचा सिंहाचा वाटा आहे. व या सर्वांची जळगाव विभागाच्या हॅन्डबॉल संघात निवड झाली. आंतरविभागीय स्पर्धेत कांचन शिसोदे, पल्लवी केळकर आणि मनिषा पाटील यांनी चांगला खेळ करून त्यांची उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या हॅन्डबॉल महिला संघात निवड झाली.

मुलांचा संघ जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत उपविजयी ठरला. प्रदीप राजपूत, निलेश चिंचोलकर, श्रीकांत उपाध्ये, यांनी चांगला खेळ करून आपल्या संघास उपविजेते पद प्राप्त करून दिले.

५) व्हॉलीबॉल मुली :- जळगाव विभाग आंतरमहाविद्यालयीन व्हॉलीबॉल महिला स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचा संघ उपविजयी होवून कु. लीना महाजन, वैशाली महाजन, वैशाली सोनवणे या महिला खेळाडूंचा खेळ सुरेख होवून त्यांची विभागीय स्पर्धेत निवड झाली व आंतरविभागीय स्पर्धेतून वैशाली सोनवणे या खेळाडूची निवड उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या व्हॉलीबॉल महिला संघात झाली.

६) सॉफ्टबॉल मुले-मुली :- जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन सॉफ्टबॉल महिला व पुरुष या स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचे दोन्ही संघ उपविजयी ठरले. कु. शिल्पा थोरात व शिरीन कुलकर्णी यांचा खेळ आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत चांगला होवून या दोघांची जळगाव विभाग आंतरविभागीय स्पर्धेसाठी निवड झाली व त्यातून या दोघांचीही उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या सॉफ्टबॉल संघात निवड झाली.

७) फुटबॉल पुरुष संघ :- उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या फुटबॉल पुरुष संघातून राहुल पवार या खेळाडूची निवड झाली.

८) खो - खो :- जळगाव विभाग आंतरमहाविद्यालयीन पुरुष स्पर्धेत काही तांत्रिक कारणांमुळे आपल्या महाविद्यालयाच्या संघास उपविजयी पद देण्यात आले. व आपला महिला संघ मात्र या स्पर्धेत उपविजयी झाला. कु. आशा बाविस्कर, सुवर्णा मोरदे, कु. सुवर्णा पाटील, सर्वश्री जितेंद्र ठाकरे, गजानन कोळी, गोपाल बाविस्कर यांची जळगाव विभाग आंतरविभागीय खो-खो संघातून निवड झाली.

९) हॉकी महिला पुरुष :- जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयीन मुलांचा संघ हा उपविजयी झाला व जळगाव विभागाच्या हॉकी संघात सर्वश्री अमित तडवी, गोपाळ बाविस्कर, जितेंद्र

ठाकरे, किशोर पाटील, यांची निवड झाली व विभागीय स्पर्धेतून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या हॉकी पुरुष संघात गोपाळ बाविस्कर याची निवड झाली.

आंतरविभागीय महिला हॉकी स्पर्धेतून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या हॉकी संघात कु. आशा बाविस्कर, व सरला साळुंके यांची निवड झाली.

१०) मैदानी स्पर्धा पुरुष व महिला :- जळगाव विभाग मैदानी स्पर्धेच्या संघात कु. मनिषा महाजन, कु. सरला साळुंके, कु. कांचन शिसोदे, कु. सोनाली कांबळे, कु. आशा बाविस्कर, श्री. अजय वाघुळदे, महेंद्र सुर्यवंशी व विकास बोरसे यांची निवड होऊन उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या मैदानी स्पर्धेच्या संघात अजय वाघोदे, सोनाली कांबळे, स्नेहल सोनवणे यांची निवड झाली.

आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचा १००×४ व ४००×४ या रिले स्पर्धेत आपला महिलांचा संघ विजयी झाला. ५०००मी. व १०००० मी धावणे या स्पर्धेत अजय वाघोदे हा प्रथम क्रमांकावर आला.

११) बॉल बॅटमिंटन महिला व पुरुष :- जळगाव विभाग आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाचा पुरुष संघ उपविजयी झाला. जळगाव विभागाच्या संघात आपल्या महाविद्यालयाच्या खालील खेळाडूंची निवड झाली. कु. शिल्पा थोरात, श्री. शिरीन कुलकर्णी व चंद्रकांत डोंगरे, विभागीय स्पर्धेत चांगले कौशल्य दाखविल्याबद्दल कु. शिल्पा थोरात हिची उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या बॉल बॅटमिंटन संघात निवड झाली.

१२) कुस्ती :- आपल्या महाविद्यालयाच्या श्री. महेंद्र सुर्यवंशी हा त्याच्या गटात विजयी होऊन त्याची कुस्तीसाठी विभागीय संघात निवड झाली.

१३) वजन उचलणे :- उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या वजन उचलणे, पॉवर लिफ्टिंग, व शरीर सौष्ठव या स्पर्धेत सर्वश्री महेंद्र सुर्यवंशी व मेहमुद शेख हे विद्यार्थी सहभागी होते.

१४) कबड्डी महिला :- जळगाव विभागी महिला कबड्डी

संघात आपल्या महाविद्यालयाच्या कु. पुनम केदार, व कु. पल्लवी केळकर यांचा समावेश झाला.

या शैक्षणिक वर्षात जिमखान्याचा अवाढव्य कार्यभार सांभाळण्यासाठी व हे कार्य सुरळीत पार पाडण्यासाठी मला महाविद्यालयाचे क्रीडाप्रेमी प्राचार्य प्रा. अनिल राव यांचे बहुमोल सहकार्य मिळाले. प्राचार्य अनिल राव हे त्यांच्या काळातील अतिशय नावाजलेले महाविद्यालयाचे खेळाडू होते. त्यामुळे आपल्या महाविद्यालयातील खेळाडूंच्या व्यथा व अडीअडचणी त्यांनी स्वतः जातीने लक्ष देवून सोडविल्या. त्याबद्दल मी महाविद्यालयाच्या क्रीडासंचालक या नात्याने त्यांचा अत्यंत आभारी आहे.

तसेच उपप्राचार्य प्रा. एम. डी. बोंडे, डॉ. एस. एस. राणे, पी. एल. कोल्हे, व मोहन तायडे, विजय जावळे जिमखान्याचे सर्व कार्यकारीणी प्राध्यापक सदस्य व विद्यार्थी प्रतिनिधी सर्व महाविद्यालयीन कर्मचारी यांचा मी अत्यंत ऋणी आहे.

प्रा. नारायण खडके
क्रीडाप्रमुख

ग्रंथालय अहवाल

महाविद्यालयाचा ग्रंथालय विभाग समृद्ध असून विविध विषयांची संबंधित असलेले संदर्भ ग्रंथ, नियतकालिके, कोषवाङ्मय, क्रमिक पुस्तके यांची आवश्यकतेनुसार शिक्षकेतर कर्मचारी सातत्याने घेत असतात. तसेच विविध विद्याशाखात संशोधन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनाही ग्रंथालय सेवेचा लाभ सातत्याने दिला जातो.

महाविद्यालयात सध्या विविध विषयांवरील ९४ नियतकालिके येत आहेत. या शैक्षणिक वर्षात १८६७ नवे ग्रंथ खरेदी करण्यात आले.

मागील वर्षापासून उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाशी संलग्न असलेला एम. लिब. हा अभ्यासक्रमाचा महाविद्यालयात नव्याने सुरु झाला. या अभ्यासक्रमाचा

निकाल ७५% लागला असून सर्व विद्यार्थी प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण झाले आहेत. या शैक्षणिक वर्षात बी. लिब. या अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना ग्रंथालय व्यवस्थापन क्षेत्रातील नवे विचार प्रवाह आणि पद्धती याबाबत मार्गदर्शन करण्यासाठी खालील मान्यवरांना पाचारण करण्यात आले होते.

- १) प्रा. डॉ. एस. के. पाटील ग्रंथालय, पुणे विद्यापीठ
- २) प्रा. डॉ. टी. आर. बोरसे उपग्रंथपाल, उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.
- ३) प्रा. आर. एम. कुंभार एच. पी. आर्टस आणि आर. वाय. के. सायन्स कॉलेज, नासिक.
- ४) प्रा. भोसले ए. बी. उपग्रंथपाल, अमरावती विद्यापीठ
- ५) प्रा. शेवाळे एन. जी. असिस्टंट मॅनेजर ब्रिटीश लायब्ररी, पुणे.
- ६) प्रा. साखरे आर. आर. ग्रंथपाल नौरोजी वाडिया महाविद्यालय, पुणे.

विद्यार्थ्यांना नियमित अध्ययन करता यावे यासाठी ग्रंथलयात स्वतंत्र वाचन कक्षाची सुविधा असून तेथे सर्व प्रकारची क्रमिक पुस्तके, वर्तमानपत्रे, प्रश्नसंच, स्पर्धा परिक्षांना उपयुक्त ठरणारी पुस्तके, नियतकालिके उपलब्ध करून दिली जातात. विशेष म्हणजे सकाळी ७ वाजेपासून ते रात्री १० वाजेपर्यंत वाचन कक्ष खुले असते. या संधीचा लाभ अनेक गरजू विद्यार्थी घेत असतात.

ग्रंथालयाचे कामकाज सुरळीतपणे वर्षभर चालू असते. प्राचार्य ए. जी. राव, उप प्राचार्य पी. एल. कोल्हे, उपप्राचार्य एम. डी. बोंडे, उप प्राचार्य एस. एस. राणे, लायब्ररी इनचार्ज एस. एम. छापेकर, ग्रंथालय समितीतील सदस्य, प्राध्यापक वर्ग, ग्रंथालय कर्मचारी आणि अन्य विभागातील कर्मचारी वर्ग या सर्वांचे मनःपूर्वक सहकार्य लाभले. याबद्दल त्यांचे हार्दिक आभार.

श्री. पी.डी. बऱ्हाटे
ग्रंथपाल

युजीसी प्रकल्प समिती

१) प्रा. डॉ. पी. टी. चौधरी	अध्यक्ष
२) डॉ. जी. एस. चौधरी	सदस्य
३) प्रा. डॉ. एस. डी. जोशी	सदस्य
४) प्रा. डॉ. ए. एस. भोळे	सदस्य
५) प्रा. डॉ. जे. एन. चौधरी	सदस्य
६) प्रा. डॉ.सौ. डी. एस. बेंडाळे	सदस्य
७) प्रा. डॉ. विद्या व्यवहारे	सदस्य

समिती सदस्यांची सभा दि. १९ सप्टें. २००२ व १७ जाने. २००३ घेण्यात आल्या. जास्तीत जास्त प्राध्यापकांनी Minor Research Project साठी अर्ज करण्याचे दृष्टीने प्रयत्न करण्यात आले. परिणाम शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ मध्ये पुढील प्राध्यापकांचे Minor Research Project विद्यापीठ अनुदान आयोगाने मंजूर केले आहेत.

- १) डॉ. जे. एन. चौधरी गणित विभाग
- २) डॉ. कृष्णप्रसाद गणित विभाग
- ३) डॉ. सौ. संजीवनी भालसांग बायोकेमिस्ट्री विभाग
- ४) डॉ. एस. डी. जोशी अर्थशास्त्र विभाग
- ५) डॉ. डी. सी. चव्हाण अर्थशास्त्र विभाग

सध्या एकूण २० Minor Research Project वर काम चालू आहे. त्यासाठी यूजीसी कडून रु. ७८८५०० अर्थसहाय्य प्राप्त झाले आहे. वर्ष २००२-०३ मध्ये पुढील प्राध्यापकांची Minor Research Project साठी अर्ज केले आहेत.

- १) डॉ. देवयानी बेंडाळे
- २) डॉ. विद्या व्यवहारे
- ३) डॉ. सौ. उज्वला नेहेते

- डॉ. पी. टी. चौधरी

शैक्षणिक सहली :-

इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग

आपल्या महाविद्यालयात इलेक्ट्रॉनिक्स सायन्स विभागातर्फे प्रत्येक वर्षी, विद्यार्थ्यांसाठी शैक्षणिक सहल आयोजित केली जाते, या वर्षी विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सहल, जळगाव येथील Soyo System Pvt. Ltd. & Geeta Solar System या Small Scale Industries मध्ये दि. १९ फेब्रुवारी २००३ रोजी आयोजित करण्यात आली होती. त्यामध्ये जवळ जवळ ८० विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता.

शैक्षणिक सहलीमध्ये विद्यार्थ्यांना प्रामुख्याने इलेक्ट्रॉनिक्स विषयातील अध्यावत ज्ञान, नविन इलेक्ट्रॉनिक्स उपकरणे बनविण्याची पद्धत, त्यांना लागणारे साहित्य, स्वयं रोजगार मिळवता येईल याबद्दल विशेष माहिती देण्यात येते. या वर्षी विद्यार्थ्यांना Inverter, Stabilizer, Transformer, Traffic Light Control System, Solar System, Solar Water heater, Solar Cooker या विषयी अध्यावत तंत्रज्ञानाची माहिती देण्यात आली.

Soyo System Pvt. Ltd. या कंपनीचे संचालक श्री. रोटे यांनी उपकरणाचे तत्व, त्यांची जोडणी चाचणी, उत्पादनाची विक्री व्यवस्था इ. विषयावर मार्गदर्शन केले. प्रा. लिधुरे यांनी महाविद्यालयातर्फे कंपनीचे संचालक श्री. रोटे, श्री. किशोर दाके व कर्मचारी वर्ग यांचे आभार मानले. यानंतर विद्यार्थ्यांनी Geeta Solar System या कंपनीला भेट दिली. कंपनीच्या संचालका सौ. माधुरी परदेशी यांनी उत्पादनाविषयी माहिती दिली. प्रा. लिधुरे यांनी उत्पादनातील वेगवेगळ्या प्रक्रिया विद्यार्थ्यांना समजावून सांगितल्या. शेवटी प्रा. व्ही. आर. खडसे यांनी संचालिका व कर्मचारी यांचे महाविद्यालयातर्फे आभार मानले.

या शैक्षणिक सहलीसाठी विद्यार्थ्यांसोबत प्रा. एम. एन. लिधुरे, प्रा. एस. के. भोळे व प्रा. व्ही. आर. खडसे उपस्थित होते.

प्रा. वी. आर. रडे
विभाग प्रमुख

राज्यशास्त्र विभाग

संसदेच्या १८ नोव्हेंबर ते २५ डिसेंबर २००२ दरम्यान झालेल्या हिवाळी अधिवेशनात राज्यशास्त्र विभागातर्फे अभ्यासदौरा आयोजित करण्यात आला होता. यामध्ये १२ विद्यार्थी व २ प्राध्यापक सहभागी झाले होते. या विद्यार्थ्यांना मा. केंद्रीय ग्रामीण विकास राज्यमंत्री जा. एम. के. पाटील, मा. खासदार वाय. जी. महाजन, मा. श्री. आर. आर. गावित यांचे मार्गदर्शन लाभले.

संगणक शास्त्र विभाग

या विभागाची शैक्षणिक सहल I² IT (Institute of Emerging Technology) पुणे येथे आयोजित करण्यात आली होती. २५ विद्यार्थ्यांसह प्रा. के. बी. महाजन, प्रा. हेमलता भारंबे, प्रा. एस.एस. जोशी, प्रा. एस. के. जोशी यांचा सहभाग होता.

रसायनशास्त्र

१. मधुकर सहकारी साखर कारखाना मर्या. पो. जिवराम नगर, न्हावी मार्ग, फैजपूर, ता. यावल जि. जळगाव. येथे ऊसापासून साखर निर्मिती तसेच टाकाऊ पदार्थापासून शेती उपयुक्त खत निर्मिती प्रकल्पास भेट दिली तसेच,

साखर कारखान्याच्या टाकाऊ पदार्थापासून रेक्टोफाईड स्पिरीट व इथेनॉल निर्मिती प्रकल्पास भेट दिली. सहलीचे प्रमुख प्रा. डब्ल्यू. एस. पाटील हे होते. २) नाशिक इंडस्ट्रीअल येथे २५ विद्यार्थ्यांनी शिक्षकांसह जाऊन तेथील विविध इंडस्ट्रीजना भेट दिली. सहभागी प्राध्यापक होते प्रा. ए. एच. नारखेडे, प्रा. आर.बी. गुजराथी, प्रा. डॉ. देवयानी बेंडाळे.

भूगोल विभाग

विभागातर्फे सिनिअर एम.ए./एम.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांना आक्टोबर मधे चिखलदरा येथे तर एस.वाय. व टी.वाय.बी.ए./बी.एस्सी च्या विद्यार्थ्यांना फेब्रुवारीमध्ये

अजिंठा येथे नेण्यात आले. दोन्ही सहलींच्या आयोजक प्रा.सौ. एस.ए. चौधरी या होत्या.

प्राणीशास्त्र विभाग

१) एस.वाय.बी.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांनी वणी व सापुतारा येथील म्युझियमला व बोटॅनिकल गार्डनला भेट दिली त्यांचे सोबत प्रा. सौ. यु. एस. मानुधने व प्रा. डॉ. आर. टी. महाजन हे होते.

२) एफ.वाय.बी.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांनी भुसावळ येथे पोल्ट्री फॉर्म व फिशरीजला भेट दिली त्यांचे सोबत प्रा. एस. एम. जावळे हे होते.

वनस्पतीशास्त्र विभाग

१) टी.वाय.बी.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांनी उत्तरांचलमधील नैनीताल कौसानी राणीखेत येथे वनस्पतींचे विविध नमुने गोळा केले. याचे सहल प्रमुख प्रा. पी. व्ही. वाणी हे होते.

२) एस.वाय.बी.एस्सी. च्या विद्यार्थ्यांनी पाटणादेवी येथील जंगलामधील विविध वनस्पतींचा अभ्यास करण्यासाठी तेथे भेट दिली या सहलीचे प्रमुख प्रा. डॉ. जी. एस. चौधरी हे होते.

३) एफ.वाय.बी.एस्सी. चे विद्यार्थी पाल येथील अभयारण्यामध्ये वनस्पतींचे विविध प्रकारांची ओळख करून घेण्यास गेले. प्रा. जे. जी. मगर यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

बायोकेमिस्ट्री व मायक्रोबायोलॉजी विभाग

टी.वाय.बी.एस्सी. चे विद्यार्थ्यांनी गोळवलकर रक्तपेढी जळगाव येथे जाऊन Blood Transfusion and Preservation Studies ची पाहणी केली तसेच जळगाव दूध फेडरेशन व जैन फूड पार्क व जैन अँग्रीकल्चर पार्क येथे भेट देऊन तेथील प्रोसेसिंग पाहिले. डिसेंबरमध्ये हैदराबाद येथे नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर न्युट्रीशन येथे भेट दिली याचे सहल प्रमुख प्रा.सौ. एस.जे. चंद्रात्रे व प्रा.डॉ. एस. आर. भालसिंग हे होते. ■■■

वसतीगृह

२००२-२००३ या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थिनींच्या नवीन व जुन्या वसतिगृहात तसेच विद्यार्थ्यांच्या नवीन वसतिगृहात व स्टॉफ क्वार्टर्स मध्ये एकूण २०० विद्यार्थी विद्यार्थिनींची निवासाची उत्तम व्यवस्था होती. विशेष उल्लेखनीय गोष्ट म्हणजे या वर्षी विद्यार्थी विद्यार्थिनींच्या वसतिगृहात पूर्वांचल प्रदेशातील ३४ विद्यार्थी आणि विद्यार्थिनी निवास करीत होत्या. शिवाय दरवर्षाप्रमाणे वसतिगृहात यावर्षीसुद्धा महाराष्ट्राव्यतिरिक्त देशाच्या कानाकोपऱ्यातून (काश्मीर, दिल्ली, केरळ, मध्यप्रदेश इ.) विद्यार्थी विद्यार्थिनी येतात. त्यामुळे सांस्कृतिक देवाण - घेवाण होऊन एकात्मतेची भावना वाढीस लागते. सर्वजण गुण्यागोविंदाने एका कुटुंबातील सभासदांप्रमाणे राहतात.

वसतिगृहात कला सांस्कृतिक मंडळातर्फे अभ्यासाबरोबरच इतर विधायक व सुजनशील उपक्रम आयोजित केले जातात. त्यामुळे विद्यार्थी विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास होऊन त्यांच्या सुप्त गुणांना वाव मिळतो. त्यांच्यात साहस, आत्मविश्वास, आपुलकी, कार्यक्रमाचे नियोजन, विचार अभिव्यक्त करण्यातच कौशल्य इ. गुण येतात व त्यांचा विकास होतो.

२००२-२००३ या वर्षी वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांची कार्यकारिणी गठित झाली. त्यात अध्यक्ष सुभाष धुंदले आणि उपाध्यक्ष महेंद्र सूर्यवंशी होते. वसतिगृहात डॉ. एस. एस. राणे यांचे "व्यक्तिमत्व विकास" या विषयावर व्याख्यान संपन्न झाले. त्यावेळी सूत्रसंचालन महेंद्र सूर्यवंशी यांनी केले. तर आभार प्रदर्शन अनिल पाटील यांनी केले.

१५ व १६ जुलै २००२ रोजी विद्यार्थिनींच्या दोन्ही वसतिगृहात विद्यार्थिनींच्या स्वागताचा व परिचयाचा कार्यक्रम संपन्न झाला. त्यावेळी रेक्टर डॉ.

महाविद्यालयीन वार्ता

सौ. एम. एम. जावळे यांनी विद्यार्थिनींचे हार्दिक स्वागत करून त्यांना वसतिगृहाचे नियम समजावून सांगितले. तसेच सर्वांनी मिळून मिसळून राहून चारित्र्यसंपन्न करण्याबद्दल मार्गदर्शन केले.

५,६,७ ऑगस्ट व १२,१३,१४ ऑगस्ट २००२ या दिवसांमध्ये विद्यार्थिनींच्या जुन्या व नवीन वसतिगृहात गायत्री मंत्राचे महत्व, मंत्राचे पारायण, मनःशांती तसेच विश्वशांती इ. विषयांवर गायत्री पीठाचे श्री. पाटील, श्री. झोपे, श्री बॅंडाळे व सौ. बॅंडाळे यांनी मार्गदर्शन केले. त्याचा विद्यार्थिनींवर उत्तम परिणाम झाला. त्या गायत्री मंत्राचा जप तर नियमित करू लागल्याच शिवाय मंत्राचे लेखन ही करू लागल्या.

२९ ऑगस्ट २००२ रोजी आकाशवाणी जळगावच्या वरिष्ठ उद्घोषिका सौ. उषा शर्मा यांचे "आकाशवाणीचे कार्य व माझे अनुभव" या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले होते. कार्यक्रमाच सूत्र संचालन वर्षा भदिरंगे हिने केले. कोमल खन्नाने पाहुण्यांचा परिचय करून दिला व आभार मानले.

५ सप्टें. २००२ रोजी शिक्षक दिना निमित्त रेक्टर सौ. जावळे मॅडमचा सत्कार, शुभांगी सपतोलने केला. अश्विनी जंजाळकरने शिक्षक दिनाचे महत्व सांगितले. अस्मिता, अश्विनी, स्मिता वाघ यांनी गीत गाईले. सुनिता पाटील ने स्वरचित कविता म्हटली. वैशाली बीडकरने चारोळ्या सांगितल्या. दीपाली बडगुजर, सोनाली बडगुजर, प्रिया सोनवणे, यांनी वैयक्तिक नृत्य सादर केले तर उर्वशी, प्रिया, वर्षा सारिका, रंजना, अनिता यांनी गरबा नृत्यात सहभाग घेतला. वन मिनीट शो हा हास्यविनोद मनोरंजनपर कार्यक्रमही आयोजित केला होता. सर्व कार्यक्रमानंतर सहभोजनाचा कार्यक्रम झाला. सर्व कार्यक्रमाचे आयोजन कोमल खन्ना, दिप्ती पाटील व सुनिता जैन यांनी केले.

७ सप्टें. २००२ रोजी मुलींच्या नवीन वसतिगृहात वेगवेगळ्या ठिकाणाहून आलेल्या विद्यार्थिनींनी लोकगीत लोकनृत्य, लोककथा सादर करून लोकसंस्कृतीचे दर्शन घडवून दिले. विशेष म्हणजे पूर्वाचलच्या बुलियाने हिंदीत देशभक्तिपर गीत म्हटले. पूर्वाचलच्या इतर विद्यार्थिनींनी त्यांच्या भाषेत गीते म्हटली. वैशाली पाटीलने निमाडी भाषेतील गीत म्हटले. ऋचा कपूर, शीतल या विद्यार्थिनींनी सुध्दा या कार्यक्रमात उत्साहाने भाग घेतला.

प्रा. डी. व्ही. इंगळे यांनी विद्यार्थी विद्यार्थिनींना स्पर्धा परिक्षांबद्दल मार्गदर्शन केले. त्यावेळी अध्यक्ष डॉ. एस. एस. राणे होते. सूर्यवंशी व दीपक ठोंबरेने कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते.

१८ डिसेंबर २००२ रोजी जुन्या वसतिगृहातील विद्यार्थिनींची अजिंठा येथे सहल आयोजित केली होती. त्यावेळी विद्यार्थिनींनी वाकोद खेडेगावचे लोकजीवन जवळून न्याहाळले. शेती व पिकांबद्दल माहिती मिळवून सहलीचा खराखुरा आनंद उपभोगला.

१२ जानेवारी २००३ रोजी स्वामी विवेकानंद जयंती निमित्त भारती, गवई, शुभांगी सपतोल व मंजू रुमकर या विद्यार्थिनींनी विवेकानंदाचे जीवन कार्य व त्यांचे शिक्षणविषयक विचार सांगितले. त्यावेळी जावळे मॅडमने सुध्दा विद्यार्थिनींना स्वामी विवेकानंदांच्या कार्याच्या परिचय करून दिला.

२६ जानेवारी २००३ रोजी विद्यार्थ्यांनी क्रिकेट मॅचचे आयोजन केले होते. मॅचचे उद्घाटन डॉ. एस. एस. राणे यांनी केले. दोन संघ सहभागी होते. ए-११ आणि बी-११ यांचे कर्णधार महेंद्र सुर्यवंशी व पंकज पाटील होते. या खेळीमेळीच्या मॅचमध्ये पंकज पाटीलच्या संघ विजयी झाला.

२५,२६ जानेवारी २००३ रोजी रांगोळी स्पर्धा, गीत गायन, वैयक्तिक नृत्य, समूह नृत्य, संगीत

खुर्ची, फॅन्सी ड्रेस इ. स्पर्धा आयोजित केल्या होत्या. त्याच बरोबर म्युझिकल फिशपॉड, जोर का झटका धीरे से लगे (जादूचा कार्यक्रम) कार्यक्रमांचे आयोजनही केले होते. या कार्यक्रमांमध्ये जुन्या वसतिगृहातील द्वितीय वर्ष वाणिज्य गृप बी. एड. गृप, सुनिता चौधरी, दिप्ती शेळके, मंजुश्री पाटील, प्रिया सोनवणे, अनिता महाजन, दिपाली बडगुजर इ. विद्यार्थिनी सहभागी होत्या. कार्यक्रमाचे आयोजन विद्यार्थिनींनी मोठ्या उत्साहाने केले. कार्यक्रमानंतर सहभोजनाचा कार्यक्रमही झाला. सर्व कार्यक्रम उत्तम रीतीने पार पडले.

४ फेब्रुवारी २००३ रोजी अंतरिक्ष कन्या कल्पना चावला च्या दुःखद निधनानिमित्त वसतिगृहातील विद्यार्थी विद्यार्थिनींनी भावपूर्ण श्रध्दांजली वाहिली.

१९ फेब्रुवारी २००३ रोजी शिवजयंती निमित्त प्रा. एस. एस. सावळे यांचे "छत्रपती शिवाजी महाराजांचे कार्य" या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले होते. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष रेक्टर जावळे मॅडम होत्या. कार्यक्रमाचे आयोजन दीपक ठोंबरेने केले होते.

वसतिगृहाच्या सर्व कार्यक्रमांसाठी डॉ. एस.एस. राणे आणि डॉ. सौ. मालती जावळे यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. विद्यार्थी विद्यार्थिनींनीही कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होऊन उत्तम प्रतिसाद दिला. कमवा आणि शिका योजनेअंतर्गत गरीब, होतकरू विद्यार्थ्यांला शैक्षणिक सहकार्य केले जाते. यावर्षी सदर योजने अंतर्गत मु. जे. महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या श्रावण सुरवाडे याला पाटील पोतनीस पारितोषिक देण्यात आले.

वसतिगृहाचे कामकाज व्यवस्थितपणे तसेच यशस्वीपणे पार पाडण्यासाठी प्राचार्य अनिल राव, उपप्राचार्य डॉ. एस. एस. राणे, उपप्राचार्य एम. डी.

बॉडे, उपप्राचार्य पी. एल. कोल्हे यांचे बहुमोल मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. विद्यार्थी आणि कर्मचारी यांनी सुध्दा वसतिगृहाच्या कामकाजास उत्स्फूर्तपणे प्रतिसाद देऊन वसतिगृहात बंधुभावचे प्रेमाचे व खेळीमेळीचे वातावरण ठेवले. त्यामुळे सर्व विद्यार्थी विद्यार्थिनी अभिनंदनास पात्र आहेत.

- प्रा. डॉ. सौ. मालती जावळे
विद्यार्थिनी वसतिगृह प्रमुख

- प्रा. डॉ. एस. एस. राणे
विद्यार्थी वसतिगृह प्रमुख

■ ■ ■

कनिष्ठ महाविद्यालय अहवाल

कला मंडळ

- १) प्रा. एस. ओ. उबाळे (अध्यक्ष)
- २) प्रा. आर. बी. चौधरी - सदस्य
- ३) प्रा. कु. करुणा सपकाळे - सदस्य
- ४) प्रा. सौ. एल. वाय. वाणी - सदस्य

मु. जे. कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या कला मंडळाचे उद्घाटन उपप्राचार्य श्री. प्रा. एस. एम. रडे यांचे अध्यक्षतेखाली व दुरदर्शन कलावंत श्री. भैया उपासनी यांचे शुभहस्ते झाले. माणसाच्या जीवनात येणारे संकट ही माणसाला मिळालेली मोठी बदलाची संधी असते असे उद्गार भैया उपासनी यांनी उद्घाटन प्रसंगी काढलेत. कार्यक्रमाचे प्रास्तविक कला मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. एस. ओ. उबाळे ह्यांनी केले तर पाहुण्यांचा परिचय प्रा. पी. बी. चौधरी यांनी करून दिला. संपूर्ण कार्यक्रमाचे सूत्र संचालन प्रा. एल. वाय. वाणी ह्यांनी केले.

दि. १५/१२/२००२ रोजी कला मंडळातर्फे कला शाखेतील विद्यार्थ्यांची जिल्हा परिविक्षा आणि अनुरक्षा संघटना निरीक्षण गृह जळगाव येथे शैक्षणिक भेट घेऊन तेथील कार्याची ओळख करून घेतली त्याचप्रमाणे निरीक्षण गृहातील मुलांबरोर सांस्कृतिक कार्यक्रम केला.

दि. २८/१/२००३ रोजी कला मंडळातर्फे पाटणादेवी येथे सहलीचे आयोजन करण्यात आले. सदर सहलीमध्ये कला शाखेतील विद्यार्थ्यांनी पाटणादेवी परिसरात पदभ्रमण करून निसर्गाशी हितगूज करण्याचा प्रयत्न केला. प्रसिद्ध पितळ खोऱ्यामध्ये भ्रमंती करून प्राचीन वारसा समजून घेण्याचा प्रयत्न केला. पदभ्रमणात कला मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. एस. ओ. उबाळे, प्रा. आर. बी. चौधरी व प्रा. चंद्रकांत पाटील ह्यांनी विशेष योगदान देऊन विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. प्रा. ललिता वाणी व प्रा. शिल्पा सरोदे ह्यांनी देखील विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले.

प्रा. एस. ओ. उबाळे

युवती सभा

- १) सौ. एल. वाय. वाणी (अध्यक्ष)
- २) प्रा. करुणा सपकाळे - सदस्य
- ३) प्रा. सौ. लता पाटील - सदस्य
- ४) प्रा. सौ. शिल्पा सरोदे - सदस्य
- ५) सौ. एस. के. देशपांडे - सदस्य

आजच्या स्पर्धात्मक युगात - स्त्री म्हणून जगताना तिचा आत्मसन्मान अधिक वाढावा, तिने आधुनिक विचार सरणीचा स्विकार करावा. यासाठी वैचारिक मंथन युवतीसभे मार्फत विद्यार्थिनीस घडवून आणले जाते. तसेच शैक्षणिक प्रगतीबरोबरच विद्यार्थिनीत घडवून आणले जाते. तसेच शैक्षणिक प्रगतीबरोबरच विद्यार्थिनीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व्हावा. या दृष्टीने महाविद्यालयीन युवती सभा मंडळाची वाटचाल सुरू आहे. २००२-२००३ या शैक्षणिक, वर्षात युवती सभेतर्फे कार्यक्रम घेण्यात आले.

युवती सभेचे उद्घाटन दि. १७ सप्टेंबर २००२ रोजी प्रा. डॉ. सो. प्रमिला भिरूड यांच्या हस्ते झाले. खानदेशाची निसर्गकन्या बहिणाबाई चौधरी यांच्या काव्यातील जीवनाविषयक तत्त्वज्ञान त्यांनी स्पष्ट केले. याप्रसंगी बहिणीबाईंच्या अनेक कवितांचे गायन करून, त्यातील भावार्थ स्पष्ट केला.

विद्यार्थिनींच्या आग्रहास्तव युवती सभेतर्फे दि. २९ सप्टेंबर २००२ रोजी मनुदेवी, उनपदेव येथे सहल काढण्यात आली.

कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी मा. प्राचार्य ए. जी. राव व उपप्राचार्य एस. एम. रडे यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. युवती सभेची कार्यकारीणी, इतर प्राध्यापक बंधू-भगिनी व शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. त्या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

प्रा. सौ. एल. वायवाणी

जिमखाना

सन २००२-०३ या शैक्षणिक वर्षात विविध क्रीडा प्रकारात बहुसंख्येने विद्यार्थी व विद्यार्थिनी सहभागी झाले. त्यात बहुतेकांना यश व काहीना अपयश आले. तर काहीनी यशाचे शिखर गाठले.

क्रीडा स्पर्धा प्रथम तालुका स्तरावर होता. त्यात जे विद्यार्थी विजयी होतात. त्यांना जिल्हास्तरावर खेळण्याचा मान मिळतो. जिल्हा स्तरावर जे विजयी होतात त्यांना विभाग स्तरावर खेळण्याचा मान मिळतो. जे विभाग स्तरावर विजयी होतात त्यांना राज्यस्तरावर खेळण्याची संधी प्राप्त होत असते. तसेच विभाग स्तरापासून पुढे राष्ट्रस्तरावर खेळण्यासाठी खेळाडूंची निवड होत असते. अशाप्रकारे खेळाडूंना एकामागून एक यशाची शिखरे गाठता येतात.

या शैक्षणिक वर्षात एकूण १३८ मुले व मुली यांनी भाग घेतला त्यांच्या यश व अपयश यांचे विवरण खालीलप्रमाणे आहे.

तालुका पातळीवर विजयी झालेले संघ

१) खोखो - मुले २) बॅडमिन्टर - मुले. ३) बुद्धीबळ स्पर्धा - मुले ४) मैदानी स्पर्धा - मुले.

काही स्पर्धा सरळ जिल्हा स्तरापासून खेळल्या जातात. जिल्हा स्तरावर विजयी संघ खालीलप्रमाणे.

१) खोखो - मुले २) बॅडमिन्टन - मुले ३) जलतरण - मुले ४) हॅन्डबॉल - मुली ५) बुद्धीबळ - मुले ६) टेबल टेनीस - मुले ७) टेबल टेनीस - मुली ८) तलवार बाजी - मुले.

१) कबड्डी - मुले २) फुटबॉल - मुले ३) क्रिकेट - मुले ४) हॉलीबॉल - मुले ५) बॉस्केट बॉल - मुले.

हे पाच संघ तालुका व जिल्हा पातळीवरच पराजित झालेले आहेत.

विभाग स्तरावर आपले आठ क्रीडा प्रकारातील खेळाडू खेळले असून त्यांचे यशापयश खालील प्रमाणे आहे. खोखो मुले प्रथम फेरीत विजयी होऊन दुसऱ्या फेरीत अपयश आले, बॅडमिन्टन मुले पहिल्या फेरीतच

पराभूत झाले. जलतरण मुले - विभाग स्तरावर आपले दोन खेळाडू आले. बॅडमिन्टन मुले पहिल्या फेरीतच पराभूत झाले. जलतरण मुले - विभाग स्तरावर आपले दोन खेळाडू प्रथम आले. हॅन्डबॉल मुली उपविजयी झाल्यात, बुद्धीबळ मुले अपयश आले. टेबल-टेनीस मुले व मुली दोन्ही संघ पराजित, तलवार बाजीत एक खेळाडू विजयी झाला.

विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे खुल्या सॉफ्टबॉल स्पर्धांमध्ये आपल्या जिल्हाचा संघ राज्यस्तरावर विजयी झाला. या संघात आपल्या महाविद्यालयाचे ०४ खेळाडू होते. ह्याच राष्ट्रीय स्पर्धा होता. येथे घेण्यात आल्यात. त्यात १) गिरीष देवराम शिंदे इ. ११वी कॉमर्स २) पियुष सातपुते इ. १२वी सायन्स हे दोन विद्यार्थी आपल्या महाविद्यालयाचे होते.

जलतरण या राज्यस्तरीय स्पर्धात १) जयेश पांडुरंग खडके २) गणेश विश्राम पाटील हे दोन्हीही इ. ११ वी सायन्सच्या विद्यार्थ्यांनी आपल्या महाविद्यालयाचे प्रतिनिधित्व केले.

आपल्या महाविद्यालयाची विद्यार्थिनी कु. बिंदू कांतीकुमार सैनी इ. ११वी कॉमर्स हिने हॅन्डबॉलच्या दिल्ली येथे झालेल्या राष्ट्रीय स्पर्धेत भाग घेऊन आपल्या महाराष्ट्राला कास्य पदक मिळवून दिले. झालेल्या सामन्यात ११ गुणांपैकी ८ गुण एकट्या बिंदू सैनीचे होते हे उल्लेखनीय आहे.

निरंजन प्रदीप देशमुख इ. ११वी कॉमर्सचा विद्यार्थी तलवार बाजी या खेळात राष्ट्रीय स्तरावर खेळला.

एकंदरीत हे वर्ष जिमखान्याचे भरभराटीचे होते. जिमखाना समितीचे चेअरमन ए. जी. राव, क्रीडा समिती सदस्य, तसेच सर्व क्रीडा प्रेमी मित्र ह्यांनी मला सहकार्य व मार्गदर्शन केल्यानेच जिमखान्याचे कार्यक्रम यशस्वीरित्या तडीस नेवू शकला. या सर्वांचा मी ऋणी आहे.

प्रा. पी. डी. तळले
क्रीडा प्रमुख

उज्वल यशाची परंपरा

विविध परीक्षांचे निकाल

मार्च व एप्रिल २००२ मध्ये घेण्यात आलेल्या उच्च माध्यमिक मंडळाच्या आणि उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या विविध परीक्षांचे निकाल अतिशय उत्तम लागले आहेत. या निकालांचा तपशील पुढीलप्रमाणे :

परीक्षा	बसलेले विद्यार्थी	उत्तीर्ण विद्यार्थी	शेकडा निकाल
१२वी कला	१३३	८४	६३.१५
१२वी विज्ञान	५६५	५२७	९३.२७
१२वी वाणिज्य	२४५	२२५	९१.८३
तृतीय वर्ष कला	१३७	८५	६२.०४
तृतीय वर्ष विज्ञान	१६४	१०३	६२.८०
तृतीय वर्ष वाणिज्य	२४०	१७०	७०.८३
पदव्युत्तर कला	२९७	१७४	५८.५८
पदव्युत्तर विज्ञान	३८	२३	६०.५२
पदव्युत्तर वाणिज्य	३६	१८	५०.००
बी.सी.जे.	१६	०६	३७.५०
एम.सी.जे.	०७	०४	५७.१४
बी.लिब.व आय.एस्सी.	१२	०४	३३.३३
एम.लिब. व आय.एस्सी.	०४	०३	७५.००

उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा मार्च २००२

मार्च २००२ मध्ये झालेल्या उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षेत विद्यार्थ्यांनी भरघोस यश संपादन केले आहे. सामान्य गुणवत्ता यादीमध्ये १० विद्यार्थी चमकले आहेत. विज्ञान शाखेच्या गुणवत्ता यादीमध्ये ५ विद्यार्थी आहेत. व्यावसायिक गुणवत्ता यादी व वाणिज्य गुणवत्ता यादीमध्ये ३ विद्यार्थ्यांचा समावेश आहे. कला शाखेच्या गुणवत्ता यादीमध्ये एका विद्यार्थ्यांचा समावेश आहे. तीनही विद्याशाखांचा एकंदर निकाल ८५% असून शास्त्र शाखेत महाविद्यालयाचे ९० टक्केपेक्षा जास्त गुण मिळवून ५३ विद्यार्थी उत्तीर्ण झाले. विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे इंजिनिअरींग व मेडीकल गृप मध्ये ९० टक्के पेक्षा जास्त गुण मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या ८३ असून त्या सर्वांना यंदा शासकीय इंजिनिअरींग व मेडीकल कॉलेजमध्ये प्रवेश मिळाला आहे. वाणिज्य व कला शाखेचा निकाल देखील उत्तम लागला आहे. विद्यार्थ्यांनी घेतलेली अपार मेहनत व शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे प्रयत्न हेच यशाचे खरे कारण आहे.

नाशिक बोर्डात आलेले महाविद्यालयातील विद्यार्थी पुढीलप्रमाणे-

सर्वसाधारण गुणवत्ता यादी

क्रं.	नाव	मेरीट क्र.	शेकडा गुण
१.	कुलकर्णी केतन गुणवंत	०८	९४.१७
२.	महाजन मिलिंद रविंद्र	०९	९३.८३
३.	चौधरी चैताली विष्णू	१२	९३.३३
४.	चौधरी पियुष अशोक	१२	९३.३३
५.	मणियार रचना सत्यनारायण	१४	९३.००
६.	देशपांडे प्रियंका सतिश	१५	९२.८३
७.	लाहोटी हर्षल अनिल	२०	९२.००
८.	अद्रावलकर कौस्तुभ राजन	२१	९१.८३
९.	परनाले रूपाली सुरेश	२३	९१.५०
१०.	भागडीकर निखिल रघुराज	२४	९१.३३

विज्ञानशाखा गुणवत्ता यादी

क्रं.	नाव	मेरीट क्र.	शेकडा गुण
१.	चौधरी चैताली विष्णू	०१	९३.३३
२.	चौधरी पियुष अशोक	०१	९३.३३
३.	देशपांडे प्रियंका सतीश	०२	९२.८३
४.	लाहोटी हर्षल अनिल	०४	९२.००
५.	देशपांडे समीर सुनिल	१०	९०.१७

व्यावसायिक शाखा (व्होकेशनल गृप)

१.	कुलकर्णी केतन गुणवंत	०८	९४.१७
२.	महाजन मिलिंद रविंद्र	०९	९३.८३
३.	मणियार रचना सत्यनारायण	१३	९३.००

कला शाखा

१.	पाटील प्रविण रमेश	१३	७८.५०
----	-------------------	----	-------

वाणिज्य शाखा

१.	यावलकर दिपक प्रकाश	०१	८८.५०
२.	सोनी नयनेश विवेकानंद	०२	८७.६७
३.	मित्तल वनिता घनःश्याम	१३	८२.८३

विषयातील विशेष प्राविण्य मिळविणारे विद्यार्थी

क्रं.	नाव	विषय	गुण
१.	कुलकर्णी केतन गुणवंत	गणित	१००
२.	महाजन मिलिंद रविंद्र	भौतिकशास्त्र	१००
३.	चौधरी पियुष अशोक	भौतिकशास्त्र	१००
४.	देशपांडे प्रियंका सतिश	भौतिकशास्त्र	१००
५.	भागडीकर निखिल रघुराज	भौतिकशास्त्र	१००
६.	देशपांडे समीर सुनिल	रसायनशास्त्र	१००
७.	लाहोटी हर्षल अनिल	गणित	१००

सर्व गुणवंत विद्यार्थ्यांचे अभिनंदन !

■■■

विद्यापीठ स्तरावरील सुयश

दरवर्षीप्रमाणे मु. जे. महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक परंपरेला साजेल अशी कामगिरी शैक्षणिक वर्ष २००१-०२ च्या उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ परीक्षांमध्ये आमच्या विद्यार्थ्यांनी केलेली आहे. या परीक्षांमध्ये सर्वाधिक विद्यार्थी गुणवत्ता यादीमध्ये स्थान मिळविणारे मु.जे. चेच आहेत. गुणवत्ता यादीमध्ये स्थान मिळविलेल्या २६ विद्यार्थ्यांनी याद्वारे महाविद्यालयाच्या नावलौकिकात अमूल्य भर टाकली आहे. या यशाबद्दल त्यांचे हार्दिक अभिनंदन. गुणवत्ता यादीतील विद्यार्थी पुढील प्रमाणे-

पदव्युत्तर स्तर

क्र.	विद्यार्थ्यांचे नांव	वर्ग	मिळालेले गुण	विद्यापीठ गुणवत्ता यादी गुणानुक्रम
१.	चिंचोले संजय नागो	एम.ए. मराठी	५३२/८००	प्रथम
२.	शेख महमद शकीर शेख	एम. ए. हिंदी	५२८/८००	प्रथम
३.	पाटील प्रगती शिवाजी	एम. ए. संस्कृत	४३८/८००	प्रथम
४.	पाटील स्वाती शिवाजी	एम. ए. संस्कृत	४३२/८००	द्वितीय
५.	पिले रमाकांत प्रभाकर	एम. ए. संस्कृत	४२९/८००	तृतीय
६.	सावंत दिनेश रमेश	एम. ए. इतिहास	४८०/८००	प्रथम
७.	गायकवाड अनिल कौतिक	एम. ए. इंग्रजी	४५६/८००	तृतीय
८.	कुमार संजय	एम.लिब. आय.एस्सी.	५८४/८००	प्रथम
९.	चौधरी आरती अविनाश	एम.लिब. आय.एस्सी.	५२८/८००	द्वितीय
१०.	निताळे विनोद अजबराव	एम.सी.जे.	६०७/१०००	द्वितीय
११.	गाडलिंग देवानंद भाऊराव	एम.सी.जे.	६००/१०००	तृतीय
१२.	तिवारी हरीश रामप्रसाद	एम.ए./एम.एस्सी.भूगोल.	१४७०/२०००	द्वितीय
१३.	पाटील दिपक सुरेश	एम.ए./एम.एस्सी.भूगोल	१४५८/२०००	तृतीय
१४.	कोठारी शितल चंद्रेश	एम. कॉम.	५४८/८००	प्रथम
१५.	कमंडले निलिमा भिकूलाल	एम. कॉम.	५०४/८००	द्वितीय

पदवी स्तर

१.	धर्माधिकारी हेमंत प्रकाश	बी.ए. संस्कृत	८४२/१२००	प्रथम
२.	भिडे आरती मधुकर	बी.लिब. आय.एस्सी.	५७५/९००	प्रथम
३.	राजुरकर मनीषा उमाकांत	बी.लिब. आय.एस्सी.	५१९/९००	द्वितीय
४.	लोखंडे संतोष काशीनाथ	बी. ए. अर्थशास्त्र	८०७/१२००	तृतीय
५.	हिरोळे रविंद्र समाधान	बी.सी.जे.	७७६/१२००	तृतीय
६.	स्वामीनाथन सुचित्रा	बी.एस्सी. बायोकेमिस्ट्री	१३८३/१९००	प्रथम

७.	पाटील संदीप विष्णू	बी.एस्सी. बायोकेमिस्ट्री	१३५४/१९००	द्वितीय
८.	बोरसे संजय श्रीकृष्ण	बी.एस्सी. बायोकेमिस्ट्री	१२९२/१९००	तृतीय
९.	कुलकर्णी दिप्ती दिगंबर	बी.एस्सी. इलेक्ट्रॉनिक्स	१५२३/१९००	प्रथम
१०.	कोठावदे प्रणीता केशव	बी.एस्सी. इलेक्ट्रॉनिक्स	१४८७/१९००	तृतीय
११.	अग्रवाल पवन चंद्रप्रकाश	बी. कॉम.	१०६५/१४००	तृतीय

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव सुवर्ण पदकाचे मानकरी

प्रतिभा दाणेज

संजय चिंचोले

शीतल चोथाणी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या विद्यमाने घेण्यात आलेल्या मार्च/एप्रिल २००२ च्या परिक्षेसाठी मु. जे. महाविद्यालयाच्या तीन विद्यार्थ्यांना उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ पदवीप्रदान समारंभात सुवर्णपदक देऊन गौरविण्यात आले.

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थ्यांना सुवर्णपदक देण्याची योजना विद्यापीठाने यावर्षी प्रथमच सुरु केली. या योजनेत आपल्या महाविद्यालयाचे श्री. संजय चिंचोले (एम.ए. मराठी), कु. शीतल चंद्रसेन चोथाणी (एम.कॉम.अकॉटन्सी), कु. प्रतिभा दिनेशचंद्र दाणेज (टी.वाय.बी.कॉम. अकॉटन्सी) यांनी सर्वाधिक गुण प्राप्त करून प्रत्येकी एक सुवर्णपदक सन्मानपूर्वक मिळविले. उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलगुरु मा. डॉ. आर. एस. माळी यांच्या हस्ते सुवर्णपदक देऊन विद्यार्थ्यांना गौरविण्यात आले.

श्री. संजय चिंचोले - कें. शेवंताबाई करनकाळ स्मरणार्थ सुवर्णपदक
कु. शीतल चोथाणी - कें. प्रा. शशीकांत देशपांडे स्मरणार्थ सुवर्णपदक
कु. प्रतिभा दाणेज - कें. रामदास पाटील स्मरणार्थ सुवर्णपदक

या विद्यार्थ्यांनी आपल्या यशाचे श्रेय महाविद्यालयातील मार्गदर्शन, शैक्षणिक वातावरण, कठोर परिश्रम व स्वयंअध्ययन यास दिले. या यशस्वी विद्यार्थ्यांचे हार्दिक अभिनंदन !

विशेष शिष्यवृत्ती

महाविद्यालयातर्फे तर्फे दरवर्षी गुणवंत विद्यार्थ्यांना विविध शिष्यवृत्त्या व पारितोषिके दिली जातात आतापर्यंत ६९ विविध शिष्यवृत्त्या व पारितोषिके दिली जात होती यंदा आणखी ३ पारितोषिकाची यात भर पडली ते पुढील प्रमाणे :

१) प्राचार्य वाय. एस. महाजन पारितोषिक :-

१) बी. ए. अर्थशास्त्र स्पे. प्रथम येणारा विद्यार्थी किंवा विद्यार्थिनी. २) एम.ए. अर्थशास्त्र स्पे. प्रथम येणारा विद्यार्थी किंवा विद्यार्थिनी यांना रु. १००००/- व्याजातून येणाऱ्या रकमेचे प्रत्येकी पारितोषिक

२) श्री. जयंतीभाई दोशी पारितोषिक :-

बी. कॉम. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनीस रु. १००००/- च्या व्याजातून येणाऱ्या रकमेचे पारितोषिक.

■ ■ ■

पदव्युत्तर विभागात शिकत असलेल्या गुणवंत विद्यार्थ्यांना विशेष शिष्यवृत्ती

मु. जे. महाविद्यालयामध्ये अनेक विषयाचे पदव्युत्तर विभाग आहेत. यातील काही विभागामध्ये विद्यार्थ्यांना लघुशोध प्रबंध (प्रोजेक्ट) हा अनिवार्य आहे. महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाने या विद्यार्थ्यांपैकी गरजू व नियमित काम करून उत्कृष्ट प्रबंध सादर करणाऱ्या विद्यार्थ्यांस रुपये ५००/- चे बक्षिस जाहीर केलेले आहे. या शैक्षणिक वर्षात ही बक्षिसे मिळवणारे विद्यार्थी पुढीलप्रमाणे :-

एम.सी.जे.

१) कु. पंकजा मधुकर आवारे :-

झाडीपट्टीतील दंडार पारंपारिक लोकनाट्य आणि जनसंवादाच्या स्वरूपाचा अभ्यास या विषयावरील

लघुशोध प्रबंध.

२) श्री. हेमंत बुरंगे :-

मराठी वृत्तपत्रातील प्रकाशचित्राचे महत्त्व : वाचकांच्या प्रतिक्रियांचा अभ्यास या विषयावरील प्रबंध.

M. Com.

Shri Paresh Chavan

Ratio analysis of Bank balance sheet and Profitand Loss A/c of last three years of Jalgaon People co-operative bank Ltd. Jalgaon.

M. Sc. Microbiology -

1) Smt. Bhavna Mohite

Study of various parameters affecting on citric acid production.

2) Smt. Manisha Bholane

Screening & isolation of fecal coliform from drinking water source of Jalgaon.

M. Lib

1) Shri Manure Santosh

Information gathering habits of senior college teachers working in M.J. College

2) Shri Jagdish Marathe

Collection, Development of college libraries : A special reference with English literature.

कॉलेज स्कॉलरशीप

महाविद्यालयातर्फे ज्या विद्यार्थ्यांना जास्तीत जास्त गुण असून उत्पन्न मर्यादेमुळे इतर कोणतीही शिष्यवृत्ती अथवा फी सवलत मिळत नाही अशा विद्यार्थ्यांसाठी प्रत्येक शैक्षणिक वर्षात कॉलेज स्कॉलरशीप देण्यात येते. शैक्षणिक वर्ष २००२-२००३ करिता खालील विद्यार्थ्यांची कॉलेज स्कॉलरशीप करिता निवड करण्यात आली.

अ. क्र.	गुणा- नुक्रम	विद्यार्थ्याचे नांव	वर्ग	शिष्यवृत्ती रुपये
१	१	गाडगीळ रेणूका राजेंद्र	एफ.वाय.बी.ए.	रु. ४५०/-
२	२	पाटील माधुरी शांताराम	एफ.वाय.बी.ए.	रु. ३५०/-
३	३	पाटील अंबादास बाबुलाल	एफ.वाय.बी.ए.	रु. २५०/-
४	१	मोरालीकर जॉमन रप्पाई	एस.वाय.बी.ए.	रु. ४५०/-
५	२	पाठक अश्विनी सुरेश	एस.वाय.बी.ए.	रु. ३५०/-
६	३	जोशी संदीप दत्तात्रय	एस.वाय.बी.ए.	रु. २५०/-
७	१	भावसार राजश्री प्रभाकर	टी.वाय.बी.ए.	रु. ४५०/-
८	२	जोशी भिकाजी प्रकाश	टी.वाय.बी.ए.	रु. ३५०/-
९	३	पाटील मोहिनी बाबुराव	टी.वाय.बी.ए.	रु. २५०/-
१०	१	आईदासानी गुंजन जगदीश	एफ.वाय.बी.कॉम.	रु. ४५०/-
११	२	मित्तल वनिता घन:श्याम	एफ.वाय.बी.कॉम.	रु. ३५०/-
१२	३	चौधरी पूनम प्रकाश	एफ.वाय.बी.कॉम.	रु. २५०/-
१३	१	मुंदडा पूजा रमेश	एस.वाय.बी.कॉम.	रु. ४५०/-
१४	२	मुंगड निकीता प्रकाश	एस.वाय.बी.कॉम.	रु. ३५०/-
१५	३	मुंधरा राजाराम देवकिसन	एस.वाय.बी.कॉम.	रु. २५०/-
१६	१	बनवट दिव्या प्रफुल्लकुमार	टी.वाय.बी.कॉम.	रु. ४५०/-
१७	२	सेठीया सविता रतनलाल	टी.वाय.बी.कॉम.	रु. ३५०/-
१८	३	पाजनिगारा दिलशाद	टी.वाय.बी.कॉम.	रु. २५०/-
१९	१	शाह यशवंत अरुण	एफ.वाय.बी.एस्सी.	रु. ४५०/-
२०	२	व्होरा स्मृती अरविंद	एफ.वाय.बी.एस्सी.	रु. ३५०/-
२१	३	मोदी सोनिया अशोककुमार	एफ.वाय.बी.एस्सी.	रु. २५०/-
२२	१	गाजरे प्रियंका प्रदीप	एस.वाय.बी.एस्सी.	रु. ४५०/-
२३	२	पारवाले पंकज मदनलाल	एस.वाय.बी.एस्सी.	रु. ३५०/-
२४	३	त्रिपाठी निमिष प्रमोदकुमार	एस.वाय.बी.एस्सी.	रु. २५०/-
२५	१	शर्मा राजकुमार रमेशबल	टी.वाय.बी.एस्सी.	रु. ४५०/-
२६	२	कुलकर्णी सोनल नंदकिशोर	टी.वाय.बी.एस्सी.	रु. ३५०/-
२७	३	पाटील निलीमा निवृत्ती	टी.वाय.बी.एस्सी.	रु. २५०/-
एकूण रुपये				९४५०/-

सन २००२-२००३ या वर्षासाठी शिष्यवृत्ती/पारितोषिक मिळविणारे मानकरी

अ.क्र.	पारितोषिक/शिष्यवृत्ती	तपशील	रूपये	शिष्यवृत्ती/पारितोषिक मिळविणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे नाव
१	खेर गंभीरमल पारितोषिक	सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थी	२७५	बोरसे योगेश सुभाषचंद्र कु. पाजनिगरा दिलशाद
२	पी. व्ही. रत्नपारखी पारितोषिक	प्रथम वर्ष कला आणि विज्ञान या दोन्ही शाखातून महाविद्यालयातून सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	२८६	गाजरे प्रियांका प्रदीप
३	डॉ. के. व्ही. पराडकर पारितोषिक	१२वी विज्ञान या परिक्षेत जीवशास्त्र या विषयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	५५	लाहोटी हर्षल अनिल
४	डॉ. नानासाहेब दावलभक्त पारितोषिक	१२वी विज्ञान या परिक्षेत जीवशास्त्र (बी-ग्रुप) घेऊन सर्वाधिक गुण मिळविणारा व वैद्यकीय शाखेत प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२०	लाहोटी हर्षल अनिल
५	डॉ. यु. वाणी पारितोषिक	१२वी विज्ञान या परिक्षेत गणित या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	५५	कुलकर्णी केतन गुणवंत
६	डॉ. आर. नाडकर्णी पारितोषिक	१२वी विज्ञान या परिक्षेत महाविद्यालयात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५५	कुलकर्णी केतन गुणवंत
७	तापीराम भगवान चौधरी रमाबाई चौधरी पारितोषिक	१२वी विज्ञान या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५५	कुलकर्णी केतन गुणवंत
८	वि. वा. गंधे आणि सत्यभामा गंधे पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळणारा विद्यार्थी	३१९	चव्हाण गजानन नारायण

९	प्रा. म. ना. अदवंत पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	७७	चव्हाण गजानन नारायण
१०	नर्मदाबाई नवलराम पाटील पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी स्पे.) या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक (अॅग्रीगेट) गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२२०	चव्हाण गजानन नारायण
११	रामभाऊ प्रभुदेसाई पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (मराठी प्रधान) द्वितीय व तृतीय वर्षातील मराठी या विषयात गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	चव्हाण गजानन नारायण
१२	बारजिभे पारितोषिक	१२वी कला परिक्षेत इंग्रजी या विषयात महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	पाटील पन्नालाल भाईदास
१३	सौ. शांताराम पाटील पारितोषिक	उच्च माध्य. (१२वी) कला परिक्षेत सर्व प्रथम येणारा आणि याच महाविद्यालयातून प्रथम वर्ष या वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५	पाटील पन्नालाल भाईदास
१४	तापीराम भगवान चौधरी आणि रमाबाई चौधरी पारितोषिक	१२वी कला परिक्षेत महाविद्यालयातून विद्यार्थीनीत सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	५५	सुर्वे रूपाली रामराव
१५	सौ. लीला महादेव अदवंत पारितोषिक	उच्च. माध्य. (१२वी) कला या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११०	पाटील प्रवीण रमेश
१६	सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	महाविद्यालयातून ११वी कला या वर्गात प्रवेश घेणारा व १०वी च्या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५	चौधरी रूपाली बाबूराव
१७	सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	१२वी वाणिज्य या परिक्षेत महाविद्यालयांत गुण मिळविणारा व प्रथम वर्ष वाणिज्य या याच महाविद्यालयात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५	यावलकर दिपक प्रकाश

१८ पाटील-पोतनीस पारितोषिक	१२वी ते पदव्युत्तर वर्गामधील उत्तम चारित्र्य व चांगली शैक्षणिक पात्रता असणारा महाविद्यालयीन शिक्षण घेत कॉलेज मेस मध्ये स्वतःच्या मदतीसाठी काम विद्यार्थी	११० सुरवाडे श्रावण भिमराव
१९ विमल भोजू चौधरी पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान (प्रधान रसायनशास्त्र) या महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारी विद्यार्थिनी	१२५ पाटील जयश्री वसंत
२० महादेव काशिनाथ थत्ते स्मृती पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान (केमिस्ट्री प्रिन्सिपल) या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी (विदाऊट बॅकलॉग)	११० पाटील जयश्री सावंत
२१ सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	उच्च. माध्य. (१२वी विज्ञान) या परिक्षेत महाविद्यालयांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा व प्रथम वर्ष विज्ञान वर्गात याच महाविद्यालयात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	१२५ रॉय अन्नन्य अशोक
२२ प्रा. अं. गं. चिपळूणकर स्मृती पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला (इंग्रजी) या परिक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा व याच महाविद्यालयात एम. ए. (इंग्रजी) वर्गात प्रवेश घेणारा विद्यार्थी	११० तांबोळी अर्चना रमेश
२३ सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	या महाविद्यालयात ११वी विज्ञान या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या व शालांत परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५ बऱ्हाटे देवदत्त मोहन
२४ मनुभाई देसाई पारितोषिक	या महाविद्यालयात प्रवेश घेणाऱ्या मध्ये शालांत परिक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११० बऱ्हाटे देवदत्त मोहन
२५ सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	या महाविद्यालयात ११ वी वाणिज्य या वर्गात प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये शालांत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१२५ लाठी राहुल नारायण

२६ सौ. शांताबाई पाटील पारितोषिक	तृतीय वर्ष वाणिज्य या परिक्षेत महाविद्यालयांतून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	१२५ अग्रवाल पवन चंद्रकांत
२७ कै. बाबुराव लेले पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला या परीक्षेत इंग्रजी (आवश्यक) या विषयात महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११० पाटील गणेश भिका
२८ सौ. लीला महादेव अदवंत पारितोषिक	प्रथम वर्ष कला या परीक्षेत महाविद्यालयातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११० महाजन संगीता राजधर
२९ शरद डी. प्रधान पारितोषिक	तृतीय वर्ष विज्ञान संख्याशास्त्र (प्रधान) या परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	११० चिरमाडे वैशाली मुरलीधर
३० डॉ. शं. रा. पुणतांबेकर पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला या परीक्षेत हिंदी (प्रधान) विषय धरून सर्वाधिक गुण मिळविणारा (अॅग्री. मार्क्स) विद्यार्थी	२२० पाटील चतुर बापूराव
३१ श्री. मो. स. भावे पारितोषिक	प्रथम वर्ष वाणिज्य या वर्गातून वार्षिक परीक्षेत अर्थशास्त्र या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१ जैन महावीर माणकचंद
३२ प्रा. मो. स. भावे पारितोषिक	तृतीय वर्ष कला या वर्गातून अर्थशास्त्र हा विशेष विषय घेऊन (द्वितीय व तृतीय वर्षातील अर्थशास्त्राचे एकूण पेपर) सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१ लोखंडे संतोष काशिनाथ
३३ प्रा. मो. स. भावे पारितोषिक	एम. ए. अर्थशास्त्र (संपूर्णस्तर) या वर्गातून सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२०१ पाटील प्रमोद जानकीराम
३४ घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.ए. वर्गात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१ तिवारी हरीष शामप्रसाद
३५ घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.ए. वर्गात सर्व प्रथम येणारी विद्यार्थिनी	५०१ क्षिरसागर वर्षा मधुकर

३६	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.एस्सी. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	भोळे पंकज अशोक
३७	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.एस्सी. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	५०१	जोशी स्मिता किशोर
३८	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.कॉम. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	कुलकर्णी आशिश अरुण
३९	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	एम.कॉम. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	५०१	चोथानी शितल चंद्रसेन
४०	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.ए. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	धर्माधिकारी हेमंत प्रकाश
४१	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.ए. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	२५१	तांबोळी अर्चना रमेश
४२	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.एस्सी. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	शेख जावेद शेख गफूर
४३	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.एस्सी. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	२५१	कुलकर्णी दिप्ती डिगंबर
४४	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.कॉम. वर्गात सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	२५१	अग्रवाल पवन चंद्रप्रकाश
४५	घन:शाम काशिराम पाटील पारितोषिक	बी.कॉम. वर्गात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	२५१	गडे रूपाली गणेश
४६	सौ. स्मिता व प्रा. अरविंद ग. कर्णिक पारितोषिक	महाविद्यालयात टी.वाय.बी.एस्सी. (प्राणीशास्त्र) या विषयात प्रथम येणारा विद्यार्थी/विद्यार्थिनी	१००	महाजन ज्ञानेश्वरी प्रकाश
४७	कै. शरदचंद्र दामोदर पाटील पारितोषिक	तृतीय वर्ष बी.एस्सी. वनस्पतीशास्त्र (प्रमुख) या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी/विद्यार्थिनी	२००	अडांगळे विल्सन प्रल्हाद
४८	प्रा. एल. एन. पाटील पारितोषिक	बी.एस्सी. (केमिस्ट्री प्रिन्सिपल) महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा/येणारी विद्यार्थी/विद्यार्थिनी व याच महाविद्यालयात एम.एस्सी. (ऑर्गेनिक केमिस्ट्री) या वर्गात घेणारा/घेणारी विद्यार्थी/विद्यार्थिनी	५००	पाटील सचिन पुंडलिक

४९	गुरु-मातृ-पितृ स्मृती एम.डी. वाणी पारितोषिक	इ. १२वी सायन्समध्ये महाविद्यालयातून सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	१००	कुलकर्णी केतन गुणवंत
५०	कै. छोटू शेनफडू मराठे व कै. ज्ञानेश्वर नरसिंग पाटील पारितोषिक	टी.वाय.बी.ए.(इतिहास) प्रमुख विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	बाविस्कर गोपाळ प्रभकर
५१	कै. प्रा. एस. डी. सिरसीकर स्मृती पारितोषिक	महाविद्यालयात भूगोल या विषयात तृतीय वर्षी विशेषस्तरावर सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२००	पारधे ललित रमेश
५२	कै. सौ. पार्वतीबाई कुलकर्णी पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग १ व २) मिळून संस्कृत विषय घेऊन सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	पाटील प्रगती शिवाजीराव
५३	कै. सौ. पार्वतीबाई कुलकर्णी स्मृती पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग १ व भाग २) मिळून मराठी विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	चिंचोले संजय नागो
५४	कै. शंकरराव कुळकर्णी स्मृती पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग १ व भाग २) मिळून हिंदी विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	शेख महंमद शकीर शेख
५५	कै. शंकरराव कुळकर्णी स्मृती पारितोषिक	पदव्युत्तर एम.ए. (भाग १ व भाग २) मिळून इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	१०१	गायकवाड अनिल कौतिक
५६	सौ. जिजाबाई शालीग्राम पारितोषिक	१२ वी कला शाखेतील मराठी विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२००	चौधरी वैशाली पुंडलिक
५७	प्रा. शालीग्राम नवलराम पारितोषिक	एम.ए. (मराठी स्पेशल) या वर्गात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	३००	चिंचोले संजय नागो
५८	कै. श्रीधर महादेव गोखले स्मृती प्रित्यर्थ पारितोषिक	बी.सी.जे. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	हिराळे रविंद्र समाधान जाधव मोनालिसा विश्वास
५९	कै. श्रीधर महादेव गोखले स्मृती पारितोषिक	एम.सी.जे. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	निताळे विनोद अजबराव
६०	प्रा. पी. जी. अभ्यंकर गौरव समिती पारितोषिक	बी.कॉम. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२०१	अग्रवाल पवन चंद्रप्रकाश
६१	प्रा. पी. जी. अभ्यंकर गौरव समिती पारितोषिक	एम.कॉम. परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	३०१	कुलकर्णी आशिश अरुण

६२ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	एफ.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत इन्ट्रॉडक्शन टू कॉम्प्युटर अॅन्ड क्वान्टीटेटीव्ह मेथड या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	बेहेडे जयेश सतीश
६३ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	एस.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत कॉम्प्युटर ॲप्लिकेशन अॅन्ड बिझिनेस कम्युनिकेशन या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	आईदासनी अंजली
६४ प्रा. श्रीरंग राजे स्मृती पारितोषिक	टी.वाय.बी.कॉम. परीक्षेत कॉम्प्युटर ॲप्लिकेशन अॅन्ड कॉम्प्युटेटीव्ह स्कील या विषयात सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	२५१	बुगडे उमा अरविंद
६५ कें. सौ. सरोज देशमुख वार्षिक शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातील गरीब, हुशार आणि होतकरू विद्यार्थी	१२५०	तडवी श्रावण बाबुलाल
६६ कें. सौ. सरोज देशमुख स्मृती शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयातील गरीब, हुशार आणि होतकरू विद्यार्थिनी	१२५०	पाटील नुतन भानुदास
६७ कें. के. य. जोशी स्मृती शिष्यवृत्ती	महाविद्यालयीन ११वी ते पदव्युत्तर वर्गापर्यंत शिक्षण घेणाऱ्या गरीब, हुशार विद्यार्थ्यांसाठी	२५००	बिडकर वैशाली बाळू कोळी गजानन
६८ कें. रमाबाई रघुनाथ याज्ञिक स्मृती पारितोषिक	टी.वाय.बी.ए. परिक्षेत (आवश्यक) इंग्रजी विषयात सर्व प्रथम येणारा विद्यार्थी	५०१	पाटील गणेश भिका
६९ कें. माधुरी लक्ष्मण लोखंडे स्मृती पारितोषिक	टी.वाय.बी.एस्सी. (मायक्रोबायॉलॉजी) विषयात सर्वप्रथम येणारी विद्यार्थिनी	२५१	नायर निशा रघुनाथ
७० कें. भाईसाहेब महाजन स्मृती पारितोषिक	टी.वाय.बी.ए. अर्थशास्त्र स्पेशल विषय घेऊन सर्वप्रथम येणारा विद्यार्थी	५००	लोखंडे संतोष काशिनाथ
७१ कें. भाईसाहेब महाजन स्मृती पारितोषिक	एम.ए. अर्थशास्त्र परीक्षेत सर्वाधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी	५००	पाटील प्रमोद जानकीराम

■ ■ ■

एफ.वाय.बी.ए. मानसशास्त्र प्रात्यक्षिक कार्यशाळा उद्घाटन प्रसंगी मनोगत व्यक्त करतांना मानसोपचार तज्ञ डॉ. प्रकाश नेमाडे

पुणे येथे वृत्तविद्या विभागाव्दारे आयोजित ब्रॉडकास्टिंग जर्नालिझम वर्क शॉप मध्ये मार्गदर्शन करतांना प्रा. उज्वला बर्वे

अजिंठा नियतकालिक २००१-२००२ ला मिळालेला राज्यस्तरीय 'सर्वोत्कृष्ट नियतकालिक' पुरस्कार स्विकारतांना प्रा. डॉ. सौ. गौरी राणे.

अज्ञिंठा

२००२-२००३

ESTD. 1954

प्रकाशक

प्राचार्य अनिल राव

मुळजी जेटा महाविद्यालय, जळगाव-४२५००२

दूरध्वनी : ०२५७-२२३ ४२ ८१ फॅक्स : २२३ ७३ ६३

संपादिका

प्रा. डॉ. सी. गौरी राणे

डिझाईन व कलर प्रोसेसिंग

झरोका ग्राफिक्स

४२, शाहू कॉम्प्लेक्स, जळगाव

दूरध्वनी २२३ ५२ ९२, २२३ ७६ ३९

मुद्रक

अक्षरमुद्रा प्रिंटर्स

५१, बी.जे.मार्केट, जळगाव

दूरध्वनी : २२२ ९६ ४०, २२६ ९६ ३०